

การศึกษาขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ

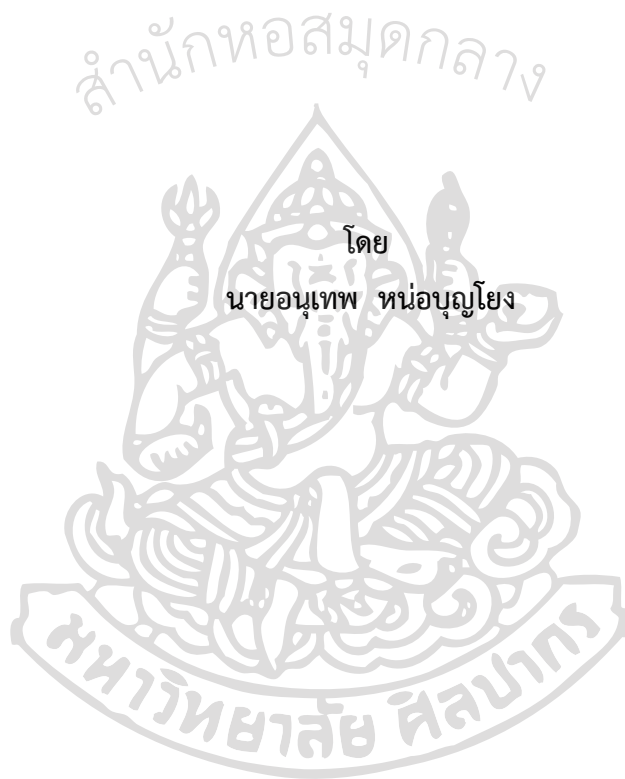
สำนักหอสมุดกลาง

โดย
นายอนุเทพ หน่อบุญโยง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2556
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

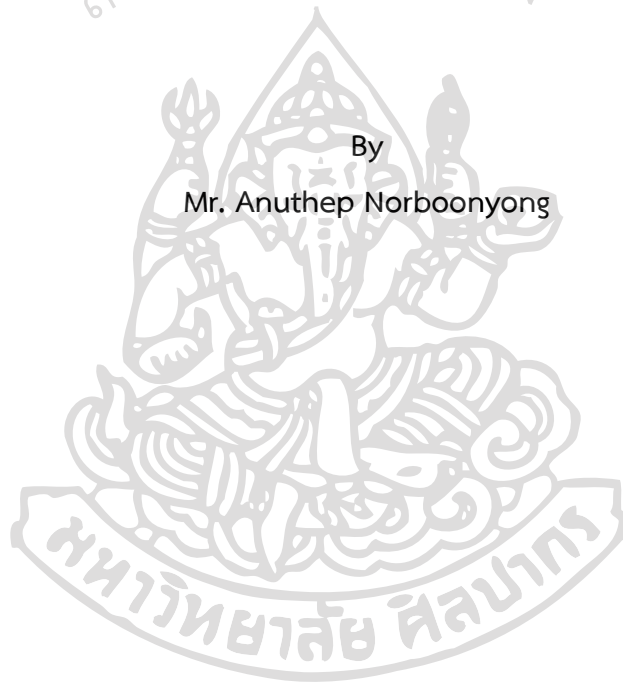
การศึกษาขบวนการค้ำหนังสืออนุรักษ์งานศพ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2556
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

TRADING PROCESS OF CREMATION MEMORIAL BOOKS

สำนักหอสมุดกลาง

By
Mr. Anuthep Norboonyong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Cultural Resource Management
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2013
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาขบวนการ
ค้ำหนังสื่ออนุรักษ์งานศพ” เสนอโดย นายอนุเทพ หน่อบุญโยง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์พิเศษ พิสิฐ เจริญวงศ์)

...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ชนัญ วังษ์วิภาค)

...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช)

...../...../.....

52112207: สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

คำสำคัญ: หนังสือเก่า / หนังสือหายาก / หนังสืออนุรักษ์งานศพ / การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

อนุเทพ หน่อบุญโยง: การศึกษาขบวนการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพ. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์:
รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช. 172 หน้า.

หนังสืออนุรักษ์งานศพ เป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว จัดเป็นหนังสือหายาก ตีพิมพ์
จำนวนเล่มที่จำกัด ไม่สามารถซื้อหาอ่านได้ตามร้านจำหน่ายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป หลายเล่มมีเรื่องราว
เนื้อหาสาระความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์รวมถึงชีวประวัติของผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้มี
ชื่อเสียงในสังคม เป็นหนังสือที่มีความน่าสนใจ มีคุณค่าต่อผู้สนใจศึกษาจำนวนไม่น้อย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดการธุรกิจหนังสืออนุรักษ์งานศพ
ในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ โดยศึกษาจากการค้นคว้า เก็บข้อมูลจากเอกสารในแหล่งสารนิเทศ
ต่างๆ รวมถึงจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการธุรกิจดังกล่าว
จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้หนังสืออนุรักษ์งานศพ กลุ่มผู้ค้าหนังสือเก่าและกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพ
ส่งแผงหนังสือเก่า

ผลการศึกษาพบว่า ด้วยคุณค่าและคุณูปการของหนังสืออนุรักษ์งานศพ ทำให้เป็นที่ต้องการของ
บุคคลกลุ่มต่างๆ สำหรับนำไปสะสมหรือใช้ประโยชน์ทางวิชาการ จึงมีการแสวงหาและเกิดธุรกิจการซื้อ-ขาย
แลกเปลี่ยนหนังสืออนุรักษ์งานศพขึ้น เมื่อหนังสืออนุรักษ์งานศพเข้าสู่ระบบตลาด ผ่านกระบวนการจัดการเชิง
พาณิชย์ กระบวนการสร้างราคาหรือมีการจัดการในเชิงธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้สถานะเดิมของหนังสือที่เป็น
เพียงของชำร่วยหรือของที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายแก่ผู้มีเกียรติหรือผู้ที่มาร่วมงานศพ เขยิบฐานะเป็นสินค้า
ตอบสนองความต้องการกลุ่มบุคคลใหม่ คือ ผู้สนใจ นักอ่าน นักสะสมหรือนักวิชาการ มีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญ เช่น
แผงหนังสือเก่าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ตลาดนัดจตุจักร ร้านหนังสือเก่าตลาดนัดจตุจักร ร้านจำหน่ายหนังสือในงาน
สัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปี หรือร้านจำหน่ายหนังสือเก่าออนไลน์ตามเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แหล่ง
จำหน่ายดังกล่าวได้หนังสืออนุรักษ์งานศพจากการรับซื้อจากแหล่งต่างๆ เช่น ารรับซื้อของเก่าตามบ้าน ร้านขายของ
เก่า จากหน่วยงาน/บุคคลที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการงานศพหรือแม้กระทั่งจากผู้ที่เป็นขอรับหนังสือตามงาน
ฌาปนกิจหรือพระราชทานเพลิงศพโดยเฉพาะในงานศพของบุคคลที่มีชื่อเสียง ความน่าสนใจของเนื้อหาที่ตีพิมพ์
ความมีชื่อเสียงของผู้วายชนม์ การจัดทำรูปเล่ม อายุและสภาพหนังสือ จำนวนเล่มที่วางจำหน่ายหมุนเวียนในตลาด
รวมถึงความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้บริโภคหนังสือกับผู้ค้าหนังสือ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดหรือ
สนนราคาหนังสืออนุรักษ์งานศพให้มีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ .....

52112207: MAJOR: CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT

KEY WORD: AGED BOOK / RARE BOOK / SCARCE BOOK / TRADE OF CREMATION

MEMORIAL BOOK / MANAGEMENT IN COMMERCIAL CULTURAL RESOURCE

ANUTHEP NORBOONYONG: TRADING PROCESS OF CREMATION MEMORIAL BOOKS.

THESIS ADVISOR: ASST. PROF. RASAMI SHOOSONGDEJ, Ph.D. 172 pp.

The cremation memorial book is a unique, rare, and limited-edition book. It cannot be found in general book stores or online information sources. The Cremation Memorial Book comprises substantive knowledge of historical facts, and biographies of the deceased and of famous people, remarkable and significant – interesting information for general interest and of great use across fields and disciplines.

The principle objective of this research is to study and analyze the businesslike production of cremation services, and the memorial book is reckoned to serve as a commercial and cultural resource. The research methodology gathers data from various information sources, as well as interviews and observations from those involved in the production, and is aimed at three groups: readers of the book, antique book traders, and sellers to antique book shops.

Results have shown that this book – its worth and beneficiation – has become desirable by many different groups of people, for collecting and academic purposes. The book serves as a memorial and souvenir for attendees of the documented funerals, as well as a source of inspiration and interest for readers, collectors, academics, and general audiences. Important commercial venues for this book include the antique bookstall at Tha Tian – Tha Chang, Worachak market, the antique book store at Chatuchak Market, and book booths in the Thailand Book Fair and online shops on the internet. Venues that specialize in antiques, collectables, curios, heirlooms, and rare and unique books will appreciate the Cremation Memorial Book, as will readers and shoppers interested in learning about late nobility, leaders, and famous people. The quality craftsmanship, pristine condition, and imitable style and layout will make the Cremation Memorial Book a lasting treasure for buyers and owners, guaranteed to increase in value and worth as the years go by, and the figures documented therein slip further and further into history.

Program of Cultural Resource Management

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature .....

Academic Year 2013

Thesis Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาขบวนการค้ำหนังสืออนุรักษ์งานศพฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2555 จำนวน 10,000 บาท และการศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยคุณูปการจากท่านทั้งหลายนี้เป็นต้นว่า

ศาสตราจารย์พิเศษพิสิฐ เจริญวงศ์ ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะจูจิตร ปุชนียาจารย์ที่เคารพ และคณาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่างๆ

รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช ที่กรุณาเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ชนัญ วงษ์วิภาค กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกสำหรับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ยิ่ง อาจารย์มิตรชัย กุลแสงเจริญ ด้วยความเมตตากรุณาเป็นที่ปรึกษา ช่วยอ่านตรวจทานและปรับแก้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

คุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ แห่งสำนักพิมพ์ต้นฉบับ ในความเมตตาและกรุณาในโอกาสต่างๆ ที่หยิบยื่นให้เสมอมา

อาจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, คุณธนพล ทับทิม, คุณพรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, คุณปิยะสารณ์ มานะจรรยาพงศ์, คุณเบ็ม บางพลี, คุณประยงค์ อนันตวงศ์ แห่งร้านหนังสือเก่าBook, คุณสุจิต พรหมภักดี แห่งร้านสุจิตหนังสือเก่า, คุณโกศล ซ่อมกา-คุณลุงทักษิณ แห่งสยามบรรณาคม, กลุ่มผู้ค้าหนังสือเก่าในพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้างทุกท่าน และคุณกัญจนพร ทับทิมเทศ แห่งหอสมุดและคลังความรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล สำหรับเรื่องราวและข้อมูลในมิติต่างๆ อันเป็นประโยชน์ยิ่ง

Mr.Samuel Robert Wilson และ นางสาวสหพร ศรีประมง ที่ช่วยตรวจสอบและปรับแก้ไวยากรณ์ย่อฉบับภาษาอังกฤษ

พี่ พ้อง น้อง เพื่อนชาว CRM-SU#2 ทุกท่าน ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ต่อสู้ในทุกๆ ก้าวจนมาถึงโค้งสุดท้ายและประสบความสำเร็จกันถ้วนหน้า

กิ่งแก้ว ไก่ เปีย บอยแวน ณิชฎภัทร์ พี่อุ๊บ อ.จิราวัฒน์ อ.ภาวดี พี่ไก่ พี่แอน พี่ลิบ กิ่ง พี่ภู พี่หมู พี่วัลย์ พี่เอก พี่เอ เจมส์-สหภัส อ้อฟ-สุริยันต์ ก้อง-ทรงตะวัน นายแทน และชันน้อย สำหรับกำลังใจและการถามไถ่ที่มีมาให้โดยตลอด

บิดาและมารดา ที่เฝ้ารอคอยความสำเร็จของบุตร

ผู้วางชนม์ที่เป็นเจ้าของประวัติและผลงานในหนังสืออนุรักษ์งานศพทุกเล่ม ด้วยจิตคารวะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษา.....	4
2 แนวคิด ทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	5
แนวคิด ทฤษฎี.....	5
แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม.....	5
แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมบริโภค.....	13
แนวคิดเกี่ยวกับการเก็บสะสม.....	15
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์.....	20
งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	21
งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	21
งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์.....	23
3 ระเบียบวิธีการศึกษา.....	25
ข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	25
การศึกษาจากเอกสาร.....	25
การสำรวจ.....	25
การสังเกต.....	25
การสัมภาษณ์.....	26

บทที่	หน้า
กลุ่มประชากรของการศึกษา.....	26
กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	26
กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	26
กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพส่งแผงหนังสือ.....	27
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	27
การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล.....	27
4 หนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	28
ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึก.....	28
ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	30
พัฒนาการของหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	38
ด้านองค์ประกอบของหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	39
ด้านแหล่งที่มาของต้นฉบับเรื่องหรือแหล่งที่พิมพ์.....	44
ด้านจำนวนเล่มที่พิมพ์/แจก.....	50
ด้านรูปเล่ม/รูปแบบ.....	52
คุณค่าของหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	56
คุณค่าทางประวัติศาสตร์.....	56
คุณค่าทางวิชาการ.....	57
คุณค่าด้านความหายาก.....	60
คุณค่าทางจิตใจ.....	60
คุณค่าทางวัฒนธรรม.....	61
คุณค่าทางเศรษฐกิจ.....	61
ประวัติความเป็นมาของการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพ.....	62
การค้าและแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในปัจจุบัน.....	65
แผงลอยแบบกะดิน.....	65
ร้านประจำถาวร.....	66
ร้านชั่วคราว.....	66
เว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต.....	67

บทที่	หน้า
5 ขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	69
ประเพณีและการจัดการงานพิธีศพในสังคมไทยปัจจุบัน	69
สถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ	70
วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	71
วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร.....	72
วัดโสมนัสราชวรวิหาร	73
วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	74
วัดเครือวัลย์วรวิหาร.....	76
วัดตรีทศเทพวรวิหาร.....	77
วัดธาตุทอง พระอารามหลวง.....	78
พิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ.....	83
งานพระราชทานเพลิงศพ กรณีศึกษา พิธีพระราชทานเพลิงศพ	
ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส.....	83
งานฌาปนกิจศพ กรณีศึกษา พิธีฌาปนกิจศพ ณ เมรุวัดธาตุทอง.....	85
การแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นของที่ระลึกงานศพ.....	86
แจกเป็นตัวเล่มหนังสือ	86
แจกเป็นบัตรรับหนังสือ	87
ผู้เกี่ยวข้องในขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	88
ผู้สะสมหรือนิยมนำหนังสืออนุสรณ์งานศพ	89
ผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ.....	93
ผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	107
เส้นทางและวงจรเครือข่ายขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	119
เส้นทางจากงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ.....	119
เส้นทางจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัย	120
เส้นทางจากหน่วยงาน/องค์กร	122
วงจรเครือข่ายขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	123
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	128
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพ	128
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ	129

บทที่	หน้า
6 สรุปรูป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	130
สรุปรูป.....	130
อภิปรายผล.....	133
ข้อเสนอแนะ.....	138
รายการอ้างอิง	139
ภาคผนวก.....	145
ภาคผนวก ก ระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ.....	147
ภาคผนวก ข รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาส งานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555) จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ	153
ประวัติผู้ศึกษา.....	172

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปเปรียบเทียบข้อมูลพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ จำนวน 7 แห่ง.....	82
2	สรุปเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพกับ กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ (พวกฝีกกลุ่มต่างๆ).....	106
3	สรุปเปรียบเทียบข้อมูลแผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ ในพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง.....	118
4	สรุปเปรียบเทียบข้อมูลเส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	123
5	รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาส งานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555) จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักราชเลขาธิการ.....	153

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์	21
2	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ฑีฆชนม์เชษฐประยูร	29
3	สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมฯ เพชรรัตนฯ พระศพและงานออกพระเมรุของทั้งสองพระองค์ 31	
4	หนังสือสวดมนต์ “สาราทานปริยายภกามรรค”	32
5	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธ์	33
6	หนังสืออนุสรณ์งานพระศพพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ สุนทรศักดิ์กัลยาวัตี กรมขุนสุพรรณภาควดี	34
7	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	36
8	ตัวอย่างพระนิพนธ์คํานำในหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.....	37
9	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร	45
10	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากโบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา.....	47
11	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากกรมศิลปากร	48
12	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาครัฐ.....	49
13	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาคเอกชนหรือประชาชนทั่วไป	50
14	ชุดหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล และ ชุดหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (นิยม ฐานิสโร).....	52
15	ชุดหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร.....	54
16	พัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ.....	55
17	บรรยากาศการค้าหนังสือเก่า-หนังสืออนุสรณ์งานศพบริเวณท้องสนามหลวงในอดีต	64
18	แผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพแบกะดินบนบาทวิถี.....	65
19	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่วางจำหน่าย ณ ร้านหนังสือริมขอบฟ้า.....	66
20	บูธจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสืออนุสรณ์งานศพ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ครั้งที่ 18	67
21	เว็บไซต์จำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต.....	68
22	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร, เมรุหลวง, พลับพลาอิศริยาภรณ์ และศาลารายรอบเมรุหลวง.....	72
23	วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร และเมรุวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร.....	73
24	วัดโสมนัสราชวรวิหาร และเมรุวัดโสมนัสราชวรวิหาร	74

ภาพที่	หน้า
25	วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร และเมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 76
26	วัดศรีอรัญวรวิหาร และเมรุวัดศรีอรัญวรวิหาร 77
27	วัดตรีทศเทพวรวิหาร และเมรุวัดตรีทศเทพวรวิหาร 78
28	วัดธาตุทอง พระอารามหลวง และเมรุวัดธาตุทอง พระอารามหลวง 80
29	ตำแหน่งที่ตั้งพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบ พิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ จำนวน 7 แห่ง 81
30	บัตรรับหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกงานศพ 88
31	กรอบข่าวงานศพ/พระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ ที่ลงประกาศไว้ในหนังสือพิมพ์รายวัน 90
32	เส้นทางจากงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ..... 119
33	เส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุสรณ์งานศพจากงานศพมายังแผงจำหน่ายหนังสือ ... 120
34	เส้นทางจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย..... 120
35	หนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผู้ค้าของเก่ารับซื้อมาจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย 121
36	เส้นทางจากหน่วยงาน/องค์กร..... 122
37	วงจรเครือข่ายขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ..... 124
38	การจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพตามกรอบแนวคิดในเชิง การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์..... 136

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของการศึกษา

ความรู้ มีคุณูปการในการพัฒนาสติปัญญา ยกกระดับความสามารถ เสริมสร้างทักษะ-วิทยาการในศาสตร์สาขาต่างๆ ของมนุษย์ การใฝ่รู้นำไปสู่การศึกษาหรือค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมในรูปแบบหรือวิธีการต่างๆ ทั้งจากการสังเกต คิด ฟัง หรือแม้กระทั่งการอ่าน ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องราวต่างๆ ก็มักเผยแพร่หรือถ่ายทอดความรู้ที่ตนรับรู้หรือสั่งสมมา ผ่านทางการพูด เล่า บรรยาย จดบันทึกหรือเขียนตีพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มที่เรียกว่า “หนังสือ” เพื่อให้สังคมหรือผู้ที่สนใจศึกษา ใฝ่หาความรู้ได้รับรู้สืบเนื่องต่อกันไปเป็นวัฏจักร

หนังสือ ถือเป็นผลผลิตจากการเผยแพร่ความรู้อย่างหนึ่ง เป็นแหล่งรวบรวมและบันทึกข้อมูล ความรู้เรื่องราวต่างๆ เป็นลายลักษณ์อักษรตามแต่ละภาษา หนังสือจึงเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อวงการการศึกษามากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาสติปัญญาความรู้ ช่วยให้เกิดการสื่อสารถึงกันอย่างกว้างขวาง นับเป็นมรดกทางปัญญาของมนุษย์ที่มีคุณค่า ซึ่งสามารถจัดแบ่งประเภทของหนังสือได้หลายลักษณะ เช่น แบ่งตามเนื้อหา ได้แก่ วิชาการ บันเทิงคดี นวนิยาย ฯลฯ แบ่งตามประเภทหรือรูปแบบการเผยแพร่ เช่น ตำรา นิตยสาร วารสาร ฯลฯ หรือแบ่งตามวัตถุประสงค์ เช่น ความเพลิดเพลิน ประเทืองปัญญา ซึ่งไม่ว่าจะจัดแบ่งลักษณะหรือประเภทของหนังสือออกเป็นกี่ลักษณะ ก็ประเภทก็ตาม แต่เป้าหมายสูงสุดของการศึกษา หาความรู้จากการอ่านหรือบริโภคข้อมูลความรู้ต่างๆ จากหนังสือล้วนแล้วแต่เพื่อพัฒนาหรือยกระดับความคิด สติปัญญา ความรู้ ทักษะ ความสามารถเรื่องต่างๆ ในตัวบุคคลให้เจริญกว้างไกลทั้งสิ้น ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานแก่คณะสมาชิกห้องสมุดทั่วประเทศ ในโอกาสที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 ว่า "...หนังสือ เป็นเสมือนการสะสมความรู้และทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้สร้างมา ทำมา คิดมา แต่โบราณกาลจนทุกวันนี้ หนังสือจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นคล้ายๆ ธนาคารความรู้ และเป็นอมสิน เป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ก้าวหน้าได้โดยแท้..."

หนังสือจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เราเป็นอันมาก เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน อันเป็นรากฐานเบื้องต้นในการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา เศรษฐกิจหรือสังคม การที่จะพิจารณาว่าประชาชนหรือประเทศใดมีความเจริญเพียงใด ก็อาจดูได้จากการที่ประเทศนั้นมีหนังสือสำหรับอ่านมากน้อยเพียงใด ประชาชนรู้จักอ่านหนังสือและแต่งหนังสือเป็นมากน้อยเท่าใด ถ้าปริมาณหนังสือในประเทศมีน้อยไม่แพร่หลาย ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือ ก็แสดงว่าประเทศนั้น

ความเจริญยังด้อยอยู่มาก เพราะฉะนั้นความเจริญของประเทศชาติใดในปัจจุบัน อาจวัดและเปรียบเทียบกันได้จากเรื่องปริมาณและการรู้จักหนังสือ (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 8)

หนังสือที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยนับเป็นเอกสารหลักฐานชิ้นสำคัญที่ช่วยให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและสืบทราบประวัติความเป็นมาของเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตและสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งช่วยมิให้ความรู้และเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ สูญหายไป นอกจากนี้ หนังสือแต่ละเล่มยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตของแต่ละชนชาติ ตลอดจนระบบการพิมพ์และการจัดทำหนังสือในแต่ละยุคสมัยที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น หนังสือยิ่งเก่าก็ยิ่งมีคุณค่า หากเจ้าของหนังสือรู้จักเก็บรักษาและอนุรักษ์ไว้เพื่อนำมาเผยแพร่ให้แก่คนรุ่นหลังได้รับรู้ต่อไป

ช่องทางในการเผยแพร่สื่อที่เรียกว่า “หนังสือ” ในปัจจุบันมีมากมายหลายช่องทาง การตีพิมพ์เพื่อจำหน่ายถือเป็นช่องทางการเผยแพร่หลัก ส่วนการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกจ่ายเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกเนื่องในโอกาสต่างๆ เพื่อเผยแพร่เป็นวิทยาทาน หรือเป็นธรรมทาน ก็ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่มีมาแต่อดีตกาล และมักใช้กับหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทสวดมนต์หรือธรรมะตามลัทธิหรือศาสนาต่างๆ ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์หรือวาสนาบารมีของผู้จัดพิมพ์เป็นสำคัญ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ถ้าเลือกเอาหนังสือแจกเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกแล้ว ผู้รับจะได้ใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาก่อให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวาง (สงวน อึ้งคง, 2529: 164) และที่เห็นจะมีโอกาสมากที่สุด คือ การพิมพ์หนังสือแจกเนื่องในงานอวมงคลหรืองานศพ ซึ่งในอดีตทอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ถือเป็นองค์การที่มีบทบาทสำคัญในการจัดหาต้นฉบับให้ผู้อื่นพิมพ์แจกในงานการกุศลหรืองานศพ ตามแบบที่เคยทำครั้งหอพุทธศาสนสังคหะ และวิธีนี้ได้ผลดีเพราะมีผู้นิยมพิมพ์หนังสือแจกเป็นประเพณีปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ เป็นเหตุให้มีหนังสือตีพิมพ์หลายเป็นจำนวนมาก (แมนมาส ขวลิตและคณะ, 2543: 107)

หนังสือที่พิมพ์สำหรับแจกเพื่อเป็นที่ระลึกหรือของชำร่วยในงานศพ ที่เรียกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพ หรือ หนังสือที่ระลึกงานศพบ้าง แต่โดยทั่วไปคนมักเรียกติดปากกันว่า “หนังสืองานศพ” นั้นถือเป็นสื่อที่ตีพิมพ์ขึ้นมาเฉพาะกิจในโอกาสสำคัญเพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพมักตีพิมพ์เพียงครั้งเดียว และมีจำนวนเล่มที่จำกัด เป็นหนังสือที่มีผู้ประสงค์จะได้รับแจกกันมาก เพราะเนื้อหาหรือเรื่องที่น่าสนใจพิมพ์นั้นส่วนมากหาอ่านไม่ได้ในตลาดหนังสือทั่วไป (ช่อทิพย์ จำนงค์วงศ์, 2551: 95) บางครั้งได้ตีพิมพ์ออกมาในรูปของจุลสาร เพราะงานศพบางงานไม่ได้จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวตามที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่อาจมีการพิมพ์จุลสารเรื่องต่างๆ ด้วย โดยมากมักเป็นเรื่องที่ผู้ตายให้ความสนใจ หรือได้ทำการศึกษาค้นคว้ามาก่อน และมักเป็นเรื่องที่มีคุณค่า ดังนั้นแหล่งที่จะหาจุลสารได้อีกแห่ง คือ งานศพ (วิสิทธิ์ จินตวงศ์, 2511: 285 อ้างถึงใน สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 11) ซึ่งปัจจุบันการพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ในงาน

ดังกล่าว ได้ขยายวงกว้างออกไปเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นและนับวันจะเพิ่มสำคัญขึ้นไปเรื่อย ๆ นับว่าเป็นการช่วยเพิ่มแหล่งผลิตหนังสือให้มีมากขึ้น ช่วยให้มีหนังสืออ่านที่ดีมากขึ้น (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 3)

ในสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ หลายประเภทได้ปรากฏบทความที่กล่าวถึงกลุ่มหนึ่งกลุ่มหนึ่งที่แฝงตัวเข้าไปร่วมงานฉาบฉวย/พระราชทานเพลิงศพต่างๆ เพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพในครั้งละหลายๆ เล่ม และนำมาส่งขายยังแผง/ร้านหนังสือเก่า หนังสือมือสองตามที่ต่างๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร เช่น แผงจำหน่ายหนังสือเก่าในพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ร้านหนังสือภายในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปี ฯลฯ โดยกระทำเป็นเครือข่าย ขบวนการ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นบุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรู้จักมักกับทางทายาท เจ้าภาพหรือผู้วางจำหน่ายในราคาที่สูง เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพสุวัฒน์ วรดิลก และเพ็ญศรี พุ่มชูศรี ศิลปินแห่งชาติ ที่วางจำหน่ายในราคาชุดละไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท จนหมดแผงและเป็นที่ต้องการของผู้ที่สนใจอีกหลายคน (เอก อัครณี, 2550; สนานจิตต์ บางสพาน, 2553: 33)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นหนังสืออีกประเภทหนึ่ง ที่ผู้สะสมหนังสือนิยมสะสมกันเพราะเป็นหนังสือที่มีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องด้วยเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่าต่อผู้ที่สนใจศึกษาหรือติดตาม ที่ไม่สามารถหาอ่านหรือซื้อได้ตามร้านขายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป นอกจากร้านขายหนังสือเก่าที่มีจำหน่ายในราคาค่อนข้างสูง (ดวงพร พงศ์พานิชย์, 2546: 4 อ้างถึงใน ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง, 2553: 1) จัดเป็นหนังสือหายาก เนื่องจากมีจำนวนพิมพ์ที่จำกัด หลายเล่มมีเรื่องราวหรือเนื้อหาที่มีความน่าสนใจและมีคุณค่า ซึ่งเนื้อหาที่ตีพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพในบางเล่มมีเรื่องราว เนื้อหา ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ชีวประวัติของผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา

ด้วยปัจจัยของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีคุณภาพและเนื้อหาสาระสูง ทำให้หนังสือแจกธรรมดๆ ในงานศพ กลายมาเป็นหนังสือที่หายาก มีคุณค่าในหมู่ของนักสะสมหนังสือทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และเมื่อเวลาผ่านไปหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงกลับเป็นที่ต้องการของบุคคลต่าง ๆ เพื่อนำไปสะสมและใช้ประโยชน์ทางวิชาการหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีคุณค่าและมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ จึงเกิดธุรกิจการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้น ซึ่งมีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญ คือ บริเวณย่านท่าเตียน-ท่าช้าง แผงหนังสือตลาดนัดวรจักร แผงหนังสือเก่าที่ตลาดนัดจตุจักร แผงหนังสือชั้นใต้ดินห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัล ลาดพร้าวและห้างสรรพสินค้ายูเนียนมอลล์ ซึ่งแหล่งจำหน่ายดังกล่าวได้หนังสืออนุสรณ์งานศพจากการรับซื้อจากแหล่งต่าง ๆ เช่น รถรับซื้อของเก่าตามบ้านเรือน ร้านขาย

ของเก่า หรือแม้กระทั่งการไปขอรับหนังสือตามงานสถาปนิกจศพโดยเฉพาะในงานศพของบุคคลที่มีชื่อเสียง (สุदारัตน์ รัตนราช, 2542: 13)

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นว่า ด้วยคุณค่าอันนับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพ จัดเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่อยู่ในส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการในเชิงธุรกิจหรือเชิงพาณิชย์ ซึ่งถือเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอีกมิติหนึ่งที่ควรศึกษาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพ
2. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ขบวนการค้า และการจัดการธุรกิจการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

3. ขอบเขตของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา ค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขอบเขตครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติ ความเป็นมา พัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึกในโอกาสต่างๆ พัฒนาการ ลักษณะองค์ประกอบ รวมถึงคุณค่า ความหมาย ความสำคัญและหน้าที่ของหนังสืออนุสรณ์งานศพ
2. การศึกษาขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติ ความเป็นมาของการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ความต้องการ เส้นทางการค้า-กระบวนการจัดการ แหล่งจำหน่าย รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

4. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงประวัติความเป็นมา คุณค่าและพัฒนนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ
2. ทราบและสามารถวิเคราะห์ถึงขบวนการค้า การจัดการ รวมถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

จากที่มาและความสำคัญของการศึกษา เรื่อง ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ผ่านมา นั้น ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการปริทัศน์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นกรอบแนวคิด แนวทางที่สำคัญในการวิเคราะห์ต่อไป ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเก็บสะสม
5. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้มีกรณีศึกษาเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จึงมีความจำเป็นที่ต้องทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงที่มา ความสำคัญ คุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมและทรัพยากรวัฒนธรรม อันเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รวมถึงได้ทบทวนแนวความคิดหลักที่นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงมิติของการจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความหมายด้านต่างๆ ในเชิงธุรกิจหรือเชิงพาณิชย์ต่อไป

1. แนวคิดและทฤษฎี

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม

พินิจ เจริญวงศ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้อธิบายว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม มีทั้งของเก่าจากอดีต (Heritage) เป็นมรดกที่ตกทอดมาถึงคนรุ่นเราและมีของใหม่ (Creations) ที่เราสร้าง ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resources) จึงหมายถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ (Object) สิ่งก่อสร้าง (Structures) สถานที่/แหล่ง (Site) และภูมิทัศน์ (Landscapes) วัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living Culture) และวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ

วรรณคดี ประเพณีบอกเล่าและภาษา ฯลฯ ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยระบุว่าวัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็น องค์อินทรีย์ หรือ หน่วยชีวิต (Organism) ที่สามารถวิวัฒน์ (Evolving) ไปได้เรื่อยๆ (ฟิลิฐุ เจริญวงศ์, 2542 อ้างถึงใน สายันต์ ไพรชาญจิตร, 2550: 13)

สายันต์ ไพรชาญจิตร นักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมายและขอบเขตของทรัพยากรวัฒนธรรม ว่าหมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งก่อสร้างที่จับต้องมองเห็นได้ (Tangible Forms) และที่เป็นความหมาย (Meaning) ความรู้/ภูมิปัญญา (Knowledge/Wisdom) ความเชื่อ (Beliefs) กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ (Rules/Regulations) จินตนาภาพ (Imagination) ความรู้สึกนึกคิด (Feeling) ศิลปะและการแสดงออก (Expressive Behavior) ที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสทางกายภาพได้ (Intangible Form) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต (Heritage) และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ (Creation/Vial Cultural Resouce) เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ของชุมชนและสังคม (สายันต์ ไพรชาญจิตร, 2550: 13-14)

ธนิก เลิศชาญฤทธิ นักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี กล่าวว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม คือ ผลผลิตของวัฒนธรรมหรือลักษณะต่างๆ ของระบบวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนหรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ได้ ซึ่งได้รวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้นและสิ่งของที่มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น แต่มีความหมายทางใดทางหนึ่งต่อมนุษย์ ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งทรัพยากรวัฒนธรรม มีความหมายรวมถึง สมบัติวัฒนธรรม ทรัพย์สินวัฒนธรรมหรือมรดกวัฒนธรรม เป็นต้น แตกต่างกันไปตามชื่อเรียกในภาษาอังกฤษ (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 14)

อย่างคำว่า สมบัติวัฒนธรรม (Cultural Property) หมายถึง ทรัพย์สินส่วนตัวของคนใดคนหนึ่งที่มีอยู่ในครอบครองเท่านั้น เช่น บ้าน ที่ดิน ต่อมามีการขยายขอบเขตสิ่งของมากขึ้น โดยเน้นที่งานสถาปัตยกรรม ศิลปะ ประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี และมีการจัดแบ่งประเภทของสมบัติวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ สंहาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์สิ่งของที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเพณีทางวัฒนธรรม (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 15)

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสันติภาพและความร่วมมือนานาชาติด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม และมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตรง ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมอีกว่า “ทรัพยากรวัฒนธรรม” หรือ “สมบัติวัฒนธรรม” หมายถึง สะสมที่หายาก เช่น ตัวอย่างพืชสัตว์ ซากบรรพชีวินต่างๆ สิ่งของเกี่ยวกับชาติพันธุ์วิทยาต่างๆ เอกสารโบราณต่างๆ เช่น แสตมป์

หนังสือสมุดข่อย ภาพถ่าย ภาพยนตร์ เครื่องดนตรี และสิ่งของที่มีอายุ 100 ปีขึ้นไป เป็นต้น (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 16)

จากแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม สามารถกล่าวได้ว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เป็นผลผลิตของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นของเก่าที่เป็นมรดกของอดีตและของใหม่ที่สร้างขึ้นที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ในรูปของวัตถุสถาน สามารถจับต้องมองเห็นได้ หรือในรูปของความรู้ ภูมิปัญญา คติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตที่มีคุณค่าและความหมายทางด้านจิตใจ หรือไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นได้ ที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต ยกระดับหรือจรรโลงจิตใจรวมถึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของมนุษย์ ชุมชนหรือสังคมได้ในแต่ละยุคสมัย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

ธนิช เลิศชาญฤทธิ กล่าวว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทมีคุณค่า (Value) มีความหมาย (Meaning) หรือมีประโยชน์สำหรับสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต คุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นและให้ค่าแก่สิ่งที่สร้างขึ้นมา ซึ่งคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีหลากหลายและอาจมีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางสังคม-วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตลอดจนสติปัญญาของแต่ละคนแต่ละสังคม ของอย่างเดียวกัน บางสังคมมองเห็นว่ามีคุณค่าและความหมายมาก แต่ในบางสังคมอาจไม่สนใจ ขึ้นอยู่กับมุมมองและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับบริบทหรือเงื่อนไข ปัจจัย ข้อจำกัดทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย คุณค่าบางอย่างถูกเสนอว่าดีหรือเหมาะกว่าคุณค่าอย่างอื่นซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกัน ดังนั้นต้องให้ความสนใจพิจารณาเป็นรายกรณีไปด้วย เช่น วิลเลียม ไลบ์ และชาร์ลส แม็กกิมซี ได้เสนอว่าทรัพยากรวัฒนธรรมประเภททรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่าและความหมายอยู่ 4 ประการหลัก (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 32-33) ได้แก่

1.2.1 คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Associative / Symbolic Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งประเภทที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นเสมือนเครื่องเตือนความจำ (memonics) หรือสัญลักษณ์แห่งอดีตและปัจจุบัน ซึ่งแต่ละคนอาจมองต่างกัน คุณค่าเชิงสัญลักษณ์หรือคุณค่าที่ติดมากับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ยากที่จะเลื่อนหายตามกาลเวลา แม้ว่าจะมีการลอกเลียน ทำปลอมขึ้น หรือใช้วัสดุใหม่ เช่น ขวานหิน นักโบราณคดีได้เห็นความสำคัญเนื่องด้วยอาศัยความรู้และประสบการณ์ แต่สำหรับคนทั่วไปอาจเห็นเป็นเพียงก้อนหินธรรมดา อย่างไรก็ตาม คุณค่าเชิงสัญลักษณ์เป็นสื่อบอกความหมายอะไรบางอย่างแก่เราหรือเป็นอัตลักษณ์ของสังคม กลุ่มบุคคลหรือแม้แต่ปัจเจกบุคคล (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 34)

1.2.2 คุณค่าเชิงวิชาการ (Informational Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข่าวสาร (Information) ข้อมูล (Data) และความรู้ (Knowledge) ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ นำไปใช้ในการดำรงชีวิตและการศึกษาหาความรู้ด้านต่างๆ เช่น โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาปัตยกรรม ผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการและวิธีการศึกษาที่เหมาะสมน่าเชื่อถือ เช่น ความเชื่อเรื่องอายุหรือความเก่าแก่ของโลกตามคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์กล่าวว่า โลกมีอายุเพียง 6,000 ปี หรือพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมาในยามเช้าเวลา 9 นาฬิกา ของวันที่ 23 ตุลาคม 4004 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งต่อมาก็มีการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีและทางธรณีวิทยา จนได้ข้อสรุปว่า โลกเรถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อประมาณ 4.5 พันล้านปี เก่าแก่มากกว่า 6,000 ปี หลายแสนเท่า

หรือตัวอย่างกรณีการค้นพบรอยเท้าที่ Laetoll ในประเทศแทนซาเนีย ก็ช่วยตอบคำถามว่า บรรพบุรุษของมนุษย์เดินสองเท้า ซึ่งต่างจากลิงไร้หางที่เคลื่อนย้ายโดยการเดินวิ่งบนสี่เท้า เป็นการปรับตัวที่วิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ เป็นต้น ที่ทำให้นักวิชาการด้านการศึกษาวิวัฒนาการมนุษย์ (Peleoanthropology) หันมาศึกษาวิวัฒนาการของการเดินบนสองเท้าอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

หรือการตอบคำถามที่ว่าคนไทยมาจากไหน ก็ต้องอาศัยการศึกษาวิจัยทางวิชาการด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ จากผลการศึกษาพบว่า บนแผ่นดินประเทศไทยปัจจุบันมีหลักฐานทางโบราณคดีและซากบรรพชีวินว่ามีมนุษย์อยู่อาศัยมานานนับแสนปีมาแล้ว อาจไม่ได้อพยพมาจากที่ใดที่หนึ่งอย่างที่เคยมีความเชื่อมาก่อน เป็นต้น

คุณค่าทางวิชาการนี้ ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์ตายตัว หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามผลการศึกษาวิจัยใหม่ๆ ที่มีหลักฐานและการแปลความหมายที่น่าเชื่อถือกว่า (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 35-36)

1.2.3 คุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic Value)

คุณค่าบางอย่างของทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น รูปทรง ลวดลาย วัตถุศิลปะ ฯลฯ มีคุณค่าเชิงความงามหรือศิลปะหรือจิตใจ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความชอบ มาตรฐาน และจินตนาการของแต่ละบุคคลหรือแต่ละวัฒนธรรม

คุณค่าเชิงความงามเป็นแรงบันดาลใจหรือแรงกระตุ้นให้มีการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป เช่น การทำงานจิตรกรรมฝาผนังของศิลปินชื่อดังอย่าง เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ หรือการทำงานศิลปะของศาสตราจารย์ชูลูด นิมเสมอ ที่มีแรงบันดาลใจมาจากงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บางครั้งคนสองกลุ่มหรือหลายกลุ่ม อาจมีความขัดแย้งขึ้นได้เมื่อมีการมองคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมสองประการที่กล่าวมาข้างต้นแตกต่างกัน เช่น ในการประเมิน

ความสำคัญของโบราณวัตถุชิ้นหนึ่ง สำหรับนักโบราณคดีอาจมองที่คุณค่าทางวิชาการมาเป็นอันดับแรก ในขณะที่นักค้าของเก่าหรือนักธุรกิจอาจสนใจที่ความสวยงามก่อนสิ่งอื่นใด ซึ่งคุณค่าอย่างใดสำคัญว่ากันนั้น นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอาจต้องพิจารณาให้รอบคอบ ในกรณีนี้ หากเราพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าคุณค่าทางวิชาการ นอกจากจะช่วยรักษาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ที่มากับโบราณวัตถุชิ้นแล้ว โบราณวัตถุชิ้นนั้นก็ยังมีความสวยงามอยู่ในตัวด้วย และถ้าเราสามารถบันทึกบริบทที่มาของโบราณวัตถุควบคู่ไปด้วย ก็ยิ่งทำให้คุณค่าทั้งทางวิชาการและคุณค่าเชิงสุนทรียะเพิ่มสูงยิ่งขึ้นในทางตรงกันข้าม หากพิจารณาเฉพาะคุณค่าความงามเพียงอย่างเดียว อาจเป็นปัจจัยนำไปสู่การทำลายทรัพยากรวัฒนธรรมได้ เพราะอาจมีการลักลอบขุดค้นทำลายแหล่งโบราณคดี เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของเพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจความรู้ทางวิชาการเลย (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 37-38)

1.2.4 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าในการใช้สอยโดยตรง (Utilitarian Function) เช่น ใช้เป็นสถานที่ทำงาน ที่พักอาศัย ภาชนะใส่อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้เข้าประเทศสำหรับหลายประเทศในโลก เช่น ในประเทศไทยมีการก่อตั้งองค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2502 นอกจากนี้การบินไทยเริ่มเปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2503 และนับจากปี พ.ศ. 2510 รายได้จากการท่องเที่ยวสูงขึ้นมาก เช่น ในปี พ.ศ. 2523 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 17 พันล้านบาท และต่อมาในปี พ.ศ. 2533 เพิ่มขึ้นเป็น 110 พันล้านบาท เป็นต้น และมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก เช่น ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเกือบทุกปี แม้ว่าจะมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ ไข้หวัดนก มหาภัยพิบัติสึนามิ ก็ไม่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงจากเดิมมากนัก นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศหรือแม้แต่ในประเทศเพื่อนบ้านอย่าง กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซียและสิงคโปร์ ก็มีการโฆษณาการท่องเที่ยวออกมาเพื่อดึงดูดความสนใจจากกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยวเช่นกัน (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 39-40)

นอกจากคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม 4 ประการ ตามที่วิลเลียม ไสป์ และชาร์ลส แม็กกิมซี ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังองค์กรหรือนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมคนอื่นๆ กล่าวถึงคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ อีกมากมายหลายด้าน เช่น

1.2.5 คุณค่าเชิงจิตวิญญาณ

ทรัพยากรวัฒนธรรมถูกนำมาใช้เป็นเสมือนเครื่องแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัดหรือประเทศ เช่น สัญลักษณ์ประจำเผ่าหรือตราประจำจังหวัด เป็นรูปสถานที่โบราณสถาน วัตถุหรือแม้แต่คำขวัญประจำจังหวัดก็ยังมีทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดนั้นๆ แทรกเข้าไปด้วย (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 45)

มาร์ติน คาร์ฟเวอร์ มองว่าคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีต่อมนุษย์นั้นมีคุณค่าในลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่หรือลักษณะรวมได้ (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 48) เช่น

1.2.6 คุณค่าเชิงการตลาด (Market Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถเป็นแหล่งทำมาหากินได้ เป็นที่อยู่อาศัย ค่าขายลงทุนหรือให้เช่า เป็นคุณค่าเชิงพาณิชย์

1.2.7 คุณค่าสำหรับชุมชน (Community Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีประโยชน์ทางการเมือง (Political Value) มีประโยชน์หรือคุณค่าสำหรับชนบางกลุ่มหรือชนกลุ่มน้อย (Minority Value) หรือคุณค่าสำหรับท้องถิ่น (Local Style value)

1.2.8 คุณค่าสำหรับความเป็นมนุษย์ (Human Value)

คุณค่าเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ (Environmental Value) และคุณค่าเชิงโบราณคดี (Archaeological Value) หรือการศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษยชาติ

องค์กรระดับนานาชาติที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตรง เช่น องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO และ สภานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี หรือ ICOMOS และ ศูนย์ระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษา การอนุรักษ์และการบูรณะปฏิสังขรณ์สมบัติทางวัฒนธรรม หรือ ICCROM ได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการพิจารณาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากที่กล่าวมาข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก โดยทั้ง 3 องค์กรดังกล่าวได้กำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) และคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย (Contemporary Socio-Economic Value) ทั้งนี้ คุณค่าทั้งสองต้องได้รับการพิจารณาควบคู่กันไป (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 48)

คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) คือ สิ่งที่คุณคนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม คุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมยังแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 49) ได้แก่

1.2.9 คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ (Identity Value)

เป็นกลุ่มคุณค่าที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ความรู้สึกกับทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น สิ่งของ สถานที่หรือสิ่งก่อสร้าง ความผูกพันนั้นอาจรวมถึงอายุความเก่าแก่ คุณลักษณะบางประการ ประเพณี ความหลังหรือความทรงจำ ตำนาน ความรู้สึก ศาสนา จิตวิญญาณ สัญลักษณ์ ซึ่งอาจมีนัยทางการเมือง ชาตินิยมหรือความรักพวกพ้อง (ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554: 49)

1.2.10 คุณค่าเชิงศิลปะหรือเทคนิค (Relative Artistic or Technical Value)

เป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง หน้าที่การใช้สอย ทักษะฝีมือ เป็นต้น (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

1.2.11 คุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก (Rarity Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างที่มีลักษณะคล้ายกัน ประเภทเดียวกัน รูปแบบเดียวกัน ออกแบบโดยสถาปนิกคนเดียวกัน อายุสมัยเดียวกันหรืออยู่ในภูมิภาคเดียวกัน อาจมีจำนวนไม่เท่ากันซึ่งในหลายกรณีพบกว่ามีจำนวนไม่มากหรือเป็นของที่หายาก (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

คุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย คือ คุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัย ได้แก่

1.2.12 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value)

คือคุณค่าที่ทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ เช่น มีรายได้ อย่างไรก็ตาม คุณค่านี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะเงินตราหรือเกี่ยวกับการเงินเท่านั้น แต่หมายถึงคุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ เช่น การท่องเที่ยว การค้าและการมีความสุข เป็นต้น (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

1.2.13 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (Function Value)

คุณค่าที่คล้ายกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจมนุษย์ในปัจจุบันใช้ในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมเคยถูกใช้มา หรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น การปรับปรุงศาลากลางจังหวัดเก่าให้เป็นพิพิธภัณฑ์ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

1.2.14 คุณค่าเชิงการศึกษา (Education Value)

คุณค่าที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม มีความหมายใกล้เคียงกับคุณค่าเชิงวิชาการ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

1.2.15 คุณค่าเชิงสังคม (Social Value)

ในเชิงสังคมประเพณี กิจกรรมทางสังคมที่ยังเป็นประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 51)

1.2.16 คุณค่าเชิงการเมือง (Political Value)

คุณค่าที่อาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น เช่น สถานที่สู้ระหว่างไทยกับพม่า หรือสถานที่ประกาศอิสรภาพของชนชาติในบางประเทศ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 52)

นอกจากนี้องค์กรระดับนานาชาติอย่าง English Heritage ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐบาลอังกฤษที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการมรดก/ทรัพยากรวัฒนธรรมในอังกฤษ

และเครือข่ายในยุโรป ได้นำเสนอแนวทางในการพิจารณาคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งในอังกฤษ ยุโรปและภูมิภาคอื่นๆ ทั่วโลก ซึ่ง English Heritage ได้เสนอว่า มรดกวัฒนธรรมมีคุณค่าสำหรับสังคมปัจจุบัน สามารถนำมาพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างยั่งยืน (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 52-53) คุณค่าที่ว่่านั้น ได้แก่

1.2.17 คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมได้ให้ความรู้สึกเกี่ยวกับสถานที่ ชีวิตประจำวันและความเป็นอยู่ของคน สะท้อนให้เห็นรากฐาน ความเป็นมาของสังคมมนุษย์และเป็นหลักฐานยืนยันวัฒนธรรมของมนุษย์ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

1.2.18 คุณค่าด้านการศึกษาและวิชาการ (Educational and Academic Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบรรพบุรุษของมนุษย์ วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ลักษณะสภาพแวดล้อม เป็นเสมือนแหล่งความรู้ให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจอดีตและวัฒนธรรมของพวกเขา/เรา (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

1.2.19 คุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมเอื้อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ-พาณิชย์ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้ เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงเป็นแรงหนุนให้สังคมมีความสุข ผู้คนอยู่ดีกินดีในสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

1.2.20 คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร (Resources Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างมีประโยชน์ในแง่การใช้สอย เช่น สิ่งก่อสร้างที่มีอายุยืนยาว แสดงว่าใช้วัสดุอย่างดีมีคุณภาพ เป็นการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าและไม่ควรรื้อทำลาย (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

1.2.21 คุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreational Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและให้ความสุขแก่มนุษย์ และในปัจจุบันนับวันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้คนมากยิ่งขึ้น (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

1.2.22 คุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic Value)

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ที่สวยงามของสังคม ช่วยเติมเต็มบรรยากาศของภูมิทัศน์ของเมืองให้งดงามยิ่งขึ้น (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554: 54)

ซึ่งถ้าหากพิจารณาโดยรวม ก็ไม่มีความแตกต่างจากประเภทของคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่เสนอโดยนักวิชาการและองค์กรอื่นๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นมากนัก

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม สามารถกล่าวได้ว่าคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดหรือให้ค่าแก่สิ่งต่างๆ ที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สำหรับสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มีอาจหลากหลายมีความแตกต่างกันไป ซึ่งในแต่ละสังคมมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรประเภทเดียวกัน อย่างเดียวกัน ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ปัจจัย ข้อจำกัด บริบทพื้นฐานของแต่ละสังคม วัฒนธรรมรวมถึงวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ ดังนั้นผู้ศึกษาด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมต้องให้ความสนใจพิจารณาเป็นรายกรณีด้วย

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค

เกษม เพ็ญภินันท์ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษา กล่าวว่าความต้องการในการบริโภคของมนุษย์เราไม่ได้เป็นเพียงแค่การตอบสนองต่อการดำรงชีวิตอย่างเดียว หากยังแฝงไปถึงนัยทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางศักดิ์ศรี หน้าตา ภาพลักษณ์ รสนิยม ความปรารถนาและกระบวนการสร้างแรงจูงใจให้บริโภค (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 2) การผลิต การบริโภคและความต้องการเป็นเงื่อนไขให้วัฒนธรรมบริโภคก่อตัวขึ้น วัฒนธรรมบริโภคได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัยใหม่ (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 10-11)

โรลิ่งด์ บาร์ตส์ กล่าวว่า สิ่งที่บริโภคและรับรู้ถึงคุณค่าของการใช้สอยโดยปราศจากข้อกังขา ด้วยความกังขาต่อสิ่งเหล่านี้ที่มีนัยยะทางวัฒนธรรมของความหมายแฝงนั้น มันมีนัยยะที่มากกว่าความเป็นวัตถุที่เราบริโภคอยู่ สิ่งที่เราต่างบริโภคอยู่นั้นมีสถานะทางคุณค่าของความหมายอื่นที่แฝงอยู่ด้วยเสมอ แต่เมื่อใดก็ตามที่ความหมายอื่นนี้สื่อออกมา มันทำให้ความหมายเดิมอยู่ไกลจนเรามักจะมองข้ามหรือมองไม่เห็น แต่มิได้หมายความว่าความหมายอื่นปกปิดความหมายเดิมหรือทำให้หายไป ในทางตรงกันข้ามความหมายเดิมกลับซ่อนเร้นตัวเองเมื่อความหมายใหม่ปรากฏออกมาบนระนาบเดียวกับสิ่งที่เราบริโภคอยู่ ดังนั้นสิ่งที่เราบริโภคกันในปัจจุบันไม่เพียงแค่ว่าเพื่อการตอบสนองต่อการดำรงชีพ หากยังรวมไปถึงการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ ที่เรื่องราวของการสื่อความหมายปรากฏอยู่ในสื่อและรูปแบบของวัฒนธรรมร่วมสมัย (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 33-34)

โบดริยาร์ ได้วิพากษ์ระบบสัญลักษณ์ภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนคุณค่าของสินค้า ที่ความหมายของมันไม่ได้อยู่ที่สินค้า หากเป็นนัยทางสังคมที่กำกับคุณค่าเพื่อให้การแลกเปลี่ยนมีความหมายต่อการบริโภคสินค้านั้นๆ การบริโภคไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก หากเป็นหน้าที่หนึ่งของการผลิต จึงไม่ได้เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่เป็นเรื่องของส่วนรวมโดยตรง เช่นเดียวกับการผลิตเชิงวัตถุ ดังนั้นการบริโภคถูกผลิตซ้ำเพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นต้องใช้ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดคุณลักษณะของการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ ที่เกิดขึ้นในสัมพันธภาพระหว่างคุณค่าทางการใช้สอย (Use Value) และคุณค่าทางการแลกเปลี่ยน (Exchange

Value) โดยคุณค่าทางการแลกเปลี่ยนเป็นตัวที่คุณค่าของการบริโภค ดังนั้นคุณค่าทางการแลกเปลี่ยนกับรูปแบบทางสัญญาจะเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะว่าสิ่งที่นำสินค้ามาแลกเปลี่ยนไม่ใช่ความเป็นวัตถุ หากขึ้นอยู่กับรูปแบบที่ปรากฏให้ได้เห็น ในขณะที่เดียวกันคุณค่าทางการใช้สอยกับความหมายทางสัญญาเทียบเคียงได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะบ่งบอกถึงสิ่งที่เราตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับ หรือความหมายที่กำกับว่ามีนัยทางสังคมวัฒนธรรมของสินค้า การบริโภคสินค้าจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณค่าของสินค้าว่ามีประโยชน์ใช้สอยอย่างไร หากประโยชน์ใช้สอยจะมีค่าก็ต่อเมื่อกระบวนการแลกเปลี่ยนบ่งบอกให้เห็นถึงความหมายทางสังคมที่กำกับสินค้าอยู่ ดังนั้นกระบวนการบริโภคสินค้าในฐานะที่เป็นความหมายเชิงสัญญาที่ไม่มีวันสิ้นสุด ได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมบริโภคให้เราคำนึงถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความหมายซึ่งสังคมหยิบยื่นให้ การบริโภคจึงเป็นปฏิบัติการเชิงสัญญา ที่เข้ามากำหนดวิถีในการดำเนินชีวิต เมื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าบนพื้นฐานของระบบสัญญาคือรูปแบบของสินค้า เมื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าบนพื้นฐานของระบบสัญญาเกิดขึ้น การให้ความหมายต่อรูปลักษณะทางสัญญาจึงเป็นสื่อกลางที่ทำงานควบคู่กับการแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อการใช้สอย การบริโภคจึงมีสถานะมากกว่าความต้องการเพื่อการดำเนินชีวิตของเรา การบริโภคจึงไม่ได้มีหน้าที่ทำให้เกิดความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่มันได้กลายเป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 36-40)

โบทริยาร์ ได้อธิบายอีกว่าสินค้าที่ไม่ได้มีหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย แต่เป็นของสะสมสิ่งนี้เกิดขึ้นได้เมื่อการสะสมวัตถุมุ่งความสำคัญไปยังการครอบครองมากกว่าการใช้สอย และมันยังได้สร้างคุณค่าขึ้นจนกลายเป็นความหมายอย่างหนึ่งในการบริโภค เมื่อใดก็ตามเราเห็นรูปลักษณะทางสัญญาของสินค้า เราย่อมคำนึงถึงความหมายที่บ่งบอกถึงคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมได้ สินค้าได้กลายเป็นสัญญาทางวัฒนธรรมและผูกไว้กับความหมายในเชิงคุณค่าที่สังคมหยิบยื่นให้ เมื่อใดก็ตามที่มีการบริโภคเกิดขึ้น สินค้าได้กลายเป็นความไม่มีขีดจำกัดของปฏิบัติการของระบบสัญญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าสัญญาของสินค้าทั้งหลายย่อมมีความเหมือนกันในระดับอุดมคติและสามารถแพร่กระจายได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ชีวิตประจำวันของเราได้แปรสภาพเป็นการปฏิสังสรรค์กับผู้คนมาสู่การปฏิสังสรรค์กับวัตถุหรือสินค้า จนทำให้เป็นการง่ายต่อวิถีชีวิตที่จะถูกชักจูงให้เคลื่อนไปตามแรงจูงใจที่จะบริโภคสินค้าชนิดต่างๆ เพราะว่าพัฒนาการของระบบทุนนิยมทำให้เห็นว่าการบริโภคคือศูนย์กลางของการดำเนินชีวิต พฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกไปถูกยึดโยงกับระนาบของความหมายในระบบสัญญาในทางกลับกันได้เชื่อมต่อกับสามัญสำนึกของเราด้วยคุณค่าที่ได้รับจากสินค้าทั้งประโยชน์ใช้สอยและความหมายทางสังคม ดังนั้นการดำเนินชีวิตตามแนวทางของวัฒนธรรมบริโภค คือ การทำให้ชีวิตมีความสุข การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือแม้กระทั่งการเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมสมัยและการก้าวทันกระแสสมัย (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 43-44)

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค สามารถกล่าวได้ว่า ความต้องการในการบริโภคของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงแค่ตอบสนองทางด้านร่างกายหรือการดำรงชีวิตเพียงอย่างเดียว แต่ยังตอบสนองทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางศักดิ์ศรี หน้าตา ภาพลักษณ์ รสนิยม ซึ่งเป็นการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ที่เรื่องราวของการสื่อความหมายปรากฏอยู่ในสื่อและรูปแบบของวัฒนธรรมร่วมสมัย ทำให้เกิดสัมพันธ์ภาพระหว่างคุณค่าทางการใช้สอยและคุณค่าทางการแลกเปลี่ยน ที่กลายเป็นความหมายอย่างหนึ่งของการบริโภค

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเก็บสะสม

คีธ เอส.ทอมสัน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เสนอความเห็น ว่า คนเราเก็บสะสมสิ่งของด้วยหลายเหตุผล เช่น เพื่อมีไว้ในครอบครอง เพื่ออนุรักษ์ เพื่อศึกษาหรือประกอบการสอน บ้างก็เพื่อบริจาค (นิตี ภาวครพันธ์, 2552: 327-328)

รัสเซล เบลล์ นักวิชาการผู้สนใจในเรื่องนี้เสนอว่า หากนิยามว่าการเก็บสะสมเป็นการบริโภค การเก็บสะสมก็เป็นการบริโภคเฉพาะแบบประเภทหนึ่ง การเก็บสะสมมีนัยยะเกี่ยวกับการเก็บอนุรักษ์และการสะสม การเก็บสะสมเป็นกระบวนการที่มีความกระตือรือร้นอย่างเลือกสรรและด้วยใจรัก ในการให้ได้มาและเป็นเจ้าของสิ่งของที่ประโยชน์ของมันเปลี่ยนไปจากเดิม แต่กลับมีการให้คำนิยามใหม่ และจัดสิ่งของนั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุดที่มีความหมายเดียวกัน การเก็บสะสมในความหมายนี้จึงไม่ใช่เพียงการสะสมหรือเก็บไว้เป็นกองๆ เท่านั้น หากต้องมีการคัดเลือกและแบ่งวัตถุที่สะสมเข้าเป็นชุดๆ และก็ไม่ใช่สักแต่ว่าจะเก็บ เพราะหลักของการเก็บสะสมประการหนึ่ง คือ ไม่มีวัตถุอะไรสองชิ้นที่เหมือนกัน กล่าวคือ วัตถุทุกชิ้นมีลักษณะพิเศษของมันเอง แม้วามันอาจเป็นส่วนหนึ่งของชุดหรือประเภทที่เราจัดแบ่งไว้ก็ตาม นี่คือเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เราต้องสะสมไว้ให้มากที่สุด เพื่อพิจารณาทำการคัดเลือกภายหลัง (นิตี ภาวครพันธ์, 2552: 330-331)

โดยปกติ นักสะสมที่เอาใจจริงเอาใจไม่เพียงแต่ตั้งหน้าตั้งตาเก็บสะสมวัตถุประเภทคล้ายกันเท่านั้น เขายังต้องการค้นคว้าเพื่อหาจุดกำเนิดและความหมายของวัตถุที่เขาสนใจอีกด้วย แล้วก็ต้องเก็บอนุรักษ์สิ่งของเหล่านั้นไว้อย่างมีระเบียบตามขั้นตอน อย่างไรก็ตาม นักสะสมที่รักการสะสมเป็นชีวิตจิตใจมักจะรู้สึกอึดอัดอันตื้นใจเสมอ เพราะตกอยู่กึ่งกลางระหว่างความปรารถนาที่จะเก็บวัตถุที่ตนสะสมให้ได้ครบชุดสมบูรณ์ กับการที่ต้องอดทนรอเพราะยังเก็บสะสมที่ไม่ได้ครบชุดเสียที ระหว่างการมีความสมบูรณ์แบบเป็นอุดมคติกับความกังวลที่วัตถุที่เก็บสะสมยังไม่ครบชุดสมบูรณ์ และระหว่างการที่ต้องเป็นคนที่วิเศษกว่าผู้จักกาลเทศะกับความอยากที่จะตามล่าและเที่ยวขอวัตถุที่ตนต้องการจากคนอื่น (นิตี ภาวครพันธ์, 2552: 330-331)

นักสะสมเริ่มต้นเก็บสะสมสิ่งของหรือวัตถุใดก็ตามด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน นักสะสมจำนวนมากทั้งหญิงและชาย เด็กและผู้ใหญ่ เริ่มต้นเพราะ “ใจรัก” (Passion) ที่จะสะสม แสตมป์ งานฝีมือ หัตถกรรมหรือวัตถุที่มีความงามบางอย่างหรือแม้กระทั่งหนังสือเก่า ฯลฯ (นิตี

ภวัศกรพันธ์, 2552: 332) บางคนเก็บเพราะผู้คนรุ่นยุคสมัยนั้นนิยมสะสมกัน สิ่งของที่สะสมมีหลากหลายชนิดหลายลักษณะ คนเราจึงเก็บสะสมวัตถุต่างชนิดด้วยหลากหลายสาเหตุ เช่น พระเครื่องในโลกของนักสะสมชาวไทย ถือเป็นวัตถุที่มีมูลค่าทางธุรกิจและพลังด้านจิตใจ (นิติ ภวัศกรพันธ์, 2552: 307-308)

นักสะสมอีกจำนวนหนึ่งอาจเห็นว่าการเก็บสะสมเป็น “การพักผ่อนหย่อนใจ” (Leisure) เป็นงานอดิเรกที่ทำในเวลาว่าง ในทางทฤษฎี การเก็บสะสมแสดมป์ ผีเสื้อหรือสิ่งของหายากบางอย่างมีเหตุผลต่างจากการเก็บสะสมของที่ระลึก ซึ่งมักเกี่ยวพันกับการท่องเที่ยว การเก็บสะสมแสดมป์และสิ่งอื่นๆ เป็นเพราะมี “ใจรัก” ที่อยากจะสะสมให้ครบบริบูรณ์เป็นแรงดลบันดาลใจ ในขณะที่การเก็บสะสมของที่ระลึกมักถูกผลักดันโดยความรู้สึกโหยหาอดีต (Nostalgia) โหยหาหรือปรารถนา ความทรงจำและข้อพิสูจน์ว่าเคยมีประสบการณ์ที่เป็นของแท้ (Authenticating Experience) การเก็บสะสมทั้งสองประเภท เกี่ยวข้องกับการแข่งขันในหมู่นักสะสม และทั้งสองประเภทเป็นแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของวัตถุ ไม่ว่าจะวัตถุนั้นจะหายากหรือราคาแพงมากเท่าไรก็ตาม ของที่ระลึกเป็นการเก็บสะสมที่มีแหล่งอ้างอิงในตัวของมันเอง แต่การสะสมแสดมป์ต้องสะสมให้ครบชุด เพราะความสำคัญของมันอยู่ที่ความสัมพันธ์ของแต่ละชุดที่อยู่ในประเภทเดียวกัน (Category) หากไม่ครบชุดก็มีค่าไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ปรอชณียัตร์ เป็นตัวอย่างของการสะสมทั้งสองประเภท คือ สะสมเป็นชุดอย่างแสดมป์ และสะสมแบบของที่ระลึก นักสะสมอาจเริ่มสะสมไปรษณียัตร์เพื่อเป็นหลักฐานว่า “ได้ไปอยู่ที่นั่น” (been there) ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว แต่ก็สะสมไปเรื่อยๆ เพราะอยากมีให้ครบชุด (นิติ ภวัศกรพันธ์, 2552: 332-333) ดังนั้น เหตุผลของการเก็บสะสมจึงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตัวและเรื่องอื่นๆ ที่มีความซับซ้อนมากกว่านี้ (นิติ ภวัศกรพันธ์, 2552: 327-328)

ข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมสะสม คือ ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่า เช่น เจ้าอาณานิคมชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักสนใจในวัฒนธรรมของผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน ยิ่งหากเป็นชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยิ่งเพิ่มความสนใจมากขึ้น อาจมีความพยายามที่จะศึกษาและเก็บสะสมรายละเอียดทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มนั้นไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้รู้จักกันในนาม “วัตถุที่ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น” (Curiosities หรือ Artificial Curiosities) ล้วนเป็นของที่ควรเก็บสะสม (Collectibles) หรือที่เรียกว่า “วัตถุที่ชวนให้อยากรู้อยากเห็น” ซึ่งหมายถึงวัตถุที่ชวนให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นในหมู่ชาวมิวนิว นอกจากนี้ผลลัพธ์ประการหนึ่งที่ตามมากับความสนใจใน “วัตถุที่ชวนให้อยากรู้อยากเห็น” คือ การทำให้สิ่งเหล่านี้กลายเป็นสินค้า (Commodification) ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นแรงดึงดูดให้ชาวมิวนิวและคนพื้นเมือง ทั้งผู้ผลิตและพ่อค้าเข้าสู่ระบบซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุที่นิยมสะสมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัตถุเชิงชาติพันธุ์ทุกประเภทมีฐานะเป็น “สินค้า” เช่นกัน (นิติ ภวัศกรพันธ์, 2552: 335-339)

อย่างไรก็ตาม “วัตถุที่ชวนให้อยากรู้อยากเห็น” อาจเป็นสินค้าที่มีฐานะแตกต่างจากสินค้าประเภทอื่น เพราะความจำเป็นที่ว่าสิ่งของเหล่านี้กำลังหายสาบสูญไป เนื่องจากไม่มีใครสนใจที่จะทำหรือประดิษฐ์อีก หรือไม่มีความรู้ทักษะในการประดิษฐ์ กลับกลายเป็นของหายาก (Scarcity) และแนวโน้มที่สิ่งของเหล่านี้จะหายสาบสูญหรือสูญพันธุ์ไปได้เป็นความโดดเด่นเฉพาะของ “วัตถุที่ชวนให้อยากรู้อยากเห็น” ซึ่งยิ่งหายาก ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นของแท้หรือผลิตจากที่อื่นก็ตาม ก็ยิ่งทำให้เป็นที่ต้องการมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม ผู้คนที่อยากได้สิ่งของเหล่านี้ก็สนใจในความเป็นของแท้ (Authenticity) ของสิ่งนั้น (นิตี ภาวครพันธุ์, 2552: 335-339)

แวน เดอร์ กริจป์ นักมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาวัฒนธรรมการเก็บสะสม ได้สนใจศึกษานักสะสมแสตมป์ในประเทศเนเธอร์แลนด์ เขาเห็นว่า คนเหล่านี้จะเก็บสะสมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนซื้อขายแสตมป์กับนักสะสมแสตมป์คนอื่นๆ เขาได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างการเป็นนักสะสมกึ่งผู้ค้าแสตมป์สมัครเล่น และผู้ค้าแสตมป์อาชีพ ได้เสนอว่าวงการสะสมแสตมป์ในประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นวงการที่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ ที่มีการไหลเวียนของเงินตราในกิจกรรมเหล่านี้จำนวนมากทีเดียว และอาจจัดกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนในหมู่นักสะสมแสตมป์ว่าเป็น “เศรษฐกิจใต้ดิน” หรือ “เศรษฐกิจนอกระบบ” เนื่องจากการสะสมแสตมป์ได้ถูกพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมของเศรษฐกิจในระบบ ซึ่งจากกรณีศึกษาดังกล่าวพบว่ารายได้จากการแลกเปลี่ยน-ซื้อขายแสตมป์มีตั้งแต่ 90 ปอนด์ถึง 50,000 ปอนด์ต่อปี ดังนั้นเขาเห็นว่าการพักผ่อนหย่อนใจอาจทำให้เกิดความสนใจในมุมมองด้านเศรษฐกิจได้ และได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่าไม่มีนักสะสมแสตมป์สมัครเล่นคนใดที่เข้าร่วมกิจกรรมการสะสมแสตมป์เพียงเพื่อเงินเท่านั้น หากทำด้วยความชอบหรือมี “ใจรัก” อยากรู้อยากเก็บ การสะสมแสตมป์จึงมีเหตุผลเรื่องการมี “ใจรักร่วมกัน” ในหมู่นักสะสมแสตมป์สมัครเล่น นอกจากนี้การที่นักสะสมแสตมป์ผู้มี “ใจรัก” พุ่มพู่ทั้งเวลา พลังงานและเงินทองในการสะสมยังเป็นเรื่องของ “การเสียสละที่เพิลิตเพิลิน” หมายถึง การเสียสละที่นักสะสมยอมทำด้วยความพึงพอใจ และคงไม่ผิदनักหากจะกล่าวว่าเหตุผลหนึ่งที่นักสะสมแสตมป์ชอบหรือมีใจรักในกิจกรรมนี้เพราะเธอหรือเขาอยากมี “ของสวยๆ งามๆ” ไว้ในครอบครอง

แวน เดอร์ กริจป์ ได้มีข้อสังเกตอีกว่าการเป็นนักสะสมแสตมป์สมัครเล่นมีความหมายที่ควบคู่กันอยู่สองประการ คือ การมี “ใจรัก” ในการสะสมแสตมป์และไม่ได้ทำเป็นอาชีพ ดังนั้นนักสะสมแสตมป์สมัครเล่นจึงมุ่งในการเก็บสะสมเป็นสิ่งแรกและการแลกเปลี่ยนซื้อขายแสตมป์เป็นเรื่องรอง และแม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้เก็บสะสมแสตมป์เป็นอาชีพก็ตามแต่อาจมีรายได้พิเศษจากการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายแสตมป์เป็นครั้งคราวได้ ประการสำคัญ คือ นักสะสมแสตมป์สมัครเป็นผู้ที่ทำให้วงการสะสมแสตมป์คึกคักมีชีวิตชีวา

การเก็บสะสมจึงมิใช่เป็นเพียงการพักผ่อนหย่อนใจที่เพิลิตเพิลินหรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น หากเป็นเรื่องที่มีการแข่งขัน จึงต้องอาศัยประสบการณ์ ไหวพริบ และทักษะในการ

ค้นหาตามล่าวัตถุที่ตนต้องการ มีการต่อรองเพื่อแลกเปลี่ยนหรือซื้อวัตถุที่ตนต้องการ ปัจเจกชนแต่ละคนต้องมีความอดุสาหะวิริยะ ดังที่มีผู้เชี่ยวชาญด้านการเก็บสะสมเคยกล่าวไว้ว่า นักสะสมต้องให้ได้มาซึ่งของที่ดีที่สุดด้วยราคาต่ำเท่าที่จะต่ำได้ ต้องใช้ความรู้ของเขาในการชั่งชั่งจากคนแปลกหน้าผู้ไร้เดียงสา โดยไม่รู้สึกละอายใจที่ได้ทำเช่นนั้น

นอกจากนี้นักสะสมดูจะมีคุณลักษณะที่สำคัญอีกอย่างน้อย 2 ประการ คือ มีความรู้สึกภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของ ซึ่งนักสะสมจะรู้สึกปลาบปลื้มในวัตถุของตนที่เก็บสะสมไว้ว่าล้ำค่า ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้นักสะสมส่วนใหญ่เกิดความพยายามในการแสวงหาวัตถุที่ตนต้องการมาเก็บสะสมไว้ในครอบครอง และนักสะสมนอกจากจะมี “ใจรัก” แล้ว ยังต้องมีความรับผิดชอบด้วย อย่าง ดร.เอ. เอส. ดับเบิลยู. โรเซนบัค เป็นนักสะสมที่สามารถประสมประสานทั้งสองสิ่งเข้ากันได้ด้วยดี เขาไม่เพียงแต่สะสมหนังสือทั้งเก่าและใหม่ด้วยความเสนาหา หากบ่อยครั้งยังบริจาคหนังสือเป็น “ชุดเก็บสะสม” (Collection) เป็นชุดๆ ให้แก่ห้องสมุดสาธารณะตามที่ต่างๆ อีกด้วย ดร.โรเซนบัค จึงเป็นนักสะสมหนึ่งในจำนวนน้อยคน ที่มีความสามารถชั้นเลิศในการผสมผสานการมี “ใจรัก” ในวัตถุที่เก็บสะสมกับความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่ไปกับการทำ “กำไร” (นิติ ภาวครพันธุ์, 2552: 313-315) ดังนั้นแวน เดอร์ กริปจ์ จึงสรุปว่านักสะสมตัวจริง กิจกรรมเก็บสะสมไม่ได้เป็นเพียงการบริโภคเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องการผลิตและการสร้างสรรค์อีกด้วย (นิติ ภาวครพันธุ์, 2552: 331-332)

สตีเวน เกลเบอร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเก็บสะสมในสหรัฐอเมริกา เสนอว่า การเก็บสะสมอะไรก็ตามย่อมต้องมี “ชุดเก็บสะสม” (Collection) ไว้ในการครอบครอง และอาจแบ่งชุดเก็บสะสมทั้งหลายอย่างคร่าวๆ เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ชุดเก็บสะสมขั้นปฐมภูมิ (Primary Collections) หมายถึง วัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อการเก็บสะสม เช่น เบสบอลการ์ด
2. ชุดเก็บสะสมขั้นทุติยภูมิ (Secondary Collections) หมายถึง วัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น แสตมป์
3. ชุดเก็บสะสมที่ยากแก่การจัดประเภท (Intangible Collections) หมายถึง การเก็บสะสมวัตถุที่มีได้มีไว้ในครอบครองจริงๆ เช่น รายชื่อนกชนิดต่างๆ ที่นักเลงนกหรือนักดูนกจดเก็บไว้ เป็นต้น

เกลเบอร์ ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า นักสะสมที่เก็บชุดสะสมขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิถือว่าเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมอยู่ใน “เศรษฐกิจคู่ขนาน” คือ “เศรษฐกิจใต้ดิน” หรือ “ตลาดมืด” ซึ่งเหมือนกับเศรษฐกิจที่แท้จริง ทั้งในแง่อุดมการณ์และภาคปฏิบัติ เป็นที่น่าสังเกตว่าชุดเก็บสะสมขั้นปฐมภูมิ ซึ่งดำรงอยู่เฉพาะในเศรษฐกิจคู่ขนานเท่านั้น เป็นวัตถุที่อยู่แยกออกจากโลกแห่งการผลิตและการใช้ในชีวิตประจำวัน ชุดเก็บสะสมขั้นปฐมภูมิแตกต่างจากชุดเก็บสะสมประเภทอื่นๆ ตรงที่เปลี่ยนมือจากผู้ผลิตไปสู่ผู้สะสมโดยตรง จากนั้นก็ถูกนำเข้าสู่ตลาดของงานอดิเรก ซึ่งเป็นที่ที่สิ่งนั้นถูกซื้อ

ขาย แลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์สำหรับการเก็บสะสมส่วนใหญ่เป็นชุดเก็บสะสมขั้นทุติยภูมิ กล่าวคือวัตถุเหล่านี้จะผ่านกระบวนการบางอย่างหรือมีหน้าที่เฉพาะบางอย่าง ก่อนที่จะกลายมาเป็น วัตถุประสงค์สำหรับการเก็บสะสม

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ

1. การเก็บสะสมทำให้นักสะสมมีความภูมิใจในการเป็นเจ้าของ ที่ตนมีวัตถุสูงค่า หรือหายากไว้ในครอบครองเป็น “ชุดเก็บสะสม” ของตน

2. การเก็บสะสมสร้างความหมายชุดใหม่ให้แก่วัตถุ นักสะสมจึงไม่ใช่แค่สะสมวัตถุ เพียงเท่านั้น หากต้องเก็บสะสมอย่างมีระบบ ต้องอาศัยความรู้เฉพาะเกี่ยวกับวัตถุที่เก็บสะสม ซึ่ง ประกอบด้วย ความรู้ที่ว่านี่ไม่เพียงแต่แบ่งความแตกต่างระหว่างนักสะสมและผู้อื่นที่ไม่ใช่ หากเป็นสิ่งจำเป็นที่นักสะสมต้องใช้ประกอบในการจัดประเภท เพื่อแยกของแท้ออกจากของปลอม เป็นต้น นอกจากนี้ นักสะสมต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่ตนสะสมในด้านอื่นๆ เช่น เกี่ยวกับที่มาหรือประวัติของ วัตถุที่ตนเก็บสะสม ลักษณะ จุดประสงค์หรือประโยชน์ของวัตถุนั้นๆ หรือเรื่องราวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ วัตถุชิ้นนั้นๆ เพราะความรู้เหล่านี้จะทำให้วัตถุ “มีชีวิต” เกิดความสัมพันธ์ที่มี “ความหมาย” กับ ผู้ที่เป็นเจ้าของ

3. ความเพลิดเพลินในการเก็บสะสม คือ การตามล่าหาวัตถุที่ต้องการสะสม (the joy of hunting) เพราะทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้นหรือสนุกกับการตามล่าหาวัตถุที่ตนต้องเก็บสะสม เกิดความรู้สึกเร้าอารมณ์ที่ต้องแข่งขันดิ้นรนให้ได้ว่าวัตถุนั้นมา หรืออาจต้องต่อรองในการแลกเปลี่ยน หรือซื้อ มา จึงอาจกล่าวได้ว่าการเก็บสะสมเหมือนสิ่งเสพติด (Addictive) เพราะมีความรู้สึกเกิดขึ้นใน ระหว่างการสะสม

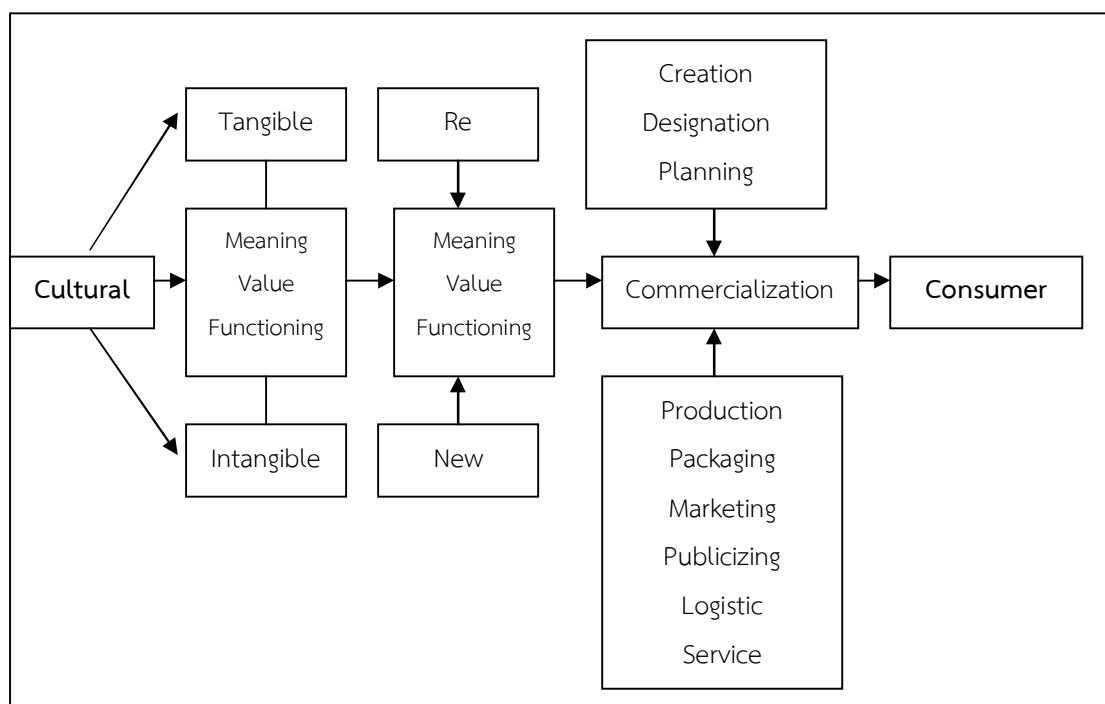
4. การเก็บสะสมวัตถุแต่ละประเภทแต่ละชุดย่อมมีระยะเวลาหรือช่วงชีวิต เมื่อนักสะสมเก็บวัตถุที่ตนต้องการได้ครบชุดสมบูรณ์แล้วหรือเมื่อรู้สึกว่ามีค่าแล้ว ไม่อาจสู้ราคาได้อีก ก็ต้องหยุด เก็บสะสม (นิตี ภาวครพนธ์, 2552: 340-343)

จากแนวคิดการเก็บสะสม สามารถกล่าวได้ว่า การเก็บสะสมเป็นการบริโภคอย่าง หนึ่ง ที่เป็นกระบวนการที่มีความกระตือรือร้นในอย่างเลือกสรรและด้วยใจรัก เพื่อให้ได้มาและเป็น เจ้าของสิ่งของที่มีประโยชน์ใช้สอยเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้ผู้ที่เก็บสะสมมีความรู้สึกปลาบปลืมและ ภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของว่าเป็นสิ่งที่ล้ำค่า และเกิดความพยายามในการแสวงหาวัตถุที่ต้องการ มาไว้ครอบครองอยู่เสมอ ทำให้วงการสะสมนั้นคึกคักมีชีวิตชีวาและจัดเป็นกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจ “ใต้ดิน” หรือ “เศรษฐกิจนอกระบบ” ที่สร้างเม็ดเงินหมุนเวียนระบบเศรษฐกิจได้มหาศาล

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

স্যานต์ ไพรชาญจิตร ได้อธิบายว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ หรือการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คือ “กระบวนการ” หรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมในจับต้องได้หรืออยู่ในเชิงรูป (Tangible Cultural Resources) และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างมีสถานะเป็นทั้งสองประเภท วัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีความหมาย (Meaning) คุณค่า (Value) และหน้าที่ (Functioning) ในตัวมันเองในมิติหรือบริบทใดบริบทหนึ่ง หากมีการประเมินคุณค่าหรือศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม ก็จะทำให้ทราบว่าทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่นั้น มีคุณค่าในด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจที่จะลงทุนลงแรงดำเนินการใดๆ ต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีความค่าน้อยหรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆ ต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งทำมาหากินในด้านต่างๆ ก็จะสามารถตัดสินใจวางแผนว่าจะทำอะไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อโดยรวมต่อไป (স্যานต์ ไพรชาญจิตร, 2553: 46-61)

ทรัพยากรวัฒนธรรมจะมีความหมาย คุณค่าและหน้าที่ใหม่ ที่ต่างไปจากความหมาย คุณค่าและหน้าที่เดิม หากถูกอธิบายหรืออยู่ในบริบทอื่นๆ ทำให้มีความหมาย คุณค่าหรือหน้าที่มากกว่าหนึ่ง (Re-Meaning) (Re-Value) (Re-Functioning) ซึ่งการสร้าง ความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทหรือหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็นในอดีตและมีการนำเอาทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ มาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในความหมายใหม่ ในบทบาทหน้าที่ใหม่ เป็นการ “ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม” ทำให้เกิดความหมาย คุณค่า และหน้าที่ใหม่ (New) ซึ่งความหมาย คุณค่า หน้าที่ของวัฒนธรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาใหม่นี้ หากมีกระบวนการนำเอาวัฒนธรรมมาทำให้กลายเป็นสินค้า (Commercialization) โดยอาศัยกระบวนการจัดการในลักษณะของการจัดการในเชิงธุรกิจ เช่น การออกแบบ (Designation) การวางแผน (Planning) การผลิตในลักษณะอุตสาหกรรม (Production) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) การส่งเสริมการขาย (Marketing & Promotion) การขนส่ง (Logistic) การบริการ (Service) ฯลฯ ก็จะทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นที่น่าสนใจและตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้ต่อไป ดังแผนภาพที่แสดงกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ (স্যานต์ ไพรชาญจิตร, 2553: 46-61)

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

ที่มา: สายันต์ ไพรัชญจักร์, *archaeopen 10 ปี โบราณคดีชุมชน The First Decade of Community Archaeology* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาพัฒนาโบราณคดีชุมชน, 2553)

จากการทบทวนแนวคิดดังกล่าว ผู้ศึกษาทราบว่าวัฒนธรรมทั้งประเภทที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความหมาย คุณค่าหรือหน้าที่ในตัวของมัน อาจมีคุณค่า ความหมายและหน้าที่อาจถูกอธิบายขึ้นใหม่ได้หากอยู่ในบริบทอื่น ทำให้มีคุณค่า ความหมายและหน้าที่มากกว่าหนึ่ง เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งระบบหรือกระบวนการจัดการเชิงพาณิชย์หรือกระบวนการทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมมีคุณค่า ความหมายและหน้าที่มากกว่าหนึ่งจากคุณค่า ความหมายและหน้าที่เดิม ทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นที่น่าสนใจ ตรงกับความต้องการของกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ ในวงกว้าง ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เจ้าของวัฒนธรรมหรือผู้ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมอีกต่อไป

2. งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพ

ผู้ศึกษาได้ทำการสังเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออนุสรณ์งานศพ จำนวน 7 เรื่อง ซึ่งจากการสังเคราะห์งานศึกษาทั้ง 7 เรื่องครั้งนี้ ทำให้ผู้ศึกษาทราบถึงขอบเขตและสามารถแบ่งแยกประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผ่านมา ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก : งานที่ศึกษาที่เกี่ยวกับการสำรวจเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ได้แก่

1. การศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจาก
ต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 โดย สุพัฒน์
ส่องแสงจันทร์ (2512)

2. การศึกษาประเภทของหนังสือในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับ
หอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่างปี พ.ศ.2511-2515 โดย อรุณ สุภัทรากุล (2518)

3. การจำแนกผลงานจากชีวประวัติที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานศพระหว่างปี
พ.ศ. 2516-2520 โดย สุนีย์ ดาราศิลป์ (2521)

4. การศึกษาวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2521-2530
โดย นवलวรรณ ชันไพศาลศิลป์ (2542)

5. การศึกษาวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2531-2551
โดย ัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง (2553)

จากการปริทัศน์งานที่ศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ทั้ง 5 เรื่อง ทำให้ทราบถึงแนวโน้มในความสำเร็จของสังคมแต่ละปี ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2501-2551
(50 ปี) ผ่านจากเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ อันเป็นประโยชน์ในวงวิชาการด้าน
บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์เป็นหลัก และพบว่าเรื่องที่น่าสนใจที่นำมาตีพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์
งานศพในช่วง พ.ศ. 2501-2510 ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์
โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2511-2515
เนื้อหาหรือเรื่องที่น่าสนใจที่ตีพิมพ์นั้นยังคงเป็นเรื่องที่จัดอยู่ในหมวดศาสนา และเริ่มนิยมตีพิมพ์เนื้อหา
ด้านวิทยาศาสตร์มากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2520 เนื้อหาที่ตีพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็น
ผลงานด้านวรรณกรรมของผู้ตายหรือเจ้าของประวัติในหนังสือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลงานในสาขา
สังคมศาสตร์ ส่วนในช่วง ปี พ.ศ. 2521-2551 พบว่ามีเนื้อหาที่น่าสนใจที่ตีพิมพ์เริ่มมีด้านศิลปะและการ
บันเทิงมากขึ้น ซึ่งจากผลการศึกษาทำให้ทราบว่าหนังสืองานอนุสรณ์ศพ เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้า
หาหนังสือในหมวดต่างๆ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สอง : งานที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ ได้แก่

1. ความสนใจในการอ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน
โดย ชฎาภรณ์ จันทร์ประเสริฐ (2533)

2. การใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ใน
มหาวิทยาลัยของรัฐ โดย สุदारัตน์ รัตนราช (2542)

จากการปฏิบัติงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพทั้งสองเรื่อง ทำให้ทราบว่าผู้ที่ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่เป็นประชาชนทั่วไป มีความสนใจอ่านเพื่อต้องการทราบและศึกษาชีวประวัติของผู้ตาย รวมถึงเนื้อหา สารระความรู้ต่างๆ ในหนังสืออนุสรณ์ตรงกับความสนใจส่วนบุคคล ส่วนกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อการค้นคว้าหาข้อมูล ความรู้ รวมถึงศึกษาชีวประวัติของผู้ตายเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาใช้เพื่อการค้นคว้าวิจัยหรือศึกษาผลงานวิจัยของผู้ตายที่เป็นเจ้าของประวัติ และใช้เพื่อนำไปใช้ในการอ้างอิงประกอบการเขียนหนังสือหรือตำราทางวิชาการ โดยได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพจากงานฌาปนกิจศพ จากบุคคลอื่นและซื้อจากร้านขายหนังสือ/แผงหนังสือเก่า-หนังสือหายากตามลำดับ โดยใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพอ้างอิงในงานเขียนเชิงวิชาการไม่น้อยกว่า 5 เล่ม ซึ่งเนื้อหาที่มักนำมาใช้อ้างอิงส่วนใหญ่เป็นประเภท ชีวประวัติ ประวัติตระกูล/ราชสกุล ประวัติศาสตร์-โบราณคดี ฯลฯ

2.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

เนื่องด้วยไม่มีงานศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพในประเด็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ ดังที่กล่าวมา ผู้ศึกษาจึงได้สังเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ โดยมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมรูปแบบอื่นเป็นหน่วยในการศึกษาวิเคราะห์จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่

1. **เจาะเส้นทางขบวนการค้าโบราณวัตถุ** โดย สมประสงค์ พระสุจันท์ทิพย์และคณะ (2543)

จากงานศึกษาของสมประสงค์และคณะ ที่ได้ศึกษาและนำเสนอข้อมูลในเชิงเจาะลึกตีแผ่ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับขบวนการค้าโบราณวัตถุข้ามชาติ ทำให้ทราบว่า สาเหตุสำคัญของการสะสมโบราณวัตถุที่นำไปสู่การค้า ก็เพราะด้วยคุณค่าของความเก่า ความเป็นของแท้และความเป็นของหายาก ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าสูงทางจิตใจ อีกทั้งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดเพดานราคาสุดท้ายได้ รวมถึงมูลค่าของโบราณวัตถุแต่ละชิ้นจะมีการเพิ่มขึ้นของราคาตัวมันเองชนิดหลายเท่าตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปลี่ยนถ่ายกรรมสิทธิ์จากเจ้าของเดิมสู่มือนักสะสมชาติตะวันตก โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในขบวนการดังกล่าว ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ นายทหารระดับบนและล่างบางกลุ่ม นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี เจ้าหน้าที่บางหน่วยของกรมศิลปากร เจ้าหน้าที่บางหน่วยของกรมศุลกากร นักการเมืองท้องถิ่นและระดับประเทศ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสและเจ้าคณะ บุคลากรในสถานทูตต่างประเทศ นักธุรกิจและบุคคลในกลุ่มราชินิกุล บุคลากรจากบริษัทผู้รับเหมาก่อสร้าง กลุ่มพ่อค้าของเก่าและโบราณวัตถุ เจ้าของศูนย์การค้าและสถานที่จัดแสดง เจ้าของกิจการสื่อมวลชน กลุ่มนายหน้าและคนจัดหาของ รวมถึงกองถ่ายทำภาพยนตร์ต่างประเทศ มีโบราณวัตถุที่ถูกนำมาจากแหล่งประวัติศาสตร์ภายในและนอกประเทศ

(กัมพูชา) มีระบบ E-Commerce เป็นช่องทางการประมูลและซื้อ-ขาย จำหน่ายที่สำคัญ ซึ่งกรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางตลาดค้าโบราณวัตถุแหล่งใหญ่ที่สุดในแถบเอเชีย

2. พระเครื่อง : พุทธพาณิชย์ โดย บุศรา สว่างศรี (2549)

จากงานวิจัยของบุศรา ทำให้ทราบว่า การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การวางแผนทางการตลาด การจัดอันดับและการบอกเล่าประสบการณ์ มีผลต่อความนิยมพระเครื่อง ส่วนอายุสมัยและคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความนิยมเฉพาะกลุ่มและพระพิมพ์ในกรุสมัยโบราณและพระเครื่องยุคแรกๆ สามารถสะท้อนเรื่องราวทางความเชื่อ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมืองและเศรษฐกิจในสมัยนั้นๆ ได้ ในขณะที่พระเครื่องยุคใหม่สร้างเพื่อระดมทุนและมีการจัดการผลประโยชน์ทางธุรกิจ โดยใช้ศรัทธาและความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของสังคมไทยที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ธุรกิจนี้ดำเนินได้ในปัจจุบันและตลอดไป

จากการปริทัศน์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งเป็นหน่วยในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 7 เรื่อง และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ โดยมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมรูปแบบอื่นเป็นหน่วยในการศึกษาวิเคราะห์ จำนวน 2 เรื่องนั้น ทำให้ทราบว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีความน่าสนใจ เป็นหนังสือที่มีประโยชน์ต่อผู้อ่านเหมือนหนังสือทั่วไป แต่สิ่งที่แตกต่างจากหนังสือทั่วไป คือ เป็นหนังสือที่นำเสนอเรื่องราวชีวประวัติของบุคคลต่างๆ และยังมีคำไว้อาลัยที่ไม่พบในหนังสือทั่วไป เนื้อหาสาระความรู้ต่างๆ ที่ตีพิมพ์ประกอบมีหลากหลายสาขาขึ้นอยู่กับบริบทของสังคม ณ ขณะนั้นเป็นสำคัญและชี้ให้เห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นหนังสือที่มีคุณค่า จัดอยู่ในประเภทของหนังสือหายาก ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้ชนรุ่นหลังได้อ่านหรือศึกษาต่อไป ประกอบกับงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผ่านมาจำกัดอยู่ในวงวิชาการด้านบรรณารักษ์และสารนิเทศศาสตร์ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาหนังสืออนุสรณ์งานศพในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ ในมิติด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการศึกษา

ในการศึกษาขบวนการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพในครั้งนี้ เป็นการศึกษา วิเคราะห์และอภิปรายกระบวนการจัดการธุรกิจหนังสืออนุรักษ์งานศพในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และในการศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้ศึกษาได้มีระเบียบวิธีการศึกษาในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 การศึกษาจากเอกสาร

เป็นการศึกษา ค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมา ความสำคัญของประเด็นปัญหา แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และข้อมูลพื้นฐานทั่วไปต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ ฯลฯ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวในเบื้องต้นจากแหล่งสารนิเทศต่างๆ

1.2 การสำรวจ

เน้นการสำรวจแหล่งค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเภทของหนังสือที่วางจำหน่าย อายุ สภาพ ราคาจำหน่าย จำนวนเล่ม รวมถึงการวางจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในโอกาสต่าง ๆ เช่น แผงลอยหนังสือเก๋าย่านท่าช้าง-ท่าเตียน ตลาดวรจักร (คลองถม โรงพยาบาลกลาง), ร้านหนังสือเก่าในตลาดนัดจตุจักร, ห้างสรรพสินค้ายูเนียนมอลล์, ร้านหนังสือริเวอร์บุ๊ก ใน Museum Shop ภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร, งานหนังสือแห่งชาติประจำปี รวมถึงร้านหนังสือเก่าออนไลน์ด้วย

1.3 การสังเกต

เป็นการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม ในโอกาสหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการธุรกิจหนังสืออนุรักษ์งานศพ ได้แก่ การไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพบุคคลสำคัญมีชื่อเสียงในสังคม เพื่อร่วมแสดงความไว้อาลัยและขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพเช่นผู้มาร่วมงานคนอื่นๆ ซึ่งการไปร่วมงานดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเกตการณ์การกระบวนการแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพ และสังเกต ฝ้าดูพฤติกรรมของผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพส่งแผงหนังสือที่แผงตัวเข้ามาขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพโอกาสต่าง ๆ

รวมถึงได้เลือกซื้อเลือกหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสือมือสองในเขต กรุงเทพมหานคร เช่น แผงหนังสือย่านท่าเตียน-ท่าช้าง แผงหนังสือตลาดนัดวรจักร (คลองถม) งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปี เพื่อสังเกตการณ์การรับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพจากกลุ่มผู้ที่แผงตัวเข้าไปขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพตามที่ต่างๆ การวางจำหน่าย การเจรจาต่อรองซื้อขาย แลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจ

1.4 การสัมภาษณ์

เป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการหรือแบบเป็นกันเอง (Informal Interview) รายบุคคล โดยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์จำนวน 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ และกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ โดยได้กล่าวรายละเอียดแนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ไว้ในหัวข้อต่อไป

2. กลุ่มประชากรของการศึกษา

ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรของการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มประชากรของการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มประชากรได้มีแนวคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์แต่ละประเด็นที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่

2.1 กลุ่มผู้นิยมและสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ

กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพนี้ เป็นกลุ่มที่อยู่ในสถานะการเป็นลูกค้า ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยบุคคลที่สัมภาษณ์ มีจำนวน 3 คน ได้แก่ อาจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยของรัฐ คุณธนพล ทับทิม ข้าราชการบำนาญ และ คุณพรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล ข้าราชการประจำหน่วยงานของรัฐ ซึ่งบุคคลทั้ง 3 คนนี้ มีประสบการณ์เสาะแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพหลายปี และมีหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้ในครอบครองมากกว่าพันเล่ม โดยมีแนวทางการคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ เช่น ความสนใจ ความต้องการ พฤติกรรมการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพ การเสาะแสวงหาและเลือกซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพ ฯลฯ

2.2 กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ

กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพนี้จัดอยู่ในประเภท ผู้ค้า ผู้จำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยบุคคลที่สัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ณ แผงหนังสือเก่าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง จำนวน 3 ราย ซึ่งเป็นผู้รับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยตรงจากกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ อีกทั้งยังเป็นต้นทางการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ส่งต่อไปยัง

แหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพแหล่งอื่นๆ โดยมีแนวทางคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ เช่น ภูมิหลัง การค้า กระบวนการจัดการในเชิงธุรกิจ ฯลฯ

2.3 กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ

กลุ่มนี้จัดเป็นประเภทผู้ที่ไปร่วมงานฌาปนกิจศพหรือพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดสำคัญๆ ในกรุงเทพมหานคร ที่เจ้าภาพงานศพได้จัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้นสำหรับแจกเป็นการเฉพาะกิจ เช่น วัดเทพศิรินทราวาสฯ วัดมกุฏกษัตริยารามฯ วัดพระศรีมหาธาตุฯ วัดธาตุทอง พระอารามหลวง ฯลฯ เพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ เพื่อไปจำหน่ายหรือส่งต่อไปยังแผง/ร้านจำหน่ายหนังสือต่างๆ โดยมีแนวทางคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ เช่น กระบวนการทำงาน วิธีการขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ การนำหนังสืออนุสรณ์ส่งจำหน่ายยังแผงหนังสือดังกล่าว ฯลฯ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

1. แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรของการศึกษาทั้ง 3 กลุ่ม
2. เครื่องมือบันทึกในรูปแบบต่างๆ ใช้สำหรับบันทึกรายละเอียดข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการสำรวจ สังเกตและสัมภาษณ์ ได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพนิ่ง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Analysis) ทั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง กับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ในรูปการบรรยายพรรณนาความในการเขียนรายงาน

บทที่ 4 หนังสืออนุสรณ์งานศพ

ในบทนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับ ประวัติ ความเป็นมา เกี่ยวกับการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึกในโอกาสต่างๆ ประวัติ ความเป็นมา เกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ รวมถึงพัฒนาการ ลักษณะ องค์ประกอบ คุณค่า ความหมาย ความสำคัญและหน้าที่ของหนังสืออนุสรณ์งานศพ อันเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ใช้ประกอบการศึกษา วิเคราะห์ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประวัติ ความเป็นมาเกี่ยวกับการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึก

การพิมพ์หนังสือเพื่อแจก เริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงแผนวชและประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์ได้ทรงตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร สำหรับพิมพ์หนังสือพระราชทานแก่คฤหัสถ์และบรรพชิต เพื่อแข่งขันกับมิชชันนารีอเมริกันที่พิมพ์หนังสือหรือคัมภีร์ต่าง ๆ ขึ้นเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนาในแผ่นดินสยาม ซึ่งนอกจากกรณีดังกล่าวแล้ว ยังไม่มีการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกในโอกาสพิเศษแต่อย่างใด (นวลจันทร์ รัตนากร, ชุตินา สัจจานนท์ และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 92-93; สงวน อึ้งคง, 2529: 166; รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 50)

การนิยมพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นของขวัญหรือของที่ระลึกเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มีขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยมีกนิมพิมพ์แจกในงานมงคล เช่น งานทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอายุ เพื่อเป็นอนุสรณ์หรือเป็นที่ระลึกแก่ผู้ที่ไปอวยพรในงาน โดยเจ้าภาพ ผู้ทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอายุมองเห็นว่า หนังสือเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์และความรู้ไม่เฉพาะแต่ผู้ที่ได้รับแจกหรือครอบครัวของผู้นั้น แต่ยังอำนวยประโยชน์และความรู้แก่ผู้อื่นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะหนังสือเป็นสิ่งที่สามารถหีบห่อได้สะดวก เช่น เมื่อ พ.ศ. 2422 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง “นิทราชาคริต” เป็นของขวัญแก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จมาถวายพระพรในวันปีใหม่ (อัมพร หาญญา, 2506: 31, อ้างถึงใน สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 2) เป็นต้น นอกจากนี้ยังนิยมแจกหนังสือเป็นของขวัญหรือของที่ระลึกในโอกาสฉลองการเลื่อนยศ บรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง ฯลฯ ของเจ้านายหรือขุนนาง (สงวน อึ้งคง, 2529: 165) ที่สำคัญอีกด้วย เช่น

ใน พ.ศ. 2419 พระเจ้าราชวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ได้พิมพ์หนังสือ “นนทุกปกรณัม” ขึ้นสำหรับแจกเป็นของชำร่วยในโอกาสงานฉลองเลื่อนกรมจากกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณขึ้นเป็นกรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ โดยพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังที่อยู่ภายใต้การดูแลของพระองค์ (สงวน อึ้งคง, 2529: 166; เบ็ญ บางพลี, 2550: 135) ดังนั้นการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยในโอกาสงานฉลองเลื่อนกรมของพระเจ้าราชวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ (ต่อมาได้รับการเลื่อนกรมเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ฑิฆนทร์เชษฐประยูร) ถือเป็นการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยในงานมงคลขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยและพระองค์ยังถือเป็นแบบอย่างให้เกิดประเพณีการพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกในงานพิธีมงคลอีกด้วย (อัมพร ทีชะระ, 2526: 17-18, 2527: 5-6; สงวน อึ้งคง, 2529: 166; พลาตศิษฐ์ สิทธิธัญกิจ และเอนก นาวิกมูล, 2541: 40-41)

ภาพที่ 2 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ฑิฆนทร์เชษฐประยูร
ที่มา: พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ, ความทรงจำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ (นนทบุรี: ต้นฉบับ, 2552)

คติในการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยเริ่มได้รับความนิยมและแพร่หลายมากขึ้น เช่น ใน พ.ศ. 2433 เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ได้พิมพ์หนังสือเรื่อง “พระรัตนไตร” แจกในโอกาสทำบุญครบ 70 ปี โดยพิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมไปรษณีย์และโทรเลขสยาม ซึ่งถือเป็นการพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นของชำร่วยในโอกาสการทำบุญอายุหรือทำบุญวันเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในเมืองไทย (สงวน อึ้งคง, 2529: 169-170)

จากการค้นคว้าจะเห็นได้ว่าการพิมพ์หนังสือในระยะแรกนั้น นิยมพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึกในงานมงคลเป็นหลัก ซึ่งมีอยู่ไม่มากดังที่กล่าวมาแล้ว นับแต่การเริ่มนิยมพิมพ์แจกในงานมงคล เช่น งานฉลองเลื่อนกรมของกรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ เป็นต้นมา ดังนั้นการไปร่วมงานการกุศลหรืองานพิธีใดก็ตาม จะได้รับแจกหนังสือเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกมากกว่าสิ่งอื่น เนื่องด้วยผู้คนที่ได้รับการศึกษามากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งถ้าเอาหนังสือแจกเป็นของชำร่วยแล้ว จะถือเป็นประโยชน์ทางการศึกษา ก่อให้เกิดความรู้ วิทยาการและความบันเทิงได้อย่างกว้างขวาง (สงวน อึ้งคง, 2529: 164)

2. ประวัติ ความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ

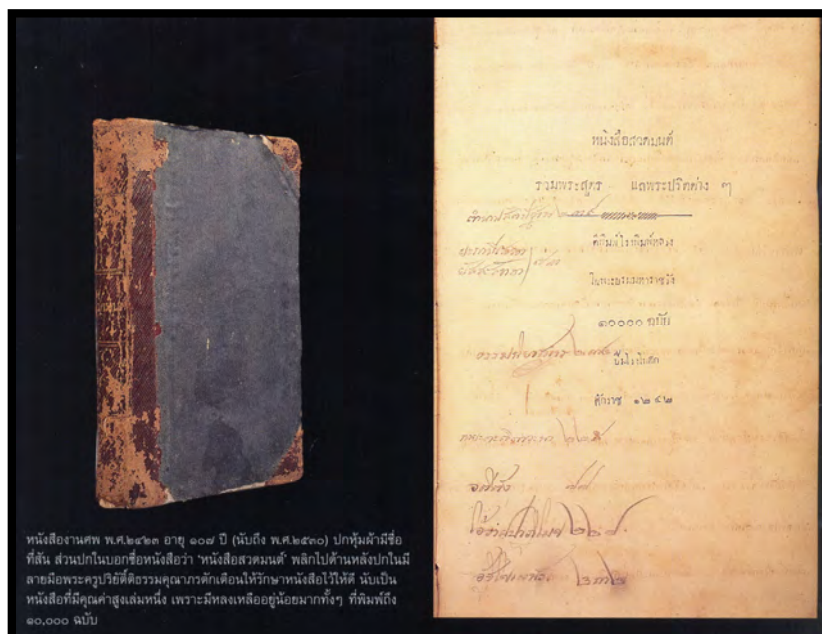
หากกล่าวถึงประเพณีหรือธรรมเนียมการแจกของชำร่วยหรือของที่ระลึกผู้ที่มาร่วมหรือไปช่วยงานศพนั้น มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ซึ่งของชำร่วยที่เจ้าภาพแจกนั้นมักเป็นของที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามฐานะหรือกำลังทรัพย์ เจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวย มั่งมีเงินทอง ก็จะแจกของชำร่วยที่มีค่า เช่น ตลับนาครหรือเงิน หรือเสื้อผ้าทั้งชุด เป็นต้น ส่วนงานพระศพเจ้านาย ก็จะพระราชทานสลากแก่ผู้ที่เป็นงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ได้รับสลากพระราชทานก็จะนำไปขึ้นเอาสิ่งของตามเบอร์ที่มีอยู่ในสลากนั้น นับแต่แก้วแหวนเงินทอง เสื้อผ้า ตลอดจนของใช้เบ็ดเตล็ด เจ้าภาพบางท่านที่มีฐานะค่อนข้างยากจนก็จะแจกผ้าเช็ดหน้าหรือไม้แคะหูเป็นของชำร่วย หรือบางทีก็ไม่มีของชำร่วยแจกก็มี (สงวน อึ้งคง, 2529: 164-165)

หนังสือ “สาราทานปริยายกถามรรค” เชื่อกันว่าเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มแรกของไทย (นวลจันทร์ รัตนากร, ชุตินา สัจจานนท์ และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 248; รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 50; เอนก นาวิกมูล, 2552: 133) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นพระราชกุศลในคราวงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมมาภรณ์เพชรรัตน์ โสภางค์ ทศนีย์ลักษณ์ อรรควรราชกุมารี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่สิ้นพระชนม์ลงพร้อมกันด้วยอุบัติเหตุเรือพระประเทียบล่มในคราวเสด็จฯ ประพาสพระราชวังบางปะอิน ในปี พ.ศ. 2423 (สงวน อึ้งคง, 2529: 168-169) โดยมีพระราชดำริพิมพ์หนังสือสวดมนต์สำหรับพระราชทานแต่พระสงฆ์ไทยทั่วทุกพระอาราม เพื่อรวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายกันอยู่ ทั้งของเดิมที่จารลงในใบลานและจารเป็นอักษรขอม ให้เป็นอักษรไทยไว้ในผูกเดียวกัน (รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 50) โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เป็นแม่กองอำนวยการจัดพิมพ์และให้พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมขุนสมมตอมรพันธ์ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เป็นผู้สอบทานตรวจ

ตราให้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยพิมพ์ขึ้นโรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง จำนวน 10,000 ฉบับ (สงวน
 อ้นคง, 2529: 168-169)

ภาพที่ 3 สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
 เจ้าฟ้าหญิงกรมมาภรณ์เพชรรัตน์ฯ พระศพและงานออกพระเมรุของทั้งสองพระองค์
 ที่มา: หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม (กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2555) และ สมภาพ ภิมมย์, พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2539)

หนังสืองานศพ พ.ศ. ๒๕๒๑ อายุ ๑๐๘ ปี (นับถึง พ.ศ. ๒๕๓๐) ปกหุ้มผ้าสีเข้
ที่สิ้น ส่วนปกในยกชื่อหนังสือว่า "หนังสือสวนมณฑล" พลิกไปด้านหลังปกในมี
ลายมือพระครูปริยัติธรรมคุณนารักษ์เดือนไว้รักษาหนังสือไว้ให้ดี นับเป็น
หนังสือที่มีคุณค่าสูงเล่มหนึ่ง เพราะมีหลงเหลืออยู่น้อยมากทั้งๆ ที่พิมพ์ถึง
๑๐,๐๐๐ ฉบับ

ภาพที่ 4 หนังสือสวนมณฑล “สาราทานปริยายกถามรรค”

ที่มา : เอนก นาวิกมูล, *หนังสือและสมุดคลาสสิก* (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2553)

แต่เมื่อ พ.ศ. 2549 มีผู้ค้นพบข้อมูลใหม่ว่าอาจจะยังมีหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เก่า
ยิ่งกว่านั้นอีก คือ หนังสือ “พระอะไภยมะณี” ที่ได้พิมพ์แจกในคราวงานพระเมรุพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2411 ซึ่งมีเก่ากว่าเล่มแรกที่กล่าวไปแล้วถึง 12 ปี โดยพิมพ์
ขึ้นที่โรงพิมพ์ครุสมิท (มิชชันนารีอังกฤษ) พิมพ์จำนวนเพียง 120 ชุด แต่ละชุดมี 20 เล่มจบ (ศิริเพ็ญ
น้ำสกุล และสุมัยวุฒิ เมฆสุต, 2541: 13; เอนก นาวิกมูล, 2552: 133; แดกประเด็น: หนังสืองานศพ
เก่าที่สุด: ข้อมูลใหม่, 2557) ดังนั้นหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มดังกล่าวอาจเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ที่เก่าที่สุดในเมืองไทย และเมื่อข่าวปรากฏออกไปเป็นก็เป็นที่กล่าวขานในหมู่ผู้ค้าและนักสะสม
หนังสือเก่าเป็นอันมาก ถือเป็นข่าวสำคัญของวงการสิ่งพิมพ์เมืองไทย (เอนก นาวิกมูล, 2552: 133)
ประกอบกับหนังสือพระอะไภยมะณี จัดเป็นหนังสือของครุสมิทที่หายากเล่มหนึ่งอีกด้วย (เป็ม บางพลี
, 2550: 135)

เมื่อ พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้
จัดตั้งหอพุทธศาสนสังคหะขึ้นในวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เพื่อเก็บรวบรวมพระไตรปิฎกและ
หนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทุกภาษา โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ
กรมขุนสมมตอมรพันธ์ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งนายกหอพุทธศาสนสังคหะ ซึ่งกรม
ขุนสมมตอมรพันธ์ เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนให้เกิดการนำเอาหนังสือภายในหอพุทธศาสนสังคหะมา

พิมพ์เผยแพร่แจกจ่ายเป็นของชำร่วย ดังพระดำริที่ว่า ควรที่จะมีการพิมพ์เผยแพร่ต้นฉบับคัมภีร์พุทธศาสนาและหนังสือเก่าที่รวบรวมไว้ โดยให้ผู้ที่ต้องการจัดพิมพ์เป็นของชำร่วยในงานศพและงานต่าง ๆ หรือพิมพ์จำหน่ายเพื่อการกุศล แจ้างความจำนงกับคณะกรรมการหอพุทธศาสนสังคหะ โดยคณะกรรมการหอพุทธศาสนสังคหะจะเป็นผู้คัดเลือกต้นฉบับให้ ซึ่งหนังสือเล่มแรกที่จัดพิมพ์ตามพระดำริดังกล่าว คือ “เรื่องสวดมนต์” ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต กรมหมื่นพงศาติศรมหิปปพิมพ์ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสุชมลมารศรี พระอัครราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อช่วยในงานศพเจ้าคุณจอมมารดาสาลี ในปี พ.ศ. 2444 จำนวน 1,000 เล่ม (สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, 2512: 39-40) ดังนั้นหอพุทธศาสนสังคหะจึงเป็นหน่วยงานหรือองค์กรแรกที่ดำริจัดพิมพ์หนังสือเพื่อการกุศล (สงวน อึ้งคง, 2529: 170)

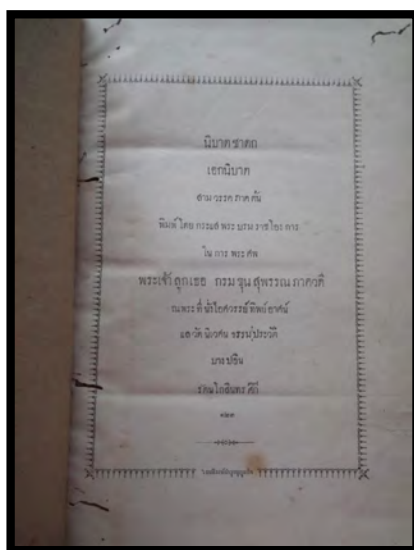
ภาพที่ 5 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธ์

ที่มา: วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธ์, เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2557 เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/กรมพระสมมตอมรพันธ์>

เมื่อผู้คนที่หลายได้ทราบความประสงค์ของกรรมการหอพุทธศาสนสังคหะที่สนับสนุนและส่งเสริมการพิมพ์หนังสือเก่า ก็มีผู้มีจิตศรัทธารับพิมพ์หนังสือเป็นของแจกในงานศพและงานต่าง ๆ อีกหลายเรื่อง ด้วยหวังจะได้รับผลบุญเอากุศลทางวิทยาทานหรือเพื่อเผยแพร่พระศาสนา ดังนั้นในงานสมโภชหลวง งานฉลองของราษฎร ตลอดจนงานพระเมรุหรืองานศพ ก็มีการพิมพ์หนังสือแจกเป็น

ของชำร่วย แต่หนังสือที่พิมพ์แจกในงานศพในระยะเริ่มแรกนั้น ส่วนมากมักมีเนื้อหาเป็นเรื่องทางพุทธศาสนา เช่น หนังสือพระ หนังสือสวดมนต์ หนังสือเทศน์ ซึ่งหนังสือเหล่านี้ไม่ค่อยมีผู้นิยมนำอ่าน นอกจากผู้สูงอายุที่ต้องการอ่านเพื่อเอาบุญกุศล ประกอบกับเห็นเป็นหนังสือแจกจึงถือว่าเป็นของที่ไม่มีความหมาย นอกเสียจากจะมีเรื่องหรือเนื้อหาที่ตนสนใจ และผู้คนแต่ก่อนเน้นการฟังมากกว่าการอ่าน หนังสือจึงยังมีน้อย ดังนั้นความนิยมพิมพ์เพื่อเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึก จึงไม่แพร่หลาย (พระยาอนุমানราชธน, 2547: 168) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงมีกระแสพระราชดำริที่จะพิมพ์เรื่องอื่นๆ จึงได้ทูลหาหรือกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พระอัคริยศในขณะนั้น) และได้ทดลองพิมพ์หนังสือนิบาตชาดก เรื่อง มหาชนกชาดก สำหรับพระราชทานในงานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ สุนทรศักดิ์กัลยาวัตติ กรมขุนสุพรรณภาควดี (พระอัคริยศในขณะนั้น) ในปี พ.ศ. 2447 จำนวน 2,000 ฉบับ โดยพิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ซึ่งถือเป็นหนังสืองานศพเล่มแรกที่น่าเอาเรื่องอื่นที่มิใช่เรื่องศาสนามาพิมพ์เป็นครั้งแรก (สงวน อึ้งคง, 2529: 171-172)

ภาพที่ 6 หนังสืออนุสรณ์งานพระศพพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์
สุนทรศักดิ์กัลยาวัตติ กรมขุนสุพรรณภาควดี
(เอื้อเฟื้อภาพโดยคุณสุรเจตน์ เนื่องอัมพร)

ในปี พ.ศ. 2448 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงปรารถนาจะตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงมีพระบรมราชโองการฯ ให้ตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครขึ้น โดยให้รวมเอา

หอพระมณฑิยธรรม ซึ่งสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 กับหอพุทธศาสนสังคหะและหอพระสมุทวชิรญาณเข้ามารวมไว้ด้วยกันเป็น “หอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร” ตามพระสมณนามาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ, 2512: 41-42; พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ และเอนก นาวิกมูล, 2541: 25) และคณะกรรมการหอพระสมุทฯ ได้ปรึกษาและมีมติเห็นชอบร่วมกันเรื่องนโยบายการพิมพ์หนังสือของหอพระสมุทฯ ว่าให้พิมพ์หนังสืออย่างเมื่อครั้งหอพุทธศาสนสังคหะได้เริ่มมาแต่ต้น คือ ชาวผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์หนังสือแจกในการกุศล จะเป็นงานมงคลก็ดี หรือในงานอวมงคลก็ได้ โดยทางหอพระสมุทฯ จะรับเป็นผู้ชำระเรื่องและแจกจ่ายต้นฉบับหนังสือที่ผ่านการชำระแล้วให้เจ้าภาพหรือผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์เป็นหนังสือแจกเป็นของขำรวยหรือของที่ระลึกเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ต่อไป (สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ, 2512: 50; สงวน อึ้งคง, 2529: 172; ธนพงศ์ จิตต์สง่า, 2553: 165) ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าหนังสือที่ได้รับอนุญาตให้พิมพ์นั้น สามารถใช้ตราวชิรญาณพิมพ์ไว้ที่ปกนอกและปกใน โดยเจ้าภาพหรือผู้มีจิตศรัทธาที่จัดพิมพ์ต้องมอบหนังสือให้เป็นค่าตอบแทนแก่หอพระสมุทฯ ร้อยละ 20 ของจำนวนที่พิมพ์แต่ไม่เกิน 200 เล่ม หนังสือส่วนนี้ถือว่าเป็น “ค่าภาคหอย” และเนื่องจากหนังสือเหล่านี้ถูกเก็บไว้ในหอพระสมุทฯ จึงเรียกหนังสือเหล่านี้ว่า “หนังสือฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ” ซึ่งหนังสือที่ได้มาเหล่านี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ทรงกำหนดให้เก็บไว้ในตู้ชั้นใจ 1 เล่ม ตู้สำรอง 20 เล่ม หนังสือที่เหลือออกนั้นทรงดำริให้แจกแก่ผู้มีบุญคุณกับหอพระสมุทฯ และเจ้าหน้าที่ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดชำระหนังสือเรื่องนั้น ๆ ด้วย คนละ 1 เล่ม หากยังเหลือก็ให้จำหน่ายเป็นราคาตามสมควรแก่ผู้ที่ต้องการ เพื่อเป็นรายได้บำรุงหอพระสมุทฯ ต่อไป (พระยาอนุমানราชชน, 2547: 172; แม้นมาส ชวลิตและคณะ, 2543: 84)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ทรงดำรงตำแหน่งนายกสภาหอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร ในปี พ.ศ. 2458 (สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ, 2512: 39-40) พระองค์ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้การพิมพ์หนังสือแจกในงานศพแพร่หลายยิ่งขึ้น จากที่ได้ทรงชำระและทรงเห็นหนังสือไทยทั้งตัวพิมพ์และตัวเขียนของหอพระสมุทฯ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เห็นควรแก่การพิมพ์เผยแพร่เป็นวิทยาทานแก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้ แต่หนังสือเหล่านี้หลายเล่มยังไม่เคยได้รับการพิมพ์ บางเล่มได้รับการพิมพ์แล้วแต่ก็ไม่แพร่หลาย หากไม่พิมพ์เพิ่มหรือปล่อยให้ต้นฉบับเดิมสูญหายไป ก็จะเป็นที่น่าเสียดาย ครั้นหอพระสมุทฯ จะพิมพ์เองก็ไม่มีทุนหรือพิมพ์ขายก็คงขายได้ไม่มาก พระองค์จึงทรงริเริ่มและชักชวนผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายให้พิมพ์หนังสือในหอพระสมุทฯ สำหรับแจกในงานศพ

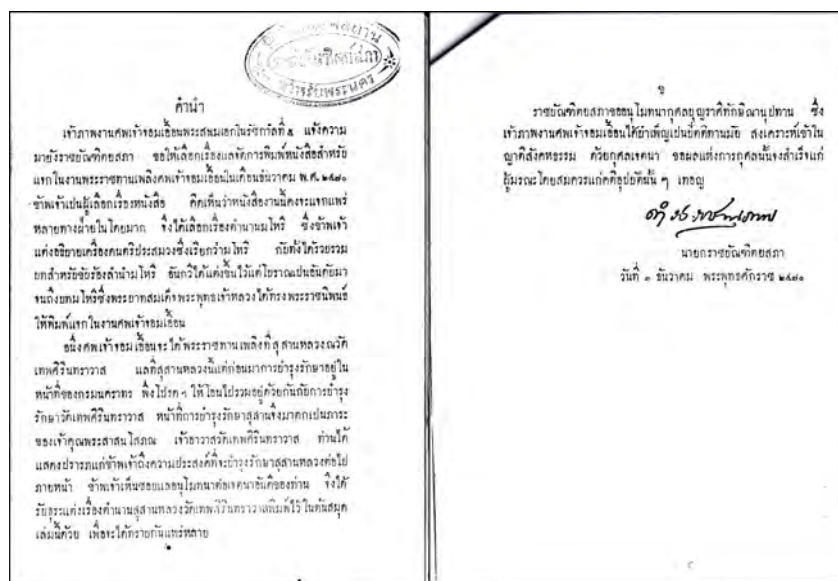

ภาพที่ 7 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ที่มา: วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เข้าถึงเมื่อ 31 มกราคม 2557 เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/กรมพระยาดำรงราชานุภาพ>

หนังสือแฉกงานศพที่มีต้นฉบับมาจากหอพระสมุดฯ นั้น เมื่อสามัญชนทั่วไปเริ่มพิมพ์แฉกตามอย่างผู้คนในสังคมชั้นสูง เนื้อหาจึงเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นเรื่องทางพุทธศาสนา มาเป็นเรื่องอื่น ๆ เช่น พงศาวดาร โบราณคดี ฯลฯ และหนังสือแฉกงานศพที่หอพระสมุดฯ จัดพิมพ์ บางเรื่องสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์คํานำเพื่ออธิบายที่มาของเรื่องที่พิมพ์ประกอบให้ด้วย มีความยาวบ้างสั้นบ้าง ทำให้หนังสือมีคุณค่า น่าอ่าน น่าสนใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทรงเลือกเรื่องที่เหมาะสมกับผู้ตายและมีขนาดตัวเล่มตามกำลังที่เจ้าภาพจะสามารถจัดพิมพ์ได้อีกด้วย หากบางเรื่องที่มีเนื้อหาน้อย ถ้าพิมพ์เป็นเล่มก็มีเพียงไม่กี่หน้า ก็ทรงจัดรวบรวมเข้าไว้กับเรื่องอื่นที่มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน เช่น ชุดประวัติศาสตร์ ประชุมพงศาวดารภาคต่าง ๆ ชุดลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ หรือเรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ เป็นต้น หนังสือบางเล่มมีเนื้อหามาก ต้องเสียค่าพิมพ์เป็นเงินจำนวนมาก แม้เจ้าภาพมีกำลังทรัพย์พอที่จะสามารถพิมพ์ได้ แต่ก็รวนเรใจว่าจะทำการพิมพ์ดีหรือไม่ เมื่อได้ฟังสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพตรัสอธิบายถึงประโยชน์และคุณูปการของความรู้ที่จะได้รับ หากหนังสือนั้นได้รับการพิมพ์เพื่อรักษาต้นฉบับไว้ไม่ให้สูญหายแล้ว เจ้าภาพก็มักเต็มใจยินดีที่จะพิมพ์ เพราะเห็นประโยชน์ดังที่กล่าวมา ยิ่งกว่านั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพอาจประทานพระ

เกียรติ โดยทรงนิพนธ์ประวัติของผู้ตายที่ทรงคุ้นเคยมาก่อนให้อีกด้วย ซึ่งประวัติของผู้ตายที่เป็นพระนิพนธ์ของพระองค์มักอ่านสนุกและได้ความรู้เพิ่มเติม และเป็นที่น่าสนใจยิ่งกว่าการริเริ่มมีรูปถ่ายของผู้ตายในหนังสืออนุสรณ์งานศพคงเนื่องมาจากพระดำริของพระองค์ด้วยเช่นกัน และยังประทานพระดำริเกี่ยวกับการใส่รูปผู้ตายในหนังสือแจกเป็นที่ระลึกไว้อีกว่า หากหนังสือที่หอพระสมุดฯ เป็นผู้จัดพิมพ์ ควรแนะนำให้เจ้าภาพจัดหารูปถ่ายผู้ตายเมื่อครั้งยังกำลังมีบุญอยู่ ดีกว่านำเอารูปถ่ายเมื่อใกล้จะตายมาลงไว้ เมื่อดูแล้วก็เกิดธรรมสังเวชมากกว่าจะได้ชมบารมี คือ คุณงามความดีที่ผู้วายชนม์ได้บำเพ็ญมา (พระยาอนุমানราชธน, 2547: 170-172)

ภาพที่ 8 ตัวอย่างพระนิพนธ์ค่านำในหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่มา: พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี (พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2470) (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมเอื้อง รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2470)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้จัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พุทธศักราช 2476 โดยยกฐานะหอพระสมุดวชิรญาณฯ ขึ้นเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรจึงเป็นเจ้าของสืบทอดลิขสิทธิ์หนังสือและเอกสารต่างๆ ต่อมา ซึ่งปัจจุบันการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในงานต่าง ๆ ตลอดจนการพิมพ์เพื่อจำหน่ายได้รับความนิยมแพร่หลายเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเพื่อความเรียบร้อยในการขอต้นฉบับหนังสือไปพิมพ์ กรมศิลปากรจึงได้ออกระเบียบ เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2497 และต่อมาก็ได้มีการ

เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ทันสมัยเป็นระยะๆ โดยเนื้อหาข้อที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในงานต่างๆ ที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่เริ่มแรกตราจกนกระทั่งปัจจุบัน มีสาระสำคัญ คือ ผู้ที่ต้องการพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นวิทยาทานหรือแจกเพื่อการกุศล สาธารณประโยชน์หรือแจกเป็นมิตรพินิจในงานมงคลหรืออวมงคล หรืองานอื่น ซึ่งมีได้เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งการคำ ให้แจ้งความจำนงแก่ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรหรือผู้แทน โดยให้กรอกข้อความตามแบบพิมพ์ของกรมศิลปากร โดยต้องขออนุญาตล่วงหน้าก่อนวันงานไม่น้อยกว่า 30 วัน และเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์หรือผู้แทนแล้ว จึงจะสามารถนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ได้โดยให้ปฏิบัติตามระเบียบ หนังสือที่กรมศิลปากรอนุญาตให้นำออกตีพิมพ์เผยแพร่ได้นั้น จะต้องส่งใบพิสูจน์ให้เจ้าหน้าที่สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ตรวจแก้และเป็นผู้สั่งให้ตีพิมพ์ทั้งหมดและผู้ขออนุญาตพิมพ์ ต้องจ่ายหนังสือเป็นผลประโยชน์ให้แก่กรมศิลปากรร้อยละ 20 ของจำนวนที่พิมพ์ แต่ทั้งนี้จำนวนหนังสือที่ต้องจ่ายไม่เกิน 400 เล่ม ไม่ว่าจะขออนุญาตพิมพ์จำนวนเท่าใดก็ตาม เป็นต้น (แม้นมาส ขวลิขิตและคณะ, 2543: 108-109) (ดูภาคผนวก ก)

จากประวัติ ความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่ากรพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกในงานศพนั้น มีมาแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งเชื่อว่าน่าจะมีที่มาจากกรพิมพ์หนังสือแจกในงานมงคลดังที่กล่าวมา แต่ในระยะแรกๆ ยังไม่ถึงเป็นประเพณีหรือเป็นที่นิยมกันกว้างขวางมากนัก (สงวน อ้นคง, 2529: 165) ด้วยผู้ที่ประสงค์จะแจกหนังสือเป็นของชำร่วยในงานศพต้องเป็นผู้ที่มีกำลังทรัพย์ กำลังคนและวาสนาบารมีจึงจะทำได้ เนื่องจากการพิมพ์หนังสือในช่วงแรกนั้นยังกระทำไม่ได้ไม่สะดวกนัก (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2512: 10) ทำให้กรพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในงานศพในระยะแรกจำกัดอยู่แต่ในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านาย ข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น (พระยาอนุมาทรราช ธน, 2547: 169-170)

3. พัฒนาการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพดังที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่าประเพณีการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น ถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาจวบจนปัจจุบันเป็นเวลา 100 ปีเศษ โดยทางเจ้าภาพหรือผู้จัดงานจัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกเป็นธรรมทานเพื่อการกุศลแก่ผู้ที่ไปร่วมงาน และเป็นอนุสรณ์ที่ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้วายชนม์ (เอนก นาวิกมูล, 2530: 114-115) และกล่าวได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีการจัดทำหนังสือแจกเป็นของที่ระลึกในงานศพ (เอนก นาวิกมูล, 2530: 114-115) ซึ่งสามารถอธิบายถึงพัฒนาการของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีมาแต่อดีตจวบจนปัจจุบันกว่า 13 ทศวรรษ ได้ 4 ด้านได้แก่ ด้าน

องค์ประกอบของหนังสือ ด้านที่มาของต้นฉบับหรือแหล่งที่พิมพ์ ด้านจำนวนเล่มที่จัดพิมพ์และด้านรูปเล่ม/รูปแบบ ซึ่งแต่ละด้านมีเนื้อหารายละเอียดดังนี้

3.1 ด้านองค์ประกอบของหนังสืออนุรักษ์งานศพ

หนังสืออนุรักษ์งานศพมีองค์ประกอบหลักๆ อยู่ 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอัตชีวประวัติของผู้วายชนม์ ส่วนที่เป็นคำไว้อาลัยและส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องประกอบ โดยสามารถกล่าวถึงพัฒนาการของหนังสืออนุรักษ์งานศพได้จากองค์ประกอบของหนังสือทั้ง 3 ส่วน ดังนี้

3.1.1 เนื้อเรื่องประกอบ

จากประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสืออนุรักษ์งานศพที่ได้กล่าวมานั้น หนังสือที่จัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์งานศพในระยะแรกหรือหนังสืออนุรักษ์งานศพที่มีความเก่าแก่และเป็นเล่มแรกๆ ของเมืองไทยในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น หนังสือสวดมนต์ หนังสือเทศน์ วิธีปฏิบัติธรรม อย่างบทสวดมนต์ในหนังสือ “สาราทานปริยายกถามรรค” ที่รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อพระราชทานพระสงฆ์ในโอกาสงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมฯ เปรชรัตนฯ ใน พ.ศ. 2423 หรือหนังสือสวดมนต์งานศพเจ้าคุณจอมมารดาสำลี ใน พ.ศ. 2444 ดังที่กล่าวมา ส่วนเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ยังไม่นิยมพิมพ์กัน ถึงแม้ว่าหนังสือสวดมนต์หรือหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาเหล่านี้ไม่ค่อยมีผู้นิยมอ่าน แต่ก็ยังคงนิยมพิมพ์มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีความเชื่อว่าผู้วายชนม์จะได้รับอานิสงส์ผลบุญจากการพิมพ์เนื้อหาด้านพุทธศาสนาแจกเป็นธรรมทานอย่างมาก

จากการค้นพบของสยามบรรณาคม ร้านจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสือหายากและหนังสืออนุรักษ์งานศพในลักษณะรูปแบบร้านชั่วคราวและรูปแบบเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต www.digitalrarebook.com โดยคุณโกศล ช่อผกา เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ได้พบหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า “หนังสือสวดมนต์” ที่ “ท่านอิม” ได้ว่าจ้างโรงพิมพ์วัชรินทร์ซึ่งเป็นที่ทำการของบริษัทราชาธิปไตย จัดพิมพ์สำหรับถวายพระสงฆ์ในการศพ “ท่านผู้หญิงเปี่ยม” ผู้เป็นมารดา จำนวน 1,000 ฉบับ เมื่อ ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) หรือ 117 ปีมาแล้ว ซึ่งหนังสือเล่มดังกล่าวได้จัดพิมพ์ขึ้นห่างจากหนังสือสวดมนต์ฉบับงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมฯ เปรชรัตนฯ เพียง 12 ปี และห่างจากหนังสือสวดมนต์ฉบับงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอฯ เจ้าฟ้าศิริราชกุมารีเพียง 5 ปี แต่มีเนื้อหาแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าการจัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์ฉบับงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมฯ เปรชรัตนฯ จะก่อให้เกิดความนิยมในหมู่สามัญชนให้ดำเนินรอยตามพิมพ์หนังสือสวดมนต์ตามอย่างบ้าง ดังเช่นการจัดพิมพ์ “หนังสือสวดมนต์ฉบับงานศพท่านผู้หญิงเปี่ยม” ที่กล่าวมา และเชื่อว่าเป็น “หนังสืออนุรักษ์งานศพสามัญชนที่เก่าแก่

ที่สุดของเมืองไทย” หรือในปี ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438) “แม่เอม” ได้นำเอาหนังสือที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระอิสริยยศในขณะนั้น) จัดพิมพ์ขึ้นไว้ที่โรงพิมพ์ชินทรเช่นเดียวกัน เมื่อ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) จำนวน 1,000 ฉบับ ที่ชื่อ “พระธัมมปัทม์ฎกถาบันตัน” ชำระโดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พระอิสริยยศในขณะนั้น) และสอบทานโดย ม.ร.ว. พระสุจิตโต จำนวน 30 เล่มมาแจกในงานศพบุตรหญิงของท่าน โดยท่านให้พิมพ์เป็นกระดาษ คล้ายบรรณสิทธิ์ (Bookplate) ปลายบนหลังใบรองปก จึงถือได้ว่าเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพของสามัญชนอีกเล่มหนึ่ง แม้จะไม่ได้พิมพ์ในงานนี้โดยตรงก็ตาม (โกศล ช่อผกา, 2554)

ต่อมาเริ่มมีการจัดพิมพ์เรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากเรื่องที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา อย่างเรื่อง มหาชนกชาดก ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พิมพ์พระราชทานในงานพระเมรุพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ สุนทรศักดิ์กลยวดี กรมขุนสุพรรณภาควดี ในปี พ.ศ. 2447 ดังที่กล่าวมา หรือการพิมพ์พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งจอมพลสมเด็จพระราชาธิบดีจุฬาลงกรณ์เกล้าฯ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิมพ์ขึ้นเป็นส่วนพระราชกุศลทานมัยในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี กรมหลวงวรเสถียรสุดา, พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรคราชกัลยา, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทราสรทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสภนธ์ กัลยาณี กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง จำนวน 3,000 เล่ม เมื่อ พ.ศ. 2455 ถือเป็นการนำเอาพงศาวดารมาพิมพ์แจกในงานศพเป็นครั้งแรก (สงวน อึ้งคง, 2529: 172)

ปัจจุบันในการเลือกเรื่องที่จะนำมาพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น เจ้าภาพงานศพหรือผู้จัดทำหนังสือจะชวนช่วยหาเรื่องดีๆ มีคุณค่ามาพิมพ์ โดยไม่เจาะจงสาขาใดสาขาหนึ่ง ทำให้เนื้อหาในหนังสือมีความหลากหลายเป็นที่น่าสนใจและเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งเนื้อเรื่องที่พิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพมีแหล่งที่มาของเรื่องหลากหลาย ทั้งเป็นบทความในวารสาร บทหนึ่งในหนังสือ หรือเป็นหนังสือทั้งเล่มก็ได้ตามความประสงค์ของเจ้าภาพงานศพหรือผู้จัดทำ โดยมิชอบเขตครอบคลุมาดังต่อไปนี้ (เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง, 2538: 43)

1. เนื้อเรื่องที่สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ คือ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง สามารถจำแนกออกได้เป็น

1.1 ผลงานของผู้วายชนม์ คือ งานเขียนหรือผลงานของผู้วายชนม์ที่เคยทำไว้ เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งผู้วายชนม์อาจบันทึกไว้หรือเคยพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งการนำผลงานของผู้วายชนม์มาพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงเป็นการสะดวกในการจัดทำหนังสืออีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ผลงานและชื่อเสียงของผู้ตายให้กว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น

งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมผิว สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา ซึ่งเป็นผู้แต่งนวนิยายเรื่อง วนิดา ทายาทได้นำเอานวนิยายเรื่องดังกล่าวมาพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ

งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ คณบดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรคนแรก ที่นำเรื่อง โบราณคดี ที่ได้นิพนธ์ไว้มาจัดพิมพ์เป็น หนังสืออนุสรณ์งานศพเช่นกัน

งานพระราชทานเพลิงศพนางอัญญา จิตสุทธิญาณ ที่จัดพิมพ์เกี่ยวกับ ชีวิตและผลงานวิชาการด้านจารึกวิทยา ภาษาและประวัติศาสตร์ ของอาจารย์อัญญา จิตสุทธิญาณ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

งานพระราชทานเพลิงศพพลอากาศตรีอาวุธ เงินชูกลิ่น อดีตอธิบดีกรม ศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรม ที่จัดพิมพ์ประวัติและผลงานทางด้านสถาปัตยกรรมไทย ของพลอากาศตรีอาวุธ คือ บทความวิชาการ เรื่อง ศิลปสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ

1.2 เรื่องที่ผู้วายชนม์ชื่นชอบหรือมีความสนใจ คือ แนวเนื้อหา เนื้อเรื่อง ข้อเขียนหรือผลงานของบุคคลที่ผู้วายชนม์ชื่นชอบหรือมีความสนใจ เช่น

งานพระราชทานเพลิงศพนางจางใจ บุนนาค ที่ผู้วายชนม์เป็นผู้ที่ชื่นชอบ การทำอาหาร ทายาทจึงนำเอาเรื่อง ตำนานแม่ครัวหัวป่าก์ ที่เรียบเรียงโดย ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกร วงศ์ มาจัดพิมพ์

งานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ อดีต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม จัดพิมพ์เรื่อง ดอกไม้

งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.บรรเจิด พลาญกุล อดีตอธิบดีกรมพัฒนา ที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดพิมพ์เกี่ยวกับเพลงที่ผู้วายชนม์ชื่นชอบ

1.3 ภูมิภาคเดิมนั้นหรือจังหวัดที่ผู้ตายเกิด ครอบคลุมถึงวัฒนธรรมประเพณีใน ภูมิภาคของผู้ตาย เช่น งานพระราชทานเพลิงศพนางพร้อม ไชยนันท์ มารดานายเทอดพงษ์ ไชย นันท์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์จังหวัดตาก ที่จัดพิมพ์เรื่องจังหวัดตาก ประวัติศาสตร์เมืองตาก หรือผู้ตายมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสงขลา ก็อาจจะพิมพ์หนังสือพงศาวดาร เมืองสงขลาแจก เป็นต้น (โยะเนะโอะ อิมิอิ, 2550: 119)

1.4 ชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้ตาย เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพท่านผู้หญิง เลอศักดิ์ สมบัติศิริ นายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์ เป็นต้น

1.5 ตระกูลวงศ์ของผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์เนื้อเรื่องเกี่ยวกับ ตระกูลวงศ์บุคคลนั้น ส่วนมากผู้วายชนม์จะอยู่ในตระกูลที่มีชื่อเสียง เช่น พระบรมวงศ์หรือบุคคล สำคัญของท้องถิ่น เช่น

งานหม่อมเจ้ายุธิษฐีย์ สวัสดิวัตน์ เจ้านายที่สืบเชื้อสายในราชสกุล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้พิมพ์เรื่องมหามกุฏราชสันตติวงศ์ ซึ่งมีเนื้อหา เกี่ยวกับสายสกุลวงศ์ต่างๆ ในรัชกาลที่ 4

งานของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช เจ้านายที่สืบเชื้อสายในราชสกุลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้พิมพ์เรื่องจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสายสกุลวงศ์ต่างๆ ในรัชกาลที่ 5

1.6 อาชีพหรือหน้าที่การงานของผู้ชายคนส่วนใหญ่จะพิมพ์ในงานบุคคลสำคัญทางด้านการเมือง อย่างอดีตนายกรัชมุนตรีหลายท่าน เช่น จอมพลถนอม กิตติขจร พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนนินท์ นายสมัคร สุนทรเวช หรือ บุคคลสำคัญในด้านต่างๆ เช่น นายชิน โสภณพนิช ผู้ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ นางจรี โอศิริ ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น

1.7 สาเหตุการเสียชีวิตของผู้ชายคน เช่น หนังสือที่พิมพ์เรื่องบทความเรื่องมะเร็งสำหรับประชาชน โดยแพทย์ประจำคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เช่น มะเร็งปอด มะเร็งลำไส้ใหญ่ มะเร็งสมอง ฯลฯ สำหรับแจกในงานพระราชทานเพลิงศพนายสวัสดิ์ วัฒนายากร อดีตองคมนตรี ที่ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งหลอดลม

1.8 ผลงานของบุคคลที่สนิทสนมหรือเกี่ยวข้องกับผู้ตาย เช่น หนังสือที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์นายแพทย์ดน้อย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ที่มีเนื้อหาเรื่องตำราสรรพคุณยา ฉบับของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท และตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ที่เป็นพระนิพนธ์ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ต้นราชสกุลสนิทวงศ์ ซึ่งเป็นตระกูลวงศ์ของศาสตราจารย์นายแพทย์ดน้อย

2. เนื้อเรื่องที่ไม่สัมพันธ์กับผู้ชายคน คือ เรื่องที่เจ้าภาพงานศพหรือผู้จัดทำหนังสือมีความสนใจส่วนบุคคลหรือพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมที่จะพิมพ์ในงานครั้งนั้นๆ หรือเป็นเรื่องที่ให้ความรู้อย่างกว้างๆ หรือเฉพาะในสาขาวิชา สามารถใช้ประกอบการศึกษาและเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับ สามารถจำแนกออกได้เป็น

2.1 ผลงานเขียนของบุคคลอื่นที่เจ้าภาพศพหรือญาติมีความสนใจ เช่น หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) นายบุญสืบ เสาวภาพ ณ เมรุวัดเครือวัลย์วรวิหาร ที่นำเอาเรื่องตำนานพระพิมพ์ แต่งโดย ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ และ เรื่องพุทธศิลป์ในประเทศไทย นิพนธ์โดย ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ทางทายาทผู้ชายคนนี้ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์จากสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

2.2 เรื่องที่เจ้าภาพศพหรือผู้จัดทำหนังสือพิจารณาแล้วและเห็นว่าเหมาะสมที่จะพิมพ์ในงานครั้งนั้น เช่น หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพร้อยตรีดวงสิทธิ์ จารุเสถียร บุตรจอมพลประภาส จารุเสถียร ที่ผู้ชายคนมาถึงแก่กรรมในช่วงที่เกิดเหตุการณ์กรณีพิพาทระหว่างไทย-กัมพูชาในกรณีเขาพระวิหาร ในปี พ.ศ. 2505 เจ้าภาพจึงพิมพ์คำพิพากษาศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ คดีปราสาทพระวิหาร เป็นต้น

3.1.2 ประวัติผู้วายชนม์

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 การพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกในงานมงคลและงานศพได้แพร่หลายไปยังประชาชนทั่วไปมากขึ้น มีการจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นอย่างแพร่หลาย แต่หนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคแรกๆ จะไม่พิมพ์ประวัติ ผู้วายชนม์หรือประวัติเจ้าของงานศพ ความนิยมเรียบเรียงประวัติและภาพผู้วายชนม์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ในช่วงที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุด วชิรญาณสำหรับพระนคร โดยหนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ประวัติผู้ตายอย่างเดียวยังมีเล่ม เป็นเล่มแรก คือ หนังสือ “ศรีสุนทรานุประวัติ” ซึ่งพิมพ์ประวัติพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ปราชญ์ทางภาษา ผู้แต่งแบบเรียนหลวง ชุดมูลบทบรรพกิจ เจ้ากรมพระอาลักษณ์ในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ.2438 พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ จำนวน 3,000 ฉบับ (อัมพร ทีชะระ, 2526: 16-17; สงวน อึ้งคง, 2529: 170; รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 50) เล่มที่สองคือ หนังสือชีวประวัติของพระยาประจักษ์จักรจักร (แหม่ม บุนนาค) ที่พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพของท่าน เมื่อปี พ.ศ.2446 (นวลจันทร์ รัตนากร, ชุตินา สัจจานนท์และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 92-93) หรือในยุคปัจจุบัน เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพผู้ช่วยศาสตราจารย์วัฒนาศิริ นรพลภททางผู้จัดทำก็เสนอเฉพาะชีวประวัติของผู้วายชนม์เท่านั้น ไม่มีเนื้อหาอื่นใดอีก (นวลวรรณ ชันไพศาล ศิลป์, 2542: 9)

ปัจจุบันการเรียบเรียงประวัติผู้วายชนม์ลงในหนังสือ ซึ่งให้ข้อมูลประวัติส่วนตัวในด้านครอบครัว ตั้งแต่กำเนิดจนถึงวันถึงแก่กรรม ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ ทายาท ญาติพี่น้องหรือผู้ใกล้ชิดผู้วายชนม์ ต่างคัดสรรมาให้เห็นภาพ ประวัติ เกียรติคุณ เกียรติประวัติผู้วายชนม์ (รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 49)

3.1.3 คำไว้อาลัย

แต่เดิมหนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคแรกๆ จะไม่พิมพ์คำไว้อาลัย แต่จะเล่าประวัติผู้ตายโดยย่อเอาไว้ ไม่สามารถสืบค้นได้ว่า หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์คำไว้อาลัยเป็นงานแรกคืองานของผู้ใด ทว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพในปัจจุบันจะมีการรวบรวมคำไว้อาลัยจากญาติพี่น้องผู้วายชนม์ไว้ ซึ่งคำไว้อาลัยนั้นจะเขียนโดยบุคคลต่างๆ ทั้งที่เป็นญาติสนิทมิตรสหายและบุคคลในวงการวิชาชีพต่างๆ ที่ผู้วายชนม์คุ้นเคย ซึ่งเป็นการแสดงความอาลัยและสรรเสริญในคุณงามความดีของผู้วายชนม์โดยเฉพาะในรูปของพรรณนาโวหารด้วยข้อความที่ลึกซึ้งกินใจ แสดงความรักความผูกพัน ความอาลัยอาวรณ์ ทั้งในลักษณะร้อยแก้วและร้อยกรอง

การจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในปัจจุบัน ซึ่งบางเล่มอาจขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำว่าต้องการนำเสนอในส่วนตัวหรือรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก็ได้

1. การพิมพ์เนื้อเรื่องเพียงอย่างเดียว
2. การพิมพ์ประวัติผู้วายชนม์เพียงอย่างเดียว
3. การพิมพ์คำไว้อาลัยเพียงอย่างเดียว
4. การพิมพ์ประวัติผู้วายชนม์และเนื้อเรื่อง
5. การพิมพ์ประวัติผู้วายชนม์และคำไว้อาลัย
6. การพิมพ์ประวัติผู้วายชนม์ คำไว้อาลัยและเนื้อเรื่อง

3.2 ด้านที่มาของต้นฉบับเรื่องหรือแหล่งที่พิมพ์

แหล่งที่พิมพ์หรือที่มาของต้นฉบับเนื้อเรื่องที่นำมาพิมพ์ลงประกอบลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพยังสามารถอธิบายถึงพัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ โดยที่มาของต้นฉบับเนื้อเรื่องหรือแหล่งพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพมีอยู่ 5 แหล่ง คือ

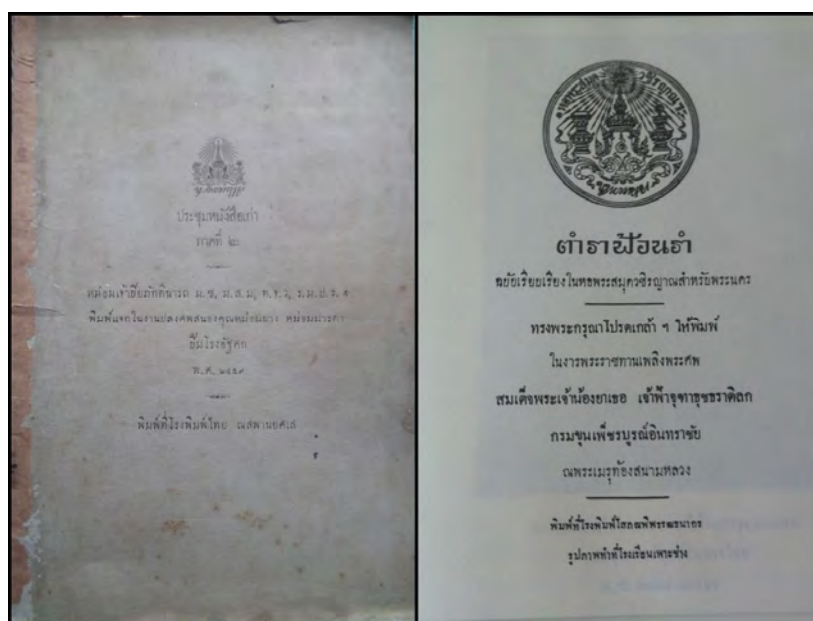
1. หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร
  2. หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากโบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา
  3. หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากกรมศิลปากร
  4. หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาครัฐ
  5. หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาคเอกชนหรือประชาชนทั่วไป
- ซึ่งแต่ละแหล่งที่มา มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร (พ.ศ.2448-2469)

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครขึ้นในปี พ.ศ. 2448 โดยให้รวมเอาหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธศาสนสังคหะและหอพระสมุดวชิรญาณเข้ามารวมไว้ด้วยกัน ทางหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครจึงสานต่อนโยบายของหอพุทธศาสนสังคหะ ในด้านการชวนผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์หนังสือแจกในกรกุศล จะเป็นงานมงคล หรือในงานศพก็ได้ โดยทางหอพระสมุดฯ จะรับเป็นผู้ชำระเรื่องและแจกจ่ายต้นฉบับหนังสือที่ผ่านการชำระแล้วให้เจ้าภาพหรือผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์เป็นหนังสือแจกเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกเนื่องในโอกาสต่างๆ แต่ยังคงจำกัอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงพวกเจ้านายและขุนนางที่มีกำลังทรัพย์ วาสนาบารมีเท่านั้น ครั้นเมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งนายกสภาหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ใน พ.ศ. 2458 พระองค์มีส่วนทำให้การพิมพ์หนังสือแจกในงานศพแพร่หลายมากยิ่งขึ้นนับแต่นั้นมา

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนร จะมีลักษณะเด่นหรือจุดสังเกตที่สำคัญ คือ หน้าปกนอกและปกในพิมพ์ตราวชิรญาณ ซึ่งเป็นตราสัญลักษณ์ประจำหอพพระสมุท แสดงว่าเป็นหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับของหอพพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนร หลายเล่มมีค่านำและประวัติผู้วายชนม์ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ให้ (รัตนา เตชามาหาชัย, 2544: 52) ไม่มีคำไว้อาลัย เรื่องที่นำมาพิมพ์ประกอบส่วนใหญ่มีเนื้อหาด้านตำนาน บันทึกเหตุการณ์สำคัญ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนร ได้มีวิวัฒนาการมาตลอด โดยแบ่งออกเป็น หนังสือที่ไม่มีการประทับตราใดๆ (พ.ศ. 2448-2457) ซึ่งเชื่อว่าจะสืบเนื่องมาจากสมัยยังเป็นหอพพุทธศาสนสังคหะ และหนังสือที่ประทับตราวชิรญาณ (พ.ศ. 2457-2469) แบ่งออกเป็น หนังสือที่ประทับตราวชิรญาณน้อย (พ.ศ. 2457-2461) และ หนังสือที่ประทับตราวชิรญาณใหญ่ (พ.ศ. 2461-2469) (แมนมาส ชาวลิตและคณะ, 2543: 112)

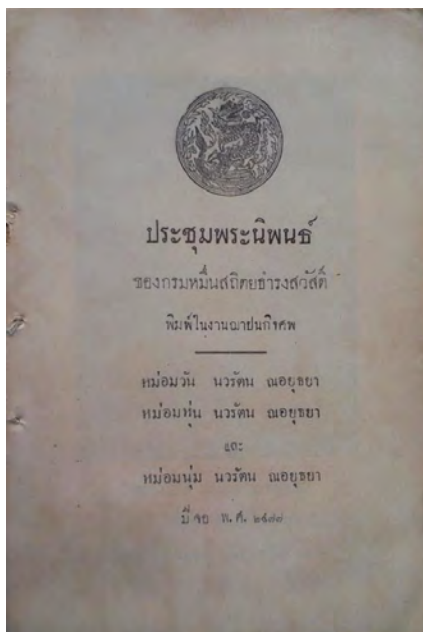
ภาพที่ 9 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนร

3.2.2 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากโบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา (พ.ศ.2450-2480)

ใน พ.ศ. 2450 สองปีถัดจากการก่อตั้งหอพพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริคราวเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ณ พระราชวังโบราณ กรุงเก่าอยุธยา ว่าในขณะนั้นมีผู้สนใจศึกษาด้าน

โบราณคดีมากขึ้น ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ พงศาวดารไทยที่ยังต้องสอบชำระยังมีอีกมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นคว้าตรวจสอบเรื่องราวด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารไทย โดยมีที่ทำการอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร มีสมาชิกที่ประกอบด้วยเจ้านายและข้าราชการผู้ทรงคุณวุฒิในสมัยนั้น ซึ่งส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการและสมาชิกของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ทั้งนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชลัญจกรมังก์กรคาบแก้ว ให้เป็นตราประทับสำหรับโบราณคดีสโมสรด้วย (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512: 103-104; แม้นมาส ชวลิตและคณะ, 2543: 111-112; รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 52)

ต่อมาใน พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้น โดยเกิดจากการยุบรวมโบราณคดีสโมสร วารณคดีสโมสร หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร หอพระสมุดวชิราวุธ และพิพิธภัณฑสถานเข้ามาไว้ด้วยกัน และยกฐานะคณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครขึ้นเป็นราชบัณฑิตยสภา มีหน้าที่จัดการหอพระสมุดสำหรับพระนคร สอบสวนพิจารณาวิชาอักษรศาสตร์ ตรวจสอบรักษาของโบราณในพระราชอาณาเขต จัดการพิพิธภัณฑสถาน บำรุงวิชาช่าง ฯลฯ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชลัญจกรมังก์กรคาบแก้วให้เป็นตราประจำราชบัณฑิตยสภาสืบต่อ (แม้นมาส ชวลิตและคณะ, 2543: 58,116) ดังนั้นโบราณคดีสโมสรและราชบัณฑิตยสถานนอกจากจะมีภารกิจด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีบทบาทด้านการส่งเสริมการประพันธ์ เช่น ร่วมพิจารณาคัดเลือกสรรหนังสือหรือบทประพันธ์ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ดี เพื่อรับพระบรมราชานุญาตประทับพระราชลัญจกรมังก์กรคาบแก้ว แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือออกเผยแพร่ในโอกาสต่างๆ ได้ ซึ่งหนังสือที่มีตราประทับ ถือว่าเป็นหนังสือที่ดี (พลาตศิัย สิทธิธัญกิจและเอนก นาวิกมูล, 2541: 26; รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 52)

ภาพที่ 10 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากโบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา

3.2.3 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากกรมศิลปากร (พ.ศ.2476-ปัจจุบัน)

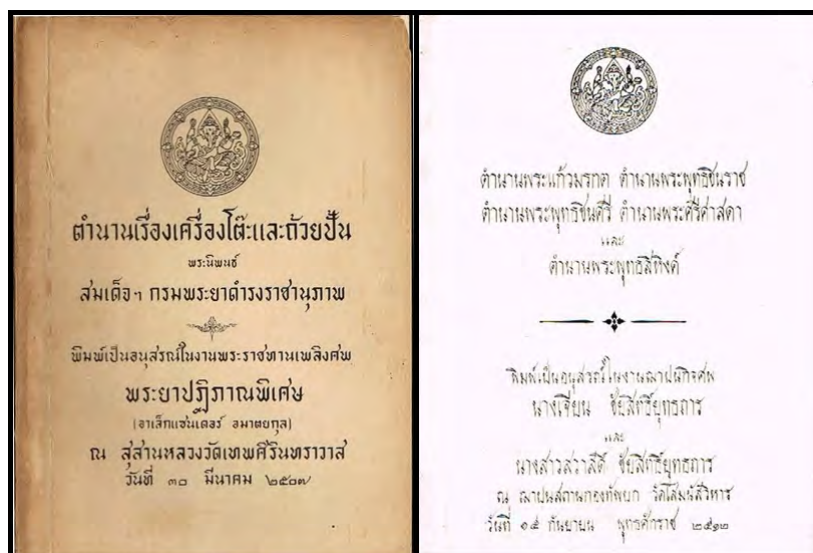
เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้สมัยนั้นได้ยุบราชบัณฑิตยสภา แล้วจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นแทนใน พ.ศ. 2476 งานพิมพ์หนังสือของราชบัณฑิตยสภาจึงได้โอนมาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร และยังคงใช้ตรามังกรคาบแก้วอยู่จนถึง พ.ศ. 2480 กรมศิลปากรได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้รูปพระพิฆเนศวร์ เป็นตราประจำกรม ตรามังกรคาบแก้วจึงเลิกใช้นับแต่นั้นมา (แม่นมาส ขวลิขิตและคณะ, 2543: 116)

กรมศิลปากร ได้ออกระเบียบ เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พ.ศ.2521 เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาอนุญาตให้ผู้คนสามารถนำต้นฉบับหนังสือที่กรมศิลปากรเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ มีลิขสิทธิ์สืบทอดหรือได้รับมอบอำนาจให้ใช้ประโยชน์จากลิขสิทธิ์ ไปพิมพ์แจกเป็นวิทยาทานหรือแจกเพื่อการกุศล สาธารณประโยชน์หรือแจกเป็นมิตรพลีในงานมงคลหรืออวมงคล หรืองานอื่น ซึ่งมีได้เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งการค่าได้ โดยต้องกรอกข้อความตามแบบพิมพ์ของกรมศิลปากรยื่นแจ้งความจำนงขออนุญาตแก่ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรหรือผู้แทนล่วงหน้าก่อนวันงานไม่น้อยกว่า 30 วัน เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์หรือผู้แทนแล้ว จึงจะสามารถนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ได้โดยให้ปฏิบัติตามระเบียบ ซึ่งหนังสือที่กรมศิลปากรอนุญาตให้นำออกพิมพ์เผยแพร่ได้นั้น เจ้าหน้าที่สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์จะเป็นผู้พิสูจน์ ตรวจสอบแก้และสั่งพิมพ์ทั้งหมด และผู้ขออนุญาตพิมพ์ ต้องจ่ายหนังสือเป็น

ผลประโยชน์ให้แก่กรมศิลปากรร้อยละ 20 ของจำนวนที่พิมพ์ แต่ทั้งนี้จำนวนหนังสือที่ต้องจ่ายไม่เกิน 400 เล่ม ไม่ว่าจะขออนุญาตพิมพ์จำนวนเท่าใดก็ตาม (ดูภาคผนวก ก)

ดังนั้นหนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์จากต้นฉบับของกรมศิลปากรจึงปรากฏตราพระพิฆเนศวร์บนหน้าปกหนังสือนับแต่กรมศิลปากรได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้รูปพระพิฆเนศวร์เป็นตราประจำกรม ใน พ.ศ. 2480 ซึ่งหนังสือบางเล่มที่ขออนุญาตนำต้นฉบับจากกรมศิลปากรมาพิมพ์แจกในงานศพ อธิบดีกรมศิลปากรได้ให้เกียรติเขียนคำนำประกอบ และด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ทันสมัยเจริญก้าวหน้ากว่าแต่ก่อน รูปแบบหรือการจัดรูปเล่มหนังสืออนุสรณ์งานศพที่นำต้นฉบับจากกรมศิลปากรในปัจจุบันจึงมีสีสันสวยงามน่าอ่านมากขึ้น ต่างจากหนังสืออนุสรณ์งานศพที่นำต้นฉบับจากสมัยเมื่อครั้งยังเป็นหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โบราณคดีสโมสรหรือราชบัณฑิตยสภา

ภาพที่ 11 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากกรมศิลปากร

3.2.4 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาครัฐ

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่หน่วยงานภาครัฐจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เพื่อรำลึกถึงคุณูปการด้านต่างๆ ของผู้วายชนม์ ซึ่งผู้วายชนม์อาจเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ได้ปฏิบัติหน้าที่ กระทำคุณประโยชน์หรือมีคุณูปการกับหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ เช่น

“อัญชานาจารึก” ชีวิตและผลงานวิชาการด้านจารึกวิทยา ภาษาและประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพนางอัญชานา จิตสุทธิญาณ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

“เที่ยวเมืองพระร่วง” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสถาวรพระราชทานพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

“มาลาบูชาคุณ” ชีวิตและผลงานทางวิชาการของศิลปินแห่งชาติ พลอากาศตรี อารุณ เงินชุกกลิ่น ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ต.จ.ว. กรมศิลปากร จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลอากาศตรี อารุณ เงินชุกกลิ่น อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรม ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

ภาพที่ 12 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาครัฐ

3.2.5 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาคเอกชนหรือประชาชนทั่วไป

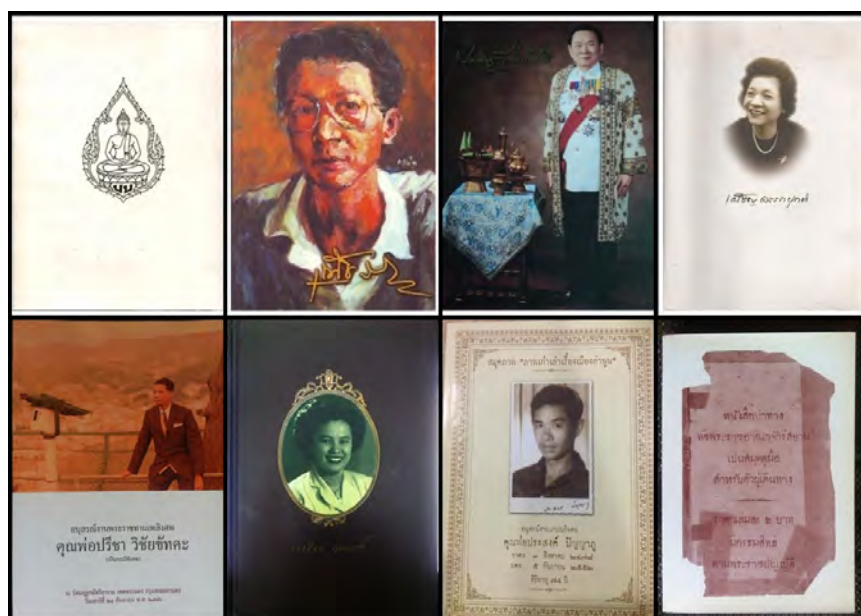
หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานเอกชน เป็นหนังสือที่หน่วยงานภาคเอกชนจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์เพื่อรำลึกถึงคุณูปการด้านต่างๆ ของผู้วายชนม์ ซึ่งผู้วายชนม์อาจเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ได้ปฏิบัติหน้าที่ กระทำคุณประโยชน์หรือมีคุณูปการกับหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ เช่นเดียวกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น

“สี่แผ่นดิน” ธนาคารกรุงเทพฯพาณิชย์การ จำกัด (มหาชน) พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พลตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม., ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

“ศรีแห่งปัญญา” มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์เกียรติคุณท่าน
ผู้หญิงศรีนาค สุริยะ ป.ม.,ท.จ.ว.,ต.ช. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

“เจ็ญเหอ ซำปอกงและอุษาคเนย์” สำนักพิมพ์มติชนจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งาน
พระราชทานเพลิงศพผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สีบแสง พรหมบุญ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

ส่วนหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยประชาชนทั่วไปนั้น เป็นหนังสือที่มี
โอกาสจัดพิมพ์ได้ง่ายกว่าหนังสือที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีลักษณะ รูปแบบ
หรือองค์ประกอบหลายหลากขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพศพหรือผู้ประสงค์จัดพิมพ์

ภาพที่ 13 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาคเอกชนหรือประชาชนทั่วไป

3.3 ด้านจำนวนเล่มที่พิมพ์/แจก

เมื่อการจัดพิมพ์หนังสือแจกในงานศพกลายเป็นประเพณีนิยมกันมากขึ้น ธรรมเนียม
ดังกล่าวได้ขยายออกไปไม่ได้จำกัดอยู่แคในหมู่ชนชั้นเจ้านาย ขุนนางอีกต่อไป บรรดาประชาชนหรือ
บุคคลทั่วไปก็ถือปฏิบัติธรรมเนียมดังกล่าวอยู่มิใช่น้อย โดยการแจกหนังสือเป็นของที่ระลึกในงานศพนั้น
มีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกัน ดังนี้

3.3.1 แจกเล่มเดียว

โดยปกติทั่วไป ธรรมเนียมการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นของชำร่วยหรือที่
ระลึกให้กับผู้ที่มาร่วมงานนั้น ส่วนใหญ่เจ้าภาพจะทำหนังสือแจกเป็นที่ระลึกงานละ 1 เล่ม โดยจะ

รวมเอาเนื้อหาประกอบด้วยประวัติผู้วายชนม์ คำไว้อาลัยและเนื้อเรื่องประกอบ (ถ้ามี) พิมพ์รวมกัน อยู่ในเล่มเดียวกัน

3.3.2 แจกมากกว่าหนึ่งเล่ม

บางงานที่ผู้วายชนม์เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง มีผู้รู้จักหรือนับหน้าถือตาอย่างกว้างขวาง มีผลงานที่โดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ หรือเจ้าภาพเป็นผู้ที่มีฐานะ ก็จะจัดพิมพ์หนังสือมากกว่าหนึ่งเล่ม กล่าวคือ

เล่มหลัก

เล่มหลัก คือ หนังสือที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่เน้นนำเสนอด้านชีวประวัติและคำไว้อาลัย ผู้วายชนม์หลายท่านเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม มีผู้คนรู้จัก นับหน้าถือตา เจ้าภาพผู้จัดพิมพ์ประสงค์จะนำเสนออัตชีวประวัติและคำไว้อาลัยที่มีอยู่จำนวนมาก แต่เนื่องจากไม่สามารถนำมาจัดพิมพ์รวมกันได้ทั้งหมด เพราะจะทำให้หนังสือมีจำนวนหน้ามากเกินไป จึงมีการแยกเล่มพิมพ์ เป็นเล่มที่นำเสนอชีวประวัติผู้วายชนม์พร้อมคำไว้อาลัย 1 เล่ม หรือ แยกเนื้อหาออกเป็นชีวประวัติผู้วายชนม์ 1 เล่ม หรือ คำไว้อาลัยอีก 1 เล่ม ซึ่งหนังสือที่พิมพ์เนื้อหาชีวประวัติหรือคำไว้อาลัย ก็จะถือว่าเป็นหนังสือเล่มหลัก เช่น งานพระราชทานเพลิงศพคุณสุภา ศิริमानนท์ ที่จัดพิมพ์ชีวประวัติ 1 เล่ม และคำไว้อาลัยอีก 1 เล่ม (นวลวรรณ ชันไพศาลศิลป์, 2542: 10)

เล่มรอง

เมื่อเล่มหลักที่พิมพ์เนื้อหาเกี่ยวกับอัตชีวประวัติผู้วายชนม์และคำไว้อาลัยแล้ว เจ้าภาพบางท่านประสงค์พิมพ์เนื้อหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ เช่น ผลงานของผู้วายชนม์ หรือเนื้อหาสาระความรู้อื่นๆ ด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ประกอบเป็นชุดหนังสือแจกงานพระราชทาน/ฌาปนกิจศพ เช่น ชุดหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ซึ่งนอกจากจะมีหนังสือเล่มหลักที่มีเนื้อหาด้านพระประวัติและบทความเชิดชูเกียรติคุณแล้ว ยังมีหนังสืออีก 6 เล่มซึ่งล้วนแต่เป็นหนังสือที่พิมพ์ผลงานของศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ แจกเป็นชุดรวม 7 เล่ม ได้แก่

ศิลปะขอม (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน)

ศิลปะสมัยลพบุรี (มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดพิมพ์)

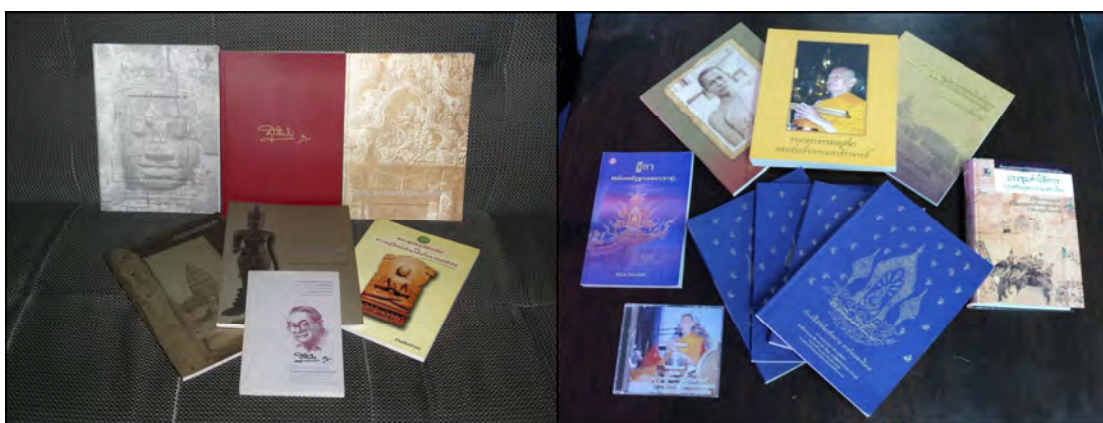
ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดพิมพ์)

เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย (สมาคมนักศึกษาเก่าคณะโบราณคดีและสมาคมโบราณคดี จัดพิมพ์)

พระพุทธรูปอินเดียและความรู้ใหม่เกี่ยวกับโบราณคดีจีน (กรมศิลปากร จัดพิมพ์)

ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (สำนักพิมพ์มติชน จัดพิมพ์)

งานศพพระเถรานุเถระก็เป็นอีกงานหนึ่งที่มีการจัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ที่ระลึกเป็นจำนวนมากเนื่องด้วยเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง มีผู้นับหน้าถือตาเป็นจำนวนมาก ทางวัดหรือบรรดาผู้มีจิตศรัทธาหรือลูกศิษย์ทั้งหลายต่างก็จัดพิมพ์ถวายในความเคารพ ศรัทธาและอาลัย เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และเจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ,สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม ฐานิสฺสโร ป.๕.9) อดีตคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม ,พระพรหมกวี (วรวิทย์ คงคปญโญ) เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม และเจ้าคณะภาค 10 กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพพระเถรานุเถระนี้จะเน้นจัดพิมพ์เกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ประวัติวัดที่จำพรรษา พระธรรมเทศนา พระธรรมคำสอนต่าง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ฯลฯ

ภาพที่ 14 ชุดหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล (ซ้าย) และชุดหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม ฐานิสฺสโร) (ขวา)

3.4 ด้านรูปเล่ม/รูปแบบ

ในการจัดรูปเล่มหรือกำหนดรูปแบบหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น มีพัฒนาการมาโดยตลอดมิได้มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเพียงเนื้อเรื่องที่น่ามาพิมพ์เท่านั้น แต่ลักษณะรูปเล่มภายนอกของหนังสือยังได้พัฒนาไปตามกาลเวลาด้วย หากศึกษาถึงพัฒนาการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านรูปเล่ม/รูปแบบแล้วนั้น สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลักๆ ที่สำคัญของรูปเล่มหนังสือ ได้แก่

3.4.1 ขนาด

หนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนใหญ่ นิยมพิมพ์ขนาด A4 รูปเล่มแนวตั้งมากกว่ารูปเล่มที่เป็นแนวนอน รองลงมาคือขนาด A5 คือ ขนาดพ็อกเก็ตบุ๊ก ซึ่งเป็นขนาดที่กะทัดรัด พกพา

สะดวก และขนาด A6 คือ ขนาดครึ่งของพ็อกเก็ตบุ๊ก ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือสวดมนต์ ซึ่งมีขนาดรูปเล่มสะดวกต่อการใช้ (ศิริเพ็ญ น้าสกุล และ สุมัยวุฒิ เมฆสุด, 2541: 15)

ปัจจุบันนี้การพิมพ์จัดหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่นิยมกระทำกันมาก นอกเหนือจากการแจกของที่ระลึกอื่นๆ ในงานศพ โดยเฉพาะผู้ตายที่เป็นบุคคลที่มีฐานะและชื่อเสียงในด้านต่างๆ เช่น นักการเมือง ศิลปิน นักวิชาการหรือข้าราชการระดับสูง ที่ทางทายาทหรือเจ้าภาพจะนิยมเลือกแจกของชำร่วยอย่างดี โดยเฉพาะการเลือกแจกหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกเป็นของชำร่วยในงานศพที่ถือว่า “เป็นหน้าเป็นตา” ซึ่งต้นทุนของการพิมพ์หนังสือต่อเล่ม จะขึ้นอยู่กับขนาดของหนังสือ หากเป็นหนังสือขนาดใหญ่ซึ่งรวบรวมประวัติ เกียรติยศของผู้ตาย รวมถึงคำไว้อาลัยได้เป็นจำนวนมาก (ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, 2548: 60)

3.4.2 ปก

การจัดทำปกหนังสืออนุสรณ์งานศพในอดีตนิยมใช้สีขาวหรือสีดำเท่านั้น และไม่มีภาพบนปก แต่ในเวลาต่อมาหนังสืออนุสรณ์งานศพมีรูปภาพที่มีสีสันสวยงามมากขึ้น รวมทั้งมีภาพสีประกอบเนื้อเรื่องในเล่ม เพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านอีกด้วย

ปกหนังสือโดยทั่วไปเป็นส่วนที่ดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็น ได้เป็นอย่างมาก เนื่องจากปกหนังสือเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ต้องมีแนวคิดและความคิดสร้างสรรค์ แต่กรณีปกหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น อาจจะไม่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านมากนัก เนื่องจาก การจัดทำหนังสืออนุสรณ์งานศพอยู่ในวาระของผู้จัดทำหรือผู้สั่งทำอยู่ในความเศร้าโศก ปกหนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มมีภาพผู้ตาย ซึ่งอาจเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาด ส่วนใหญ่จะใช้ภาพถ่ายมากกว่าภาพวาด ระบุวัน/เดือน/ปีเกิด และวัน/เดือน/ปีมรณะ โดยเจ้าภาพหรือทายาทมักเลือกภาพที่ดีที่สุดของผู้ตาย เช่น ภาพถ่ายในชุดข้าราชการเต็มยศหรือภาพถ่ายที่สวยที่สุด และมักจะมีลายเซ็นของผู้ตายด้วย

ปัจจุบันมีการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีรูปเล่ม/รูปแบบที่ควรค่าแก่การรักษาและเก็บสะสมมากขึ้น เช่น มีการจัดทำบรรจุภัณฑ์สำหรับบรรจุอย่างประณีต บรรจุ พิธีพิถันสวยงาม เช่น ชุดหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร เป็นต้น

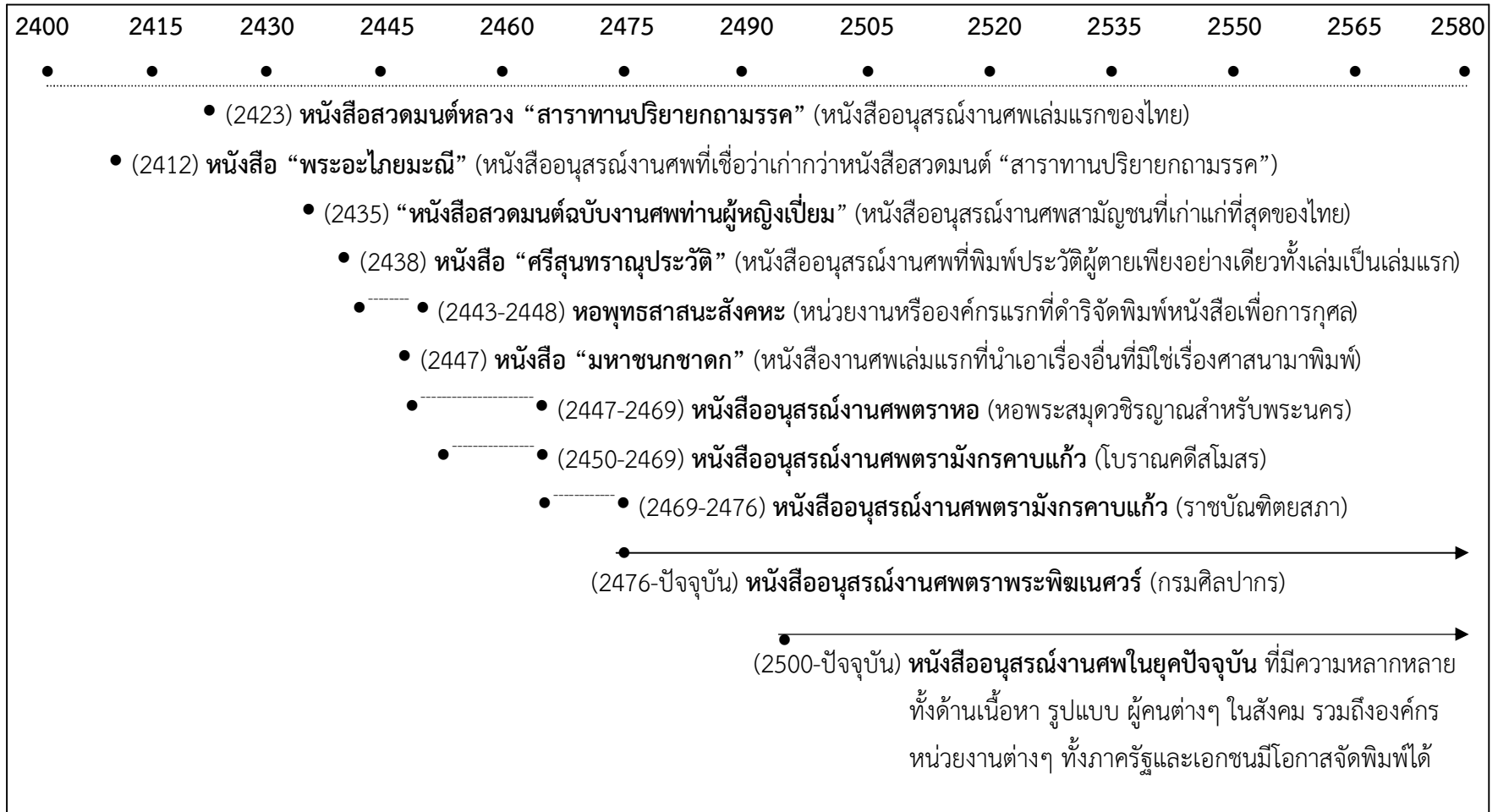

ภาพที่ 15 ชุดหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร

จากข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ทั้งด้านองค์ประกอบ ด้านแหล่งที่มาของแหล่งที่พิมพ์ต้นฉบับ ด้านจำนวนเล่มที่พิมพ์แจกหรือด้านรูปเล่ม/รูปแบบที่กล่าวมานั้น สามารถกล่าวได้ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพในอดีตที่จำกัดการพิมพ์อยู่ในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายและขุนนางนั้น เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์เนื้อเรื่อง เนื้อหาสาระความรู้ต่างๆ เพียงอย่างเดียว ที่มีต้นฉบับเรื่องจากหน่วยงานที่รับชำระเรื่องเพื่อพิมพ์เผยแพร่ในการกุศลหรือเป็นของชำร่วยในโอกาสต่างๆ อย่างห่อพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร และโบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา โดยไม่มีประวัติผู้ตายและคำไว้อาลัย โดยมีการจัดรูปเล่มและรูปแบบตามที่หน่วยงานดังกล่าวกำหนด และจัดพิมพ์เพียงเล่มเดียว และเมื่อวิวัฒนาการด้านการพิมพ์เจริญก้าวหน้าขึ้น ทำให้ธรรมเนียมการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพได้รับความนิยมขยายไปสู่ผู้คนทั่วไปมากขึ้น เริ่มมีการจัดพิมพ์ประวัติผู้วายชนม์และคำไว้อาลัยขึ้นเพิ่มเติม เนื้อเรื่องที่จัดพิมพ์ก็มีความสัมพันธ์กับผู้วายชนม์มากขึ้น เช่น ผลงานความชื่นชอบ ความสนใจ ภูมิลำเนา ชีวิตความเป็นอยู่ ตระกูลวงศ์ อาชีพหน้าที่การงาน สาเหตุการเสียชีวิต ฯลฯ โดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ ความต้องการ ความประสงค์ของทางทายาท เจ้าภาพงานศพหรือผู้ประสงค์จัดพิมพ์เป็นหลัก หากผู้วายชนม์เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคมวงกว้างทางทายาทหรือเจ้าภาพงานศพอาจจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพแจกครั้งละหลายเล่มหรือเป็นชุด ซึ่งทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่า น่าอ่าน ควรค่าแก่การรักษาและเก็บสะสมมากขึ้น ตามภาพพัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่แสดงไว้ดังนี้

ภาพที่ 16 พัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ

4. คุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่กล่าวมา ทำให้ทราบ ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าต่อผู้ที่ได้รับแจกเมื่อมาร่วมงานศพหรือผู้ที่สนใจศึกษาความรู้จาก เนื้อเรื่องที่พิมพ์ประกอบภายในงานศพ ซึ่งสามารถกล่าวถึงคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพได้ ดังนี้

4.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นสำหรับแจกเป็น ของชำร่วยหรือของที่ระลึกหรือเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้ที่มาร่วมในงานศพนั้น แต่ในอีกมิติหนึ่งหนังสือ อนุสรณ์งานศพเป็นหนังสือที่ตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลที่มีความชื่นชอบในหนังสืออนุสรณ์ งานศพ เช่น นักเขียน ตลอดจนนักสะสมหนังสือเก่า เพราะตั้งแต่อดีตหนังสืออนุสรณ์งานศพ มีข้อมูล ความรู้และเนื้อหาที่มาจากหอสมุดหลวง มีเรื่องราวทางด้านวรรณกรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์และ ประวัติส่วนบุคคลของชนชั้นเจ้านาย ขุนนาง ทำให้เป็นที่ต้องการและก่อให้เกิดการแสวงหาและเก็บ สะสมมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น หนังสือที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบัน โปรดเกล้าฯ ให้ สำนักราชเลขาธิการจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อพระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพหลายงาน ซึ่งมีคุณค่า ทางประวัติศาสตร์อยู่หลายเล่ม (ดูภาคผนวก ข) เช่น

หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อดีตกรรมการ ผู้จัดการบริษัทปูนซีเมนต์ไทย อดีตกรรมการผู้จัดการใหญ่ธนาคารไทยพาณิชย์ และอดีตผู้ว่าการการ ไฟฟ้าอันยี และอดีตกรรมการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2536

ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 4 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายประกอบ หุตะสิงห์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. อดีตองคมนตรี อดีตรองนายกรัฐมนตรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ยุติธรรม อดีตประธานศาลฎีกา และอดีตนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2537

กฎหมายในรัชกาลที่ 5 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายจิตติ ดิงศภักดิ์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. อดีตองคมนตรีและอดีตประธานวุฒิสภา วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2540

เสด็จประพาสต้น รศ.125 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายภาวาส บุนนาค อดีตรองเลขาธิการสำนักพระราชวัง วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รศ.111 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. อดีตองคมนตรี อดีตราชเลขาธิการ วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2550

ฯลฯ

4.2 คุณค่าทางวิชาการ

ศาสตราจารย์อิมิอิ โยะเนะโอะ (พ.ศ.2472-2553) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น ด้านไทยศึกษา ผู้มีพื้นฐานความสนใจศึกษา ใฝ่หาความรู้ รักในการอ่าน สะสมหนังสือและให้ความสำคัญกับหนังสืออนุสรณ์งานศพมาก ท่านได้เล่าว่าในช่วงประมาณ พ.ศ. 2493-2503 ท่านมีโอกาสพบเจอกับหนังสืออนุสรณ์งานศพที่วางจำหน่ายบนแผงหนังสือมือสองภายในตลาดนัดสนามหลวงที่สมัยยังตั้งอยู่ที่สนามหลวง (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 12-13) ท่านตระหนักว่า เมื่อตอนต้นทศวรรษที่ 1960 นอกจากหนังสือบางจำพวกแล้วก็แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีหนังสือที่เขียนเป็นภาษาไทยเพื่อจำหน่ายในท้องตลาดเลย จะมีก็แค่หนังสือประเภทตำราเรียนหรือนวนิยายประโลมโลกย์เท่านั้น และอย่างไรก็ดี มิใช่ว่าในสมัยนั้นจะไม่มีหนังสือประวัติศาสตร์หรือหนังสือวรรณคดีโบราณปรากฏอยู่ในประเทศไทยเสียเลยทีเดียว แต่หนังสือสำคัญเหล่านี้ ไม่สามารถหาซื้อได้ตามร้านหนังสือทั่วไป เนื่องจากเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์เพื่อใช้แจกให้กับผู้ที่มาร่วมงานศพ เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “หนังสือแจกงานศพ” (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 17-18; อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556: 196) ท่านจึงตั้งชื่อหนังสือประเภทนี้ว่า “หนังสือแจก” หรือ Cremation Volume เพราะถือกำเนิดจากหนังสือเล่มแรกที่พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลเป็นสาธารณประโยชน์โดยการแจกหนังสือดีมีประโยชน์แก่ผู้ที่ไปร่วมงานฌาปนกิจ (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 16)

ศาสตราจารย์อิมิอิจึงให้ความสนใจกับหนังสือแจกมาก (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 16) เพราะหนังสือแจกมีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับนักวิชาการ คือ ในครั้งแรกของหนังสือจะบันทึกทั้งชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่ผู้ล่วงลับเคยกระทำไว้อย่างละเอียด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่อุดมไปด้วยข้อมูลความรู้อันมีคุณค่ามหาศาล (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 20; อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556: 196) ศาสตราจารย์อิมิอิจึงมีหนังสือแจกที่ซื้อจากตลาดนัดสนามหลวงสะสมไว้มีจำนวนมากถึง 27 เล่ม และได้มีโอกาสพบกับคุณจรัส พิกุล นักสะสมหนังสือเก่า หนังสือหายาก และหนังสืออนุสรณ์งานศพ ระหว่างการเดินทางและเลือกซื้อหาหนังสือดังกล่าว (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 12-13) และเมื่อทราบว่าคุณจรัส พิกุล จะขายหนังสือ ท่านจึงจัดหางบประมาณมาซื้อหนังสือสะสมของคุณจรัส พิกุล ทุกชุด รวมจำนวนกว่า 6,000 เล่ม ไปไว้ที่ห้องสมุดศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Center for Southeast Asian Studies) แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ถือเป็น การรวบรวมหนังสือแจกไว้ได้เป็นจำนวนมากที่สุดในโลก (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2556: 14,21; อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556: 196)

จากความสำคัญของหนังสือแจกงานศพต่องานวิชาการนี้ ท่านนักวิชาการชาวญี่ปุ่นรุ่นหลังศาสตราจารย์อิมิอิหลายท่าน ได้ใช้ข้อมูลประวัติชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่ผู้ล่วงลับได้บันทึกไว้ในหนังสือแจกงานศพมาสร้างผลงานวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่

ทรงคุณค่า เช่น การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนในประเทศไทย ของ อาจารย์อาภิระ สุเอฮีไว้ การศึกษาเรื่องการเมืองจีนสยาม ของ อาจารย์เออิจิ มูราซึมา การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองของการ เคลื่อนสู่ประชาธิปไตยของอาจารย์โยชิฟูมิ ทามาตะ เป็นต้น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556: 196)

ในประเทศไทยนอกจากหอสมุดแห่งชาติที่เป็นหน่วยงานหลักในการจัดเก็บและ รวบรวมหนังสือประเภทต่างๆ ซึ่งก็มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดเก็บไว้ให้บริการแล้ว ก็ได้มีการจัดตั้ง หอสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้น ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 เพื่อ เป็นอนุสรณ์วันสมภพครบ 100 ปี ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดตั้งหอสมุดลักษณะดังกล่าวขึ้นในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมหนังสือที่ แจกในงานศพสำหรับให้บริการแก่ประชาชนและผู้สนใจ โดยผู้ริเริ่มจัดตั้งหอสมุดหนังสืออนุสรณ์งาน ศพแห่งนี้ คือ นายนเรศ นโรปกรณ์ นักเขียนประจำคอลัมน์ “ริมถนนรมแคม” ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ที่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของหนังสือประเภทนี้ จึงมีความคิดที่จะจัดทำหอสมุดหนังสืออนุสรณ์ งานศพและได้นำความคิดนี้เขียนลงในคอลัมน์ดังกล่าวเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2515 ปรากฏว่า ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลในวงการต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยมีผู้นำหนังสืออนุสรณ์งานศพมา มอบให้ และได้เลือกชั้นล่างอาคาร ภปร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสถานที่ให้บริการค้นคว้าความรู้จาก หนังสืออนุสรณ์งานศพ และดำเนินงานโดยบรรณารักษ์อาสาสมัครจากสถาบันต่างๆ โดยมีหลักเกณฑ์ การจัดหนังสือ คือ จัดเลขหมู่ตามระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ หนังสือที่แจกในงาน เดียวกันจัดรวมไว้ด้วยกัน แยกหนังสือออกเป็นกลุ่มตามวิชาชีพหรืออาชีพของผู้วายชนม์ ยกเว้นใน กรณีพระสงฆ์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ จะถือสมณเพศหรือพระชาติกำเนิดเป็นสำคัญ และได้ดัดแปลง แกะไขบ้างให้เหมาะสมกับลักษณะของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ผู้ใช้บริการสามารถสืบค้นได้จาก บัตรรายการประเภทต่างๆ ได้แก่ บัตรชื่อผู้วายชนม์ บัตรแจ้งหมู่หนังสือ บัตรชื่อเรื่อง บัตรผู้แต่งและ บัตรหัวเรื่อง ซึ่งสามารถทราบข้อมูลว่ามีหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใดบ้าง แต่ละงานมีหนังสือ อนุสรณ์งานศพแจกกี่เล่ม เรื่องอะไรบ้าง เรื่องที่พิมพ์ใครคือผู้แต่ง โดยเปิดให้บริการแก่ผู้สนใจทุกวัน เสาร์ (นวลจันทร์ รัตนากร, ชุตินาถ, สัจจามันท์ และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 248-249)

ดังนั้นหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นหนังสือที่ใช้ศึกษา ค้นคว้า อ้างอิง ล้วนเป็นหนังสือ ที่น่าอ่าน น่าศึกษา เป็นอันมาก เพราะส่วนประกอบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชีวประวัติของผู้วายชนม์ คำไว้ อาลัย หรือเนื้อเรื่องที่เลือกมาพิมพ์บางเรื่องก็ไม่มีพิมพ์จำหน่าย ไม่สามารถซื้อหาอ่านได้ตามร้าน จำหน่ายหนังสือทั่วไป บางเรื่องเป็นเรื่องที่หาอ่านได้ยาก ทำให้ผู้อ่านสามารถนำความรู้ที่ได้ มา ประกอบการเขียนหนังสือ บทความ ทำรายงาน หรือการทำวิจัยเฉพาะกรณี ซึ่งเนื้อหาในหนังสือ อนุสรณ์งานศพจะได้รับการเลือกเฟ้นจากเจ้าภาพหรือผู้จัดทำเป็นอย่างดีว่าจะต้องเลือกเรื่องที่มี ประโยชน์ อยู่ในความสนใจของผู้อ่าน โดยเฉพาะเล่มที่มีเนื้อหาทางวิชาการ มีความน่าเชื่อถือ สามารถนำไปใช้อ้างอิงประกอบการศึกษา ค้นคว้าวิจัยหรือทำวิทยานิพนธ์ได้ หากเป็นเรื่องที่ผู้วาย

ชนม์ได้เขียนไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ก็จะเป็นเกียรติแก่ตัวผู้วายชนม์เองด้วย หากเจ้าภาพนำมาจัดพิมพ์อีกครั้ง ทำให้หนังสือประเภทนี้กลายเป็นหลักฐานอ้างอิงประเภทหนึ่ง (ว.วินิจฉัยกุล, 2531: 46 อ้างถึงใน นววรรณ ชั้นไพศาลศิลป์, 2542: 3) เช่น เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดย นางสาวอัญชลี สุสายัณห์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ และ รวมบทความวิชาการของอาจารย์อัญชลี สุสายัณห์ ที่เจ้าภาพจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนางสาวอัญชลี สุสายัณห์ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ ฌาปนสถานวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันที่ 15 พฤษภาคม 2545 เป็นต้น สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทยจัดจัดให้มีหนังสืออนุสรณ์งานศพสำหรับให้บริการค้นคว้าตามหมวดหมู่ต่างๆ ด้วย เช่น สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร มี 2,253 เล่ม สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มี 1,187 เล่ม หรือบางแห่งได้จัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้โดยเฉพาะ เช่น หอสมุดและศูนย์สารสนเทศ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นต้น (รัตนา เตชามหาชัย, 2544: 50)

ในภาคเอกชนได้มีการจัดตั้ง “ห้องสมุดต้นฉบับ” ขึ้นในปี พ.ศ. 2540 (ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, 2557) ตั้งอยู่เลขที่ 6/14 ถนนงามวงศ์วานซอย 23 (ซอยวัดบัวขวัญ) จังหวัดนนทบุรี โดยคุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ เจ้าของสำนักพิมพ์ “ต้นฉบับ” นักวิชาการประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นผู้ซึ่งสนใจและมีความรัก ความหลงใหลในความรู้ทางด้านวิชาการประวัติศาสตร์มาตั้งแต่เด็ก และเมื่อเข้าสู่วัยทำงานก็เริ่มหาซื้อหนังสือเก่าที่มีเนื้อหาสาระความรู้ทางประวัติศาสตร์จากร้านหนังสือในตลาดนัดจตุจักรและจากครอบครัวผู้มีความรู้ที่เสียชีวิตไปแล้วที่เก็บหนังสือไว้เฉยๆ ซึ่งจากการเก็บสะสมหนังสือของคุณธงชัยมากกว่า 30 ปี ทำให้มองเห็นช่องทางในการทำธุรกิจ จึงเปิดสำนักพิมพ์ขึ้นโดยใช้ชื่อว่า “สำนักพิมพ์ต้นฉบับ” ในราวปี พ.ศ. 2540 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตีพิมพ์หนังสือเก่า หนังสือหายากที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปีที่เก็บสะสมไว้ อันมีคุณค่าด้านวิชาการประวัติศาสตร์ในระดับชาติ ข้าเพื่อต่ออายุและเผยแพร่ความรู้ ซึ่งนอกจากการเปิดสำนักพิมพ์ดังกล่าวแล้วก็ได้ก่อตั้งห้องสมุดหนังสือเก่าที่เก็บสะสมมาให้เป็นประโยชน์ทางการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้ที่ต้องการ ซึ่ง “ห้องสมุดต้นฉบับ” นี้มีหนังสือเก่าเก็บสะสมไว้เกือบ 30,000 เล่ม แบ่งเป็นหนังสือทั่วไปประมาณ 20,000 เล่ม และวารสารอีกประมาณ 8,000-9,000 เล่ม โดยแบ่งแบ่งหมวดหนังสือเป็น 15 หมวดหลัก ได้แก่ 1.ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร โบราณคดี 2.ศิลปวัฒนธรรม 3.ประวัติบุคคล 4.สถานที่และการท่องเที่ยว 5.ศาสนา 6.กฎหมาย 7.วรรณคดีไทย 8.วรรณคดีจีน 9.วรรณกรรม (นวนิยาย) 10.อ้างอิง 11.รัชกาลที่ 5 12.รัชกาลที่ 4 13.การทหาร 14.หนังสือไทยที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ และ 15.เบ็ดเตล็ด รวมถึงมีหนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลสำคัญในด้านต่างๆ อีกมากมายหลายเล่ม ปัจจุบันห้องสมุดต้นฉบับไม่ได้เปิดให้บริการเป็นการทั่วไป ถือเป็นห้องสมุดที่

เปิดให้บริการเฉพาะกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจาก มหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ สามารถเข้ามาทำการศึกษาค้นคว้าได้โดยต้องติดต่อ ประสานงานนัดหมายไว้ก่อน (วัฒน์ อนุวัฒน์, 2556; สิริพันธ์ ห่อหุ้ม, 2556; ศิลป์โสสร, 2556)

ด้วยคุณค่าวิชาการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ทำให้ปัจจุบันมีการแนะนำหนังสือ อนุสรณ์งานศพในสื่อต่างๆ โดยนักวิชาการ ที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อเรื่องทางวิชาการที่ดีพิมพ์เป็น หนังสืออนุสรณ์งานศพ หรือโดยนักเขียนที่มีความสนใจ เห็นคุณค่า และนิยมบริโภคหนังสือประเภท ดังกล่าว โดยมีการเขียนคอลัมน์แนะนำหนังสืออนุสรณ์งานศพที่น่าสนใจลงในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร ต่างๆ เป็นประจำ เช่น ได้แก่ คอลัมน์แนะนำหนังสืออนุสรณ์งานศพในหนังสือพิมพ์รายวัน “ไทย โพลสต์” (ปัจจุบันไม่ได้มีคอลัมน์นี้แล้วเนื่องจากผู้เขียนถึงแก่กรรม), คอลัมน์ “ที่สุด...ของชีวิต” ใน นิตยสาร “ชีวิตต้องสู้รายสัปดาห์” (ปัจจุบันไม่จัดพิมพ์จำหน่ายแล้ว) โดย ดอกไม้หอม และคอลัมน์ “มิวเซียมสโมสร” เรื่อง “วรรณกรรมงานศพ” ในนิตยสาร “สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์” โดย ป.บุญนาค (ธนพล ทับทิม, 2555)

4.3 คุณค่าด้านความหายาก

ด้วยความที่หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ครั้งเดียวและมีจำนวนพิมพ์ที่ จำกัดเล่ม เมื่อเวลาผ่านไปทำให้หนังสือบางเล่มมีคุณค่าในด้านการจัดทำ ด้านเนื้อหาสาระ บางเล่มมี เนื้อหาที่เป็นเกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์ หรืออัตชีวประวัติส่วนบุคคลที่หาอ่านหรือศึกษาได้ยาก หรือไม่สามารถหาอ่านได้จากที่ไหนได้ เพราะเจ้าของประวัติถือว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่คิดที่จะ เผยแพร่สู่สาธารณชน แต่ทางเจ้าภาพหรือทายาทเกรงว่าเรื่องราวดังกล่าวจะสูญหายไป จึงมีเพียง โอกาสเดียวที่จะจดจำรำลึกมิให้สูญหายไป คือ นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ ดังนั้นหนังสือ อนุสรณ์งานศพจึงเป็นหนังสือที่น่าสนใจ จัดได้ว่าเป็นหนังสือที่หายาก เนื่องจากไม่สามารถหาซื้อได้ ตามร้านจำหน่ายหนังสือทั่วไป นอกจากร้านจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสือมือสอง และมักมีราคา จำหน่ายที่ค่อนข้างสูง (ดวงพร พงศ์พาณิชย์, 2546: 4 อ้างถึงใน ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง, 2551: 1; นवलจันทร์ รัตนกร ชูติมา สัจจานนท์และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 248; อัมพร ทีชะระ, 2527: 15; รัตนา เตชามาหาชัย, 2544: 50)

4.4. คุณค่าทางจิตใจ

คุณค่าทางด้านจิตใจของหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น สื่อให้เห็นได้จากการเขียนคำไว้อาลัยของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อผู้วายชนม์ที่แสดงและสื่อให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน ความอาลัย อารมณ์ระหว่างบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้วายชนม์ในด้านต่างๆ เช่น ลูกกับพ่อแม่ เพื่อนกับ เพื่อน หรือลูกศิษย์กับครูอาจารย์ หนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นวรรณกรรมที่ไม่ได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็น อนุสรณ์ที่เล่าถึงประวัติและคุณงามความดีของผู้วายชนม์ในฐานะผู้ถูกเขียนอธิบายจากภาพความทรง จำของผู้เขียนเท่านั้น หากแต่วรรณกรรมประเภทนี้อาจเรียกอีกสถานะหนึ่งว่าเป็นอนุสรณ์แห่งความ

รัก เป็นประจักษ์พยานแห่งความรักที่ผู้เขียนประกาศถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์อันครอบครัว พี่น้อง คู่รัก เพื่อนสนิท ผ่านการสร้างจินตนาการและการเลือกความทรงจำของผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ บทบาทและหน้าที่ของหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงได้ฉายภาพตัวแทนของความผูกพันระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ รวมทั้งความปรารถนาที่มีต่อผู้วายชนม์อย่างลึกซึ้ง (ชานันท์ ยอดหงษ์, 2554)

4.5 คุณค่าทางวัฒนธรรม

การจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ เพื่อแจกเป็นที่ระลึกหรือของชำร่วยในงานศพเป็นประเพณีไทยที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาร้อยกว่าปี จนกลายเป็นธรรมเนียมว่าในงานศพจะต้องมีหนังสือแจก ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพ คือ เอกลักษณ์ของชาติ และมีประเทศไทยเพียงประเทศเดียวในโลกที่มีธรรมเนียมการพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นของชำร่วยในงานศพ (โกศล ช่อผกา, 2556) เป็นการเผยแพร่ความรู้ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า รวมทั้งการสร้างนิสัยรักการอ่าน และถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทางสังคม เป็นการบันทึกสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ณ เวลานั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยทำมาในประเทศไทย (กฤตยา เชื้อมวราศาสตร์, 2556: 20)

4.6 คุณค่าทางเศรษฐกิจ

จากรายละเอียดคุณค่าหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาทั้ง 5 ด้านนั้น ถือว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าและคุณูปการในด้านต่างๆ มากมาย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้มีกลุ่มคนผู้ที่ไม่เห็นโอกาสและช่องทางจากคุณค่าและประโยชน์ใช้สอยของหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยนำหนังสืออนุสรณ์งานศพมาวางจำหน่าย โดยจัดอยู่ในประเภทหนังสือเก่า หนังสือมือสอง หรือหนังสือหายาก ส่งผลให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีสถานภาพเป็นเพียงหนังสือ “แจกฟรี” ในงานศพกลายมาเป็น “สินค้า” ที่มีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ เนื่องจากมีกลุ่มคนที่มีความต้องการบริโภคหนังสือดังกล่าว อยู่ในฐานะบุคคลที่ไม่ได้ไปร่วมงานศพหรือเป็นผู้ที่รู้จัก เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงถูกกลุ่มคนผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมงานศพหรือเป็นผู้ที่รู้จัก เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงถูกกลุ่มคนผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมงานศพหรือเป็นผู้ที่รู้จัก เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงถูกกลุ่มคนผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมงานศพหรือเป็นผู้ที่รู้จัก เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงถูกกลุ่มคนผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมงานศพหรือเป็นผู้ที่รู้จัก เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้วายชนม์ เพื่อจำหน่ายให้กลุ่มผู้ที่มีความต้องการบริโภคดังกล่าวต่อไป และมีมูลค่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนหมุนเวียนหนังสืออนุสรณ์งานในตลาดค้าหนังสืออยู่ตลอดเวลา สร้างรายได้ให้กับผู้ค้าและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำมาส่งขายได้มีน้อย

จากข้อมูลคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิชาการ ความหายาก จิตใจ วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นส่งผลให้หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่สนใจและต้องการในกลุ่มบุคคลหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มบุคคลก็มีมุมมองด้านประโยชน์ใช้สอยหนังสืออนุสรณ์งานศพแตกต่างกันไป เช่น ผู้ที่เป็นทายาท ญาติสนิท มิตรสหาย เพื่อนฝูงบริวารของผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพงานศพ มองว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านวิชาการ เช่น ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิจัยก็มองว่าหนังสือ

อนุสรณ์งานศพมีคุณค่าในด้านวิชาการ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กลุ่มผู้นิยมหรือสะสมหนังสือประเภทนี้มองว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าด้านความหายาก ต้องรีบเสาะแสวงหาด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาไว้ในครอบครอง หรือกลุ่มผู้ค้าหนังสือเก่า หนังสือมือสอง หนังสือหายาก รวมไปถึงผู้แสวงว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือเพื่อจำหน่ายมองว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นมีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้มีน้อย

5. ประวัติความเป็นมาของการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่กล่าวมา โดยเฉพาะคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจนั้นที่ทำให้เห็นถึงการซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสืออนุสรณ์งานศพในตลาดค้าหนังสือ ที่สร้างมูลค่าและรายได้มีน้อย ซึ่งจากข้อมูลการบอกเล่าของผู้สนใจ ผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนนักสะสมหนังสือเก่า ทำให้ทราบว่า แหล่งซื้อขายจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพสำหรับผู้แสวงหาสนใจสะสมมีมาแต่อดีต คือ ย่านเวียงนครเขมร ซึ่งนอกจากจะมีคนไทยที่มาเลือกซื้อเลือกหาหนังสือเก่าแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นกับฝรั่งอีกด้วย (อัมพร ทิษระ, 2527: 55; ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 29; วิภา จิรภาไพศาล, 2548: 48; ประยงค์ อนันท์ทวงศ์, 2555) ซึ่งร้านที่รู้จักกันดี คือ ร้านนายหัง แซ่เบ๊ หรือ “ร้านเซ่งเฮง” ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุง เชียงสะพานเหล็กบน (สะพานดำรงสถิต) (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 180) ที่นักสะสมหนังสือเก่า อย่างคุณไพโรจน์ สุวรรณเสถียร คุณจรัส พิกุลหรือศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ก็ล้วนเป็นลูกค้าของร้านหนังสือเก่าของนายหังมาทั้งนั้น และถัดจากร้านนายหังขึ้นไปก็มีอีกร้านหนึ่ง คือ ร้านนายห้วยง จะมีหนังสือเก่าที่ดีที่สุด วางจำหน่ายอยู่ (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 16-17)

“หนังสือเก่า” ในทัศนะของนักสะสมหนังสือเก่าหรือนักเลงหนังสือในสมัยเมื่อ 40 กว่าปีมาแล้วก็คือหนังสือ “ตราหอ” (หอพระสมุทวชิรญาณ) ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร ตั้งแต่ พ.ศ.2457 เป็นต้นมา ซึ่งนับเป็นสมัยทองของหนังสือ “ตราหอ” โดยเฉพาะที่เป็นหนังสือแจกที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ/งานศพ เจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์ หรือหนังสือที่ไม่เคยพิมพ์มาก่อน (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 180) และเป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ เป็นต้น (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 16-17)

ในช่วง พ.ศ. 2499 เมื่อหนังสือเก่าเป็นที่สนใจมากขึ้นและราคาหนังสือในเวียงนครเขมรเริ่มมีราคาแพงขึ้น การค้าหนังสือเก่าได้เริ่มขยายไปยังบริเวณอนุสาวรีย์ห้วย ริมคลองรอบกรุง หลังกระทรวงกลาโหมตรงเชียงสะพานรรางข้ามคลองเก่า โดยมีการตั้งแผงลอยจำหน่ายบนบาทวิถีในลักษณะ “แบกะดิน” โดยผู้ขายจะวางหนังสือแบอยู่บนเสื่อหรือผ้าใบตามแนวทางเดินเท้าจนถึงด้านกระทรวงยุติธรรม แผงหนังสือจึงขยายไปถึงบริเวณแม่พระธรณีบีบมวยผม จนถึงศาลอาญา และอีกจุดหนึ่งก็ตรงหน้าองค์การเชื้อเพลิงเก่าใกล้ๆ ศาลหลักเมือง ซึ่งต่อมาพลเอกมังกร พรหมโยธี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นได้ผู้สนับสนุนการจัดตั้งร้านขายหนังสือบริเวณนี้ขึ้นจนกลายเป็นแผงหนังสือสนามหลวงที่มีการค้าหนังสือเก่าอย่างแพร่หลาย (อัมพร ทีชะระ, 2527: 55; ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 180; ประยงค์ อนันตวงศ์, 2555)

จนกระทั่งถึงคราวงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษเมื่อ พ.ศ. 2500 เทศบาลนครกรุงเทพฯ สมัยที่นายศิริ สันติบุตรเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร (ประยงค์ อนันตวงศ์, 2555) จึงได้เริ่มจัด “แผง” หรือ “ซุ้ม” สี่เหลี่ยมคางหมู มีหลังคายื่นออกมา สำหรับขายหนังสือขึ้นอย่างมีระเบียบบริเวณรอบสนามหลวง ด้านหนึ่งติดกับถนนราชดำเนินใน ด้านหนึ่งติดกับแม่พระธรณีบีบมวยผม ด้านหนึ่งติดกับริมคลองรอบกรุง ส่วนอีกด้านหนึ่งติดกับถนนที่เชื่อมระหว่างถนนราชดำเนินในกับถนนริมคลองรอบกรุง มีทั้งหมด 23 แผงต่อมาขยายออกไปถึง 33 แผง โดยบรรยากาศการซื้อขายสมัยนั้นยังจัดกันไม่เป็นระเบียบ มีการซื้อขายกันอย่างสนุกสนาน (วนิดา สถิตานนท์, 2512: 31-32; ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 29 ,180; วิภา จิรภาไพศาล, 2548: 48) ลักษณะการจัดร้านก็จะเป็นที่ลักษณะมากขึ้น เพราะคนเริ่มเห็นคุณค่าของหนังสือ (ประยงค์ อนันตวงศ์, 2555) โดยจัดวางหนังสือเป็นแบบหิ้งเปิด (Open Shelf) ซึ่งนอกจากจะวางไว้บนแผงหนังสือและเรียงบนหิ้งโดยหันสันปกออกแล้ว ยังมีการแขวนไว้บนราว โดยใช้ที่หนีบเสื้อผ้าหนีบไว้โดยทางหนังสือออกให้เห็น และป้องกันแดดแผดเผาสีสันของปกหนังสือด้วยการใช้ผ้าใบหรือพลาสติกกันไว้ บางแผงมีการติดตั้งป้ายนิเทศหรือป้ายโฆษณาแบบง่ายๆ ทำจากพลาสติกหรือแผ่นกระดาษ เขียนข้อความโฆษณาสั้นๆ หรือจัดนิทรรศการหนังสือเพื่อดึงดูดความสนใจ (วนิดา สถิตานนท์, 2512: 31,33) โดยแผงขายหนังสือดังกล่าว เปิดขายกันตลอดทั้งปี ตั้งแต่เช้าจรดค่ำทุกวันไม่เว้นวันเสาร์ อาทิตย์และวันหยุดราชการ ยกเว้นเวลาฝนตก (วนิดา สถิตานนท์, 2512: 30; โยะเนะโอะ อิชิอิ, 2550: 120)

หนังสือที่นำมาจำหน่าย จะเป็นประเภทหนังสือสำคัญ หนังสือหายากและหนังสือดีจากบ้านขุนนาง วังเจ้านายหรือผู้มีฐานะ เช่น แบบเรียน นวนิยาย หนังสืออนุสรณ์งานศพ เอกสารประกอบการสัมมนา วารสารเก่า หนังสือใหม่จากต่างประเทศ โดยการเสาะหาหนังสือเก่าของร้านค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่เจ้าของจะใช้วิธีรับซื้อจากร้านค้าของเก่าหรือซื้อจากผู้ซึ่งนำหนังสือมาเสนอขายให้ที่ร้าน ซื้อจากร้านรับซื้อของเก่า ตลอดจนถึงติดต่อขอรับซื้อตามบ้านที่รู้ว่ามีการสะสมหนังสือ รวมถึงซื้อเลหลังจากสำนักพิมพ์ บางเล่มก็ได้มาจากวัด (อัมพร ทีชะระ, 2527: 55-57; ประยงค์ อนันตวงศ์, 2555)

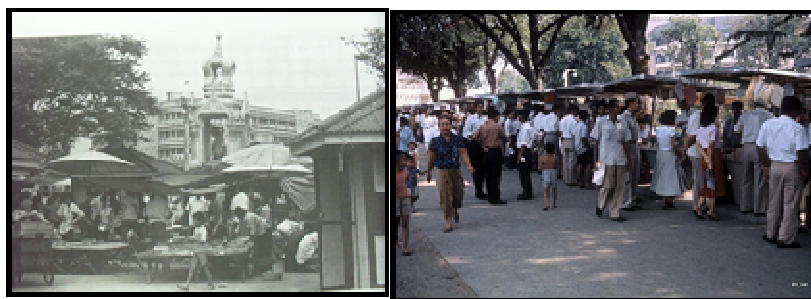
“เมื่อเจ้าของหนังสือถึงแก่กรรม ทายาทที่ไม่สนใจในคุณค่าของหนังสือก็มักขายยกครึ่งให้แก่เจ๊กขายขวดหรือร้านขายหนังสือเก่าไป และนายหังเคยบอกว่าซื้อขายกันเป็นศอก คือ ติราคาเป็นตั้งๆ สูงประมาณศอก ราคาศอกละหกสลึงถึงสามบาทตามแต่สภาพของหนังสือ” (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 181) ซึ่งในหมู่นักสะสมหนังสือเก่าจะเรียกว่า “กรุแตก” คือ มีหนังสือดีๆ หลุดออกมาขายอยู่บ่อยๆ (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 16-17) เช่น หนังสือชุดประชุมพงศาวดารซึ่ง

เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ออกมาเป็นภาคๆ ตั้งแต่ภาค 1 จนถึงภาคที่ 81 และชุดลัทธิธรรมนิยมต่างๆ รวม 26 ภาค นักสะสมหนังสือเก่าจะต้องหาให้ได้ทุกภาคจนครบแม้จะกินเวลาเป็นปีก็ตาม บางภาคที่เจ้าภาพจัดพิมพ์ออกมาน้อยเล่มก็จะกลายเป็น “ตัวเต็ง” มีราคาสูงผิดปกติ (ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร, 2552: 182) ซึ่งเจ้าของบางร้านบางรายนั้นมีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับหนังสือเก่าของไทย และหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นอย่างดี และการตั้งราคาขายมักพิจารณาตามปีที่พิมพ์ เนื้อเรื่อง สภาพของรูปเล่ม และความต้องการรีบด่วนของผู้ซื้อ (อัมพร ทีชะระ, 2527: 55)

หนังสือที่ไม่มีขายตามร้านขายหนังสือทั่วไป แต่มีขายที่แผงหนังสือแห่งนี้ คือ หนังสือที่พิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น ที่ระลึกครบรอบปี สุจิตร์ หนังสือรับน้องใหม่ หนังสือรายงานความก้าวหน้าของหน่วยราชการหรือหน่วยงานต่างๆ และที่น่าสนใจมากที่สุดคือหนังสืออนุรักษ์งานศพ เพราะมีอยู่มากมายจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นที่รวบรวมหนังสืออนุรักษ์งานศพที่เดียว (วนิดา สถิตานนท์, 2512: 53)

ยุคที่เฟื่องฟูที่สุดของการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพที่สนามหลวง คือ ยุค พ.ศ. 2506-2516 ซึ่งขายดีมาก ก่อนที่ตลาดค้าหนังสือขนาดใหญ่จะปิดฉากลงใน พ.ศ. 2526 เมื่อกรุงเทพมหานครย้ายตลาดนัดจากสนามหลวงไปอยู่ที่สวนจตุจักร (วิภา จิรภาไพศาล, 2548: 48) ทำให้แผงหนังสือเก่ากระจัดกระจายไปหลายแห่งทั่วกรุงเทพมหานคร

จากประวัติความเป็นมาของการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพที่กล่าวมาทำให้ทราบว่า การซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสืออนุรักษ์งานศพนั้นมีมานานและจำกัดอยู่ในแหล่งซื้อขายจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสือมือสอง หนังสือหายากเป็นหลัก โดยมีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญ คือ ตลาดหนังสือเก่าท้องสนามหลวง ซึ่งเมื่อมีแหล่งขายหนังสือประเภทนี้จึงนับว่าเป็นโอกาสดี ที่ผู้คนทั่วไปจะสามารถเลือกซื้อหาหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ต้องการโดยไม่ต้องลงทุนไปงานร่วมฌาปนกิจศพบุคคลที่ไม่รู้จัก เพียงเพื่อที่จะได้รับแจกหนังสือเท่านั้น (วนิดา สถิตานนท์, 2512: 53)

ภาพที่ 17 บรรยากาศการค้าหนังสือเก่า-หนังสืออนุรักษ์งานศพบริเวณท้องสนามหลวงในอดีต

6. การค้าและแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในปัจจุบัน

ในธุรกิจและตลาดหนังสือในประเทศไทยที่ปรากฏให้เห็นหนังสือมากมายหลายประเภทนั้น หนังสืออนุรักษ์งานศพก็ถือเป็นหนังสืออีกประเภทหนึ่งที่มีการจัดการในเชิงธุรกิจมายาวนานและมีกลุ่มลูกค้าหรือตลาดเฉพาะและมีวิธีการที่ได้มาและวางจำหน่ายที่แตกต่างจากตลาดหนังสือทั่วไป (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2553: 1) ซึ่งจากการลงพื้นที่สำรวจเพื่อและข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจ ตลาดและการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในเขตกรุงเทพมหานครเพื่อนำมาประกอบการศึกษาคั้งนี้ พบว่าสามารถอธิบายถึงบริบทการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ โดยแบ่งออกได้ตามรูปแบบลักษณะของแหล่งจำหน่ายได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ แบบแผงลอยแบกะดิน แบบร้านประจำถาวร แบบร้านชั่วคราว และเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1 แผงลอยแบกะดิน

เป็นแผงจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพบนบาทวิถี (ธานินทร์ ทิพยงค์, 2556) ที่เน้นจำหน่ายหนังสือเก่ามือสองและหนังสืออนุรักษ์งานศพ โดยมีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญอยู่ที่พื้นที่การค้า ย่านท่าเตียน-ท่าช้างและตลาดนัดวรจักร โดยแหล่งจำหน่ายที่ย่านท่าเตียน-ท่าช้าง จะตั้งจำหน่ายเกือบทุกวัน ส่วนแผงที่ตลาดนัดวรจักร ตั้งแผงจำหน่ายเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ หนังสืออนุรักษ์งานศพที่วางจำหน่ายส่วนใหญ่จะเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพในยุคปัจจุบันที่จัดพิมพ์โดยบุคคลทั่วไป ที่ได้มาจากกลุ่มผู้แสวงหาหนังสือประเภทดังกล่าวมาเสนอ/ส่งจำหน่ายให้ในแต่ละวัน เนื่องจากอยู่ใกล้กับสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ ที่สำคัญ เช่น วัดเทพศิรินทราวาสฯ วัดมกุฏกษัตริยารามฯ ฯลฯ ถือเป็นแหล่งจำหน่ายที่ได้รับหนังสืออนุรักษ์งานศพมาวางจำหน่ายได้เป็นแหล่งต้น ๆ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อจากแหล่งจำหน่ายลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในยุคปัจจุบัน ผู้คนทั่วไปที่สัญจรไปมา ที่มีกำลังซื้อปานกลาง หนังสือที่วางจำหน่ายถือว่าราคาไม่สูงมากนักสามารถต่อรองราคาได้ ผู้จำหน่ายมีความเป็นกันเอง ที่ตั้งของแหล่งจำหน่ายอยู่ใจกลางเมืองในย่านศูนย์รวมของธุรกิจการค้าประเภทต่างๆ มีความสะดวกในการเดินทางมาเลือกซื้อ

ภาพที่ 18 แผงจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพแบกะดินบนบาทวิถี
(จากการบันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2555)

6.2 ร้านประจำถาวร

เป็นร้านจำหน่ายหนังสือที่เป็นกิจลักษณะ มีตำแหน่งที่ตั้งอย่างถาวรชัดเจน ได้แก่ ร้านจำหน่ายหนังสือเก่าในตลาดนัดจตุจักร ร้านจำหน่ายหนังสือบริเวณชั้นใต้ดินภายในห้างสรรพสินค้า ยูเนี่ยนมอลล์ บริเวณห้าแยกลาดพร้าว ร้านจำหน่ายหนังสือ “ริมขอบฟ้า” บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย หรือ Museum Shop ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (ปัจจุบันได้ยกเลิกกิจการแล้ว) ซึ่งร้านหนังสือดังกล่าวส่วนใหญ่จะจำหน่ายหนังสือเก่าหรือหนังสือมือสอง โดยมีหนังสืออนุสรณ์งานศพวางจำหน่ายรวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง หนังสืออนุสรณ์งานศพที่วางจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในยุคปัจจุบัน บางเล่มมีอายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไป และเนื่องจากเป็นแหล่งจำหน่ายที่ตั้งอยู่ประจำถาวร จึงมีค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ เช่น ค่าเช่าพื้นที่ ค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ ประกอบกับหนังสือที่วางจำหน่ายมาจากการรับซื้อมาจากแผงจำหน่ายแบกะดินบนบาทวิถีอีกทีหนึ่ง หรือบางเล่มก็รับซื้อมาจากกลุ่มผู้ค้าของเก่า และบางร้านมีการคัดเลือกหนังสืออนุสรณ์งานศพที่สภาพดี น่าสนใจ เป็นที่ต่อต้องการมาวางจำหน่าย จึงทำให้มีการตั้งราคาจำหน่ายที่ค่อนข้างสูงกว่าแผงจำหน่ายบนบาทวิถี กลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อจากแหล่งจำหน่ายนี้มักเป็นผู้สะสมหนังสือเก่า หนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคอดีต ค่อนข้างมีกำลังซื้อ

ภาพที่ 19 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่วางจำหน่าย ณ ร้านหนังสือริมขอบฟ้า
(จากการบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557)

6.3 ร้านชั่วคราว

มีลักษณะเป็นบูธจำหน่ายหนังสือชั่วคราว ที่ร้านจำหน่ายหนังสือเก่าหลายร้านได้ร่วมออกร้านจำหน่ายในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปี ซึ่งจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง คือ ช่วงเดือนมีนาคมและเดือนตุลาคม ซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพที่วางจำหน่าย ณ บูธจำหน่ายหนังสือดังกล่าว นอกจากจะเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในยุคปัจจุบันแล้ว ยังมีหนังสือหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือเก่าและหายากอีกด้วย หลายเล่มไม่สามารถหาซื้อได้ตามแหล่งจำหน่าย

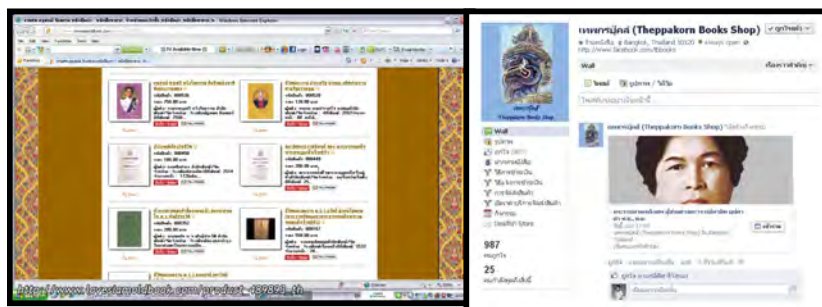
ในลักษณะแบกะดินบาทบาทวิถี หนังสือที่วางจำหน่ายมาจากการรับซื้อมาจากแผงจำหน่ายแบกะดินบนบาทวิถีเช่นเดียวกับร้านจำหน่ายหนังสือประจำถาวร แต่จะมีสัดส่วนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในสมัยอดีตมากกว่า เนื่องจากบางบูธเจ้าของมักเป็นผู้สะสมหนังสือด้วย และมักตั้งราคาจำหน่ายที่ค่อนข้างสูง กลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นนักสะสมหนังสือเก่าที่มีอายุหลายสิบปี เป็นชนชั้นกลาง มีกำลังซื้อสูง และมักซื้อเพื่อเก็บไว้

ภาพที่ 20 บูธจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสืออนุรักษ์งานศพ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ครั้งที่ 18
ที่มา : จากการบันทึกภาพเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2556

6.4 เว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

เป็นแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในลักษณะที่ไม่มีหน้าร้าน จัดจำหน่ายบนเว็บไซต์ออนไลน์ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หนังสือที่วางจำหน่ายได้มาจากการรับซื้อจากแผงจำหน่ายบนบาทวิถีเป็นหลัก และมีราคาจำหน่ายที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากหนังสือส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ดีสมบูรณ์ หากมีการชำรุดก็จะทำการซ่อมแซมให้ก่อน ในการซื้อ-ขาย ชำระเงิน ผู้ซื้อต้องชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น เช่น โอนเงินผ่านเคาน์เตอร์ธนาคารพาณิชย์ที่กำหนดไว้ ชำระผ่านบัตรเครดิตผ่านตู้รับฝาก-ถอนเงินอัตโนมัติ (ธานินทร์ ทิพยวงศ์, 2556) มีการจัดส่งสินค้าผ่านระบบไปรษณีย์ โดยให้ผู้ซื้อสินค้าชำระเงินค่าจัดส่งด้วย หากซื้อในจำนวนที่มีมูลค่าสูง ทางร้านจะจัดส่งให้ฟรี บางร้านมีรายการส่งเสริมการขาย มีการแถมหนังสือที่น่าสนใจหากเลือกซื้อสินค้าตามจำนวนวงเงินที่กำหนด และสามารถจัดหาหนังสือตามที่อยู่ที่ต้องการให้ได้ โดยใช้วิธีการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตหรือทางโทรศัพท์

ภาพที่ 21 เว็บไซต์จำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

จากข้อมูลเกี่ยวกับการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพในปัจจุบัน ทำให้ทราบว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีความน่าสนใจและเป็นที่ต้องการอย่างมากในกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ ทำให้มีการจัดการธุรกิจค้าหนังสือที่มีการจัดการแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีรูปแบบ/ลักษณะให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ฐานะและรสนิยมของผู้บริโภคหนังสือประเภทดังกล่าวที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลายชนชั้น หลากสถานภาพอีกด้วย

บทที่ 5 ขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากข้อมูลพื้นฐานทั่วไปต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออนุสรณ์งานศพที่กล่าวไว้ในบทผ่านมานั้น ในบทนี้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งมีรายละเอียดที่เริ่มจากการกล่าวถึงประเพณีและการจัดการงานพิธีศพในสังคมไทยปัจจุบัน สถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ และเข้าสู่เนื้อหาหลักของการศึกษาครั้งนี้ คือ ขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ วิธีการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพในงานศพ ผู้เกี่ยวข้องกับขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ เส้นทาง-วงจรขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพจากเมรุสู่ตลาด รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประเพณีและการจัดการงานพิธีศพในสังคมไทยปัจจุบัน

ความตายถือเป็นเรื่องปกติตามวัฏจักรของธรรมชาติ ความรัก ความผูกพัน ความอาลัยอาวรณ์ระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์นั้นถือเป็นเรื่องใหญ่ สำคัญและลึกซึ้ง อีกทั้งยังมีความหมายต่อความรู้สึกทางจิตใจ จึงยังให้เกิดเป็นพิธีกรรมที่ผู้ยังอยู่ต้องการแสดงต่อผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้าย เพื่อคาดหวังให้ผู้วายชนม์ไปสู่สัมปรายภพที่ดี ดังนั้นพิธีกรรมหลังความตายจึงถือเป็นเรื่องที่ถูกชนชาติต่างให้ความสำคัญและสรรค์สร้างระเบียบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายปฏิบัติสืบต่อกันมาภายใต้ระบบความเชื่อที่แตกต่างกันไปตามพื้นฐานบริบทของแต่ละสังคม (สมคิด จิระทัศนกุล, 2556: 721)

ในสังคมและวัฒนธรรมไทยมีความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายที่เชื่อว่าคนที่ถึงแก่กรรมหรือวายชนม์ไปแล้วนั้นตายแต่ร่างกาย บุคคลที่อยู่เบื้องหลัง อาทิ บุตร ภรรยา ญาติสนิทมิตรสหาย เพื่อนฝูงพี่น้องหรือผู้อุปการะที่ดี ย่อมจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการให้ผู้ตายไปได้ไปอยู่ในภพหน้า โดยมีกรรมวิธีอันเป็นจารีตประเพณีของแต่ละชาติ แต่ละสังคม แต่ละชุมชน และมีประเพณีเกี่ยวกับการตายที่มีธรรมเนียมการปฏิบัติสืบทอดกันเป็นจารีตมาแต่อดีต (ช่อทิพย์ จำนงค์วงศ์, 2551: 92)

จะเห็นได้ว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการให้ผู้ตายไปได้ไปอยู่ในภพหน้า โดยมีระเบียบ แบบแผน ขั้นตอน รูปแบบหรือพิธีกรรมต่างๆ มากมาย เช่น การเซ่นไหว้ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล ใ้ดีที่สุดเท่าที่โอกาสของญาติมิตรจะปฏิบัติได้ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณและแสดงความกตัญญูทวนเวทีต่อผู้วายชนม์ของผู้ที่อยู่เบื้องหลังในโอกาสสุดท้ายตามคติความเชื่อในทางพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยทำให้ผู้วายชนม์ได้รับความสุขและเป็นเกียรติยศเชิดชูทั้งผู้วายชนม์และผู้ทำ

การจัดการงานพิธีศพในสังคมไทยปัจจุบันนั้น ตามปกติพิธีศพที่ถือปฏิบัติกันในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลหรือตามชุมชนเมืองในพื้นที่อื่นๆ นั้น มีลักษณะคล้ายกัน คือ เมื่อมีคนตาย ศพจะถูกนำไปที่วัดทันที เพื่อประกอบพิธีรดน้ำศพในหมู่ญาติมิตร โดยวัดนั้นมักจะเป็นวัดที่อยู่ใกล้บ้านผู้ตายหรือเป็นวัดที่ทายาทพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมตามฐานะ หรือเป็นวัดที่ผู้ตายได้บอกกล่าวไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ว่าประสงค์ต้องการให้จัดพิธีศพที่วัดดังกล่าว เป็นต้น หลังจากนั้นจะบรรจุศพลงในหีบที่ตกแต่งด้วยดอกไม้ พวงหรีด ตามฐานะของผู้ตาย รอการบำเพ็ญกุศลในช่วงหัวค่ำต่อไป ซึ่งโดยปกติจะมีการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ 7 วัน แต่โดยทั่วไปมักจะทำการสวดพระอภิธรรมศพเพียง 3 วัน ก่อนที่จะทำการฌาปนกิจ เจ้าภาพบางราย อาจยังไม่ประกอบพิธีฌาปนกิจทันทีหลังจากที่ได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลแล้ว แต่จะบรรจุศพไว้รอการประกอบพิธีฌาปนกิจตามโอกาสเหมาะสมอีกครั้ง นอกจากนี้จะมีความจำเป็นเร่งด่วน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อม สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของครอบครัวผู้ตายด้วย แต่หากผู้ตายเป็นชนชั้นสูง เป็นบุคคลสำคัญ มีชื่อเสียงในสังคม จะได้รับพระราชทานโกศหรือหีบศพตามยศตำแหน่งที่ได้รับ และได้รับพระบรมราชานุญาตให้สามารถประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส (ปรานี วงศ์เทศ, 2534: 12-13)

เมื่อถึงกำหนดการจะทำการฌาปนกิจ หีบศพจะถูกนำไปตั้งไว้ ณ ศาลาที่ใกล้หรือติดกับเมรุ มีการสวดบำเพ็ญกุศลอีก 1 คืน ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันฌาปนกิจ เจ้าภาพจะนิมนต์พระมาเทศน์และฉันเพล ตอนบ่ายจะเคลื่อนศพไปยังเมรุเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาครั้งสุดท้าย เวลาประมาณ 16.30 น. เมื่อบรรดาแขกหรือญาติสนิทมิตรสหายของผู้ตายทยอยมาถึงงานแล้ว เจ้าภาพที่มีฐานะอาจจัดให้มีการแสดงโขนหน้าไฟก่อนประกอบพิธีฌาปนกิจก็มี เมื่อได้เวลาแล้ว เจ้าภาพจะเชิญแขกผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายแล้ว เจ้าภาพจะเชิญแขกผู้มีเกียรติประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เสร็จจากการประกอบพิธีฌาปนกิจศพแล้ว แขกคนอื่นๆ จึงทยอยขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์ เมื่อบรรดาแขกทั้งหลายวางดอกไม้จันทน์กันเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นการเผาจริงต่อไป (ปรานี วงศ์เทศ, 2534: 12-13)

2. สถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ

สถานที่สำหรับใช้ประกอบพิธีการปลงศพโดยการเผา (พระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ) ในสังคมไทยปัจจุบัน จะกระทำกันที่วัดซึ่งเป็นที่ตั้งของเมรุ ผู้ศึกษาได้ศึกษาตัวอย่างวัดที่เป็นพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร วัดโสมนัสราชวรวิหาร วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดตรีทศเทพวรวิหารและวัดธาตุทองพระอารามหลวง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับพระอารามหลวงต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

2.1 วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร

วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกกันโดยสามัญว่า “วัดเทพศิรินทราวาส” หรือ “วัดเทพศิรินทร์” ตั้งอยู่บนถนนกรุงเกษม แขวงวัดเทพศิรินทร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดราชวรวิหาร ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2419 เพื่อเฉลิมพระเกียรติและอุทิศเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระราชชนนี เมื่อสร้างเสร็จได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า “วัดเทพศิรินทราวาส” ตามพระนามพระราชชนนี (สมเด็จพระยาตำราภิรมย์ภักดี, 2512: ไม่มีเลขหน้า)

วัดเทพศิรินทราวาส เป็นที่ตั้งของเมรุหลวง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นบริเวณด้านหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ โดยมีพลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) เลขาธิการพระราชวังในขณะนั้น เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการจัดสร้าง ออกแบบโดย หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี สถาปนิกประจำสำนักพระราชวัง ในตำแหน่งพื้นที่ที่เคยใช้ตั้งพระเมรุ เมรุ หรือโรงทิมชั่วคราวมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 สำหรับใช้เป็นที่ฌาปนกิจศพพระสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลต่างๆ ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายหรือได้รับพระราชทานโกศเป็นเกียรติยศ เมื่อสร้างเสร็จจึงโปรดฯ ให้ใช้ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอูปัชฌาย์ของพระองค์เป็นลำดับแรก (ม.ร.ว.เน่งน้อยศักดิ์ศรี และวทัญญู เทพหัสดิ, 2539: 105)

เมรุหลวงตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันตกของตัววัด ภายในเขตสังฆาวาส ด้านหน้าเมรุหลวงเป็นที่ตั้งของพลับพลาอิศริยาภรณ์ ที่สร้างขึ้นแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ (จรรยาศักดิ์ จารุธีรนาท, 2546: 97) ใช้สำหรับเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนพระองค์ที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ในคราวเสด็จมาพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงแห่งนี้

หากมีการใช้เมรุหลวงสำหรับประกอบพิธี โดยไม่มีเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ หากแต่เป็นผู้แทนพระองค์ที่เป็นสามัญชนหรือบุคคลอื่นๆ ที่เจ้าภาพเชิญมาเป็นประธานในพิธี จะไม่เปิดพลับพลาอิศริยาภรณ์ใช้งาน แต่เจ้าภาพจะจัดที่นั่งสำหรับผู้ที่เป็นประธานในพิธีไว้ด้านหน้าของพลับพลาแทน ส่วนผู้ที่มาร่วมงานคนอื่นๆ ก็เลือกหาที่นั่งภายในงานที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้ตามอัธยาศัย เอกเช่นเดียวกับงานที่มีเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ (ธนพล ทับทิม, 2555)

ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายหรือโกศแปดเหลี่ยมขึ้นไป จะใช้เมรุของวัดซึ่งเรียกกันว่า “เมรุเล็ก” หรือ “สุสานหลวง” ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก

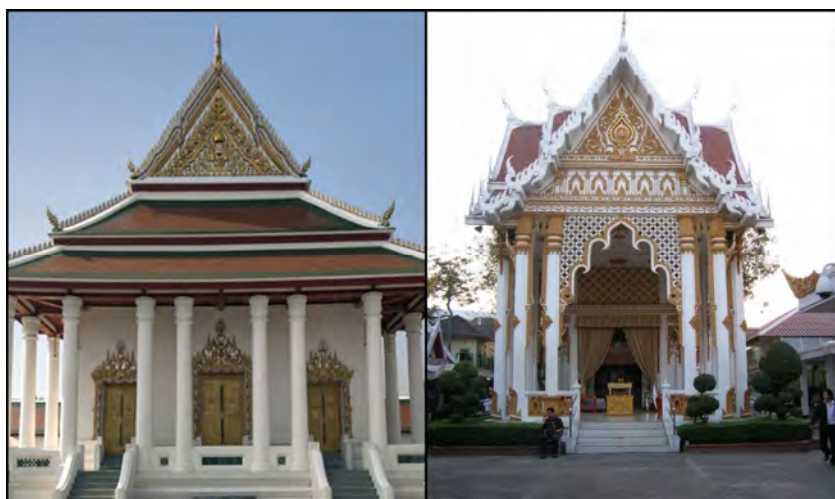
ของเมรุหลวง ใช้สำหรับประกอบพิธีฌาปนกิจศพบุคคลธรรมดาทั่วไปที่ไม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายหรือได้รับโกศเป็นเกียรติยศใดๆ (ธนพล ทับทิม, 2555)

ภาพที่ 22 วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร, เมรุหลวง, พลับพลาอิสริยาภรณ์ และศาลารายรอบเมรุหลวง

2.2 วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร

วัดมกุฏกษัตริยาราม หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกสั้นๆ ว่า “วัดมกุฏฯ” ตั้งอยู่บนถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดราชวรวิหาร สร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ที่เมื่อหลังจากชุดคลองผดุงกรุงเกษมเป็นคูพระนครชั้นนอกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีวัดเรียงรายอยู่ตามชายคลองเหมือนที่กรุงศรีอยุธยา โดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นให้เคียงคู่กับวัดโสมนัสราชวรวิหาร มีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองก่อสร้าง และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม เป็นนายช่าง การก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2411 ซึ่งในขั้นแรกโปรดเกล้าฯ ให้เรียกชื่อว่า วัดนามบัญญัติ เป็นการชั่วคราวก่อน เมื่อสิ้นรัชกาลจึงค่อยเรียกนามพระราชทานว่า วัดมกุฏกษัตริยาราม อันเป็นนามตามพระปรมาภิไธย (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512: ไม่มีเลขหน้า)

ภาพที่ 23 วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร และเมรุวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร

2.3 วัดโสมนัสราชวรวิหาร

วัดโสมนัสราชวรวิหาร หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกเรียกสั้นๆ ว่า “วัดโสมนัสฯ” ตั้งอยู่ถนนกรุงเกษม แขวงโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นพระราชอุทิศถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระอัครมเหสี (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512: ไม่มีเลขหน้า)

วัดโสมนัสวิหาร เป็นที่ตั้งของกองการฌาปนกิจ กรมสวัสดิการทหารบก (สก.ทบ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญหน่วยหนึ่งของกองทัพบก โดยมีหน้าที่ควบคุม กำกับดูแลและรับผิดชอบการดำเนินงานในด้านฌาปนสถานและสุสาน อีกทั้งมีหน้าที่ ในการให้บริการ จัดการศพ กับกำลังพลในกองทัพบกและครอบครัว ทั้งสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์กองทัพบก ตลอดจนบุคคลทั่วไปเมื่อเสียชีวิต และเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำช่วยเหลือและบริการ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับพิธีการศพทั้งปวงการดำเนิน

ฌาปนสถานหรือเมรุวัดโสมนัสวิหารนี้ มิได้ให้บริการเฉพาะข้าราชการทหารบก สมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ทหารบกและครอบครัวเท่านั้น แต่ยังสามารถให้บริการกับบุคคลทั่วไปได้ด้วย ในราคาประหยัด และเป็นธรรมเช่นเดียวกับครอบครัวทหาร จะมีอัตราาราค่าใช้จ่ายการใช้สถานที่ สิ่งของเครื่องใช้ในพิธี และรูปแบบให้ผู้ใช้บริการ ได้ตัดสินใจเลือกใช้ในราคาที่พึงพอใจหลากหลายชนิด และราคา โดยไม่มีการบังคับใดๆ ผู้ใช้บริการเป็นผู้ตกลงใจเอง

ปัจจุบันกิจการฌาปนสถานกองทัพบก นับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง มีผู้นิยมใช้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีแนวนโยบายการจัดการศพแบบครบวงจรมีสิ่งอุปกรณ์และเจ้าหน้าที่ บริการครบถ้วน มีการบริการที่ดี เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ใช้บริการ มีอาคารสถานที่ ตลอดจนถึงอุปกรณ์

เครื่องใช้ในพิธีสงฆ์ พิธีศพให้ทันสมัย เหมาะสมสวยงาม สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย สมเกียรติแก่ผู้วายชนม์ ในราคาประหยัดและเป็นธรรม โดยยึดถือประเพณีการศพตามแบบพิธีหลวงของสำนักพระราชวังโดยไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นไปตามพระราชบัญญัติสุสานและฌาปนสถาน พ.ศ. 2528 และข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมสุสานและฌาปนสถาน พ.ศ.2521 โดยมุ่งเน้นให้เป็นฌาปนสถานที่ดีที่สุดในกรุงเทพมหานคร ทั้งรูปแบบการจัดการ ศพและการบริการ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ฌาปนสถานอื่นๆ และบุคคลทั่วไป (กองการฌาปนกิจ สก.ทบ., 2557)

ภาพที่ 24 วัดโสมนัสราชวรวิหาร และเมรุวัดโสมนัสราชวรวิหาร

ที่มา: <http://www.bangkokbouquet.com>

2.4 วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกกันติดปากว่า “วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน” หรือ “วัดพระศรีมหาธาตุ” ตั้งอยู่ถนนพหลโยธิน แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งขณะนั้นดำรงยศและบรรดาศักดิ์ เป็นพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ได้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ขออนุมัติเงินเพื่อสร้างวัด เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แก่การปกครองระบอบประชาธิปไตย และประสงค์จะให้แล้วเสร็จทันงานวันชาติในขณะนั้น คือ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484 สถานที่ที่จะสร้างนั้นควรอยู่ใกล้กับอนุสาวรีย์หลักสี่ โดยมีเหตุผลว่าชาติกับศาสนานั้นเป็นของคู่กัน จะแยกจากกันมิได้ และหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้น สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงสมควรสร้างวัดขึ้นใกล้กับอนุสาวรีย์หลักสี่ ซึ่งอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้จารึกชื่อผู้ที่เสียชีวิตเนื่องจากการปราบกบฏบวรเดชเมื่อปี พ.ศ. 2476 และประสงค์จะให้ชื่อว่า "วัดประชาธิปไตย"

ในขณะที่กำลังดำเนินการพิจารณาอยู่นั้น รัฐบาลได้ส่งคณะทูตพิเศษ อันมีเอกหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้น) เป็นหัวหน้าไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศ

อินเดีย และคณะทูตได้ติดต่อขอพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กิ่งพระศรีมหาโพธิ์ 5 กิ่ง จากต้นที่สืบเนื่องมาแต่เดิม ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับ ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ พุทธคยาประเทศอินเดีย และดินจากสังเวชนียสถาน 4 แห่งคือ จากที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน และทางรัฐบาลอินเดียได้พิจารณาขอพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดพบค้นพบ ณ มหาสถูปธรรมราชิกะ (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร) กิ่งพระศรีมหาโพธิ์ให้ตามที่รัฐบาลไทยเสนอขอ 5 กิ่ง และดินจากสังเวชนียสถานให้ตามความประสงค์ รัฐบาลไทยจึงตกลงที่จะอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ วัดที่สร้างใหม่นี้ และเห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ และพระบรมสารีริกธาตุเป็นมหาสิริมงคลแก่วัดที่จะสร้างใหม่ ซึ่งได้รับมาในโอกาสเดียวกันกับที่จะสร้างวัดพอดี จึงตกลงตั้งนามวัดว่า "วัดพระศรีมหาธาตุ"

การสร้างวัดจึงได้เริ่มต้นขึ้น และรัฐบาลพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การสร้างวัดนี้ควรเป็นงานของชาติ ประชาชนควรได้มีส่วนร่วมด้วย รัฐบาลจึงเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ จึงมีประชาชนจำนวนมากมหาศาล ที่บริจาคที่ดิน บริจาคเงิน บริจาคทรัพย์สมบัติต่าง ๆ เป็นอันมาก โดยที่วัดนี้จะเป็นการสร้างวัดอย่างเป็นทางการวัดแรก ในระบอบประชาธิปไตยและยังประสงค์จะให้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพระศรีมหาโพธิ์อีกด้วย ดังนั้นเพื่อเชิดชูพระพุทธศาสนา และรักษาศิลปของไทย รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ร่วมมือกันสร้าง ในขั้นต้นได้มอบให้ พลโท จรูญรัตน์กุล เสรีเรียงฤทธิ์ ขณะนั้นดำรงยศและบรรดาศักดิ์เป็น พันเอกหลวงเสรีเรียงฤทธิ์ และอีกท่านหนึ่งคือ หลวงวิจิตรวาทการ (พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ) เป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง พระพรหมพิจิตรเป็นผู้ออกแบบ นายช่างกรมศิลปากรและกรมรถไฟ เป็นนายช่างก่อสร้าง และเชิญผู้มีเกียรติที่มีความรู้ทางเทคนิค เฉพาะทางอีกหลายท่านมาร่วมด้วยจนสำเร็จ กระทำพิธีเปิดและถวายเป็นเสนาสนะแห่งภิกษุสงฆ์ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2485 โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสถโว) เป็นประธาน และได้อัญเชิญพระพุทธรูปศิหิงค์ จากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ไปประดิษฐานเป็นพระประธาน ณ พระอุโบสถ

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นที่ตั้งของกองการสงเคราะห์ กรมสวัสดิการทหารอากาศ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญหน่วยหนึ่งของกองทัพอากาศ โดยมีหน้าที่ควบคุม กำกับดูแล และรับผิดชอบการดำเนินงานในด้านฅาปนสถานและสุสาน อีกทั้งมีหน้าที่ในการให้บริการ จัดการศพกับกำลังพลในกองทัพอากาศและครอบครัว ทั้งสมาชิกฅาปนกิจสงเคราะห์กองทัพอากาศ ตลอดจนบุคคลทั่วไปเมื่อเสียชีวิต และเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำช่วยเหลือและบริการ ในส่วนที่เกี่ยวกับพิธีการศพทั้งปวง ซึ่งบุคคลที่เป็นข้าราชการสังกัดกองทัพอากาศจะใช้เมรุที่วัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีฅาปนกิจศพ/พระราชทานเพลิงศพ

ภาพที่ 25 วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร และเมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร

2.5 วัดเครือวัลย์วรวิหาร

วัดเครือวัลย์วรวิหาร หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกกันโดยสามัญว่า “วัดเครือวัลย์” ตั้งอยู่ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ริมคลองมอญฝั่งใต้ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร เจ้าพระยาอภัยภูธรสร้างขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามว่า “วัดเครือวัลย์วรวิหาร” และได้รับการปฏิสังขรณ์เรื่อยมาโดยรัชกาลที่ 3 เจ้าพระยาภูธราภัย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512: ไม่มีเลขหน้า)

ปัจจุบันวัดเครือวัลย์วรวิหาร มีพื้นที่ติดอยู่กับกรมอุทการเรือ จึงมีความสัมพันธ์กับอุทการเรือตลอดมา เวลาทางวัดมีกิจกรรมต่างๆ กองทัพเรือก็จะให้ความร่วมมือกับทางวัดโดยการส่งทหารเรือมาช่วยงานสม่ำเสมอ และฌาปนสถานที่วัดได้สร้างขึ้น ปัจจุบันก็อยู่ในความดูแลของกองทัพเรือ และจัดเป็นฌาปนสถานของกองทัพเรือ (สุริยา รัตนกุล, 2550: 650) ซึ่งบุคคลที่เป็นข้าราชการสังกัดกองทัพเรือจะใช้เมรุที่วัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีฌาปนกิจศพ/พระราชทานเพลิงศพ

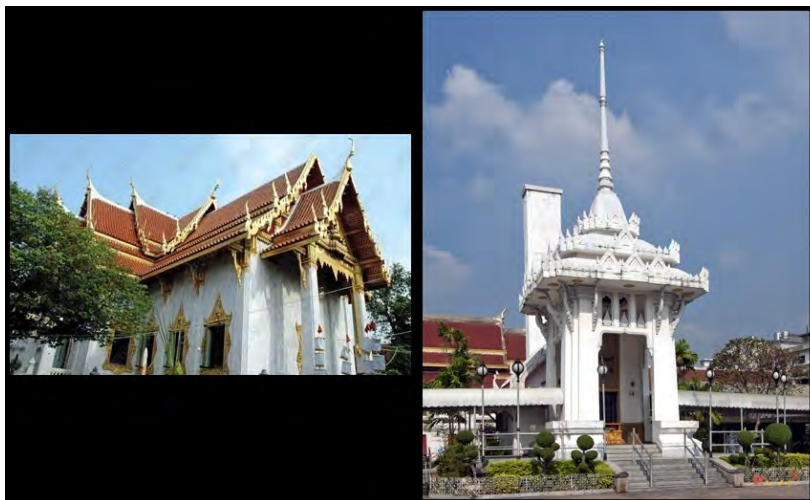

ภาพที่ 26 วัดเครือวัลย์วรวิหาร และเมรุวัดเครือวัลย์วรวิหาร

2.6 วัดตรีศกเทพวรวิหาร

วัดตรีศกเทพวรวิหาร หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกเรียกสั้นๆ ว่า “วัดตรีศกเทพ” ตั้งอยู่ถนนประชาธิปไตย แขวงบ้านพานถม แขวงพระนคร กรุงเทพมหานคร ริมคลองบางลำภูบนฝั่งเหนือ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2403 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร พระโอรสองค์ที่ 2 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โดยได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตสร้างวัดขึ้นใหม่บนที่ดินที่ติดกับวังของพระองค์เอง แต่การก่อสร้างยังไม่ทันจะแล้วเสร็จ กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธรก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าณพวงศ์ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส พระเชษฐาได้ดำเนินการสร้างต่อ และการก่อสร้างก็ยังไม่ทันจะแล้วเสร็จอีก กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสก็สิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ 4 จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนครินทร์หรือพระยาเวียงไฉ เป็นแม่กองกำกับการก่อสร้างต่อจนแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2410 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า “วัดตรีศกเทพ” ซึ่งหมายความว่า เทวดาสามชายสร้าง (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512: ไม่มีเลขหน้า)

ปัจจุบันวัดตรีศกเทพวรวิหารเป็นที่ตั้งของฌาปนสถานตำรวจ ในการควบคุมดูแลรับผิดชอบของ กองสวัสดิการ สำนักงานกำลังพล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งบุคคลที่เป็นข้าราชการสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติจะใช้เมรุที่วัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีฌาปนกิจศพ/พระราชทานเพลิงศพ

ภาพที่ 27 วัดตรีทศเทพวรวิหาร และเมรุวัดตรีทศเทพวรวิหาร

2.7 วัดธาตุทอง พระอารามหลวง

วัดธาตุทอง พระอารามหลวง หรือที่ผู้คนทั่วไปเรียกสั้นๆ ว่า “วัดธาตุทอง” ตั้งอยู่ ถนนสุขุมวิท แขวงพระโขนงเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เดิมมีวัดตั้งอยู่ 2 วัด คือ วัดหน้าพระธาตุและวัดทองล่าง วัดหน้าพระธาตุตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลคลองเตย อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร ตามตำนานกล่าวว่า เป็นวัดเก่าที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงโยธยา (กรุงศรีอยุธยา) หน้าวัดมีพระพุทธรูปเจดีย์ใหญ่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สถาปนาโดย พระเจ้าสายน้ำผึ้งหรือพระเจ้าดวงกฤษณราช กษัตริย์แห่งอยุธยา ส่วนวัดทองล่างนี้เล่ากันว่า สถานที่ตรงนั้นเป็นสวนผลไม้ของ ปู่ ย่า ตา ยาย ของนายทอง โดยได้รับมรดกจากวงศ์สกุลนั้นว่า กลางสวนนั้นมีต้นโพธิ์ใหญ่โตมาก นายทองจึงเป็นกังวลเพราะเห็นว่าต้นโพธิ์เป็นต้นไม้ในวัด ไม่สมควรจะให้อยู่ในบ้าน จะโค่นทิ้งเสียก็กลัวว่า จะเป็นอันตรายแก่ตนและครอบครัว จึงปรึกษาที่สวนนั้นสร้างเป็นวัดเล็กๆขึ้น พอเป็นที่อยู่ของพระพอสมควร วัดนั้นยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ดี แต่ก็ยังมีสมภารชาวมัธยมรูปหนึ่งชื่อว่า "กะทอ" กะทอเป็นภาษามัธยม กะ แปลว่า ปลาตะเพียน ทอ แปลว่า ทอง กะทอ จึงแปลว่า ปลาตะเพียนทอง ส่วนชาวบ้านแถวนั้นเรียกว่า สมภารทอง สมภารกับนายทอง เจ้าของวัดต่างร่วมกันทำนุบำรุงวัดจัดสร้างอุโบสถเสนาาราม ต่อมาท่านทั้ง 2 เล็งถึงนิมิตหมาย 2 ประการ คือ 1.ที่เดิมมีต้นโพธิ์อยู่ 2.เจ้าของที่ชื่อนายทอง และ 3.สมภารชื่อทอง จึงตั้งชื่อวัดนี้ขึ้นว่า "วัดโพธิ์สุวรรณาราม" หรือวัดโพธิ์ทอง ครั้นนายทองถึงแก่กรรม ผู้เป็นบุตรจึงได้ปฏิสังขรณ์วัดเป็นลำดับมา ในชั้นหลังๆ วัดนี้ชาวบ้านเรียกกันว่า "วัดทอง" ภายหลังวัดทอง มีหลายแห่งตามแม่น้ำเจ้าพระยา มีทั้งด้านบนและล่างจึงเพิ่มอักษรท้ายชื่อนี้ว่า "วัดทองล่าง" คู่กับวัดทองบน ที่ตั้งของวัดทองล่างนี้ อยู่ใกล้กับฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ปากคลองพระโขนง

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2480 รัฐบาลในสมัยนั้นต้องการที่ตำบลคลองเตย ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อสร้างท่าเรือกรุงเทพฯ วัดหน้าพระธาตุและวัดทองล่าง ซึ่งอยู่ภายในบริเวณนั้น จึงถูกเวนคืนที่ดิน โดยรัฐบาลขอใช้เงินให้เพื่อไปรวมกับวัดอื่น หรือไปสร้างวัดใหม่ขึ้น โดยทางคณะสงฆ์จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีพระเดชพระคุณพระมหารัชฆังคลาจารย์ (เทศ นิเทศสกเถร) สมัยเมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระรัชมงคฺคฺมุนี วัดสัมพันธวงศ์ เป็นประธานกรรมการและท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ผิน สุวจนฺทร) ครั้นยังเป็นพระเทพมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นผู้แนะนำเลือกสถานที่ดินที่สร้างวัด มีเนื้อที่ 54 ไร่ 3 งาน 82 ตารางวา ราคาที่ดินไร่ละ 500 บาท หรือวาละ 5 สลึงสถานที่ตั้งอารามในปัจจุบัน โดยถือกรรมสิทธิ์เป็นที่วัดธาตุทอง เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480

คณะกรรมการได้จัดการย้ายเสนาสนะถาวรวัตถุ "วัดหน้าพระธาตุและวัดทองล่าง" มาปลูกสร้างรวมกันที่ตำบลคลองบ้านกล้วย ณ สถานที่แห่งนี้ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารเป็นองค์อุปถัมภ์ และทรงนำมงคลนาม ทั้ง 2 วัดนี้มารวมกันประทานนามใหม่ว่า "วัดธาตุทอง" ย้ายมาเมื่อปี พ.ศ. 2481 ต่อมา พ.ศ. 2482 จึงเริ่มมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาเป็นคราวแรก และเมื่อ พ.ศ. 2483 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและได้เริ่มก่อสร้างปูชนียวัตถุ ถาวรวัตถุต่างๆ ตามลำดับเรื่อยมา

ต่อมาเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระกรุณารับวัดธาตุทองไว้ในพระอุปถัมภ์ และประทานตราสัญลักษณ์ใหม่ให้แก่วัด เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2550 และ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดธาตุทอง เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ ในวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 จวบจนปัจจุบัน

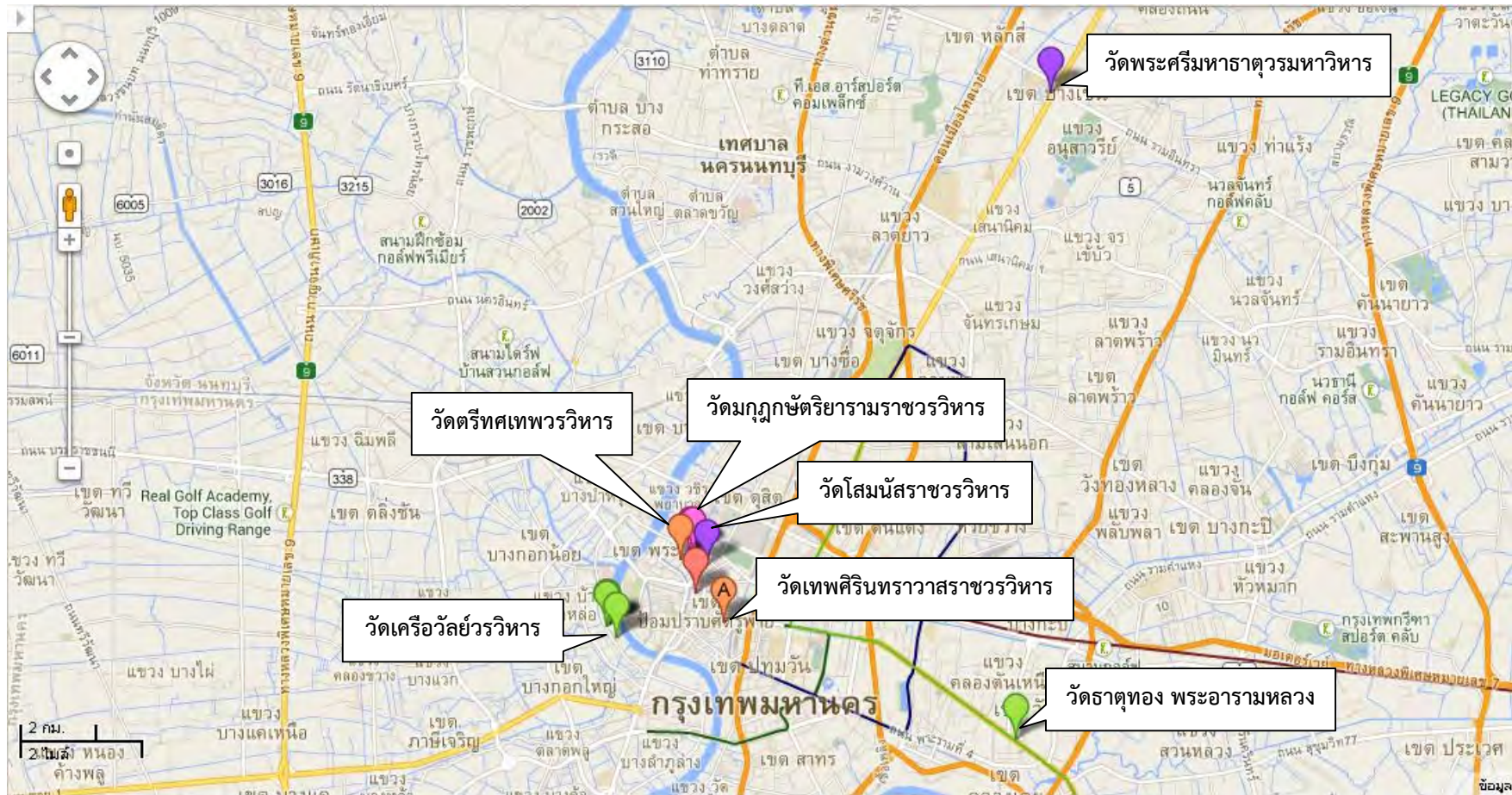
ปัจจุบัน วัดธาตุทอง พระอารามหลวง เป็นวัดที่มีผู้มีชื่อเสียงในสังคมหลากหลายสาขาอาชีพเลือกใช้สำหรับจัดประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ ประกอบกับการเดินทางมาวัดนี้มีความสะดวกสบาย โดยผู้ที่ร่วมงานดังกล่าวสามารถเดินทางโดยรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงินที่สถานีเอกมัยได้ (ธนพล ทับทิม, 2555)

ภาพที่ 28 วัดธาตุทอง พระอารามหลวง และเมรุวัดธาตุทอง พระอารามหลวง

จากรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ประวัติความเป็นมา และมูลเหตุการสร้างวัดที่เป็นพระอารามหลวงที่ใช้ประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพในเขตกรุงเทพมหานครทั้ง 7 แห่งนั้น ผู้ศึกษาจึงมีเหตุผลที่เลือกกล่าวถึงการประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพในวัดเหล่านี้ เนื่องจากว่าบุคคลที่มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานหรือมียศ-บรรดาศักดิ์สูงในสังคมนั้นส่วนมากจะได้รับพระราชทานเพลิงศพ โดยในเป็นการเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพด้วย ตามที่ทางทายาทหรือเจ้าภาพกราบบังคมทูลเชิญ ในการนี้ทางทายาทหรือเจ้าภาพมักจะทำหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกมาแจกแก่ผู้มาร่วมงาน ซึ่งถือเป็นการนิยมนิยมของการจัดงานศพที่เห็นว่าผู้วายชนม์เป็นบุคคลสำคัญและมีชื่อเสียง จึงต้องทำหนังสือแจกเป็นของที่ระลึกหรือของชำร่วยให้กับผู้มาร่วมงาน เพื่อเป็นการเผยแพร่คุณงามความดี บอกเล่าชีวประวัติ ฯลฯ (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ 2553: 1) รวมถึงเป็นกลุ่มวัดที่มีชื่อเสียงด้านการให้บริการพิธีกรรมงานศพมากในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่รับรู้ในสังคมว่าวัดเหล่านี้ เช่น วัดเทพศิรินทราวาส วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดพระศรีมหาธาตุ วัดตรีทศเทพ และวัดธาตุทอง พระอารามหลวง เป็นกลุ่มวัดที่มีค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมงานศพสูงกว่าวัดอื่นๆ และวัดได้มีบทบาทในการให้บริการด้านงานศพอย่างเต็มที่ (ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, 2548: 81)

ภาพที่ 29 ตำแหน่งที่ตั้งพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ จำนวน 7 แห่ง

ตารางที่ 1 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ จำนวน 7 แห่ง

วัด	ที่ตั้ง	ประเภท-ชนิด	ผู้ใช้บริการ	หมายเหตุ
วัดเทพศิรินทราวาส	ถนนกรุงเกษม แขวงวัดเทพศิรินทร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร	เมรุหลวง : พระสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลต่างๆ ที่ได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายหรือได้รับพระราชทานโกศ เมรุเล็ก : ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	เป็นที่ตั้งของเมรุหลวง หน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์
วัดมกุฏกษัตริยาราม	ถนนและริมคลองผดุงกรุงเกษม เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร	ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	
วัดโสมนัสวิหาร	ถนนกรุงเกษม แขวงโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร	บุคลากรในสังกัดกองทัพบก ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	บริหารจัดการโดยกองการฌาปนกิจ กรมสวัสดิการทหารบก (สก.ทบ.)
วัดพระศรีมหาธาตุ	ถนนพหลโยธิน แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร	บุคลากรในสังกัดกองทัพอากาศ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	บริหารจัดการโดยกองการสงเคราะห์ กรมสวัสดิการทหารอากาศ
วัดเครือวัลย์	ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร	บุคลากรในสังกัดกองทัพเรือ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	เป็นฌาปนสถานประจำกองทัพเรือ
วัดตรีศกเทพ	ถนนประชาธิปไตย แขวงบ้านพานถม แขวงพระนคร กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร	บุคลากรในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	บริหารจัดการโดยกองสวัสดิการ สำนักงานกำลังพล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
วัดธาตุทอง	ถนนสุขุมวิท แขวงพระโขนงเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร	พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ	ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บุคคลทั่วไป	การเดินทางไป-กลับสะดวกด้วย รถไฟฟ้าบีทีเอส

3. พิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ

ในสังคมไทยมีการปลงศพในขั้นสุดท้าย มีอยู่ 2 แบบ คือ การฝังและการเผา โดยในสังคมชาวจีน คริสต์ศาสนิกชนและมุสลิมจะปลงศพโดยการฝัง ส่วนสังคมชาวไทยพุทธ จะนิยมการปลงศพโดยการเผา (สมภพ ภิรมย์, 2539: 8) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบรรดาศักดิ์ของแต่ละบุคคล เช่น ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายขึ้นไปจะได้รับการพระราชทานเพลิงศพ และจากข้อมูลเกี่ยวกับพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานครที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่า โดยธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติกัน ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะนิยมประกอบพิธีฌาปนกิจศพในช่วงเวลาเย็น แต่สำหรับงานที่มีเจ้านายเสด็จฯ มาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงเวลา 16.00 น. หรือ 17.00 น. ในการนี้ผู้ศึกษาขออธิบายถึงรายละเอียดและขั้นตอนการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ จากกรณีศึกษาที่วัดเทพศิรินทราวาส และรายละเอียดขั้นตอนการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ จากกรณีศึกษาที่วัดธาตุทอง พระอารามหลวง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 งานพระราชทานเพลิงศพ กรณีศึกษา พิธีพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลำดับและขั้นตอนการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในงานพระราชทานเพลิงศพบุคคลสำคัญที่มีเกียรติยศ ตำแหน่ง ชื่อเสียงหรือประกอบคุณงามความดีให้แก่ประเทศชาติอยู่หลายงาน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างบริบทงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดเทพศิรินทราวาส เนื่องจากเป็นที่ตั้งของเมรุหลวง และมีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในพิธีเสมอ โดยจะกล่าวถึงบรรยากาศ ลำดับและขั้นตอนการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ ได้ดังนี้

1. เมื่อเจ้าภาพได้ประกาศกำหนดการ วันและเวลาที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพตามที่ระบุไว้ในหมายรับสั่งให้ญาติ แขกผู้มีเกียรติหรือบุคคลทั่วไปทราบตามช่องทางหรือสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น ลงประกาศผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน การออกบัตรเชิญ ฯลฯ โดยผู้มาร่วมงานที่เคารพรัก ศรัทธาในตัวผู้วายชนม์จะเดินทางมาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพตามวันที่กำหนด หากงานที่มีเจ้านายเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธาน ผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่จะเดินทางมาถึงบริเวณงานก่อนเสด็จฯ ล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ชั่วโมง เพื่อความเรียบร้อยในการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ

2. เจ้าพนักงานจะเปิดเมรุหลวงและพลับพลาอิสริยาภรณ์ เพื่อทำความสะอาด ตกแต่งสถานที่ รวมถึงจัดที่ประทับพระราชอาสน์ พระเก้าอี้และที่นั่งเฝ้าฯ ตามระเบียบ (ม.ล.ปิยะ มาลากุล, 2516: 16) ส่วนเจ้าภาพจะจัดเตรียมที่นั่งสำหรับญาติมิตร แขกผู้มีเกียรติ ไว้ตามจุดต่างๆ เช่น พื้นที่ด้านหน้าของพลับพลาอิสริยาภรณ์หรือศาลารอบเมรุหลวง จำนวน 4 ศาลา ได้แก่ ศาลาภาณุรังษี ศาลาสวรรณวนิชกิจ ศาลาสุพรรณานนท์และศาลาผดุงเกียรติ

3. เจ้าภาพจะเชิญโกศศพออกมาจากสถานที่ตั้งศพ เช่น บ้าน ศาลาตั้งศพภายในวัด เทพศิรินทราวาส หรือจากวัดอื่น เพื่อประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ โดยเริ่มจากนำโกศพร้อมด้วย เครื่องเกียรติยศประกอบศพเวียนอุตราวัตร รอบเมรุหลวง 3 รอบแล้วจึงเชิญโกศตั้งบนจิตกาธานที่จัด และตกแต่งด้วยเครื่องสด ส่วนโลงบรรจุศพผู้ตายจะถูกบรรจุไว้ในเตาเผาเพื่อเตรียมประกอบพิธีปลง ศพจริงต่อไป

4. เมื่อผู้ร่วมงานมาถึงบริเวณงานแล้วเลือกหาที่นั่งภายในงานที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ ให้ได้ตามอัธยาศัย โดยผู้ร่วมงานที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์หรือข้าราชการที่แต่งกายเครื่องแบบปกติ ขาวมาร่วมงานจะได้รับเชิญขึ้นไปประทับหรือนั่งบนพลับพลาอิศริยาภรณ์ ซึ่งจะมีการจัดพื้นที่ส่วน ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์และที่นั่งของเหล่าข้าราชการบนพลับพลาตามลำดับที่กำหนดไว้ เว้นเสียแต่ถ้ามีข้าราชการที่แต่งกายเครื่องแบบปกติขาวมาร่วมงานจำนวนน้อย เจ้าภาพจะเชิญแขก ที่แต่งกายด้วยชุดสากลนิยมขึ้นไปนั่งบนพลับพลาฯ ส่วนผู้ที่มาร่วมงานที่เป็นญาติผู้ตาย แขกที่ได้รับ เชิญจากเจ้าภาพ สามารถเลือกหาที่นั่งภายในงานที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ตามจุดต่างๆ ได้ตามอัธยาศัย

5. งานที่มีเจ้านายเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ จะ มีการให้บริการดอกไม้จันทน์และแจกหนังสืออนุสรณ์หรือของที่ระลึกงานศพให้กับผู้มาร่วมงานตาม จุดต่างๆ ก่อนเวลาเสด็จฯ ประมาณ 1-1.30 ชั่วโมง ซึ่งส่วนมากแล้วองค์ประธานในพิธีจะเสด็จฯ มาถึงบริเวณงานและประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพในเวลา 17.00 น. ดังนั้นเจ้าภาพจะเริ่มแจก หนังสืออนุสรณ์หรือของที่ระลึกงานศพในเวลาประมาณ 16.00-17.00 น.

6. เมื่อองค์ประธานเสด็จฯ มาถึงบริเวณงานตามเวลาที่ระบุไว้ในหมายรับสั่ง ผู้ มาร่วมงานทุกคนยกเว้นพระสงฆ์ จะลุกขึ้นยืนถวายความคำนับ ในเวลานี้หากเจ้าภาพยังแจกหนังสือ อนุสรณ์หรือของที่ระลึกงานศพยังไม่ครบตามจำนวนผู้มาร่วมงานจะหยุดแจกชั่วคราว

7. เมื่อได้เวลาอันสมควร องค์ประธานในพิธี เสด็จฯ ลุกจากที่ประทับขึ้นสู่เมรุหลวง ทางบันไดด้านทิศใต้ เพื่อทอดผ้าไตรบังสุกุล โดยเจ้าพนักงานจะอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ขึ้นพิจารณา ผ้าไตรบังสุกุล ทางบันไดด้านทิศตะวันตก เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าไตรบังสุกุลเสร็จเป็นที่เรียบร้อย แล้ว จะลงจากเมรุทางบันไดด้านทิศตะวันตกด้านเดิม แต่หากเป็นพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ องค์ ประธานในพิธีจะเสด็จฯ ทอดผ้าไตร ณ อาสนะสงฆ์บนพลับพลาฯ

8. องค์ประธานในพิธี วางเครื่องขมาศพ และพระราชทานเพลิงศพแล้วเสด็จฯ ลง จากเมรุหลวงทางบันไดด้านทิศใต้ด้านเดิม กลับไปประทับยังพระราชอาสน์บนพลับพลาตามลำดับ เจ้าพนักงานจะประโคมเครื่องดนตรีอันเป็นเครื่องเกียรติยศประกอบศพ เจ้าหน้าที่จะเปิดไฟประดับ เมรุและโคมไฟรอบเมรุเป็นสัญญาณว่าได้ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพแล้ว

9. แขกผู้มีเกียรติและผู้มาร่วมงานขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ณ จิตกาธานอันเป็นที่ตั้ง ของโกศทางบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของเมรุ และลงจากเมรุทางบันไดด้านทิศ

ใต้ แสดงความเคารพองค์ประธานในพิธีแล้วกลับมานั่งที่ตามลำดับ เมื่อผู้ร่วมงานขึ้นวางดอกไม้จันทน์เสร็จครบหมดแล้ว เจ้าพนักงานจะหยุดระโคมเครื่องดนตรี สมควรแก่เวลา องค์ประธานเสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นอันเสร็จพิธีพระราชทานเพลิงศพ จากนั้นเจ้าพนักงานจะตั้งฉากบังเพลิงปิดทางขึ้นเมรุทุกด้าน เตรียมประกอบพิธีปลงศพจริงต่อไป

10. เมื่อองค์ประธานเสด็จฯ กลับแล้ว ผู้มาร่วมงานจะทยอยกลับ ส่วนเจ้าภาพและญาติสนิทใกล้เคียงผู้ตายจะอยู่ประกอบพิธีเผาจริงต่อ โดยเจ้าภาพจะเชิญบุคคลที่มีเกียรติยศ ตำแหน่ง หรือชื่อเสียงที่ผู้ตายหรือเจ้าภาพรู้จัก สนิทคุ้นเคยมาเป็นประธาน เป็นอันเสร็จพิธี

3.2 งานฌาปนกิจศพ กรณีศึกษา พิธีฌาปนกิจศพ ณ เมรุวัดธาตุทอง

ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลำดับและขั้นตอนการประกอบฌาปนกิจศพ ณ วัดธาตุทอง พระอารามหลวง โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยจะกล่าวถึงบรรยากาศ ลำดับและขั้นตอนการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ ได้ดังนี้

1. เหล่าทายาท ญาติพี่น้องของผู้วายชนม์ เคลื่อนหีบศพออกจากศาลาตั้งศพ นำหีบศพเวียนเมรุก่อน โดยเวียนซ้าย 3 รอบ จากนั้นก็ตั้งหีบศพบนแท่นจิตกาธาน ตกแต่งสถานที่ให้สวยงามด้วยดอกไม้หรือเครื่องสดต่างๆ

2. ญาติพี่น้อง แขกผู้มีเกียรติ บุคคลทั่วไปเดินทางมาร่วมงานตามวัน เวลาและสถานที่ประกอบพิธีฌาปนกิจศพที่เจ้าภาพได้ประกาศแจ้งไว้ตามช่องทางต่างๆ เช่น กระดาน กำหนดการด้านหน้าศาลาตั้งศพหรือกรอบประชาสัมพันธ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน ฯลฯ โดยมักมาถึงบริเวณงานล่วงหน้าก่อนเวลาประกอบพิธีฌาปนกิจ ระหว่างที่รอประกอบพิธีบางงานเจ้าภาพจะนำของที่ระลึกงานศพ เช่น หนังสือ ถุงผ้า ผ้าเช็ดหน้า ต้นไม้ ฯลฯ พร้อมดอกไม้จันทน์ มาแจกให้ผู้มาร่วมงาน ตามที่นั่งภายในงาน

3. เมื่อได้เวลาอันสมควร และประธานในพิธีหรือแขกผู้มีเกียรติได้มาถึงบริเวณงานแล้ว ก็จะเริ่มประกอบพิธีโดยเริ่มจากเจ้าภาพหรือพิธีกรเชิญแขกผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าไตรบังสุกุล และอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้าไตรบังสุกุลตามลำดับ

4. หลังเสร็จจากการทอดผ้าไตรบังสุกุลแล้ว พิธีกรจะกล่าวเล่าประวัติ กล่าวคำสวดดีหรือประกาศเกียรติคุณของผู้ตาย หลังจากเล่าประวัติผู้ตายจบก็จะกล่าวให้แขกเหรื่อและผู้ที่มาร่วมงานทุกคนร่วมยืนไว้อาลัยแก่ผู้ตายเป็นเวลา 1 นาที

5. พิธีกรเชิญประธานขึ้นสู่เมรุเพื่อพิธีประกอบพิธีฌาปนกิจศพอย่างเป็นทางการ (เผาหลอก) โดยวางเครื่องขมาศพ จุดไฟวางบนจิตกาธานและลงจากเมรุตามลำดับ

6. แขกผู้มีเกียรติและผู้ที่มาร่วมงานทั้งหลายขึ้นสู่เมรุทางบันไดด้านทิศใต้ เพื่อวางดอกไม้จันทน์ และลงจากเมรุทางบันไดด้านทิศตะวันตกหรือทิศตะวันออก โดยเจ้าภาพจะตั้งโต๊ะแจกหนังสือที่ระลึกหรือของชำร่วยอื่นๆ ไว้หน้าบันไดด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออก

7. เมื่อแขกผู้มาร่วมงานขึ้นเมรุวางดอกไม้จันทน์ครบถ้วนแล้ว เจ้าภาพและญาติสนิทใกล้ชิดผู้ตายจะอยู่ประกอบพิธีเผาจริง โดยเจ้าภาพจะเชิญบุคคลที่มีเกียรติยศ ตำแหน่งหรือชื่อเสียงที่ผู้ตายหรือเจ้าภาพรู้จัก สนิทคุ้นเคยมาเป็นประธาน เป็นอันเสร็จพิธี

จากรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพและพิธีฌาปนกิจศพที่กล่าวมานั้น ทำให้ทราบว่าผู้ที่ได้รับพระราชทานโกศเกียรติยศประกอบศพ เเพลิงพระราชทาน หรือมีเจ้านายเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ จะถือธรรมเนียมการจัดงานพิธีดังกล่าวในทุกๆ ด้านอย่างเคร่งครัด มีความถูกต้อง เหมาะสมตามกฎหมาย ระเบียบข้อปฏิบัติเกี่ยวกับราชสำนัก เพื่อให้สมเกียรติกับยศ ตำแหน่ง ฐานะและหน้าที่การงานของผู้วายชนม์

4. การแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นของที่ระลึกงานศพ

ตามธรรมเนียมของการจัดงานเนื่องในโอกาสต่างๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคลทั่วไปในสังคมไทยนั้นมักจะแจกของขวัญหรือของที่ระลึกให้กับผู้มาร่วมงานดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ซึ่งจากการผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ในงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการแจกหนังสืออนุสรณ์เป็นของที่ระลึกในงานศพนั้น พบว่ามีรูปแบบหรือวิธีการแจกโดยทั่วไปอยู่ 2 วิธี ได้แก่ แจกเป็นตัวเล่มหนังสือ และ แจกเป็นบัตรรับหนังสือ ซึ่งแต่ละวิธีมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 แจกเป็นตัวเล่มหนังสือ

การแจกของที่ระลึกผู้มาร่วมงานศพเป็นตัวเล่มหนังสือที่ภายในมีเนื้อหาหลักประกอบด้วยประวัติผู้ตาย คำไว้อาลัยและเนื้อเรื่องประกอบต่างๆ จะพบมากที่สุดในงานพระราชทานเพลิงศพ เนื่องจากผู้วายชนม์มักเป็นบุคคลสำคัญ มีชื่อเสียงในสังคม มีประวัติส่วนตัวที่น่าสนใจศึกษาติดตาม เนื่องจากได้กระทำความคุณประโยชน์หรือมีผลงานโดดเด่นในสังคม มีฐานะ ทุนทรัพย์ ซึ่งเมื่อถึงงานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ เจ้าภาพจะจัดเตรียมหนังสือสำหรับแจกให้ผู้มาร่วมงาน

โดยปกติทั่วไปหากงานที่มีเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ เจ้าภาพจะกำหนดแจกหนังสือก่อนเวลาเสด็จฯ ช่วงประมาณเวลา 16.00-17.00 น. โดยจะไม่นิยมแจกหนังสือบริเวณทางลงจากเมรุในขณะที่ผู้มาร่วมงานทั้งหลายขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดเหตุชุลมุนวุ่นวายหรือเกิดความไม่เรียบร้อยเบื้องหน้าพระพักตร์

ส่วนงานที่ไม่มีการเสด็จฯ จะมีการแจกหนังสือหรือของที่ระลึกงานศพหรือไม่และในเวลาใดนั้นขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าภาพจะถือโอกาสแจกหนังสืออนุสรณ์หรือของที่ระลึกให้กับผู้มาร่วมงานในคราวที่ขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ตรงบริเวณบันไดทางขึ้นเมรุทุกด้าน

4.2 แจกเป็นบัตรรับหนังสือ

งานศพหลายงานที่เจ้าภาพมีความประสงค์จะแจกหนังสือเป็นของที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมงาน แต่ไม่สามารถนำหนังสือมาแจกในงานตามที่กำหนดไว้ได้ อาจเพราะด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น หนังสือยังจัดพิมพ์ไม่เสร็จ หรือหากจัดพิมพ์ออกมาแล้ว เกรงว่าจะไม่เพียงพอแจกให้กับจำนวนผู้มาร่วมงาน ดังนั้นเพื่อความรัดกุมและความเรียบร้อยในด้านต่างๆ เจ้าภาพจึงแจกเป็นบัตรรับหนังสือไว้แทน เพื่อให้ผู้มาร่วมงานนำบัตรดังกล่าวมาติดต่อขอรับหนังสือได้ในภายหลังตามรายละเอียดวัน เวลา และสถานที่รับหนังสือที่ระบุไว้บนบัตร ซึ่งการแจกบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มแจกในงานผู้ใดเป็นงานแรก แต่อาจสันนิษฐานได้ว่าเริ่มแจกในงานศพที่จัดขึ้นในหมู่เจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางในอดีต ที่ตั้งใจจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพแจกเป็นของขวัญ

การแจกบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก็คล้ายกับการแจกที่เป็นตัวเล่มหนังสือ คืองานที่มีเสด็จฯ จะแจกก่อนเสด็จฯ ช่วงประมาณเวลา 16.00-17.00 น. เมื่อองค์ประธานเสด็จฯ มาถึง ณ บริเวณงาน เจ้าภาพก็จะหยุดแจกชั่วคราว และแจกอีกครั้งหลังจากที่เสด็จฯ กลับแล้ว แต่ส่วนใหญ่จะแจกก่อนพิธีพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งรายละเอียดที่ระบุไว้บนบัตรรับหนังสือ ก็จะประกอบด้วยรหัสหรือเลขที่บัตร ชื่อผู้วายชนม์ วัน เวลาและสถานที่รับหนังสือ ช่วงระยะเวลาที่สามารถขอรับหนังสือได้ เป็นต้น ซึ่งบัตรรับหนังสือ 1 ใบสามารถรับหนังสือได้ 1 ชุด

จากรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นของที่ระลึกงานศพดังที่กล่าวมานั้น สามารถกล่าวได้ว่าหากเป็นงานพระราชทานเพลิงศพที่มีเจ้านายเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ มักจะแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพก่อนจะประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพเสมอ ส่วนงานที่ไม่มีเจ้านายเสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพทั่วไป มักจะแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพในคราวที่ขึ้นวางดอกไม้จันทน์เสมอ

ภาพที่ 30 บัตรรับหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกงานศพ

5. ผู้เกี่ยวข้องในขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ

การไปงานศพหรืองานฌาปนกิจศพ คือ การที่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ไปร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้าย โดยสังคมไทยมีธรรมเนียมการแจกของชำร่วยหรือแก่ผู้มาร่วมไว้อาลัยเพื่อเป็นที่ระลึกและแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพเสมอ โดยเฉพาะหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่ถือเป็นของที่ระลึกหรือของชำร่วยงานศพที่ผู้มาร่วมงานศพประสงค์จะได้รับแจกกันมาก เนื่องด้วยมีเนื้อหาเรื่องราว ข้อมูลชีวประวัติของผู้วายชนม์ที่น่าสนใจ ไม่สามารถหาอ่านที่ไหนได้ (ช่อทิพย์ จำนงค์วงศ์, 2551: 95) และด้วยคุณค่าเหล่านี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการซื้อขาย-แลกเปลี่ยน ที่กระทำกันเป็นขบวนการ และถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการศึกษาขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพในครั้งนี้ โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก็คือกลุ่มประชากรของการศึกษาในครั้งนี้ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ และกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแฉ่งหนังสือ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพแต่ละกลุ่ม ดังนี้

5.1 ผู้สะสมหรือนิยมนหนังสืออนุรักษ์งานศพ

ผู้สะสมหรือนิยมนหนังสืออนุรักษ์งานศพ คือ บุคคลที่มีความนิยม ชื่นชอบ สนใจ รัก หรือหลงใหลในหนังสืออนุรักษ์งานศพในด้านต่างๆ เช่น การอ่านเพื่อเสริมสร้างความรู้ สติปัญญา การเก็บสะสมเป็นงานอดิเรกตอบสนองความต้องการทางจิตใจส่วนบุคคล โดยกลุ่มผู้สะสมหรือนิยมนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลในครั้งนี้ มาจากการที่ผู้ศึกษาได้ไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ เพื่อเฝ้าสังเกตการณ์ผู้สะสมหรือนิยมนหนังสืออนุรักษ์งานศพที่มาร่วมงานเพื่อขอรับแจกหนังสือเกือบทุกงาน รวมถึงสังเกตการณ์กลุ่มผู้ซื้อหรือลูกค้าบริเวณแผงจำหน่ายหนังสือเก่า-หนังสืออนุรักษ์งานศพในย่านท่าเตียน-ท่าช้างที่เป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ที่มีความถี่ในการเข้ามาเลือกซื้อหาหนังสือเป็นประจำ และบางรายผู้ศึกษาได้รับการแนะนำให้รู้จักจากกลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพในแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในย่านดังกล่าวโดยตรง หรือจากกลุ่มผู้สะสมหรือนิยมนหนังสืออนุรักษ์งานศพด้วยกันเอง โดยกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีนิยมนสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพในการศึกษาครั้งนี้ มีจำนวน 3 คน ได้แก่ คุณธนพล ทับทิม, อาจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล และคุณพรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ดังนี้

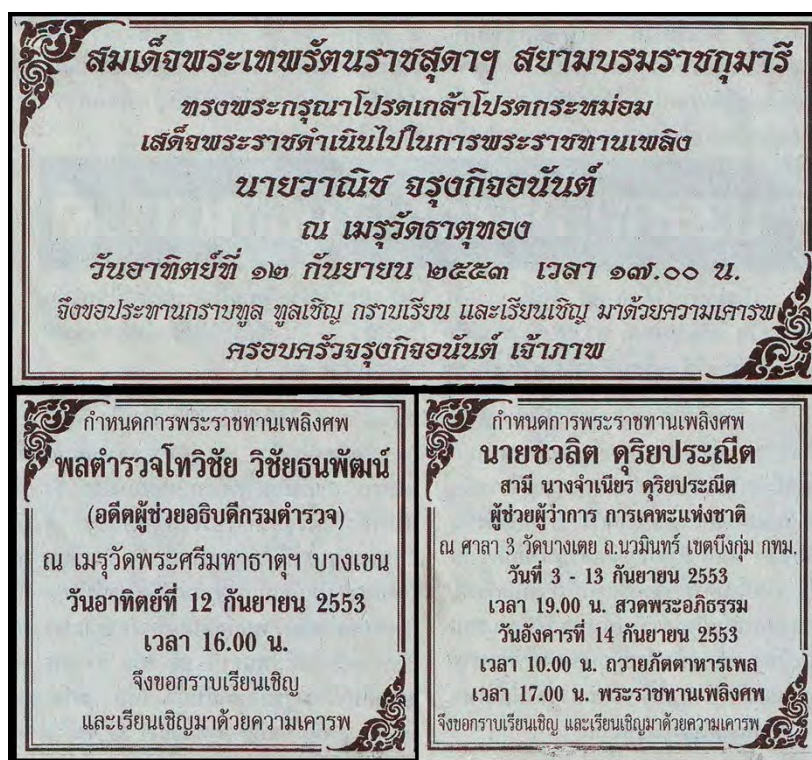
1. นายธนพล ทับทิม อายุ 46 ปี ข้าราชการบำนาญ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีภูมิลำเนาอยู่กรุงเทพมหานคร
2. นายรุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล อายุ 38 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีภูมิลำเนาอยู่กรุงเทพมหานคร
3. นายพรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล อายุ 32 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านการบริหารธุรกิจ จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตบพิตรพิมุข มหาเมฆ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพในปัจจุบัน) ปัจจุบันรับราชการสังกัดฝ่ายทรัพยากรบุคคล โรงพยาบาลราชวิถี มีภูมิลำเนาอยู่กรุงเทพมหานคร

มูลเหตุพื้นฐานความสนใจในหนังสืออนุรักษ์งานศพของบุคคลทั้ง 3 นั้นมาจากความสนใจส่วนบุคคลในด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน การดนตรี การศึกษาอัตชีวประวัติของบุคคลในแขนงต่างๆ ฯลฯ โดยเห็นได้จากการเก็บสะสมหนังสือและการเข้าร่วมงานประชุม-สัมมนาทางวิชาการด้านสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมต่างๆ มีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ รวมถึงมีพื้นฐานการนิยมนิยมนสะสมหนังสือด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ และเก็บสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพมากกว่าหลายสิบปี โดยเริ่มเก็บสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพมาตั้งแต่สมัยยังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา ปัจจุบันได้

มีหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้ในครอบครองมากกว่าพันเล่ม (ธนพล ทับทิม, 2555; รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, 2555; พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

จุดเริ่มต้นของการเก็บสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพในแต่ละเล่มนั้น ผู้สะสมแต่ละท่านจำเป็นต้องทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานศพ งานพระราชทานเพลิงศพหรืองานฌาปนกิจศพ อยู่เป็นประจำ โดยจะสืบค้นข้อมูลข่าวสารงานดังกล่าวจากกรอบข่าวงานศพ ข่าวงานพระราชทานเพลิงศพหรือข่าวงานฌาปนกิจศพที่ลงประกาศไว้ในหนังสือพิมพ์รายวันฉบับต่างๆ (ธนพล ทับทิม, 2555; พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) รวมถึงรับทราบข้อมูลดังกล่าวจากคนรู้จัก เช่น เพื่อนหรือกลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่สนิทคุ้นเคย โดยผู้นิยมสะสมหนังสือบางคนจะทำการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่จัดงานศพที่สนใจไว้ในสมุดบันทึกอีเมลล์ส่วนตัว ซึ่งสามารถเปิดดูข้อมูลดังกล่าวได้จากโทรศัพท์เคลื่อนที่ (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

ภาพที่ 31 กรอบข่าวงานศพ/พระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพที่ลงประกาศไว้ในหนังสือพิมพ์รายวัน

เมื่อทราบข้อมูลข่าวสารงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพแล้ว ผู้นิยมสะสมหนังสือดังกล่าวก็จะมีวิธีการเสาะแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลต่างๆ มาไว้ในครอบครอง

โดยมีช่องทางในการเสาะแสวงหาหลักๆ อยู่ 2 ช่อง ได้แก่ การไปขอรับแจกตามงานศพและการเลือกซื้อหาจากแผงหนังสือเก่าตามแหล่งต่างๆ (ธนพล ทับทิม, 2555; รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, 2555)

การไปขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพจากงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ คือการที่ผู้ที่ประสงค์ต้องการหนังสือดังกล่าวไปร่วมงานเพื่อขอรับแจกหนังสือโดยปฏิบัติตนเสมือนเหมือนดังเช่นผู้มาร่วมงานคนอื่นๆ ซึ่งวิธีการให้ได้มาซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพวิธีนี้ ผู้ที่นิยมสะสมหนังสือดังกล่าว มักใช้มาตั้งแต่ตอนเริ่มสะสม ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในสถานะเป็นนักศึกษา ยังไม่มีรายได้ วิธีการนี้จึงมองว่าเป็นวิธีการที่ง่ายและไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายอะไรมากนัก

ในการไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพเพื่อไปขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น เกณฑ์ในการเลือกว่าควรจะไปหรือไม่ไปในงานใด คือ พิจารณาจากผู้ตายเป็นสำคัญ ว่าเป็นบุคคลสำคัญ มีชื่อเสียง เป็นผู้กระทำความคุณประโยชน์ด้านต่างๆ ในสังคมหรือมีผลงานต่างๆ เป็นที่โดดเด่นหรือไม่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ จะเป็นสิ่งที่ช่วยพิจารณาตัดสินใจในเบื้องต้นว่าควรไปหรือไม่ควรไปร่วมงานเพื่อขอรับแจกหนังสือดังกล่าว หากผู้ตายเป็นบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง มีคุณสมบัติอื่นๆ หรือปัจจัยอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น เป็นผู้มีผลงาน ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทาทายาทหรือเจ้าภาพจะจัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นของที่ระลึกหรือของชำร่วยให้กับผู้ที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพต่อไป หากในวันเดียวกันมีการจัดงานพร้อมกันหลายแห่ง มีการประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ มากกว่า 1 แห่ง ก็จะเลือกไปงานที่สำคัญที่สุดโดยพิจารณาจากปัจจัยและคุณสมบัติดังกล่าวเป็นหลัก แต่โดยหลักแล้วจะเน้นไปงานที่มีการเสด็จฯ มาพระราชทานเพลิงศพหรือผู้วายชนม์เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม แต่โดยปกติแล้วผู้ที่สะสมหนังสือประเภทนี้จะคิดว่าผู้วายชนม์ที่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ทำคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง มีผลงาน เจ้าภาพก็จะทำหนังสือออกมาแจก และจะคิดว่าจะทำออกมาเป็นหนังสือที่ดี แต่ก็อาจไม่ใช่หนังสือดีเสมอไป ซึ่งก็แล้วแต่ทางและเจ้าภาพเช่นกัน (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

โดยในวันทำการจันทร์-ศุกร์ ที่มีการกำหนดเวลาประกอบพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพ ในช่วงเย็นเวลา 17.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังเลิกเรียน/งาน ก็จะเดินทางจากมหาวิทยาลัย/ที่ทำงานไปยังวัดต่างๆ ด้วยรถโดยสารประจำทางหรือรถยนต์ส่วนบุคคลบ้างในบางครั้ง โดยมักจะแต่งกายด้วยชุดนักศึกษา สวมเสื้อเชิ้ตสีขาวหรือเสื้อซาฟารีสีด้า กางเกงสแล็คส์สีด้า สวมรองเท้าหนังสีด้า และจะไปถึงบริเวณก่อนเวลาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ ล่วงหน้าประมาณ 1 ชั่วโมง เพราะส่วนใหญ่เจ้าภาพจะแจกหนังสือก่อนเวลาประกอบพิธี หากเป็นงานที่มีเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธาน ส่วนวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ก็จะไปถึงบริเวณก่อนเวลาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ ล่วงหน้าประมาณ 1 ชั่วโมงเช่นกัน (ธนพล ทับทิม, 2555; พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555; รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, 2555)

เมื่อไปถึงบริเวณงานก็จะนั่งในสถานที่ที่จัดไว้ เช่น ศาลารายรอบเมรุหรือหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ เสมอเหมือนเป็นแขกคนหนึ่งเช่นเดียวกับผู้ที่มาร่วมงานทุกๆ ไป และก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนินฯ เจ้าภาพจะนำหนังสือมาแจกตามจุดต่างๆ ที่มีผู้ร่วมงานนั่งอยู่ เมื่อได้รับแจกแล้วก็จะใช้ช่วงเวลาที่รอประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ พิธีจ พิจารณาและอ่านหนังสือที่ได้รับแจกและอยู่ร่วมวางดอกไม้จันทน์จนเสร็จพิธีแล้วจึงกลับ (ธนพล ทับทิม, 2555)

หรือหากบางครั้งที่มีความสำคัญมากกว่า 1 งาน และพิจารณาแล้วไม่สามารถเลื่อนได้ ก็จะใช้วิธีการ “วิ่งรอก” ไปให้ได้มากที่สุด หากมีการกำหนดเวลาประกอบพิธีที่ไม่ตรงกัน โดยอาจขึ้นอยู่กับมีประธานประกอบพิธีเป็นบุคคลคนๆ เดียวกันหรือไม่ อย่างเช่น งานพระราชทานเพลิงศพในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ เช่น มีกำหนดประกอบพิธีในงานแรก เวลา 17.00 น. งานที่ 2 เวลา 17.30 น. แต่จัดงานคนละวัด เป็นต้น แต่ถ้าไม่วิ่งรอก ก็จะเลือกไปงานที่สำคัญที่สุด ส่วนงานอื่นที่เฝ้าในวันเดียวกันจะไปติดตามหาหนังสือได้จากแผนกจำหน่ายหนังสืองานศพต่อไป (ธนพล ทับทิม, 2555)

ดังนั้นการไปขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพตามงานต่างๆ นั้นเป็นวิธีการที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก นอกเหนือจากค่าเดินทางไปยังสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ แต่จำเป็นต้องมีเวลาพอสมควรอย่างน้อย 1-2 ชั่วโมงที่ต้องใช้เวลาอยู่งาน และอาจต้องเสี่ยงกับการไม่ได้รับแจก หากไปถึงบริเวณงานล่าช้าหรือบางงานมีการบริหารจัดการเวลาการแจกหนังสือที่ไม่ดีพอ ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานอาจได้รับแจกไม่ทั่วถึง เช่น เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีตามกำหนดการแล้ว ยังทำการแจกไม่เสร็จต้องหยุดแจกชั่วคราวหรือหนังสือมีจำนวนไม่เพียงพอกับผู้มาร่วมงาน เป็นต้น (ธนพล ทับทิม, 2555)

การไปเลือกซื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพจากแผงหนังสือเก่าตามแหล่งต่างๆ ของกลุ่มผู้ที่ยินยสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ได้หนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มที่ต้องการมาไว้ในครอบครองได้ตามประสงค์ หากผู้ที่ยินยสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ ไม่สะดวกไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพได้ อาจด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม ผู้สนใจหรือผู้ซื้อก็จะไปรอซื้อถึงที่แผง เช่น งานที่กำหนดเวลาประกอบพิธีในเวลา 17.00 น. เจ้าภาพแจกหนังสือในเวลา 16.00 น. หนังสือก็จะมาวางจำหน่ายในเวลาประมาณ 17.00-18.00 น. และจะวางจำหน่ายจนปิดแผง ซึ่งแหล่งที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพวางจำหน่ายในอดีต คือ ตลาดนัดบริเวณซอยศิลปากร (ซอยเชื่อมระหว่างถนนมหาราชและถนนหน้าพระธาตุ ด้านหลังวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์และมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ) ซึ่งตั้งแผงจำหน่ายในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (ปัจจุบันได้ยุบเลิกไปแล้ว) และแผงลอยจำหน่ายหนังสือบนบาทวิถีบริเวณด้านหน้าท่าราชวรดิฐ (พื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้างในปัจจุบัน) ที่ตั้งแผงจำหน่ายในวันธรรมดา จันทร์-ศุกร์ และแผงจำหน่ายหนังสือริมคลองรอบกรุง (ปัจจุบันได้ยุบเลิกลงเนื่องด้วยมีการจัดระเบียบพื้นที่เพื่อรองรับการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในปี พ.ศ. 2539) (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, 2555)

ปัจจุบันผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพจะเลือกซื้อหาจากแหล่งจำหน่ายในลักษณะ/รูปแบบแผงลอยแบบกะดินก่อก่อน เนื่องจากเป็นแหล่งจำหน่ายหนังสือที่รับซื้อหนังสือมาวางจำหน่ายโดยตรงเป็นแหล่งแรก จึงสามารถเลือกซื้อหาได้ในราคาที่ถูกลงกว่าแหล่งจำหน่ายรูปแบบอื่นๆ โดยมีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญ ได้แก่ แผงจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพย่านท่าเตียน-ท่าช้าง จะมีประมาณ 2-3 แผงที่ผู้นิยมสะสมหนังสือจะมาเลือกซื้อหาหนังสือในวันธรรมดา (จันทร์-ศุกร์) โดยจะมาเลือกซื้อในช่วงค่ำหลังเลิกงาน แต่ถ้าเป็นช่วงวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์) จะมาช่วงเช้า-บ่าย เพราะช่วงเย็นอาจจะไปร่วมงานศพเพื่อขอรับแจก และแผงจำหน่ายหนังสือตลาดนัดวรจักร (คลองถม) ที่จะวางจำหน่ายเป็นประจำทุกวันเสาร์และอาทิตย์ เวลาประมาณ 18.00 น. เป็นต้นไป หากไม่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มที่ต้องการวางจำหน่ายในแหล่งดังกล่าว ก็จะไปเลือกซื้อหาจากแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพแหล่งอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 ต่อไป (ธนพล ทับทิม, 2555; พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

ผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพก็อาจพิจารณาจะเลือกซื้อหรือไม่ก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เช่น บางเล่มได้นำเนื้อหาสาระความรู้ทางวิชาการที่ผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพมีความสนใจ ต้องการหรือมีไว้ในครอบครองแล้ว มาจัดพิมพ์ซ้ำ หรือบางเล่มหากสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ผ่านระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตได้ ก็ไม่จำเป็นต้องซื้อเก็บไว้ในครอบครองอีก เป็นต้น (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, 2555; ธนพล ทับทิม, 2555) เช่น หนังสืออนุรักษ์งานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) เป็นต้น

5.2 ผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพส่งแผงหนังสือ

หนังสืออนุรักษ์งานศพถือเป็นสิ่งของที่เจ้าภาพงานศพหรือทายาทของผู้วายชนม์จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อแจกจ่ายเป็นของชำร่วยที่ระลึกแทนคำขอบคุณแต่ผู้มาร่วมงานศพทุกท่าน ด้วยความเต็มใจ ซึ่งนอกจากผู้ที่ไปร่วมงานศพในฐานะญาติสนิทมิตรสหายหรือคนรู้จักคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ และกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพดังกล่าวมาแล้ว ยังมีกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพส่งแผงหนังสืออีกด้วย

ผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ คือ ผู้ที่แฝงตัวเข้าไปในงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ เพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ มาส่งเสนอขายยังแผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งต่างๆ โดยผู้ที่แสวงหาหนังสือดังกล่าว หลายคนได้กระทำกันเป็นอาชีพ บางคนกระทำกันเป็นอาชีพเสริม ด้วยเห็นว่ามีกำไรพออยู่ทุกวัน หากประกอบอาชีพ “ไปงานศพ” เพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพไปเสนอขายยังแผงหนังสือที่รับซื้อที่มีอยู่ทั่วกรุงเทพมหานครประมาณ 7-8 แผง ก็สามารถสร้างรายได้พอสมควร (เล็ก [นามสมมติ], 2555) แต่ด้วยข้อจำกัดของการเก็บข้อมูลของกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่หลายคนไม่ประสงค์แสดงตนพูดคุย บอกเล่าหรือให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านบริบทพื้นฐาน ประวัติส่วนตัว วิถีชีวิต รวมถึงวิธีการทำงาน ฯลฯ ด้วยเกรงจะกระทบกับความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงานในด้านต่างๆ ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลกลุ่มดังกล่าวได้เลย ดังนั้นที่มาของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลเหล่านี้จากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ตลอดจนจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพส่วนหนึ่ง รวมถึงจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพและกลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพจากแผงหนังสือเก่า-มือสองตามแหล่งต่างๆ ที่เป็นผู้รับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้โดยตรง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่บุคคลดังกล่าวไว้นับถือใจมากที่สุด โดยมีรายละเอียดข้อมูลต่างๆ ดังนี้

ผู้ที่ทำการแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือเป็นอาชีพ ประกอบด้วยบุคคลหลายคน ซึ่งจากการสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพทั้งกลุ่มผู้ที่นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพเองหรือแม้กระทั่งกลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพจากแผงหนังสือเก่า-มือสองตามแหล่งต่างๆ ต่างก็กล่าวถึงกลุ่มบุคคลเหล่านี้โดยใช้ศัพท์เฉพาะต่างๆ ตามบริบทหรือลักษณะ ต่างๆ ที่สื่อให้เห็นถึงวิธีการทำงานของกลุ่มบุคคลดังกล่าว เช่น เรียกว่า “พวกผี” ที่หมายถึงกลุ่มคนที่หากินกับคนตายตามงานศพต่างๆ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้

---

* ผู้ที่ไปร่วมงานศพ งานพระราชทานเพลิงศพหรืองานฌาปนกิจศพทั้งหลายในเขตกรุงเทพมหานครนั้น มีวัตถุประสงค์ของการไปร่วมงานที่แตกต่างกันไป หากเป็นทายาท ญาติสนิทมิตรสหาย หรือผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกับผู้วายชนม์นั้นจะไปร่วมงานในฐานะ “แขก” ส่วนผู้ที่ไปร่วมงานศพเพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นการเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ และกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ ซึ่งในหมู่นักสะสมและผู้ค้าหนังสือประเภทนี้จะเรียกว่าเป็นพวก “ไต่เมรุ” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่ตั้งใจไปร่วมงานศพเพื่อขอรับแจกหนังสือภายในงานจากเจ้าภาพตามบันไดเมรุ โดยผู้ที่ไปขอรับไม่ได้รู้จัก คู่เนยหรือมีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับผู้วายชนม์เลย แต่กลุ่มบุคคลทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวมีเป้าหมายที่ต่างกัน โดยกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพจะขอรับแจกหนังสือเพื่อไปเก็บสะสมเป็นการส่วนตัวเพียงอย่างเดียว ส่วนกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ ขอรับแจกหนังสือเพื่อไปส่งเสนอขายยังแผงจำหน่ายหนังสือต่อไป (ธนพล ทับทิม, 2555)

ผู้ศึกษาจะขอก้าวถึงกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือว่าเป็นพวกผี เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ซึ่งพวกผีเหล่านี้ สามารถแบ่งประเภทออกได้ 3 ประเภท ตามความแตกต่างกันทางด้านสถานภาพ การศึกษา อาชีพและรายได้ของแต่ละคน ได้แก่ ผีชั้นล่าง ผีชั้นกลางและผีชั้นสูง ดังมีรายละเอียดดังนี้

ผีชั้นล่าง เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบริบทพื้นฐานที่เป็นคนเร่รอน หาเช้ากินค่ำ ไม่ค่อยมีความรู้และคุณวุฒิทางการศึกษา มีคุณภาพชีวิตที่ค่อนข้างลำบาก ไม่มีอาชีพและรายได้ที่ประจำแน่นอน ยังชีพด้วยการคอยขอรับแจกทาน มีคุณลักษณะหลายๆ ด้านที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไร้บ้าน (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2552: 209) ซึ่งสามารถสังเกตได้จากกิจรยาท่าทาง พฤติกรรม การพูดจา ปฏิสัมพันธ์ บุคลิกลักษณะหรือแม้กระทั่งการสวมใส่เสื้อผ้าเก่าๆ และการแต่งกายที่ซ้ำๆ ไม่ค่อยสะอาด เป็นต้น ซึ่งผีประเภทนี้เมื่อเทียบกับผีประเภทอื่นๆ แล้วจะมีจำนวนมากที่สุดในวงจรขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ มีทั้งเพศชายและเพศหญิง อยู่ในวัยกลางคน อายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป

ผีชั้นกลาง ได้แก่กลุ่มบุคคลที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือตามแหล่งต่างๆ เป็นอาชีพเสริม โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นชนชั้นกลาง มีอาชีพประจำ มีรายได้ที่ค่อนข้างแน่นอน มีแหล่งพำนักอาศัยเป็นหลักแหล่ง มีคุณวุฒิทางการศึกษา สนใจอ่านหนังสือ ซึ่งมีจำนวนคนกลุ่มนี้ในวงจรขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพมากรองลงมาจากกลุ่มผีชั้นล่าง ส่วนมากจะเป็นเพศชาย ว่างทำงาน อายุประมาณ 30 ปี ขึ้นไป

ผีชั้นสูง คือ กลุ่มบุคคลที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่ตนสังกัด มาส่งแผงหนังสือเก่า-มือสองตามแหล่งต่างๆ เป็นอาชีพเสริมเมื่อมีโอกาส ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีหน้าที่การงานที่ดี มั่นคง โดยผีชั้นสูงนี้จะรวมถึงผู้ที่ปฏิบัติงานหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีการศพต่างๆ อีกด้วย แต่ผีเหล่านี้จะมีจำนวนน้อยสุดในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยมากมักจะเป็นเพศชาย ว่างทำงาน อายุประมาณ 30 ปีขึ้นไป

จากข้อมูลบริบทพื้นฐานทั่วไปของผีทั้ง 3 ประเภทสามารถกล่าวและเล่าอธิบายถึงรายละเอียดของกลุ่มบุคคลดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

ในการหาข้อมูลงานศพเพื่อไปขอรับหนังสือแจกตามงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพตามที่ต่างๆ เพื่อนำมาส่งยังแผงหนังสือของพวกผีประเภทต่างๆ นั้นมีความแตกต่างกันตามเงื่อนไข ปัจจัยและข้อจำกัดของแต่ละกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มผีชั้นล่างจะหาข้อมูลจากข่าวสารกำหนดการงานศพตามวัดต่างๆ ที่ทางวัดประกาศไว้บนกระดานด้านหน้าศาลาต่างๆ หรือทราบข้อมูลจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนและบอกต่อๆ กันกับพวกผีด้วยกัน (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) ซึ่งผีประเภทนี้จะรู้จักกัน และทำงานกันเป็นเครือข่ายขบวนการ ซึ่งเมื่อทราบข้อมูลต่างๆ แล้วก็จดบันทึกลงบนกระดาษไว้ เป็นรายการอย่างดี ส่วนผีชั้นกลาง จะทราบข้อมูลจากกรอบข่าวกำหนดการ

งานศพที่ลงประกาศไว้ในหนังสือพิมพ์รายวันเป็นหลัก และจากคนรู้จักที่เป็นผีด้วยกันหรือจากกลุ่มพ่อค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งต่างๆ ในขณะที่ผีชั้นสูงจะทราบข้อมูลจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในแต่ละงาน

การไปงานศพเพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพของกลุ่มผีชั้นล่างนั้น จะไปงานศพเกือบทุกวันและเกือบทุกงาน เปรียบเสมือนไปทำงานประจำ เนื่องด้วยคนที่เป็นผีกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตที่ยังชีพด้วยการรับแจกทาน วันไหนที่มีงานศพหลายงานก็จะไปได้จำนวนงานมากที่สุด เว้นเสียแต่วันใดที่มีกิจกรรมการจัดงานประเภทอื่นๆ ในลักษณะการกุศล เช่น งานทิ้งกระจาด โรงทาน งานที่มีการแจกข้าวสาร เลี้ยงอาหารหรืองานที่มีการแจกเงิน วันนั้นก็เลยไม่ไปงานศพ ในขณะที่กลุ่มผีชั้นกลาง จะเลือกไปงานศพตามโอกาสที่ตนสะดวกและเหมาะสม จะไม่ไปทุกงาน หรือเนื่องจากหลายคนมีงานประจำ โดยจะไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนวันธรรมดาจะเลือกไปเฉพาะงานที่สำคัญจริง ๆ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพบุคคลสำคัญ มีชื่อเสียงในสังคม (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

การประกอบอาชีพ “ไปงานศพ” ของพวกผีนั้นจำเป็นต้องแต่งกายให้เข้ากับบรรยากาศและสถานที่จัดงาน ถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำงานที่มีผลต่อการได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพในแต่ละครั้ง ซึ่งผู้ศึกษาได้สังเกตการณ์จากการไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพในหลายงานพบว่ากลุ่มผีชั้นล่าง เพศชาย จะแต่งกายด้วยเสื้อยืดคอปกสีดำ เสื้อชาฟารีสีดำ-สีขาวหรือเสื้อเชิ้ตแขนยาวสีดำ กางเกงสแล็คส์สีดำ และมักจะสวมรองเท้าแตะ ไม่นิยมสวมสูทและผูกเน็คไท ส่วนเพศหญิง จะสวมเสื้อแขนสั้นสีดำ กางเกงขายาวสีดำ ไม่นิยมสวมกระโปรง บางรายนุ่งผ้าถุงสีดำ และมักสวมรองเท้าแตะ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) กลุ่มผีชั้นกลางจะแต่งกายด้วยชุดสากลนิยม ผูกเน็คไท สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาวสีดำ กางเกงสแล็คส์สีดำ สวมรองเท้าหนัง บางรายสวมเสื้อชาฟารีสีดำ ไม่พบว่าสวมใส่รองเท้าแตะ (นิรันดศักดิ์ บุญจันทร์, 2553: 1) เพศหญิงก็จะนุ่งกระโปรงสวมรองเท้าหุ้มส้นหรือรัดส้นแบบสุภาพ มีการแต่งหน้าและจัดแต่งทรงผมให้ดูสวยงาม บางรายถึงกับลงทุนนำเสื้อผ้าที่สวมใส่ไปร่วมงานไปซักทำความสะอาดที่ร้านซักรีดอย่างดี (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ส่วนผีชั้นสูงจะสวมใส่เครื่องแบบที่แสดงถึงหน้าที่การปฏิบัติงาน ซึ่งหากพิจารณาในภาพรวมแล้ว พวกผีชั้นล่างจะแต่งกายได้ไม่เข้าพวก ไม่เนบเนียน ไม่กลมกลืน หรือเข้ากับบรรยากาศของงานหรือผู้ที่มาร่วมงานคนอื่นๆ ด้วยพวกผีชั้นล่างที่เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย มักจะแต่งกายเรียบง่ายไม่หรูหรา สวมใส่เสื้อผ้าชุดเดิมๆ ซ้ำๆ กัน และค่อนข้างไม่สะอาด (เล็ก [นามสมมติ], 2555) จะสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะพวกผีที่เป็นผู้สูงอายุ ที่มีข้อจำกัดในการแต่งกาย มักจะไปขอรับแจกงานที่จัด ณ วัดพระศรีมหาธาตุวรวิหาร บางเขน ที่ทางวัดไม่ค่อยมีการเข้มงวด ตรวจตรา ควบคุมเรื่องการแต่งกาย เพราะวัดนี้ตั้งอยู่ในเขตชานเมือง ทางเจ้าภาพ ทายาทหรือผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่จะเข้าใจและคิดว่าเป็นญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่อาจพักอาศัยอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งเมื่อเทียบกับกลุ่มผีชั้นกลางที่

จะแต่งกายสุภาพเรียบร้อย สะอาด ทันสมัย ถูกกาลเทศะและเข้าพวกมากกว่า เนื่องจากเป็นผู้ที่มีรายได้ประจำและมีฐานะทางสังคมที่มักพบเจอได้ตามพระอารามหลวงในเขตใจกลางเมือง อย่างวัดเทพศิรินทราวาส วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดตรีทศเทพ เป็นต้น (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

เมื่อทราบข้อมูลกำหนดการและเตรียมตัวพร้อมแล้ว กลุ่มผีชั้นล่างก็จะเดินทางไปยังสถานที่จัดงานล่วงหน้าก่อนเวลาประกอบพิธี ซึ่งโดยปกติจะกำหนดประกอบพิธีในช่วงเวลา 16.30 น. -17.00 น. คนเหล่านี้ก็จะมาถึงบริเวณงานตั้งแต่เวลา 12.00 น. เพื่อสำรวจสถานที่และแหล่งเก็บหนังสือ รวมถึงสืบเสาะข้อมูลว่างานนี้มีอะไรแจกบ้าง ในกรณีในวันที่มีการจัดงานพร้อมกันหลายๆ ที่ ก็จะไปเลือกไปงานที่ผู้ขายเขามีชื่อเสียง/วัดที่จัดงาน (พระเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) โดยกลุ่มผีชั้นล่างนี้จะทำงานกันในลักษณะเป็นเครือข่าย (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2553: 1) เป็นขบวนการ ด้วยอาศัยการรู้จักมักคุ้นและมักพบเจอกันบ่อยๆ ในหลายๆ งาน และใช้โอกาสในการพบเจอกันนี้มาจับกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันบริเวณด้านนอกวัดหรือป้ายหยุดรถโดยสารประจำทางละแวกวัดก่อนแยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่เมื่อถึงเวลา ส่วนกลุ่มผีชั้นกลางจะมาถึงบริเวณงานในเวลาไล่เลี่ยกับกลุ่มผู้ที่มาร่วมงานโดยทั่วไป คือประมาณ 1-1.30 ชั่วโมงก่อนประกอบพิธี ส่วนกลุ่มผีชั้นสูงก็จะมาถึงบริเวณงานเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายตามเวลาที่ระบุไว้ในกำหนดการ

เมื่อถึงเวลาอันสมควรก่อนองค์ประธานในพิธีจะเสด็จฯ มาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ 1-1.30 ชั่วโมง เจ้าภาพหรือทายาทจะนำหนังสือที่เตรียมไว้ออกมาแจกให้กับผู้ที่มาร่วมงานตามจุดต่างๆ เช่น งานที่ประกอบพิธี ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ผู้ที่นั่งภายในศาลารอบเมรุหลวงมักจะได้รับแจกก่อนผู้ที่นั่งอยู่บนพลับพลาอิศริยาภรณ์เสมอ (พระเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) โดยหนังสือดังกล่าวทายาทหรือเจ้าภาพอาจเป็นผู้นำมาแจกเอง หรือมอบหมายให้บุคคลอื่นมาปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแทน เว้นเสียแต่งานฌาปนกิจศพธรรมดาหรืองานพระราชทานเพลิงศพที่ไม่มีผู้แทนพระองค์มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธี จะทำการแจกหนังสือบริเวณบันไดทางลงเมรุในคราวที่ขึ้นวางดอกไม้จันทน์

การได้รับแจกหนังสือหรือของชำร่วยที่ระลึก 1 คนต่อ 1 ชุด ก็คงเป็นที่เพียงพอสำหรับผู้ที่มาร่วมงานศพในฐานะแขก หรือผู้สะสมหนังสือดังกล่าว แต่สำหรับพวกผีแล้ว มองว่าหนังสือที่ได้รับแจกจากงานศพเปรียบเสมือนขุมทรัพย์ที่สำคัญ สามารถสร้างรายได้ในจำนวนไม่น้อย เนื่องด้วยเป็นของที่ได้เปล่าไม่ต้องลงทุนเสียทรัพย์ไปแลกมา ดังนั้นพวกผีจึงมีวิธีการหรือปฏิบัติทุกวิถีทางเพื่อให้ได้หนังสือมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งวิธีการเหล่าบรรดาพวกผีทั้งหลายใช้มีหลายวิธีการด้วยกัน ได้แก่

1. เวียนเทียนรับหลายรอบ

เมื่อถึงกำหนดเวลาแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพตามที่เจ้าภาพกำหนด ซึ่งตามปกติแล้วหากเป็นงานที่เสด็จฯ มาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ เจ้าภาพจะแจกหนังสือก่อนเสด็จฯ คือ ช่วง 16.00-17.00 น. เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและป้องกันการชุมนุมวุ่นวายต่อเบื้องหน้าพระพักตร์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น โดยจะทำการแจกหนังสือพร้อมกันในทุกจุดที่มีผู้มาร่วมงานมานั่งรอเวลาเสด็จฯ มาประกอบพิธี

เมื่อพวกผีรู้ช่วงเวลาเจ้าภาพแจกหนังสือ ก็จะป็นร่องล่วงหน้าเพื่อจะมีโอกาสได้รับหนังสือที่แจกในช่วงต้นชั่วโมง เมื่อได้รับแล้ว ก็จะลุกเดินออกจากสถานที่นั้นๆ โดยทำที่เหมือนออกไปทำธุระส่วนตัว เพื่อนำหนังสือที่ได้รับแจกไปพับเก็บไว้ก่อนภายในบริเวณวัดในจุดที่ลับตาผู้คนหรือบริเวณที่ไม่ค่อยมีผู้คนเข้าไปพลุกพล่าน (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) แล้วก็กลับเข้ามาภายในงานโดยเปลี่ยนไปยังสถานที่อื่นๆ ที่มีการแจกหนังสือเช่นกัน กระทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ซ้ำๆ เพื่อให้ได้รับแจกหนังสือให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น หากจัดงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส พวกผีอาจจะได้รับแจกหนังสือในครั้งแรก ณ ที่นั้งบริเวณด้านหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ แล้วลุกออกจากบริเวณหน้าพลับพลาแล้วเดินมานั้งในศาลาต่างๆ เช่น ศาลาภานุรังษี ศาลาสวรรณวนิชกิจ ศาลาสุพรรณานนท์ หรือศาลาอมตเทียร เพื่อที่จะมีโอกาสได้รับแจกอีกเป็นครั้งที่สอง สาม หรือครั้งต่อๆ ไปเรื่อยๆ จนกว่าเจ้าภาพหรือผู้แจกหนังสือจะยุติการแจกเนื่องด้วยเหตุผลต่างๆ หรือสามารถจับพิรุณหรือจำได้ว่าเคยได้รับแจกไปแล้ว

แต่ถ้าหากเป็นงานที่ไม่มีเสด็จฯ มาประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพหรือเป็นงานฌาปนกิจศพทั่วไป เจ้าภาพมักจะแจกหนังสืออนุสรณ์หรือของชำร่วยที่ระลึก หลังจากประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพหรือประชุมเพลิง ในโอกาสที่ผู้มาร่วมงานเดินลงจากเมรุหลังจากวางดอกไม้จันทน์เสร็จ โดยทางเจ้าภาพหรือผู้ที่เจ้าภาพมอบหมายให้เป็นผู้แจกหนังสือ ได้ตั้งจุดแจกตรงบริเวณบันไดทางขึ้นชั้นที่ 1 ซึ่งพวกผีเมื่อได้รับแจกหนังสือแล้ว ก็จะทำที่ไปขอรับแจกดอกไม้จันทน์ใหม่แล้วขึ้นไปวางอีกครั้ง แล้วเดินลงมารับหนังสืออีกครั้ง ในครั้งแรกอาจลงบันไดด้านซ้าย ครั้งที่สองลงบันไดด้านขวาของเมรุ (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2553: 1) ทางเจ้าภาพหรือทางผู้แจกหนังสือก็ไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่าบุคคลผู้นี้ได้รับแจกหนังสือมาแล้ว เนื่องจากผู้แจกหนังสือแต่ละจุดแจกไม่ใช่เป็นคนเดียวกัน

2. ไปขอรับเพิ่มจากจากเจ้าภาพหรือผู้แจกหนังสือ

ปัจจัยที่ทำให้การไปขอรับจากเจ้าภาพเพิ่ม เช่น รู้ว่าหนังสือเหลือเยอะมาก เจ้าภาพไม่หวงหนังสือ หรือมีการแจกไม่เท่าเทียมกัน เช่น บางคนได้รับแจกเป็นชุดใหญ่ ตนเองได้รับแจกเป็นชุดเล็ก แต่ต้องการชุดใหญ่ จึงไปขอรับชุดใหญ่ เพราะว่า ชุดใหญ่จะนำไปขายต่อได้ราคาที่ดีกว่าชุดเล็ก เพราะว่ครบชุดสมบูรณ์กว่า หรือกรณีที่ไม่ได้รับแจกจริงๆ จึงไปขอรับต่างหาก

กรณีการไปขอรับเพิ่มจากเจ้าภาพหรือผู้แจกหนังสือ ผู้ศึกษาได้สังเกตเห็นกรณีดังกล่าวในงานพระราชทานเพลิงศพนักประพันธ์ที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ท่านหนึ่ง ณ เมรุวัดธาตุทอง พระอารามหลวง งานนี้ทางเจ้าภาพได้จัดของชำร่วยที่ระลึกสำหรับผู้ที่มาร่วมงานไว้ 2 ประเภท ประเภทแรกสำหรับผู้ที่มีบัตรรับหนังสือที่ทางเจ้าภาพแจกไว้ในคราวงานบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม และประเภทผู้ที่ไม่ม่มีบัตรซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแขกที่มาร่วมงานในวันฌาปนกิจโดยเฉพาะซึ่งหมายรวมถึงพวกผีด้วย โดยผู้ที่มีบัตรดังกล่าวจะได้รับของชำร่วยที่ระลึกเป็นชุดหนังสือหลายเล่ม ประกอบด้วย หนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกที่ทางเจ้าภาพจัดพิมพ์และชุดหนังสือที่เป็นผลงานด้านวรรณกรรมของผู้วายชนม์ รวมจำนวน 3 เล่ม ส่วนผู้ที่ไม่ม่มีบัตรก็จะได้รับแจกแต่เล่มที่เป็นหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกเพียงเล่มเดียว

โดยหลังจากที่ผู้แทนพระองค์ประกอบพิธีและเสด็จฯ กลับแล้ว บรรดาแขกที่มาร่วมงานก็ต่างกันแยกย้ายกลับ พวกผีก็จะรีบตรงไปที่เจ้าภาพหรือผู้ที่มีหน้าที่จัดการแจกหนังสือเพื่อขอรับบัตรรับหนังสือเพิ่มเติม ซึ่งทางเจ้าภาพก็ให้โดยมารยาท เมื่อได้รับแล้วก็นำไปติดต่อขอรับจากผู้ที่มีหน้าที่แจกหนังสือยังจุดแจกต่อไป

ในกลุ่มของผีชั้นสูงเอง ก็ได้รับแจกหนังสือจากทางเจ้าภาพ/ทายาทโดยปริยายอยู่แล้ว ด้วยมาปฏิบัติหน้าที่ แต่ก็มีกรไปขอรับเพิ่มจากเจ้าภาพหรือผู้แจกหนังสืออีกภายหลังในช่วงที่เสร็จสิ้นพิธี เมื่อองค์ประธานในพิธีเสด็จฯ กลับแล้ว โดยเข้าไปขอรับเพิ่มครั้งละหลายคนๆ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตรองนายกรัฐมนตรีท่านหนึ่ง ที่ทางเจ้าภาพยกห่อหนังสืออนุสรณ์งานศพให้ในจำนวนหลายห่อ (นิรันดร์คดี บุญจันทร์, 2553: 1) ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพงานดังกล่าววางจำหน่ายตามแผงหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นจำนวนมาก (ธนพล ทับทิม, 2555)

3. หยิบฉวยจากที่นั่งที่แขกท่านอื่นวางทิ้งไว้

เมื่อผู้ที่มาร่วมงานศพทุกท่านต่างได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลายคนก็นั่งอ่านระหว่างรอประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ เมื่อถึงเวลาขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่จะหยิบหนังสืออนุสรณ์งานศพติดตัวขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์บนเมรุด้วย แต่จะมีบางรายที่วางหนังสืออนุสรณ์งานศพทิ้งไว้ที่เก้าอี้ที่นั่งแล้วขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์บนเมรุก่อนแล้วค่อยแวะลงมาหยิบหนังสือกลับออกไป พวกผีบางกลุ่มก็จะใช้โอกาสนี้หยิบฉวยขโมยหนังสือที่ผู้มาร่วมงานวางทิ้งไว้บนเก้าอี้ เมื่อขึ้นวางดอกไม้จันทน์เสร็จแล้วลงมาก็จะพบว่าหนังสือที่วางทิ้งไว้ได้หายไปแล้ว ดังที่ปรากฏในงานพระราชทานเพลิงศพนางจูรี โอศิริ ศิลปินแห่งชาติ ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

4. ขโมยจากมือผู้แจกหนังสือ / บัตรรับหนังสือ

งานบางงานเจ้าภาพจะเลือกแจกเป็นบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพแทนเนื่องด้วยหนังสือยังจัดพิมพ์ไม่เสร็จเรียบร้อยหรือเพื่อความสะดวกในการจัดการป้องกันเหตุซุลมุน

วุ่นวายอันไม่พึงประสงค์ต่างๆ เช่น งานศพพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ ที่มักจะมีการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพในคราวครั้งละหลายเล่ม เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่รูปหนึ่ง ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ทางเจ้าภาพได้จัดชุดหนังสือที่ระลึกสำหรับแจกผู้ที่มาร่วมงานทุกคนที่มีรับบัตรรับหนังสือ ซึ่งภายในงานมีเจ้าหน้าที่ที่ทางเจ้าภาพมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่คอยแจกบัตรรับหนังสือแก่ผู้ที่มาร่วมงานทุกคน ซึ่งระหว่างที่เจ้าหน้าที่ยืนปฏิบัติหน้าที่อยู่นั้น พวกผีที่เฝ้าคอยสังเกตและจับจ้องอยู่แถวนั้นก็เดินมาฉกคว้าเอาบัตรรับหนังสือไปจากมือเสียซึ่งหน้า แล้วรีบวิ่งหนีไป (สมเกียรติ สุภคดำรงกุล, 2555)

5. หยิบฉวยขโมยจากแหล่งที่พักหรือที่เก็บหนังสือ

ผีบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผีชั้นล่าง จะใช้โอกาสช่วงเวลาก่อนจะประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ เดินสำรวจภายในบริเวณงาน เพื่อสืบเสาะแสวงหาแหล่งเก็บหรือพักหนังสือ เมื่อทราบจุดเก็บหรือพักหนังสือแล้วก็จะทำการหยิบฉวยหรือขโมยหากปลอดภัยผู้คน โดยจะหยิบไปในครั้งละหลายเล่มหรือยกไปทั้งห่อ แล้วนำไปเก็บหรือพักไว้ก่อนชั่วคราวภายในบริเวณวัด แล้วเข้าไปนั่งขอรับแจกภายในงานต่อตามปกติ โดยทำเสมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่ถ้ามีคนคอยเฝ้าแหล่งที่พักหรือเก็บหนังสืออยู่ ก็จะใช้วิธีการเจรจาขอโดยตรง แต่จะได้หรือไม่นั้นก็สุดแล้วแต่ ซึ่งวิธีการหยิบฉวยขโมยจากแหล่งที่พักหรือที่เก็บหนังสือดังกล่าว มักจะไม่ค่อยพบเห็นเท่าไรได้บ่อยเท่าไรนัก (ธนพล ทับทิม, 2555)

6. หยิบฉวยคว่ำซึ่ง ๆ หน้า

การหยิบฉวยคว่ำซึ่ง ๆ หน้าเป็นวิธีการที่ง่ายและสะดวกที่สุด ซึ่งพวกผี โดยเฉพาะกลุ่มผีชั้นล่าง มักจะกระทำกับงานที่เห็นว่าทางเจ้าภาพหรือทายาทไม่ได้เข้มงวดเรื่องการแจกหนังสือ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตข้าราชการกรมศิลปากรท่านหนึ่ง ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ที่พวกผีได้เดินไปหยิบจากโต๊ะหน้าบันไดทางขึ้นเมรุ ในระหว่างที่เจ้าภาพกำลังแจก หรืองานพระราชทานเพลิงศพคุณข้าหลวงใหญ่และพระอาจารย์ประจำพระองค์ในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ที่กลุ่มผีชั้นล่างเช่นกัน ได้ลุกลี้ลู่กลนกรูกันเข้าไปหยิบถุงที่ภายในบรรจุชุดหนังสือที่ระลึกในขณะที่เจ้าภาพเตรียมจะแจกให้กับผู้ที่มาร่วมงาน

7. พุดจาหลอกหลวง

มีผีอยู่กลุ่มหนึ่งประมาณ 3-4 คน ประกอบด้วย พระ นายทหารที่ปลดประจำการแล้ว และสาวประเภทสอง ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้วางแผนร่วมกันขอหนังสือ โดยการให้พระโทรศัพท์ไปหาเจ้าภาพหรือทายาทผู้วายชนม์ตามหมายเลขโทรศัพท์ที่หามาได้ ในเชิงหลอกล่อ ชวนเชื่อ เพื่อขอหนังสือโดยอ้างว่าจะนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำห้องสมุด เมื่อทางเจ้าภาพหรือทายาท

หลงเชื่อต่อบทกลว่าจะให้หนังสือตามที่ประสงค์ จึงส่งให้นายทหารหรือสาวประเภทสองไปติดต่อขอรับถึงบ้านต่อไป (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

จากวิธีการต่างๆ ในแต่ละวิธีการที่กล่าวมาข้างต้น ที่พวกผีใช้ปฏิบัติเพื่อให้ได้หนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น ไม่ได้กำหนด ระบุหรือชี้ชัดเจนว่าเป็นวิธีการของผีประเภทใด ขึ้นอยู่กับการจะนำไปเลือกปฏิบัติ หรือเลือกใช้วิธีการใดขึ้นอยู่กับโอกาส สถานการณ์ ประสบการณ์ ความชำนาญ เชี่ยวชาญและความกล้าส่วนบุคคล เช่น กลุ่มผีชั้นกลางจะใช้วิธีการพูดจาหลอกลวง เพราะเห็นว่าตัวเองมีความรู้ ความสามารถ ในขณะที่กลุ่มผีชั้นล่างอาจใช้วิธีการฉกฉวย ซึ่งเป็นวิธีการของผู้ที่มีความรู้ น้อยและด้อยคุณวุฒิทางการศึกษา แต่ถึงอย่างไรก็ตามในงานต่างๆ ที่มีกลุ่มผีทั้ง 3 แฝงตัวเข้าไปขอรับหนังสือ นั้น กลุ่มผีชั้นล่างมักจะไม่นิยมขอรับกลุ่มผีชั้นสูง เพราะว่าการกลุ่มผีชั้นสูงจะใช้ตำแหน่งหน้าที่ การงานในการขอรับหนังสือเพิ่มจากเจ้าภาพได้ง่าย ทำให้ได้รับหนังสือจำนวนมากกว่าตนเสมอ และจากวิธีการต่างๆ ที่กลุ่มผีโดยเฉพาะผีชั้นล่างปฏิบัติ นั้น ทำให้กลุ่มผีชั้นกลางก็มักจะไม่นิยมขอรับผีชั้นล่าง เพราะกลุ่มผีชั้นล่างหลายคนเป็นพวกคนเร่ร่อนไร้บ้าน ที่พยายามทำตัวเป็นผี ซึ่งมีการแต่งกายที่ไม่เข้าพวกหรือกลมกลืนกับผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่ รวมถึงปฏิบัติตนและมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การไม่รักษามารยาทในการรับแจกหนังสือ ขอบยื้อแย่ง จึงถูกจับจ้องว่าเป็นพวกที่แฝงตัวมาร่วมงานเพื่อขอรับหนังสือโดยตรง ซึ่งด้วยข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้กลุ่มผีชั้นล่างไปขอรับแจกหนังสือตามงานขนาดใหญ่อย่างงานพระราชทานเพลิงศพบุคคลทั่วไปที่เป็นบุคคลสำคัญมีชื่อเสียงในสังคมกว้างไม่ค่อยได้ แต่จะไปขอรับได้เฉพาะงานขนาดเล็ก คือ งานฌาปนกิจศพทั่วไป หรืองานพระราชทานเพลิงศพพระเถรานุเถระ เมื่อได้รับหนังสือมาแล้วก็นำมาส่งเสนอขายยังแผงหนังสือเก่า เงินที่ได้รับจากการส่งขายหนังสือดังกล่าวก็หมดไปกับอบายมุขต่างๆ และกลับไปมีสถานะเป็นคนเร่ร่อนไร้บ้านตามเดิม เมื่อมีงานศพก็กลับมาเป็นผีอีกครั้ง ดังนั้นด้วยพฤติกรรมเหล่านี้ จึงทำให้กลุ่มผีชั้นกลางที่เป็นผู้รักษามารยาท งดเว้นการประพฤติปฏิบัติตนหรือแสดงพฤติกรรมอันน่ารังเกียจ ถูกมองเหมารวมว่าเป็นพวกกลุ่มผีชั้นล่างไปด้วย ทำให้บางงานไม่มีผู้ใดได้รับแจกหนังสือเลย ทั้งผู้ที่มาร่วมงานในฐานะแขกและพวกผีทั้งหลาย (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

จากข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการที่พวกผีปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อนำไปส่งต่อยังแผงหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งต่างๆ มีผลให้ในงานเกิดความไม่เรียบร้อยในการแจกหนังสือ ทำให้ผู้มาร่วมงานบางคนไม่ได้รับแจกหนังสือ หรือเกิดเหตุชุลมุนวุ่นวายอันไม่พึงประสงค์ต่างๆ หลายงานจึงมีมาตรการจัดการการแจกหนังสือหรือของที่ระลึกด้วยวิธีการต่างๆ โดยคาดหวังว่าจะสามารถทำให้ผู้มาร่วมงานได้รับแจกหนังสือกันถ้วนหน้าทุกคน และเพื่อรักษาชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีของผู้วายชนม์ ทายาทและเจ้าภาพงานนั้นๆ ด้วย โดยมีมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

1. รัตภูมิในการแจก

เจ้าภาพหรือทายาทบางคนทราบว่าจะมีผู้แฝงตัวเข้ามาในงานเพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ เจ้าภาพหรือทายาทจะเป็นผู้แจกหนังสือด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ผู้ที่มาร่วมงานในฐานะแขก ญาติสนิทมิตรสหาย หรือบุคคลที่ทางผู้วายชนม์ ทายาทหรือเจ้าภาพรู้จักคุ้นเคย จะได้รับหนังสือแจกกันถ้วนหน้า และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้หนังสือหลุดรอดไปยังมือของพวกผีต่างๆ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงทินะประภา อิศรเสนา ณ อยุธยา วันที่ 11 มิถุนายน 2556 ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส (วิมลมาศ ตัณสฤติย์, 2556) หรืองานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ทางเจ้าภาพรัตภูมิในการแจก มีระบบการแจกที่ดี และผู้ที่ไปร่วมงานได้รับแจกกันถ้วนหน้า และพบว่าไม่มีหนังสือหลุดออกไปจำหน่ายตามแผงจำหน่ายหนังสือใดๆ เลย แต่บางงานเจ้าภาพหรือทายาทรัตภูมิในการแจกมากเกินไป จนทำให้ผู้ที่มาร่วมงานบางคนไม่ได้รับแจกก็มี (ชนพล ทับทิม, 2555)

2. แจกเป็นบัตรรับหนังสือ

บางงานแจกเป็นบัตรรับหนังสือ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและป้องกันเหตุการณ์ชุลมุนวุ่นวายภายในงาน โดยเฉพาะงานพระราชทานเพลิงศพที่มีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จฯ แทนพระองค์มาเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธี ซึ่งการแจกเป็นบัตรรับหนังสือนี้ทางเจ้าภาพหรือทายาทจะมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการแจกมากกว่าการแจกที่เป็นรูปเล่มหนังสือเหมาะกับงานที่มีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ที่นอกเหนือจากผู้ที่เป็ญาติสนิทมิตรสหายหรือคนรู้จักคุ้นเคยกับผู้วายชนม์โดยตรง ผู้ที่มีบัตรรับหนังสือสามารถไปติดต่อขอรับหนังสือได้ในภายหลังตามรายละเอียดที่ระบุไว้บนบัตร ซึ่งอาจจะรับได้เลยภายในวันงาน ณ จุดที่กำหนด เช่น งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวลัย) มหารวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2539 วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม หรือรับได้ภายหลังในวันถัดไป เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพลตำรวจเอกเอกภพ สารสิน ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงาน เช่น สำนักราชเลขาธิการ ก็รู้เท่าทันพวกผี จึงรัตภูมิในการแจกมากขึ้น โดยใช้มาตรการแจกเป็นบัตรรับหนังสือเช่นกัน โดยบัตรดังกล่าวมีสัญลักษณ์ มีตราประทับหรือมีการลงนามกำกับเพื่อป้องกันการปลอมแปลงบัตร และบางเล่มจำเป็นต้องแสดงเอกสารยืนยันตัวบุคคล เช่น บัตรประจำตัวประชาชน สำหรับใช้ในการติดต่อขอรับในภายหลังด้วย ดังนั้นการแจกเป็นบัตรรับหนังสือ ก็ถือเป็นการคัดกรองผู้ที่มีความสนใจและต้องการหนังสืออนุสรณ์งานศพจริงจัง เนื่องด้วยหลายเล่มให้กำหนดสามารถรับได้เฉพาะวันและเวลาทำการเท่านั้น ซึ่งผู้ที่มีบัตรต้องสละเวลาบางส่วนในการเดินทางมาติดต่อขอรับด้วยตนเอง และบางงานเจ้าภาพหรือทายาทได้แจกบัตรเป็นมรยาทเท่านั้น แต่ไม่ได้จัดพิมพ์หนังสือตามที่ได้ระบุไว้บนบัตรเลยก็มี (ชนพล ทับทิม, 2555)

3. จัดระเบียบการรับหนังสือ

งานพระราชทานเพลิงศพบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงบางงานมีผู้มาร่วมงาน และประสงค์จะได้รับแจกหนังสือหรือของที่ระลึกต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตนายกรัฐมนตรีท่านหนึ่ง ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ผู้จัดงานที่เกรงว่าจะมีหนังสือแจกได้ไม่เพียงพอต่อผู้ที่มาร่วมงาน ดังนั้นทางผู้จัดงานจึงจัดการแจกหนังสือบริเวณศาลาต่างๆ เป็นการชั่วคราว และทำการแจกหนังสืออีกครั้งเมื่อประกอบพิธีเสร็จและองค์ประธานเสด็จฯ กลับแล้ว โดยจัดระเบียบให้ผู้มาร่วมงานเข้าแถวจำนวน 4 แถวบริเวณด้านหน้าศาลาที่เก็บหนังสือ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

4. จัดแบ่งประเภทผู้มาร่วมงาน

ในงานพระราชทานเพลิงศพศิลปินแห่งชาติท่านหนึ่ง ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ด้วยความเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและมากความสามารถของศิลปินแห่งชาติท่านนี้ จึงทำให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสังคม ภายในงานได้มีระบบการแจก-รับหนังสือโดยมีการแจกเป็นบัตรรับหนังสือไว้ 3 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทจะได้รับหนังสือหรือของที่ระลึกไม่เหมือนกัน ประเภทแรกจัดอยู่ในกลุ่มแขกพิเศษ แขกผู้ใหญ่ กลุ่มนี้จะได้รับชุดหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ระลึกจำนวน 2 เล่ม กับที่ทับกระดาษบรรจุอย่างดี ประเภทที่สอง เป็นกลุ่มคนรู้จักคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ ทายาทหรือเจ้าภาพ กลุ่มนี้จะได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ระลึกจำนวน 1 เล่ม ส่วนกลุ่มที่สาม คือ พวกบุคคลทั่วไป ไม่ได้รู้จักกับผู้วายชนม์ ทายาทหรือเจ้าภาพเป็นการส่วนตัว กลุ่มนี้จะได้รับแจกต้นไม้เป็นของที่ระลึก

โดยผู้ที่มีบัตรดังกล่าว สามารถนำบัตรที่ได้รับแจกมาแลกรับของที่ระลึกได้ ณ จุดที่จัดไว้ภายในงาน (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) ซึ่งผู้มาร่วมงานบางคนเข้าใจว่าจะได้รับแจกของที่ระลึกที่เหมือนกัน คือ หนังสืออนุสรณ์งานศพ ดังนั้นงานพระราชทานเพลิงศพศิลปินแห่งชาติผู้นี้ มีการแบ่งแยกกลุ่มคนมาร่วมงานอย่างชัดเจน เป็นการคัดกรองและสะดวกต่อการจัดการแจกของที่ระลึก (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

5. ปิดประกาศแจ้งเตือน

พระอารามหลวงที่มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพอยู่เป็นประจำหลายแห่ง เช่น วัดมกุฏกษัตริยาราม มักมีกลุ่มผีชั้นล่างเข้าไปขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพอยู่เป็นประจำ ครั้งละหลายๆ คน ซึ่งดูไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ทางวัดจึงจัดทำป้ายประกาศขนาดใหญ่ติดไว้บริเวณบอร์ดปิดประกาศด้านหน้าทางขึ้นเมรุ โดยได้ถ่ายภาพบรรยากาศกลุ่มบุคคลที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพไว้ แล้วทำเครื่องหมายวงกลมสีแดงล้อมรอบบุคคลบางคนที่ทางวัดสังเกตและจดจำได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มาแฝงตัวเข้าร่วมงานเพื่อขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพอยู่เป็นประจำ แล้วเขียนข้อความแจ้งเตือนให้บุคคลทั่วไปที่พบเห็นป้ายประกาศดังกล่าว ไว้ได้ภาพว่า “โปรดระวังบุคคลเหล่านี้ ที่มาร่วมงานเพื่อประสงค์ขอรับแต่ของชำร่วยงานศพ” เพื่อให้ทางเจ้าภาพงานศพหรือผู้มาร่วมงานใน

ครั้งต่างๆ เผื่อระวังบุคคลเหล่านี้ด้วย แต่ในปัจจุบันไม่พบว่าทางวัดได้ติดป้ายประกาศเตือนในลักษณะดังกล่าวแล้ว (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, 2555; ธนพล ทับทิม, 2555)

6. ให้ผู้มาร่วมงานร่วมบริจาคทรัพย์

งานบางงานมีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ทำให้หนังสือที่ทางเจ้าภาพหรือทายาทจัดเตรียมไว้ที่ไม่เพียงพอแจก เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตผู้บรรยายการแข่งขันและผู้ประกาศข่าวกีฬาที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง ที่ผู้มาร่วมงานบางส่วนต้องบริจาคทรัพย์เป็นเงินจำนวน 400 บาท จึงจะได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ (ธนพล ทับทิม, 2555) ซึ่งผู้ศึกษามองว่าการบริจาคทรัพย์นี้ พวกผีทั้งหลายโดยเฉพาะกลุ่มผีชั้นล่างที่เป็นผู้มีรายได้น้อย ไม่มีฐานะที่มั่นคง คงจะไม่ลงทุนนำเงินไปบริจาคเพื่อขอรับหนังสือไปเสนอขายต่อ เพราะไม่สามารถคาดคะเนได้ว่ากลุ่มพ่อค้าผู้รับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพจะรับซื้อในราคาที่สูงหรือต่ำกว่าทรัพย์ที่บริจาคไป

7. สอบถามข้อมูล

การสอบถามข้อมูลผู้ที่มาร่วมงานหรือมาติดต่อขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพของเจ้าภาพหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนั้นก็ใช่ว่าจะเป็นอีกวิธีคัดกรองอีกวิธีหนึ่ง ที่ป้องกันผู้ที่ทายาทหรือเจ้าภาพไม่พึงประสงค์ เพื่อให้ทราบข้อมูลด้านที่มาหรือการทราบข่าวสารของผู้ที่มาร่วมงาน เพื่อสะดวกต่อการบริหารจัดการ จัดประเภทผู้มาร่วมงานรวมถึงจัดระเบียบการแจก-รับหนังสืออนุสรณ์งานศพด้วยเช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตราชเลขาธิการและองคมนตรีท่านหนึ่ง ที่แจกเป็นบัตรรับหนังสือจำนวน 2 ใบ เป็นบัตรรับหนังสือที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงาน 1 ใบ และเป็นบัตรรับหนังสือที่จัดพิมพ์โดยทายาทและครอบครัว จำนวน 1 ใบ โดยเฉพาะบัตรรับหนังสือที่จัดพิมพ์โดยทายาทและครอบครัว ที่มีความเข้มงวดในการแจกและรับด้วย หรืออย่างงานพระราชทานเพลิงศพศิลปินแห่งชาติท่านหนึ่ง ที่มีบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ นำบัตรไปติดต่อขอรับหนังสือดังกล่าว จะถูกสอบถามว่ามีความเกี่ยวข้องในด้านใดกับผู้วายชนม์ เป็นต้น (ธนพล ทับทิม, 2555)

จากข้อมูลที่กล่าวมา พบว่ามาตรการต่างๆ นั้น ทางเจ้าภาพหรือทายาทไม่ได้มีการเลือกใช้หรือปฏิบัติมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้การบริหารจัดการ จัดระเบียบการแจก-รับหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในทุกๆ งาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ เจตนารมณ์หรือเป้าหมายการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพของทางทายาทหรือเจ้าภาพว่ามีความต้องการแจกหรือเผยแพร่มากน้อยเพียงใด

สามารถสรุปได้ว่าการไปขอรับหนังสือภายในงานๆ หนึ่ง ของพวกผีนั้นจะกระทำกันประมาณ 3 รอบ รอบแรกในเวลาประมาณ 15.00-16.30 น. คือการได้รับแจกตามปกติโดยทางเจ้าภาพนำมาแจกให้ตามศาลาต่างๆ ครั้งที่ 2 คือเมื่อใกล้ประกอบพิธี (ช่วงเวลาท้ายๆ ของการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ) โดยจะไปนั่งเพื่อขอรับแจกในที่ใหม่ซึ่งไม่ใช่ซ้ำกับที่ได้รับแจกในครั้งแรก และครั้งที่ 3 หลังจากเสร็จพิธีและองค์ประธานในพิธีเสด็จฯ กลับแล้ว จะเข้าไปขอจากเจ้าภาพหรือจาก

แหล่งที่พักหนังสือ ประกอบกับในหลายๆ งานที่ทางเจ้าภาพได้มอบหมายให้กลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่มีได้เกี่ยวข้องกับผู้ตายหรือทางเจ้าภาพโดยตรง มาดำเนินการจัดการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าว ก็ไม่ทราบว่า มีพวกผีเข้ามาแฝงตัวเพื่อขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพอยู่ด้วย ทำให้หลายงานมีกระบวนการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ขาดการรัดกุมและรอบคอบในการแจก เช่น งานพระราชทานเพลิงศพบุคคลสำคัญด้านการศึกษาของโลกชาวไทยท่านหนึ่ง ที่ผู้ดำเนินการแจกหนังสือเป็นนักเรียนลูกเสือ ซึ่งพวกผีเห็นว่าเป็นเด็กนักเรียนธรรมดาที่ไม่รู้เรื่องอะไรก็ทำการแย่งหนังสือไปจากมือซึ่งๆ หน้า หรือบางงานที่มีการบริหารจัดการแจกที่ไม่ค่อยได้เด็ดขาด พร่ำเพรื่อ ผู้แจกดูไม่น่าเกรงขาม จึงถือเป็นโอกาสและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พวกผีกลุ่มต่างๆ ได้หนังสือไปเป็นจำนวนมาก

ในช่วงท้ายของงานหลังจากที่ผู้มาร่วมงานวางดอกไม้จันทน์ครบถ้วนเสร็จสิ้น และต่างพาทยอยกันกลับแล้ว พวกผีกลุ่มต่างๆ ก็จะใช้เวลานี้ให้เป็นประโยชน์ในการเสาะแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพในวิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น มาไว้ในครอบครองให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ก่อนจะส่งเสนอขายยังแผงจำหน่ายหนังสือต่อไป โดยผีชั้นล่างและผีชั้นกลางจะนำไปส่งเสนอขายยังแผงหนังสือวันนั้นทันที ส่วนผีชั้นสูงมักจะไปขอรับแจกเพิ่มจากทางเจ้าภาพหรือทายาทก่อนกลับเสมอ และจะหาเวลาหรือโอกาสที่เหมาะสมมาส่งเสนอขายยังแผงหนังสือต่อไป

ตารางที่ 2 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้นิยมสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพกับกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพส่งแผงหนังสือ (พวกผีกลุ่มต่างๆ)

กลุ่มบุคคล	การศึกษา / อาชีพ / หน้าที่การงาน / ฐานะ	การหาข้อมูลงานศพ	การแต่งกาย	การเตรียมตัว	การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในงาน	การขอรับหนังสือ	การจัดการหนังสือ
ผู้สะสมหนังสือ	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป เป็นชนชั้นกลาง มีอาชีพและรายได้ประจำ	กรอข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน / คนรู้จัก / กลุ่มพ่อค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพ	ชุดนักศึกษา / ชุดสากลนิยม สุภาพเรียบร้อย	ไปถึงบริเวณงานล่วงหน้า 1-1.30 ชั่วโมง ก่อนประกอบพิธี และนั่งรออยู่บริเวณศาลาหรือสถานที่ที่จัดไว้ให้	นั่งรอเวลาประกอบพิธีตามปกติ ให้เกียรติผู้วายชนม์และเจ้าภาพด้วยการขึ้นวางดอกไม้จันทน์ และรอเสด็จฯ กลับจึงออกจากงาน	ได้รับแจกหนังสือ 1 คนต่อ 1 เล่ม หากไม่ได้รับแจกก็ไปหาซื้อภายหลัง	อ่านและเก็บสะสม/ อ่างอิงทางวิชาการ
ผีชั้นล่าง	มีวุฒิทางการศึกษาดำไม่ค่อยมีความรู้ ไม่มีอาชีพประจำ ยังชีพด้วยการขอรับแจกทาน	ประกาศบนกระดาน หน้าศาลา / เครือข่ายพวกผีด้วยกัน	เสื้อยืดคอกปก / กางเกงสแล็คส์ / ผ้าถุง / รองเท้าแตะ	ไปถึงบริเวณงานล่วงหน้าหลายชั่วโมง เพื่อสำรวจสถานที่เก็บหนังสือและแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในเครือข่าย	เดินสำรวจสถานที่แจกหนังสือที่ว่างตลอดเวลา ไม่อยู่กับที่ ไม่รวมชั้นวางดอกไม้จันทน์	ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้รับแจกหนังสือในจำนวนที่มากที่สุด	ส่งหนังสือที่ได้รับทั้งหมดให้แผงหนังสือเก่า-มือสองตามที่ต่างๆ
ผีชั้นกลาง	มีคุณวุฒิทางการศึกษาชนชั้นกลาง มีอาชีพและรายได้ประจำ	กรอข่าวหนังสือพิมพ์ / คนรู้จัก	ชุดสากลนิยม สุภาพเรียบร้อย ดูภูมิฐาน	ปฏิบัติตนเช่นเดียวกับกลุ่มผู้สะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพ	นั่งรอเวลาประกอบพิธีตามปกติ บางครั้งก็ร่วมพิธีเผา บางครั้งเมื่อได้รับแล้วก็ไปขอรับในงานอื่นต่อ	ได้รับแจกหนังสือ 1 คนต่อ 1 เล่ม หากมีเวลาก็ไปงานอื่นต่อ	ส่งหนังสือที่ได้รับทั้งหมดให้แผงหนังสือเก่า-มือสองตามที่ต่างๆ
ผีชั้นสูง	มีคุณวุฒิทางการศึกษา เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการงานพิธีศพ / บุคลากรสังกัดหน่วยงาน	กำหนดการ / คำสั่งที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่	เครื่องแบบสำหรับปฏิบัติงาน/หน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทุกขั้นตอน	ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทุกขั้นตอน	เจ้าภาพหรือทายาทจะมอบให้ครวละหลายเล่ม บางครั้งก็ไปขอเพิ่มกับทางเจ้าภาพ ครวละหลายเล่มเช่นกัน	ส่งหนังสือที่ได้รับทั้งหมดให้แผงหนังสือเก่าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง

5.3 ผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ

ในการศึกษาขบวนการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพครั้งนี้ สิ่งหลักที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และจำเป็นต้องกล่าวถึง คือ บริบททางการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ ที่ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ทางการค้า แหล่งจำหน่าย รวมถึงผู้ประกอบการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดในขบวนการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ ซึ่งแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพที่กลุ่มนักอ่านหรือนักสะสมหนังสือประเภทนี้มาเลือกซื้อหา มีอยู่หลายแห่งทั่วกรุงเทพมหานคร โดยแหล่งดังกล่าวจะเป็นที่รู้จักกันภายในกลุ่มนักอ่าน นักสะสมหนังสือประเภทนี้ ผู้คนทั่วไปในสังคมมักไม่ค่อยทราบ แหล่งจำหน่ายที่สำคัญ ได้แก่ แผงลอยหนังสือเก๋าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง แผงลอยหนังสือเก่าตลาดนัดวรจักร (คลองถม) ร้านหนังสือเก่าภายในตลาดนัดจตุจักร หรือร้านหนังสือชั้นใต้ดินห้างสรรพสินค้ายูเนี่ยนมอลล์ ดังที่ได้กล่าวมาในบทที่ 4 แต่ด้วยเงื่อนไข ปัจจัยและข้อจำกัดต่างๆ ในการศึกษาและเก็บข้อมูลแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพให้ครบทุกแหล่งดังที่กล่าวมานั้น การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะขอกกล่าวถึงบริบททางการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ เฉพาะแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้างเพียงแห่งเดียว เนื่องด้วยเป็นแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพที่นอกจากจะเปิดพื้นที่ให้ผู้สนใจหรือนิยมหนังสือประเภทนี้ ได้มีโอกาสมาเลือกซื้อเลือกหาเก็บสะสมไว้ในครอบครองแล้ว ยังเป็นแหล่งรับซื้อหนังสืออนุรักษ์งานศพโดยตรงจากพวกฝึกกลุ่มต่างๆ และเป็นต้นทางการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ส่งต่อไปยังแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพแหล่งอื่นๆ ทำให้หนังสืออนุรักษ์งานศพนั้นหมุนเวียนในตลาดหนังสือเก่า หนังสือมือสองอยู่ตลอดเวลา

จากการสำรวจการซื้อขาย-จำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในพื้นที่การค้าแห่งนี้ พบว่ามีแผงจำหน่ายหนังสือดังกล่าว จำนวน 3 แผง โดยผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์บรรยากาศการซื้อขายหนังสืออนุรักษ์งานศพในแต่ละวัน สังเกตการณ์การมาเลือกซื้อเลือกหาของผู้สะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพ สังเกตการณ์การส่งหนังสือของกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพ (พวกผี) รวมถึงอาศัยการอุดหนุนเลือกซื้อหนังสือที่วางจำหน่ายจากแผงทั้ง 3 เป็นประจำจนมีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นการส่วนบุคคลกับผู้ค้าหนังสือดังกล่าว จนสามารถขอสัมภาษณ์-พูดคุยอย่างเป็นทางการได้ และพบว่าข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์นั้น เป็นข้อมูลเชิงลึกที่หากเผยแพร่ไปแล้วอาจกระทบต่อภาพลักษณ์ ชื่อเสียง หน้าที่การงาน การประกอบอาชีพ รวมถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อีกทั้งผู้ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ดังกล่าว ไม่ประสงค์จะแสดงตัวตน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอใช้นามสมมติในการกล่าวถึงบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้ค้าหนังสือประเภทดังกล่าวจำนวน 3 ราย ได้แก่ เล็ก (นามสมมติ) กลาง (นามสมมติ) และ ใหญ่ (นามสมมติ) โดยมีข้อมูลรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับบริบททางการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ดังนี้

พื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง เป็นลักษณะการค้าบนบาทวิถี หาบเร่แผงลอย แบบกะดิน เลียบถนนมหาธาตุ ตั้งแต่สวนนคราภิรมย์ไปจนถึงด้านหน้าชุมชนหน้าวัง ส่วนใหญ่จำหน่าย

สินค้าจำพวกของเก่า ของมือสองสารพัดสารพัน เป็นต้นว่า วัตถุมงคลต่างๆ ยาแผนโบราณ หนังสือเก่า ของใช้แปลกๆ จากทั่วทุกมุมบ้าน ดังนั้นจะเป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักอ่าน นักสะสมหนังสือเก่าว่า หากต้องการหนังสือเก่า หนังสือแจกหรือหนังสือที่พิมพ์ขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ อย่างหนังสืออนุสรณ์งานศพบุคคลต่างๆ ก็สามารถมาเลือกซื้อหาได้ที่แห่งนี้ (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555)

แผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพในพื้นที่ดังกล่าว มีรูปแบบการตั้งแผงจำหน่ายในลักษณะแบกะดิน สามารถจัดการเคลื่อนย้ายเก็บได้ไม่ถาวรอยู่กับที่ และแบบตั้งเป็นร้านค้าประจำถาวรอยู่กับที่ จัดจำหน่ายหนังสือมือสอง หนังสือเก่าและหนังสืออนุสรณ์งานศพ ปะปนกันจำนวนรวมกว่า 100 เล่ม โดยใช้ตะแกรงเหล็กวางบนเก้าอี้พลาสติกจำนวน 4 ตัว เหมือนโต๊ะวางของ จัดเรียงนำหนังสือที่ต้องการจำหน่ายไว้บนตะแกรงเหล็ก จัดเรียงหนังสือบนตะแกรงเหล็กให้เห็นปก หากฝนตกก็จะเอาพลาสติกผืนใหญ่คลุมไว้แล้วใช้คลิปหนีบกระดาษสีดำหนีบพลาสติกกับตะแกรงเหล็กไว้ เพื่อป้องกันลมพัดแผ่นพลาสติกปลิว หนังสือที่วางจำหน่ายบางเล่มบรรจุอยู่ในถุงพลาสติก ผู้ที่สนใจสามารถขอดูได้ และจัดวางเรียงจำหน่ายแยกประเภทหนังสืออย่างชัดเจนเป็นส่วนๆ เช่น ส่วนหนังสืออนุสรณ์งานศพ หนังสือมือสอง หนังสือเก่า หลายแผงมีร่มขนาดใหญ่กางไว้เพื่อป้องกันแสงแดดและฝนตก มีค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการแผง เช่น ค่าปรับการตั้งหาบเร่แผงลอย (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) ค่าฝากของเวลาเก็บแผงในแต่ละวัน รวมถึงค่าเช่าร่มขนาดใหญ่สำหรับกันแดดและฝน (กลาง [นามสมมติ], 2555) บางแผงมีการว่าจ้างคนมาอนเฝ้าในยามวิกาล (เล็ก [นามสมมติ], 2555) เปิดแผงจำหน่ายทุกวันในช่วงสายและเก็บแผงในช่วงเย็นก่อนพลบค่ำในช่วงเวลาประมาณ 17.30-18.00 น. หรือเก็บแผงทันทีหากมีฝนตก (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555)

ผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพกลุ่มนี้ มีทั้งเพศชายและหญิง อยู่ในวัยกลางคน หลายรายเคยมีอาชีพประจำแล้วลาออกจากราชการหรือเกษียณอายุออกมาตั้งแผงจำหน่ายหนังสือมือสอง-หนังสือเก่าบนบาทวิถีภายในพื้นที่ย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ยึดเป็นอาชีพหลักมาประมาณ 8-9 ปี โดยอาศัยพื้นฐานจากความสนใจในการอ่านและสะสมหนังสือทุกประเภท หลายรายได้นำหนังสือที่ตนเองเคยอ่านหรือสะสมอยู่มาวางขายด้วย และทุกรายมีประสบการณ์การจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3-5 ปี โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่มีลูกค้ากลุ่มหนึ่งมาถามซื้อหา จนเมื่อมีผู้ต้องการมากขึ้นจึงแสวงหามาจำหน่าย เพื่อเป็นการรักษากลุ่มลูกค้าเอาไว้ โดยในระยะแรกก็ไปแสวงหาเองตามงานศพหรือหาซื้อตามแผงหนังสือเก่า-มือสองที่มีหนังสือประเภทดังกล่าววางจำหน่าย หลายรายจึงเห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพสามารถซื้อขาย-แลกเปลี่ยนได้ และมองว่าการหารายได้จากการทำธุรกิจการค้าหนังสือมือสองหรือหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น ไม่จำเป็นต้องลงทุนสูง เนื่องจากหนังสือที่นำมาจำหน่ายนั้น เป็นหนังสือที่ได้รับแจกฟรี หลายเล่มได้รับความสนใจและเป็นที่ต้องการอยู่เสมอ มีต้นทุนในการบริหารจัดการน้อย และสามารถกำหนดหรือตั้งราคาจำหน่ายหนังสือได้ถูกกว่าร้าน

หนังสือทั่วไป อันเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินการธุรกิจนี้ (เล็ก [นามสมมติ], 2555; กลาง [นามสมมติ], 2555; ใหญ่ [นามสมมติ], 2555)

หนังสือที่วางจำหน่ายบนแผงดังกล่าว มีหลากหลายประเภท ส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่ได้มาจากการรับซื้อ หนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นสำหรับแจกโดยเฉพาะจะมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 ของหนังสือทั้งหมดที่วางจำหน่าย (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) อีกร้อยละ 20 เป็นหนังสือประเภทอื่นๆ ทั่วไปที่รับซื้อจากหลายบุคคลหลายสถานะ เช่น ผู้คนทั่วไปที่เป็นเจ้าของหนังสือ ผู้ค้าของเก่า (รถซาเล้ง) (เล็ก [นามสมมติ], 2555) รวมไปถึงคนเร่ร่อนไร้บ้านทั่วไป ฯลฯ ที่นำมาเสนอขายให้ และในจำนวนหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นสำหรับแจกโดยเฉพาะ ร้อยละ 70 เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่รับซื้อจากกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพหรือพวกฝีกกลุ่มต่างๆ ซึ่งผู้ค้าไม่ได้รู้จักกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นการส่วนตัว หากแต่กลุ่มคนเหล่านี้ทราบว่ามีแหล่งหรือผู้รับซื้อหนังสือประเภทนี้จึงนำมาเสนอขายให้ (เล็ก [นามสมมติ], 2555; กลาง [นามสมมติ], 2555; ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) โดยกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือดังกล่าว มีทั้งกลุ่มผีชั้นล่าง ผีชั้นกลางและผีชั้นสูง แต่โดยส่วนใหญ่หนังสือที่แผงเหล่านี้รับซื้อจะมาจากกลุ่มผีชั้นล่าง รองลงมา ก็จะเป็นกลุ่มผีชั้นสูงและผีชั้นกลางตามลำดับ

แผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพบานาทำเตียน-ท่าช้างจะรับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพจากผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพหรือพวกฝีกกลุ่มต่างๆ ที่นำมาเสนอขายทุกวันในช่วงเวลาที่แผงเปิดจำหน่ายและหลังจากปิดแผงเล็กน้อยก่อนพลบค่ำ โดยในการเสนอขายหนังสือของกลุ่มผีชั้นล่างและผีชั้นกลางนั้น ส่วนมากมักจะรีบเสนอขายให้กับแผงใดก็ได้ที่สามารถรับซื้อได้ทันที วันต่อวันไม่นิยมเก็บหนังสือไว้นานและไม่มีแผงเสนอขายประจำ (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) เนื่องจากหลายคนเป็นคนเร่ร่อนไร้บ้าน หากเก็บหนังสือไว้อาจเสี่ยงกับการสูญหายถูกขโมยหรือเปียกน้ำเปียกฝนก็มีสูง (เล็ก [นามสมมติ], 2555) เช่น จัดงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ ในเวลา 17.00 น. หนังสือจะถูกนำมาเสนอขาย ตั้งแต่เวลา 17.30 น. เป็นต้นไปจนปิดแผงของวันนั้นๆ บางงานยังไม่ได้ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ ก็มีหนังสือวางจำหน่ายที่แผงแล้ว ส่วนกลุ่มผีชั้นสูงจะเสนอขายหนังสือในช่วงวันและเวลาทำการของตนเอง โดยจะเลือกเสนอขายให้กับแผงหนังสือที่ตั้งอยู่ใกล้กับที่ทำงาน/หน่วยงานมากที่สุด (ชนพล ทับทิม, 2555) บางครั้งมีการตระเวนสำรวจราคาซื้อตามแผงต่างๆ ก่อน และการเสนอขายในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับโอกาส ปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ ด้วย เช่น ความต้องการเงินหรือพึงพอใจในราคาซื้อและไม่ต้องการเก็บไว้เพื่อเก็งกำไรอีกต่อไป เป็นต้น (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

การรับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพของแผงหนังสือดังกล่าว ผู้ค้าจะรับซื้อทั้งแบบที่ได้รับแจกเป็นรายเล่ม รับแจกเป็นชุดบรรจุอยู่ในถุงอย่างดีและรับแจกเป็นบัตรรับหนังสือ เมื่อพวกผี

กลุ่มต่างๆ นำมาเสนอขายให้ ผู้ค้าอาจไม่รับซื้อทุกเล่ม** หากมีเล่มที่ต้องการจะทำการตรวจนับจำนวน คำนวณมูลค่า รับซื้อไว้โดยจ่ายเป็นเงินสดทันที (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) หรือจะสอบถามราคาจาก พวกผีที่ต้องการเสนอขายก่อนเสมอ (กลาง [นามสมมติ], 2555) ดังนั้นผู้ค้าจะอยู่ในฐานะของพ่อค้า คนกลางที่คอยรับซื้อ หากพวกผีกลุ่มต่างๆ ที่นำมาเสนอขายให้ เรียกราคาสูงก็จะไม่รับซื้อ แต่โดยส่วนใหญ่ผีมักจะไม่ค่อยเสนอหรือเรียกราคา และหากผู้ค้ารับซื้อในราคาต่ำหรือกดราคา พวกผีก็สามารถ ไปเลือกเสนอขายแผงอื่นๆ ที่รับซื้อในราคาที่ดีขึ้นพอใจได้เสมอ (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพหลายงานมีการแจกของชำร่วยที่ระลึกอย่างอื่นเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพด้วย เช่น หนังสือสวดมนต์ หนังสือธรรมะ แผ่นซีดีธรรมะ ยาต้ม ยาหม่อง พัด ผ้าเช็ดหน้า พระเครื่อง วัตถุมงคลต่างๆ ต้นไม้ บัตรรับหนังสือเล่มอื่นเพิ่มเติม ฯลฯ รวมบรรจุในถุงผ้าหรือกระเป๋าสวยๆ เป็นชุดๆ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ผู้ค้าก็จะยึดหลักในการรับซื้อ คือ จะรับซื้อทั้งชุด ไม่แยกหรือเลือกประเภทของ ผีบางคนโดยเฉพาะกลุ่มผีชั้นล่าง นำมาเสนอขายให้ไม่ครบ ของแจกบางอย่างก็จะเก็บไว้ใช้เสียเอง เช่น ถุงผ้า ยาต้ม ยาหม่อง ผ้าเช็ดหน้า โดยเฉพาะงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพพระเถระานุเถระ ที่งานหนึ่งๆ มีของแจกเป็นจำนวนมาก เช่น พระเครื่องหรือวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งพวกผีชั้นล่างบางคนมีความรู้เรื่องพระ ก็จะแยกเก็บเอาไปเสนอขายที่แผงพระต่างหาก*** เนื่องจากพระหรือวัตถุมงคลบางองค์บางรุ่นมีมูลค่าสูง ดังนั้นหากผู้ค้าทราบข้อมูลว่าในงานหนึ่งๆ มีอะไรแจกบ้างก็จะบอกให้ผีที่แอบเก็บเอาของบางส่วนออกไปใช้เอง เอามาส่งให้ครบ มิฉะนั้นจะไม่รับซื้อ หรือรับซื้อไว้ในราคาต่ำ เนื่องจากมีจำนวนของไม่ครบ (เล็ก [นามสมมติ], 2555; พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพที่มีการแจกเป็นบัตรรับหนังสือแทนตัวเล่มหนังสือ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพลตำรวจเอกเอกภาพ สารสิน งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระ

** ผู้ค้าจะพิจารณาและประเมินอย่างผิวเผินว่า เล่มใดที่มีความน่าสนใจ คาดว่าน่าจะเป็นที่ต้องการ และสามารถวางจำหน่ายได้ ก็จะรับซื้อไว้ โดยตีราคาเป็นรายเล่ม หากมีจำนวนมากหลายเล่ม ก็จะรับซื้อโดยตีราคาเหมา (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระยะเวลาการนำมาเสนอขายของพวกผีด้วย โดยผู้ค้ามีหนังสือไว้จำหน่ายจำนวนหนึ่งแล้วจากการรับซื้อจากผีคนแรกๆ ที่ได้รับแจก แล้วนำมาเสนอขายทันทีหลังจากเสร็จงาน (เวลา 18.00-18.10 น.โดยประมาณ) และอาจจะพิจารณาไม่รับซื้อเพิ่มเติมจากผีที่นำมาเสนอขายภายหลังหรือผีที่เก็บหนังสือไว้ก่อน หากจะรับซื้อก็รับซื้อไว้ในราคาต่ำที่ต่ำลงมาจากการรับซื้อในครั้งแรกๆ เนื่องจากผีบางกลุ่มที่ไม่มีแผงเสนอขายประจำ จะทำการสำรวจตลาดหนังสือก่อนตัดสินใจนำมาเสนอขาย (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

*** กลุ่มผีชั้นล่างจะมีความรู้เรื่องการเสนอขายพระหรือวัตถุมงคลต่างๆ มากกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพ เนื่องจากส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือไม่ออกและไม่รู้จักผู้วายชนม์ จึงให้ผู้ค้าเป็นผู้ตัดสินใจรับซื้อเป็นหลัก มักจะไม่ค่อยเสนอหรือเรียกราคาจำหน่ายมากนัก แต่ถ้าเป็นกลุ่มผีชั้นกลางและผีชั้นสูง จะมีความรู้ในการเสนอขายทั้งหนังสือและวัตถุมงคล โดยจะสำรวจตลาดและต่อรองราคารับซื้อเสมอ (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

มหาธีรอาจารย์ (นิยม ฐานิสสร) อดีตคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช หรือแจกบัตรรับหนังสือเล่มรอง/เล่มอื่นๆ เพิ่มเติมควบคู่กับการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มหลัก เช่น งานพระราชทานเพลิงศพนายสวัสดิ์ วัฒนายากร อดีตองคมนตรี งานพระราชทานเพลิงศพพลอากาศตรีอาวุธ เงินชูกลิ่น ศิลปินแห่งชาติ ผู้ค้าก็จะรับซื้อบัตรที่กลุ่มพวกผีนำมาเสนอขายเช่นเดียวกับการรับซื้อเป็นตัวเล่มหนังสือ ทั้งนี้การเสนอขายบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ ไม่ได้มีหลักและวิธีการเสนอขายที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับโอกาส ปัจจัย เงื่อนไขหรือข้อจำกัดต่างๆ เช่น หากพวกผีมีความต้องการเงินอย่างจำเป็นเร่งด่วน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเก็บบัตรไว้รอรับหนังสือในภายหลัง จึงนำมาเสนอขายทันที หรือจะส่งเสนอขายให้แผงหนังสือไว้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้กับตนเอง เมื่อหนังสือจัดพิมพ์เสร็จ ก็จะไปติดต่อขอรับตามวัน เวลาและสถานที่ที่ระบุ แล้วนำหนังสือมาเสนอขายในภายหลังก็ได้ เพราะบัตรบางงาน เจ้าภาพ/ทายาทมีการระบุชื่อหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จะจัดพิมพ์ไว้บนบัตร ซึ่งการระบุชื่อหนังสือไว้บนบัตรดังกล่าว นั้น มีผลต่อราคาซื้อ เนื่องจากทำให้ทราบว่าหนังสือที่จะจัดพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือที่ดีหรือไม่ และถ้าพิจารณาแล้วว่าหากนำบัตรไปขอรับเป็นตัวเล่มหนังสือแล้วมาเสนอขายในภายหลังอาจได้ราคาที่สูงกว่าเสนอขายเป็นบัตรก็ได้ (ธนพล ทับทิม สัมภาษณ์, 2555)

ดังนั้นผู้ค้าทุกรายจะพยายามให้พวกผีนำของที่ได้รับแจกมาเสนอขายทั้งหมดทุกชิ้น เพื่อลดต้นทุนการรับซื้อให้มากที่สุดและลดความเสี่ยงที่จะถูก “ผีหลอก”[†]

นอกจากการรับซื้อจากพวกผีกลุ่มต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น กลุ่มผู้ค้าก็มีการแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพที่น่าสนใจเพิ่มเติม เช่น ผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพหลายรายมีบุคคลในครอบครัวหรือเครือญาติที่รู้จัก คุณเคย สนับสนุนกับกลุ่มผีชั้นสูง จึงอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลดังกล่าว ไปติดต่อขอรับหนังสือมาวางจำหน่าย (เล็ก [นามสมมติ], 2555) หรือผู้ค้าบางรายได้ทำการ

[†] การถูกผีหลอก คือ การที่ผู้ค้าเสียรู้พวกผี ซึ่งผีบางคนฉลาดและมีความโลภ อาจใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้จำนวนเงินมากที่สุดในการเสนอขายแต่ละครั้ง (เล็ก [นามสมมติ], 2555) เช่น

1. ผีอาจอ้างว่าไม่ค่อยได้ไปงานศพทำให้ไม่ค่อยมีของมาเสนอขาย จึงขอให้ผู้ค้ารับซื้อในราคาที่สูงหน่อย หรืออ้างว่าแผงอื่นๆ รับซื้อในราคาที่สูงกว่าแผงที่นำมาเสนอขาย จึงขอให้ผู้ค้ารับซื้อในราคาที่เท่ากับแผงอื่นๆ ด้วย แต่ในความเป็นจริงแผงอื่นอาจรับซื้อในราคาที่ต่ำกว่าก็ได้

2. นำของมาเสนอขายไม่ครบจำนวน มักเกิดกับกรณีที่ได้รับของแจกเป็นชุด เช่น ได้รับแจกบัตรรับหนังสือเล่มรอง/เล่มอื่นๆ เพิ่มเติมควบคู่กับหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มหลักด้วย ก็จะหนังสือเล่มหลักมาเสนอขายเพียงอย่างเดียว แล้วนำบัตรไปเสนอขายที่แผงอื่น ทำให้ได้รับของจำนวนไม่ครบ ส่งผลทำให้กำหนดราคาจำหน่ายให้กับลูกค้าได้ต่ำกว่าแผงอื่นๆ ที่มีจำนวนของที่ครบกว่า

3. ผีบางคนซื้อไปขายต่อ ตัวอย่างเช่น ขอซื้อจากแผงที่เล็กในราคา 50 บาท แล้วนำไปเสนอขายต่อให้แผงที่กลางในราคา 100 บาท ที่กลางวางจำหน่ายในราคา 150 บาท ที่กลางจึงถูกผีหลอกก็ต่อเมื่อทราบว่าแผงที่เล็กวางจำหน่ายได้ในราคาต่ำกว่าแผงตนเอง เป็นต้น

“เลี้ยงผี”^{††} ไว้ ผ่านวิธีการที่ลงทุนรับซื้อหนังสือจากฝึกกลุ่มต่างๆ ในราคาที่สูงกว่าแผงอื่นๆ และไม่กดราคา เป็นการดึงดูดให้ผีมาเสนอขายที่แผงของตนเป็นหลัก ประจำ สม่่าเสมอ (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) และผูกขาดการเสนอขายหนังสือกับแผงของตน ไปตลอด ทำให้แผงดังกล่าวมีโอกาสที่จะได้หนังสืออนุรักษ์งานศพจากทั่วทุกสารทิศมาวางจำหน่าย เช่น งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพบุคคลสำคัญหรือพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) (หลวงตามหาบัว) ที่จังหวัดอุดรธานี หรือ งานพระราชทานเพลิงศพนางถ้วน หลีกภัย (แม่ถ้วน) มารดาอดีตนายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ที่จังหวัดตรัง เป็นต้น (ชนพล ทับทิม, 2555; เล็ก [นามสมมติ], 2555) ที่ผู้ค้าบางรายเลี้ยงผีไว้สำหรับส่งไปขอรับแจกจากงานดังกล่าวโดยเฉพาะ โดยจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร ฯลฯ ให้ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ทำให้แผงมีความหลากหลายในด้านจำนวน เนื้อหา รูปแบบ ของหนังสืออนุรักษ์งานศพที่วางจำหน่าย หรือหนังสืออนุรักษ์งานศพบางเล่มมีผู้ต้องการเป็นจำนวนมาก เร่งด่วน กระทั่งหัน แต่ขาดหรือมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการ อาจรับติดต่อขอซื้อจากเครือข่ายกลุ่มผู้ค้าหนังสือด้วยกันเองในแหล่งจำหน่ายแห่งอื่นๆ เช่น แผงจำหน่ายหนังสือเก่าและหนังสืออนุรักษ์งานศพที่ตลาดนัดจรัลหรือในพื้นที่ย่านการค้าเดียวกันขณะนั้นทันที แล้วนำมาจำหน่ายต่อเพื่อเป็นการรักษารฐานลูกค้าไว้ก็ได้ (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

เมื่อได้ของจากการรับซื้อโดยวิธีการต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ค้าก็จะนับจำนวนพิจารณาตรวจสอบสภาพหนังสือทุกเล่ม หากเล่มใดที่อยู่ในสภาพที่ชำรุดหรือเก่ามากก็จะทำการบรรจุไว้ในถุงพลาสติกก่อนวางจำหน่าย บางแผงได้มีการติดป้ายราคาไว้ด้วย เพื่อสะดวกในการซื้อ-ขาย ในช่วงเวลาที่ตนไม่อยู่จำหน่ายในบางโอกาส (เล็ก [นามสมมติ], 2555) รวมถึงทำการจัดหมวดหมู่แยกประเภทของที่จะจำหน่ายไว้เป็นส่วนๆ ได้แก่ ส่วนที่เป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มเดียว ส่วนของชุดหนังสืออนุรักษ์งานศพและของแจกที่ระลึกอื่นๆ เพิ่มเติม ส่วนที่เป็นบัตรรับหนังสืออนุรักษ์งานศพ และส่วนของหนังสือเก่า หนังสือมือสองทั่วไป ซึ่งได้ทำการแยกประเภทและจัดหมวดหมู่ย่อยลงไปอีก เป็นนิตยสาร วารสาร ตำรา นวนิยาย เรื่องสั้น การ์ตูน พ็อกเก็ตบุ๊ก วรรณกรรมแปล ฯลฯ

จากการสำรวจหนังสืออนุรักษ์งานศพที่วางจำหน่ายแผงหนังสือพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้างนั้น พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยเอกชน-ประชาชนทั่วไป ร้อยละ 15 เป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ และร้อยละ 5 เป็นชุดหนังสืออนุรักษ์งานศพพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ โดยการตั้งราคาจำหน่ายหนังสือใน

---

^{††} ผู้ค้าที่เลี้ยงผีไว้มักจะได้หนังสืออนุรักษ์งานศพมาวางจำหน่ายอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งโดยส่วนมากมักเป็นแผงที่จำหน่ายแต่หนังสืออนุรักษ์งานศพเพียงอย่างเดียวโดยเฉพาะ ต่างกับแผงหนังสือที่จำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพควบคู่ไปกับหนังสือมือสองหรือหนังสือเก่าประเภทอื่นๆ ที่ไม่มีผีมาส่งเสนอขายให้เป็นประจำหรือไม่ได้เลี้ยงผีไว้ จึงต้องรับซื้อจากแหล่งหรือบุคคลอื่นๆ ด้วย เช่น บุคคลทั่วไป ผู้ค้าของเก่า คนเร่ร่อนไร้บ้าน ฯลฯ

แต่ละเล่มจะสัมพันธ์สอดคล้องกับราคาที่รับซื้อจากผี^{†††} และทุกแผงมีหลักในการจำหน่ายเดียวกัน คือ จะตั้งราคาจำหน่ายให้สูงไว้ก่อนเสมอ (หนังสือที่รับซื้อมาจากพวกผีอาจไม่ได้เป็นที่ต้องการหรือตรงกับ ความสนใจของผู้ซื้อแต่ละกลุ่ม (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) อีกทั้งราคาที่ตั้งจำหน่ายบนแผงเป็นราคา ที่ตั้งเพื่อไว้สำหรับการต่อรองของผู้ซื้อด้วย (เล็ก [นามสมมติ], 2555)) และมักจะจำหน่ายให้กับลูกค้า ขาจรในราคาที่สูงกว่าลูกค้าประจำ (เล็ก [นามสมมติ], 2555; ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) และลูกค้า ประจำสามารถซื้อด้วยเงินสดได้ (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) ซึ่งสามารถเล่าอธิบายได้ถึงวิธีการ ลักษณะเด่น ตลอดจนเทคนิคการขายหนังสืออนุสรณ์งานศพของแต่ละแผงในพื้นที่การค้าย่านท่า เตียน-ท่าช้าง ทั้ง 3 แผง ดังนี้

แผงพีเล็ก

แผงพีเล็กจะจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพในราคาปานกลาง ซึ่งพีเล็กคิดว่า การตั้ง ราคาจำหน่ายที่ไม่สูงจะเป็นการดึงดูดผู้คนทั่วไปสนใจมาเลือกซื้อหนังสือจากแผงตน โดยพีเล็กมี เทคนิคสำคัญในการขายหนังสือ คือ จะเน้นสร้างอรรถาธิบาย พูดคุย ถ้ามได้ลูกค้าที่มาเลือกซื้อเลือกหา หนังสือที่แผงทุกคน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ระหว่างพีเล็กกับลูกค้า ที่เกี่ยวข้องกับ หนังสือ รสนิยมการอ่าน การสะสมหนังสือของลูกค้า ซึ่งจากการสร้างสัมพันธ์ภาพดังกล่าวของพีเล็ก ทำให้แผงพีเล็กมีลูกค้าประจำเป็นจำนวนมาก (เล็ก [นามสมมติ], 2555) เมื่อมีลูกค้าแวะมาเยี่ยมเยียน ก็มักจะสนับสุนส่งเสริม เสนอขายหนังสือเล่มต่างๆ ให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าแต่ละคน (พร เทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555) ทำให้ลูกค้าเข้าใจว่าหนังสือที่แผงพีเล็กวางจำหน่ายนั้นมีราคาถูก ย่อมเยา ทั้งๆ ที่ราคาวางจำหน่ายก็ไม่ได้แตกต่างจากแผงอื่นเท่าไรนัก และเมื่อหนังสือขาดแผง พี เล็กก็มักจะไม่พยายามหามาวางจำหน่ายเพิ่มเติม ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มที่ขาดหรือไม่มีวางจำหน่ายจะขาย ดี เป็นที่ต้องการมากก็ตาม ซึ่งหากมีลูกค้ามาถามซื้อหนังสือเล่มดังกล่าว จึงจะทำการแสวงหาเพิ่มเติม โดยจะหาในวงแคบในหมู่พวกผีที่รู้จัก คู่คนเคย สนับสนุน รวมไปถึงแผงจำหน่ายหนังสือที่เป็นพันธมิตร ทางการค้าที่ไม่ใช่แผงคู่แข่ง และเมื่อได้แสวงหาหนังสือเล่มที่ต้องการแล้วก็จะโทรศัพท์แจ้งให้ลูกค้ามา รับที่แผงตามชื่อและหมายเลขที่ให้ไว้ และหลักในการประกอบการค้าของพีเล็กที่น่าสนใจอีกมุมหนึ่ง คือ พีเล็กจะไม่ถือโอกาสเอาเปรียบลูกค้าโดยการตั้งราคาจำหน่ายหนังสือเล่มที่มีความต้องการสูงใน ตลาด เว้นเสียแต่หนังสือเล่มที่ลูกค้าต้องการนั้นหายากจริงๆ จึงจะตั้งราคาจำหน่ายสูง แต่ก็ยังถือว่า ตั้งราคาจำหน่ายที่ถูกกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแผงอื่นๆ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) และเชื่อว่าแผงตนตั้ง ราคาจำหน่ายต่ำกว่าทุกแผง ซึ่งต่างจากแผงพีใหญ่ที่ตั้งราคาจำหน่ายสูงกว่าทุกๆ แผงในพื้นที่การค้า ย่านท่าเตียน-ท่าช้าง (พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล, 2555)

---

^{†††} การตั้งราคาวางจำหน่าย จะใช้หลักในการพิจารณาจากราคาที่รับซื้อจากพวกผี หากรับซื้อได้ใน ราคาต่ำ ก็สามารถวางจำหน่ายได้ในราคาไม่แพง ซึ่งจะมีรายละเอียดข้อมูลดังกล่าวในหัวข้อปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพต่อไป

แผงพีกลาง

แผงพีกลางจะจำหน่ายหนังสือหลากหลายประเภททั้งหนังสือเก่า หนังสือมือสอง หนังสือใหม่และหนังสืออนุรักษ์งานศพ อาศัยประสบการณ์จากการทำงานประจำมาใช้บริหารจัดการแผง เช่น มีหลักการซื้อ-ขาย การคิดคำนวณต้นทุน-กำไร-ขาดทุน ฯลฯ (กลาง [นามสมมติ], 2555) แต่พีกลางจะมีความรู้เรื่องหนังสือเก่ามากกว่าหนังสืออนุรักษ์งานศพ หนังสืออนุรักษ์งานศพที่วางจำหน่าย นอกจากจะรับซื้อจากกลุ่มผีชั้นล่างที่นำมาเสนอขายแล้ว ส่วนหนึ่งก็ได้มาจากบุคคลในครอบครัวที่รู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มผีชั้นสูงอีกด้วย ดังนั้นพีกลางจะไม่ค่อยกังวลเรื่องหนังสือจะขาดแผง (เล็ก [นามสมมติ], 2555) และส่วนใหญ่จะเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพบุคคลสำคัญ เช่น พระเถรานุเถระ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ศิลปินแห่งชาติ ฯลฯ โดยมีเทคนิคการจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ คือ หากลูกค้าคนไหนให้ความสนใจหนังสืออนุรักษ์งานศพ เช่น เลือกลูกค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพที่วางจำหน่ายมาพิจารณา หรือพูดคุย สอบถามถึงหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มที่ต้องการ โดยจะพูดอธิบายถึงลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนั้นๆ ให้ฟัง หากลูกค้ายังไม่สามารถตัดสินใจหรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเลือกซื้อ ก็จะแนะนำหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มต่างๆ ที่วางจำหน่ายบนแผงให้พิจารณาเป็นรายเล่ม โดยมีมักจะเลือกแนะนำเล่มที่ตนเห็นว่าเป็นหนังสือที่ดีมาเสนอขาย เช่น หนังสืออนุรักษ์งานศพผู้วายชนม์ที่มีชื่อเสียง หรือเล่มที่มีจัดพิมพ์เนื้อเรื่องที่มีความน่าสนใจ ส่วนชุดหนังสืออนุรักษ์งานศพหลายเล่ม หากพิจารณาแล้วว่าสามารถแยกจำหน่ายเป็นเล่มๆ ได้ก็จะแยกจำหน่าย (กลาง [นามสมมติ], 2555) โดยผู้ที่เป็นลูกค้าประจำสามารถต่อรองและซื้อได้ในราคาลดหย่อนมากกว่าลูกค้าจร และหากลูกค้าเป็นพวกผู้ค้าด้วยกันเองที่มาสแวงหาหรือติดต่อถามซื้อหนังสือ ก็มักจะจำหน่ายให้ในราคาที่สูงกว่าผู้ที่เป็นลูกค้าที่เป็นผู้สะสมหรือผู้สนใจทั่วไป ซึ่งต่างกับพีใหญ่ที่จำหน่ายให้ลูกค้าทุกประเภทในราคาที่เท่ากัน (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

แผงพีใหญ่

แผงพีใหญ่จะเป็นแผงที่เน้นจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นหลัก และเชื่อว่าเป็นแผงที่มีโอกาสรับซื้อหนังสืออนุรักษ์งานศพจากพวกผีกลุ่มต่างๆ ได้มากกว่าแผงอื่นๆ ในพื้นที่การค้า ย่านการค้าท่าเตียน-ท่าช้าง (เล็ก [นามสมมติ], 2555) โดยพีใหญ่มีหลักสำคัญในการรับซื้อหนังสือ คือ หากประเมินแล้วว่าหนังสือที่พวกผีกลุ่มต่างๆ นำมาเสนอขาย มีความน่าสนใจและเป็นที่ต้องการแน่นอน ก็จะรับซื้อไว้ในราคาที่สูง (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) ซึ่งจากการรับซื้อในราคาที่สูงนี้เอง ทำให้แผงพีใหญ่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพวางจำหน่ายในราคาที่สูงกว่าทุกๆ แผงในพื้นที่การค้า ย่านเดียวกัน และส่งผลให้หนังสือที่วางจำหน่ายมีความหลากหลายทั้งด้านปริมาณและแหล่งที่มา โดยเฉพาะหนังสืออนุรักษ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงาน/องค์กร ที่มีผู้ปฏิบัติงานประจำหน่วยงาน/องค์กรดังกล่าว อยู่ในสถานะของกลุ่มผีชั้นสูงที่เป็นเครือข่ายทางธุรกิจกับพีใหญ่โดยตรง จึงทำให้แผงพีใหญ่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพที่มาจากแหล่งที่มาดังกล่าวมาวางจำหน่ายอยู่เป็นประจำ และพีใหญ่

จะให้ความสำคัญกับลูกค้าประจำมากกว่าลูกค้าขาจร หากรับซื้อหนังสือมาจากพวกผีได้ในปริมาณที่จำกัด ก็จะไม่แย่งเก็บหนังสือไว้จำนวนหนึ่งสำหรับจำหน่ายให้ลูกค้าประจำก่อนเสมอ เมื่อมีผู้มาติดต่อสอบถามต้องการซื้อก็จะอ้างว่าไม่มีหรือหนังสือมีน้อย (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) หากรับซื้อมาได้ในปริมาณมากก็จะทำการแบ่งเก็บไว้ส่วนหนึ่งสำหรับจำหน่ายให้ลูกค้าประจำที่โทรศัพท์มาสั่งจองไว้ล่วงหน้า ที่เหลือจะวางจำหน่ายให้กลุ่มลูกค้าขาจรมาเลือกซื้อเลือกหาต่อไป (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

ลักษณะการหาหนังสืออนุรักษ์งานศพของแผงพีใหญ่มาวางจำหน่าย คือ จะรับซื้อหนังสืออนุรักษ์งานศพจากกลุ่มผีที่นำหนังสือมาเสนอขายให้ที่แผงเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ไปเสาะแสวงหาซื้อหนังสือจากแหล่งอื่นๆ เช่น ซาเล้ง ฯลฯ เพราะด้วยพีใหญ่มีอุปนิสัยและมีวิถีชีวิตที่หมกมุ่นอยู่กับการพนัน จึงไม่สนใจหรือพยายามจะแสวงหาหนังสือประเภทอื่นๆ ที่ไม่ใช่หนังสืออนุรักษ์งานศพมาวางจำหน่าย (เล็ก [นามสมมติ], 2555) และในบางกรณีที่มีหนังสือวางจำหน่ายแล้วจำนวนหนึ่งแต่มีความต้องการเพิ่มอีก พีใหญ่ก็มักใช้วิธีการขมขุกกลุ่มผู้ชายด้วยกันเอง ด้วยการไปติดต่อขอรับซื้อจากแผงอื่นๆ ในย่านพื้นที่การค้าเดียวกัน (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ในขณะที่พีใหญ่กลับบอกว่าไม่ได้รู้จักกับพวกผู้ค้าด้วยกันเป็นการส่วนตัว ไม่เคยทำธุรกิจการค้าใดๆ ในลักษณะที่ก้าวท้าวกัน และการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างแผงเป็นเรื่องปกติ (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555)

สำหรับการจัดจำหน่ายประเภทชุดหนังสืออนุรักษ์งานศพนั้น จะยึดหลักจำหน่ายเป็นชุดตามที่รับซื้อมา จะไม่แยกจำหน่ายเป็นเล่มๆ ในกรณีที่มีจำนวนครบชุด จะแยกเล่มจำหน่ายในกรณีที่มีจำนวนไม่ครบชุด หรือหากวันเวลาผ่านไปแล้วชุดหนังสืออนุรักษ์งานศพบางชุด ไม่มีผู้ที่พึงพอใจที่จะซื้อชุดหนังสือดังกล่าวทั้งชุด จึงจะค่อยพิจารณาเลือกเอาหนังสือเล่มที่เห็นว่าน่าสนใจที่สุด หรือมีผู้ต้องการมากที่สุดออกมาวางจำหน่ายต่างหาก (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) ส่วนที่เป็นประเภทบัตรรับหนังสือ นั้น ก็จะตั้งราคาจำหน่ายประเภทบัตรไว้ค่อนข้างสูง ทั้งบัตรที่ได้ระบุหรือไม่ได้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือที่จะจัดพิมพ์ เนื่องจากผู้ค้าไม่สามารถคาดเดาได้ว่าตัวเลขหนังสือที่จัดพิมพ์จะมีรูปแบบลักษณะหรือมีความน่าสนใจมากน้อยเพียงใด โดยผู้ซื้อสามารถขอซื้อบัตรดังกล่าวเพื่อไปติดต่อขอรับหนังสือภายหลังได้ ซึ่งต่างแหล่งจำหน่ายประเภทร้านหนังสือที่มักจะไม่นำจำหน่ายบัตร แต่จะเน้นจำหน่ายเป็นตัวเล่มมากกว่า โดยจะรอให้หนังสือจัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำบัตรไปติดต่อขอรับหนังสือ ซึ่งอาจจะไปติดต่อขอรับด้วยตนเองหรือว่าจ้างพวกผีให้ไปติดต่อขอรับแทนเพื่อมาวางจำหน่ายต่อไป (ธนพล ทับทิม, 2555)

กลุ่มผู้ซื้อหรือลูกค้าแผงหนังสืออนุรักษ์งานศพในพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง ข้าราชการและกลุ่มผู้สะสมที่มีความหลากหลายในด้านหน้าที่การงานรวมถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการมาเลือกซื้อหาหนังสืออนุรักษ์งานศพที่แตกต่างกันไป โดยผู้ที่ซื้อเพื่อเก็บหรือสะสมมักเป็นญาติหรือผู้รู้จักกับผู้วายชนม์ หรือผู้คนทั่วไปที่สนใจอัตชีวประวัติบุคคลสำคัญหรือมีชื่อเสียงแขนงต่างๆ กลุ่มผู้ที่มีหน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการศึกษา เช่น

อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา ที่ชื่อไปศึกษา ค้นคว้าหรืออ้างอิงเนื้อเรื่องที่จัดพิมพ์ในเชิงวิชาการ ส่วนกลุ่มพวกผู้ค้าหนังสือเก่า นักสะสมหนังสือเก่า นายทุน หรือผู้ค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพด้วยตัวเอง จะชื่อไปวางจำหน่ายต่อหรือเก็งกำไร ซึ่งผู้คนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะหมุนเวียนเปลี่ยนหน้ากันมาซื้ออยู่ตลอดเวลา โดยร้อยละ 50 เป็นลูกค้าขาประจำ และร้อยละ 50 เป็นลูกค้าขาจร (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

สำหรับแผงพีเล็กมีลูกค้าประมาณ 30 คนต่อวัน (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าแผงพีใหญ่มาก เนื่องจากแผงพีใหญ่จัดจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพโดยเฉพาะ มีหนังสืออนุรักษ์งานศพวางจำหน่ายตลอด และมีลูกค้าขาประจำมักโทรศัพท์มาติดต่อสอบถามก่อนเสมอ (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555)

หนังสืออนุรักษ์งานศพที่เป็นที่น่าสนใจ มักจะเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพพระเถระนุเคราะห์ หนังสืออนุรักษ์งานศพที่น่าเรื่องตำราอาหารหรือธรรมะมาจัดพิมพ์ โดยหนังสือที่คัดเลือกมาจำหน่ายนั้น ผู้ค้าจะพิจารณาจากความสนใจ ความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก เช่น หากลูกค้าเป็นผู้ที่ชื่นชอบเครื่องรางของขลัง ก็จะคัดหนังสืออนุรักษ์งานศพพระเถระนุเคราะห์มาวางจำหน่าย เป็นต้น (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

ด้วยหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นหนังสือที่บุคคลผู้เป็นทายาท เจ้าภาพ ตลอดจนผู้ที่ใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ จัดทำขึ้นเพื่อสำหรับแจกเป็นของชำร่วยที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมไว้อาลัยและแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพโดยไม่คิดมูลค่าใดๆ ดังนั้นการที่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพวางจำหน่ายตามแหล่งจำหน่ายหนังสือตามที่ตั้งต่างๆ จึงเป็นเรื่องแปลกสำหรับผู้คนทั่วไปที่ไม่ได้มีความนิยมนด้านหนังสือหรือสนใจด้านการอ่าน ที่มาพบเห็นการนำหนังสือประเภทดังกล่าวมาวางจำหน่าย ซึ่งก็อาจทำให้เกิดความสงสัยหรือไม่พอใจ โดยเฉพาะกับผู้ที่เป็นทายาทหรือเจ้าภาพงานศพ เช่น งานศพอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดท่านหนึ่ง ที่ภรรยาของผู้วายชนม์มาพบเจอหนังสือที่ตนเองจัดพิมพ์ขึ้น จึงเกิดอาการแปลกใจ สอบถามผู้ค้าว่ารู้จักบุคคลดังกล่าว (ผู้วายชนม์) หรือไม่และหนังสือมาวางจำหน่ายอยู่ตรงนี้ได้อย่างไร ด้วยความสงสัยจึงขอซื้อหนังสือเล่มดังกล่าวไปทั้งหมด หรืองานศพอดีตประธานศาลฎีกาท่านหนึ่ง ที่ผู้ค้าทราบมาว่าทางเจ้าภาพค่อนข้างรัดกุมในการแจกหนังสือมาก ซึ่งทำให้ผู้ที่มาร่วมงานไม่มีผู้ใดได้รับแจกหนังสือเลย แต่เมื่อทราบว่ามีหนังสือหลุดออกมาวางจำหน่ายได้ ก็ทำการส่งเจ้าหน้าที่ศาล และ สห.มากกว่าวันชื่อไปหมด โดยให้เหตุผลว่าผู้มาร่วมงานยังไม่ได้รับแจกเลย แล้วผู้ค้ามีสิทธิ์นำมาวางจำหน่ายได้อย่างไรก็มี (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

ปัจจุบันหนังสืออนุรักษ์งานศพ เป็นสิ่งพิมพ์อีกประเภทหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจเพิ่มมากขึ้นจากนักอ่านทั้งหลาย ด้วยความต้องการของบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่มีอัตราเพิ่มขึ้น และไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเฉพาะกลุ่มผู้สะสมอีกต่อไป พวกผีทั้งหลายก็มีวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย รวมถึงมีความ

ชำนาญมากขึ้น ด้วยอาศัยประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ เกี่ยวกับเงื่อนไข ปัจจัย ข้อจำกัดของงานศพในด้านต่างๆ ที่เป็นช่องทางสำคัญที่สามารถทำให้ไปขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพในแต่ละครั้งให้ได้จำนวนมากที่สุด ประกอบกับมีอำนาจในการต่อรองราคาซื้อขายได้มากขึ้น ที่เกิดขึ้นจากการอาศัยความคุ้นเคย สนับสนุนกับผู้ค้าในคราวที่นำหนังสือมาเสนอขายในแต่ละครั้ง ทำให้ในบางโอกาสมีบางคนจะไม่ส่งหนังสือให้กลุ่มผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพหรือของที่ระลึกประเภทต่างๆ เหมือนแต่ก่อน แต่จะขายหนังสืออนุสรณ์งานศพเองก็มี บริเวณพื้นที่ด้านหลังแม่พระธรณีบีบมวยผม ที่ทางกรุงเทพมหานครเปิดให้เป็นพื้นที่การค้าอีกพื้นที่หนึ่งในปัจจุบัน จึงทำให้แผงหนังสือที่ทำเตียน-ท่าช้างมีปริมาณรับซื้อที่ลดลง หรือมีบางคนใช้โอกาสจากการสังเกตการซื้อขายระหว่างผู้ค้ากับผู้ซื้อ ศึกษาข้อมูลว่าผู้ซื้อมีความต้องการหรือรสนิยมในการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพประเภทใด จึงไปติดต่อนัดแนะให้ผู้ซื้อคนดังกล่าวมารับซื้อหนังสือจากตนโดยตรง โดยไม่ต้องมาเลือกหาซื้อจากแผงหนังสือซึ่งมีที่จัดอยู่ในประเภท “ผีหัทหลัง” หรือ “ผีทรยศ” นี้ คิดเป็นร้อยละ 5 ของจำนวนผีที่มีอยู่ทั้งหมด นอกจากนี้แนวโน้มความต้องการหนังสืออนุสรณ์งานศพของร้านจำหน่ายหนังสือเก่า โดยเฉพาะร้านที่มีการเลี้ยงผีไว้ หากเล่มใดเป็นที่ต้องการ หนังสือเล่มดังกล่าวก็มักจะหลุดออกไปวางจำหน่ายตามแผงขนาดเล็ก อย่างแผงที่ย่านท่าเตียน-ท่าช้างในปริมาณที่น้อย ส่วนเล่มที่ร้านหนังสือไม่ต้องการ ก็จะถูกนำมาวางจำหน่ายที่แผงเป็นจำนวนมาก บางงานก็จำหน่ายไม่หมดหรือไม่มีผู้สนใจเลยก็มี ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ที่กล่าวมา ถือเป็นอุปสรรคสำคัญของการจัดการธุรกิจแผงหนังสืออนุสรณ์งานศพพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง (เล็ก [นามสมมติ], 2555)

ตารางที่ 3 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลแผงจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพในพื้นที่การค้าย่านท่าเตียนท่าช้าง

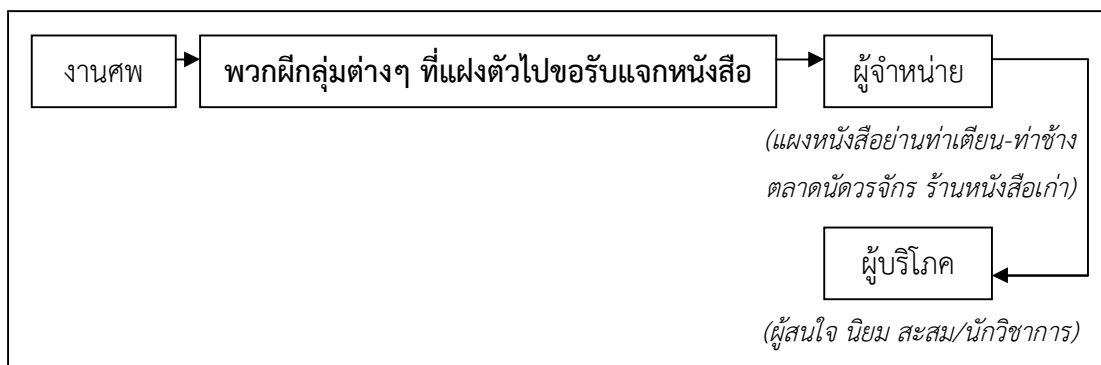
แผง	หนังสือที่วางจำหน่าย	การรับซื้อ	การแสวงหา	ลักษณะการจำหน่าย	กลุ่มลูกค้า	เทคนิคการจำหน่าย	การตั้งราคา
แผงพีเล็ก	หนังสือเก่า-มือสอง ร้อยละ 60-70 และหนังสืออนุรักษ์งานศพ ร้อยละ 30 และเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์โดยปัจเจกชนทั่วไป	รับซื้อจากผีชั้นล่าง และผีชั้นกลาง โดยรับซื้อในราคาปานกลาง ย่อมเยา	เลือกซื้อหาจากแผงเครื่องขายอื่นๆ ทั้งในย่านค้าเดียวกันและย่านการค้าพื้นที่อื่น เช่น ที่ตลาดนัดวรจักร	จำหน่ายตามรูปแบบ/ลักษณะที่รับซื้อมา (เป็นเล่ม/เป็นชุด หนังสือ/เป็นบัตรรับหนังสือ)	ลูกขาจร คือ คนทั่วไปที่ผ่านไปมาในย่านนั้น ส่วนลูกค้าขาประจำ คือ กลุ่มผู้สนใจ/นิยม/สะสมเป็นประจำจนคุ้นเคย	เน้นการสร้างสัมพันธ์ภาพและอภัยาศัยไมตรีที่ดี ขวนคุยเรื่องที่ถูกค่าขึ้นชอบ เช่น รสนิยมการอ่าน/สะสมหนังสือ ฯลฯ	ตั้งราคาจำหน่ายปานกลาง ลูกค้าประจำสามารถต่อรองราคาได้มีการส่งเสริมการขาย เช่น แถม
แผงพีกลาง	หนังสือเก่า-มือสอง ร้อยละ 40 และหนังสืออนุรักษ์งานศพ ร้อยละ 60 และเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์โดยปัจเจกชนทั่วไป	รับซื้อจากผีชั้นล่าง และผีชั้นกลาง และไม่สามารถกำหนดเป้าหมายการรับซื้อในแต่ละเล่มได้แน่นอน	ติดต่อขอซื้อจากกลุ่มผีชั้นสูงที่รู้จักคุ้นเคยกับบุคคลในครอบครัว	เช่นเดียวกับแผงพีเล็ก แต่ถ้าชุดหนังสือจะแยกขายเป็นรายเล่มและมักจะไม่จำหน่ายบัตรรับหนังสือ/ไม่มีบัตรวางจำหน่าย	เช่นเดียวกับแผงพีเล็ก แต่มีจำนวนและปริมาณน้อยกว่า	ชอบแนะนำหนังสืออนุรักษ์งานศพบุคคลสำคัญ/มีชื่อเสียงในสังคม เช่น นักการเมือง ศิลปินแห่งชาติ ฯลฯ	ตั้งราคาจำหน่ายปานค่อนข้างสูงและไม่เน้นการส่งเสริมการขายเหมือนแผงพีเล็ก
แผงพีใหญ่	หนังสือเก่า-มือสอง ร้อยละ 20 และหนังสืออนุรักษ์งานศพ ร้อยละ 80-90 และเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์โดยปัจเจกชนทั่วไป	รับซื้อจากผีชั้นล่าง ผีชั้นกลางและผีชั้นสูง โดยมักรับซื้อในราคาดี มีมูลค่าพอสมควร	มีการเลี้ยงผีเพื่อให้ไปขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพ โดยเฉพาะ	จำหน่ายตามรูปแบบ/ลักษณะที่รับซื้อมา ชุดหนังสือบางชุดอาจพิจารณาแยกขายเป็นรายกรณี	เช่นเดียวกับแผงพีเล็ก และพีกลาง แต่ครอบคลุมไปถึงประเภทอื่นๆ เช่น เว็บไซต์/ร้านหนังสือ ฯลฯ	ไม่มีเทคนิคการขายที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับกลุ่ม/ประเภทลูกค้า/ผู้ซื้อ	ตั้งราคาจำหน่ายสูงเมื่อเทียบกับแผงอื่นในย่านการค้าเดียวกันและค่อนข้างต่อรองราคายาก

6. เส้นทางและวงจรเครือข่ายขบวนการค้ำหนังสืออนุรักษ์งานศพ

จะเห็นได้ว่าค้ำหนังสืออนุรักษ์งานศพเล่มหนึ่งๆ จะเดินทางมาสู่มือผู้ที่ต้องการซึ่งมีหลากหลายสถานะและประเภทนั้น แต่ละเล่มมีต้นทางหรือจุดเริ่มต้นของการเดินทางหรือที่มาแตกต่างกันไป ซึ่งจากรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการค้ำหนังสืออนุรักษ์งานศพที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาสามารถกล่าวถึงเส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุรักษ์จากงานศพ (งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ) มาสู่แผงจำหน่ายหนังสือเก่า-มือสอง แล้วส่งต่อไปยังผู้บริโภคกลุ่มต่างๆ ได้จำนวน 3 เส้นทาง คือ เส้นทางจากงานศพ จากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย และจากหน่วยงาน/องค์กร โดยมีรายละเอียดของทั้ง 3 เส้นทาง ดังนี้

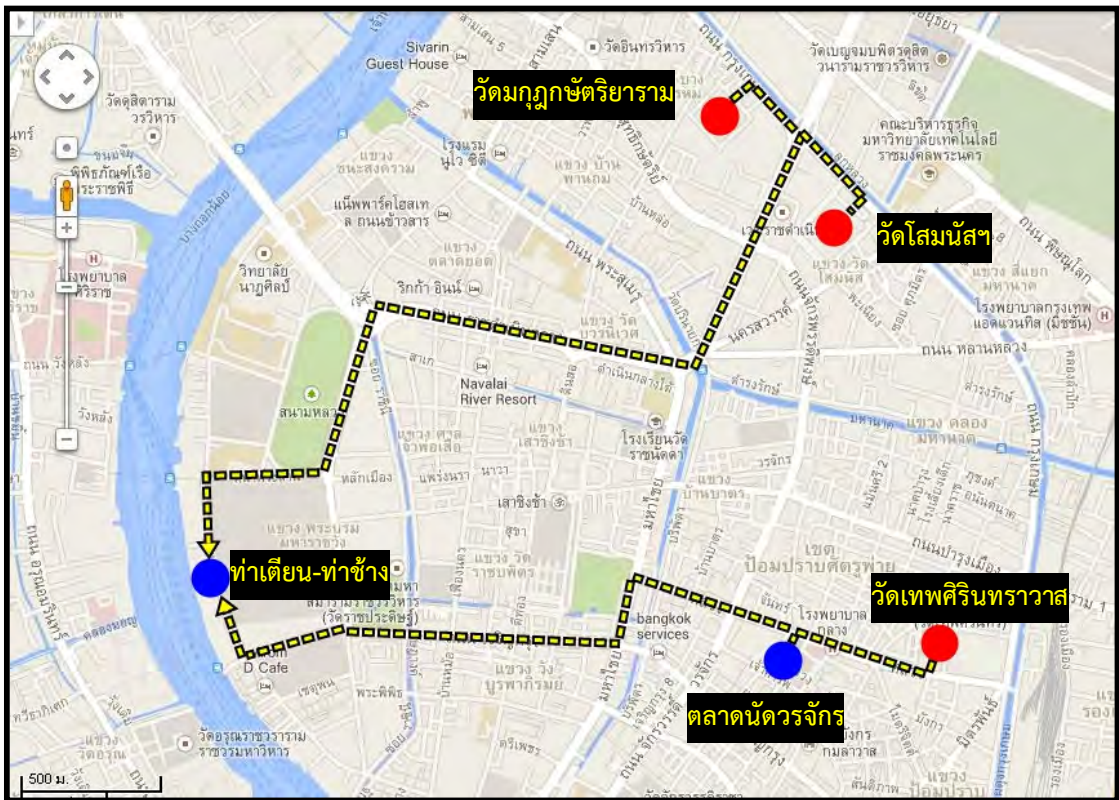
6.1 เส้นทางจากงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ

ภาพที่ 32 เส้นทางจากงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ

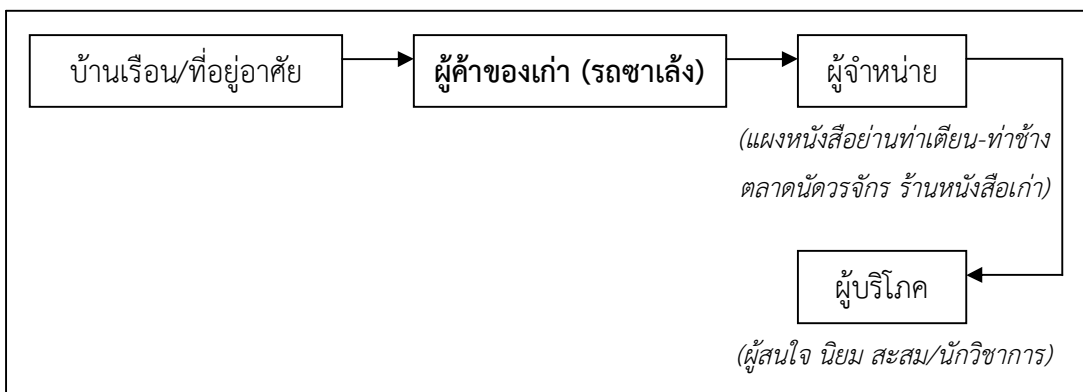
เส้นทางแรกเป็นเส้นทางที่หนังสืออนุรักษ์งานศพที่มีจุดเริ่มต้นการเดินทางมาจากงานศพ (งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ) ถือเป็นเส้นทางหลักและสำคัญ ที่ผู้ไปร่วมงานดังกล่าวทั้งในฐานะญาติสนิทมิตรสหาย แยกของทายาท/เจ้า รวมไปถึงผู้ที่แผงตัวเข้าไปขอรับหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นการเฉพาะ อย่างกลุ่มผู้สะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพบางราย ที่ไปขอรับแจกเพื่อเก็บสะสมไว้เป็นฐานข้อมูลความรู้ทางการศึกษาหรืออ้างอิงทางวิชาการ ฯลฯ หรือกลุ่มผู้แสวงหาเพื่อส่งเสนอขายให้แผงหนังสือเก่า-มือสองตามแหล่งพื้นที่การค้าย่านต่างๆ ได้แก่ พวกฝึกกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มผีชั้นล่างและผีชั้นกลาง เพราะถือว่าหนังสืออนุรักษ์งานศพเป็นของที่ได้รับแจกฟรีอยู่แล้ว ซึ่งเมื่อแผงตัวเข้าไปขอรับแจกโดยใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้หนังสือมาในปริมาณที่มากที่สุดเท่าที่จะสามารถปฏิบัติได้แล้วนั้น พวกผีดังกล่าวก็จะนำมาส่ง/เสนอขายยังแหล่งที่รับซื้อ โดยแหล่งรับซื้อที่สำคัญ ได้แก่ แผงหนังสือเก่า-มือสองย่านท่าเตียน-ท่าช้างหรือแผงย่านการค้าตลาดนัดวรจักร โดยจะเดินทางไปแหล่งรับซื้อเป้าหมายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เดินหรือนั่งโดยสารรถประจำทาง โดยใช้

เส้นทางการเดินทางที่ใกล้และประหยัดเวลาที่สุด ตามแต่ความสะดวกและส่วนบุคคล เมื่อหนังสือเดินทางมาถึงแผงแล้ว ผู้ค้าก็จะพิจารณา ติราคาประเมินรับซื้อเป็นเงินสด โดยผู้ที่สนใจหรือต้องการที่ไม่สะดวกไปขอรับแจกจากงานศพ จะมารอเลือกซื้อหาที่แผงตั้งแต่เวลาประมาณ 17.30 น. เป็นต้นไป

ภาพที่ 33 เส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุรักษ์งานศพจากงานศพมายังแผงจำหน่ายหนังสือ

6.2 เส้นทางจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย

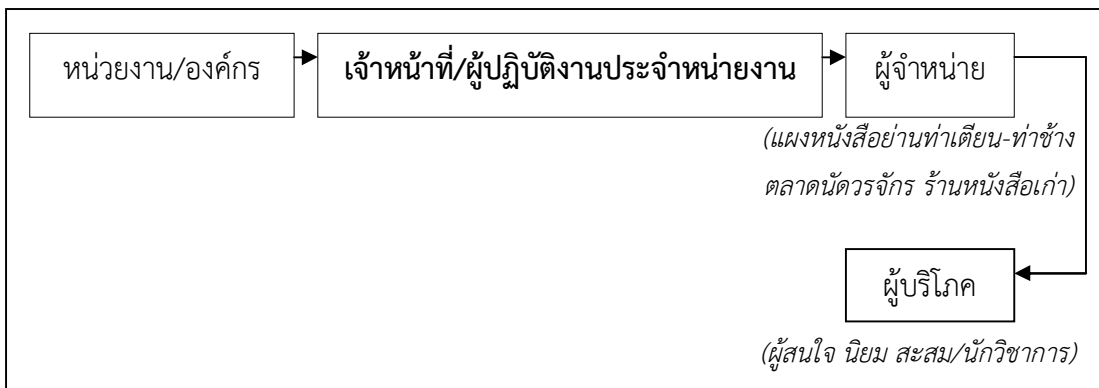
ภาพที่ 34 เส้นทางจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย

เส้นทางที่สองเป็นเส้นทางที่หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายเล่มเดินทางมาจากบ้านเรือน-ที่อยู่อาศัยของผู้คน โดยผู้ที่เป็นเจ้าของหรือมีหนังสือไว้ในครอบครอง ไม่ประสงค์ต้องการจัดเก็บหนังสือดังกล่าวแล้ว อาจขายให้กับผู้ค้าของเก่า (รถซาเล้ง) (ที่ตระเวนผ่านไปละแวกบ้านหรือเจ้าของ/ผู้ครอบครองได้ติดต่อให้มารับซื้อถึงที่บ้าน (ธานินทร์ ทิพยางค์, 2556) โดยผู้ค้าของเก่าจะประเมินในภาพรวมทั้งหมด ตีราคาและรับซื้อไว้ในราคาเหมา ซึ่งจุดสังเกตว่าเป็นหนังสือที่รับซื้อจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย คือ หลายเล่มมักจะมีการทำสัญลักษณ์ เครื่องหมายหรือตำหนิต่างๆไว้บนเล่มหนังสือเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ เช่น มีการประทับตรา หรือลายเซ็นเจ้าของหนังสือบริเวณปกนอกหรือหน้าปกใน เป็นต้น (ธนพล ทับทิม, 2555) เมื่อรับซื้อหนังสือมาแล้ว ผู้ค้าของเก่าก็จะทำการคัดแยกหนังสือออกเป็นประเภทๆ โดยพิจารณาจากสภาพการใช้งาน ทำการจัดหมวดหมู่มัดรวมกันไว้ อย่างชัดเจน เช่น นิตยสาร นวนิยาย เรื่องสั้น หนังสืออนุสรณ์งานศพ ฯลฯ แล้วเสนอส่งขายให้กับแผง/ร้านหนังสือที่รับซื้อต่อไป ผู้ค้าของเก่าบางรายก็จำหน่ายโดยตรงที่รถเลยก็มี โดยจะตั้งแผงจำหน่ายอยู่ที่ย่านการค้าตลาดนัดวรจักร มีอยู่ประมาณ 1-4 ร้าน ซึ่งผู้ค้าหนังสือเก่าบางรายก็สร้างเครือข่ายทางธุรกิจการค้ากับผู้ค้าของเก่าด้วย โดยการตกลงกันว่าให้ผู้ค้าของเก่าผูกขาดการจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพให้กับตนแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะหนังสือที่มีคุณค่าและมูลค่าสูง จำพวกหนังสืออนุสรณ์งานศพบุคอดีต ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือเก่า มีอายุหลายสิบปี บางเล่มเป็นหนังสือหายาก ซึ่งเมื่อผู้ค้าหนังสือเก่าทำการคัดเลือกรับซื้อไปแล้ว ก็เหลือแต่หนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคปัจจุบันที่จัดพิมพ์โดยปัจเจกชนทั่วไป ซึ่งไม่ใช่เป็นที่ต้องการร้านหนังสือ หลงเหลือมาให้ผู้ค้าประเภทแผงจำหน่ายหนังสือแบกะดินบนบาทวิถีคัดเลือกรับซื้อไปจำหน่ายต่อไป (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ด้วยเหตุนี้เอง เส้นทางนี้ก็ถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้แผง/ร้านหนังสือเก่า ได้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีคุณค่าซึ่งสามารถนำไปตั้งราคาจำหน่ายต่อในราคาที่สูง มาวางจำหน่ายอยู่เป็นประจำ

ภาพที่ 35 หนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผู้ค้าของเก่ารับซื้อมาจากบ้านเรือน/ที่อยู่อาศัย

6.3 เส้นทางจากหน่วยงาน/องค์กร

ภาพที่ 36 เส้นทางจากหน่วยงาน/องค์กร

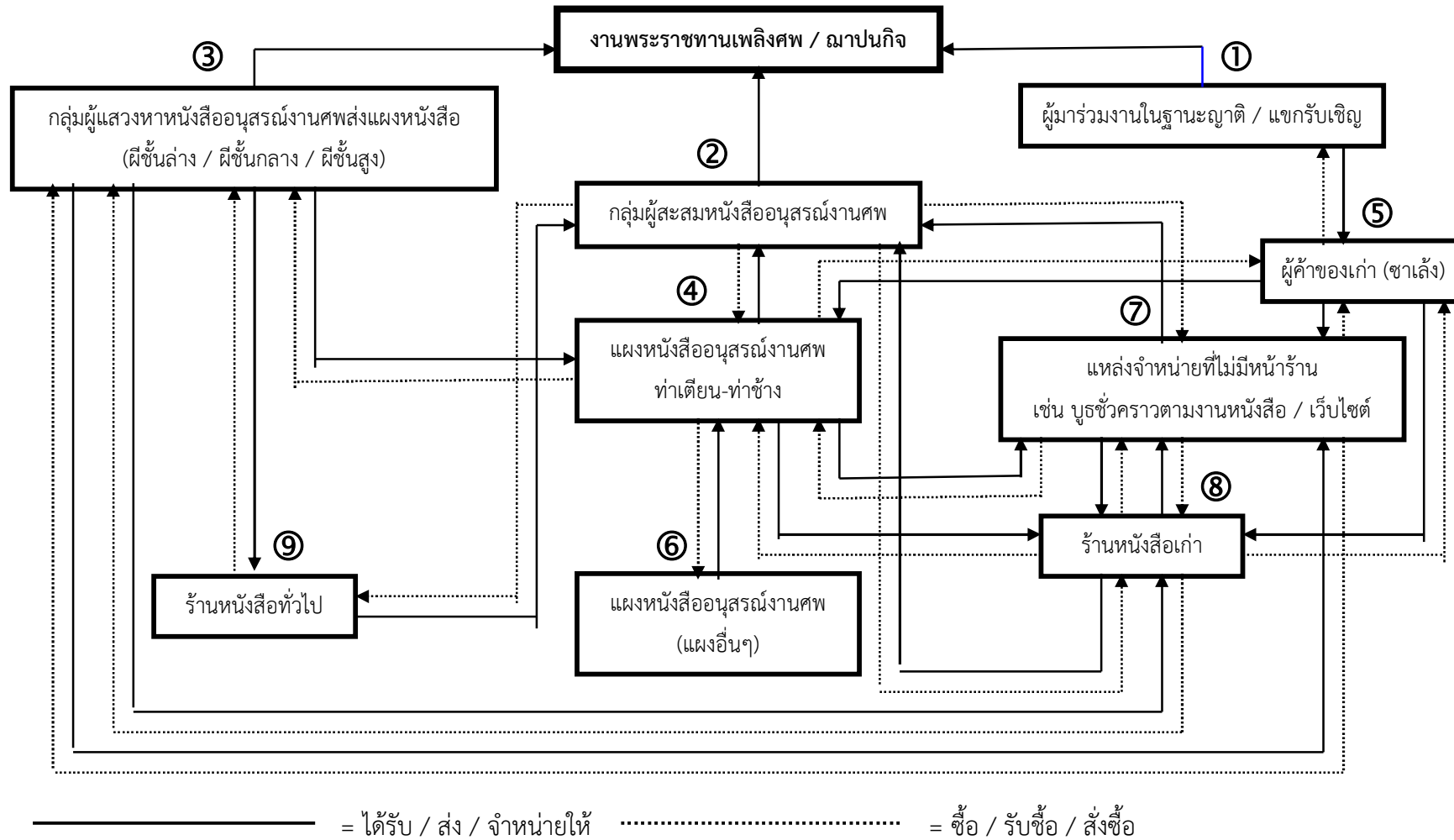
เส้นทางที่สาม เป็นเส้นทางที่หนังสืออนุรักษ์งานศพเดินทางมาจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ทั้งจากองค์กรภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน มีหลากหลายประเภท ส่วนมากมักเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นสำหรับแจกเนื่องในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะ ซึ่งมีจุดสังเกตคือมักจะมีการทำสัญลักษณ์ต่างๆ ไว้บนเล่มหนังสือ เช่น ประทับตราสัญลักษณ์-ชื่อของหน่วยงาน หรือประทับข้อความว่า “สำหรับอภินันทนาการ ห้ามจำหน่าย” บางเล่มเป็นเล่มที่หน่วยงาน/องค์กรที่มีหนังสือเป็นจำนวนมาก เช่น ห้องสมุดประจำสถาบันการศึกษาต่างๆ จำหน่ายออกให้ผู้ค้าของเก่า หลายเล่มมาจากหน่วยงานหรือองค์กรที่มีภาระ หน้าที่ ความรับผิดชอบ บทบาทหรือโอกาสจัดพิมพ์หนังสืออนุรักษ์งานศพ (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2553: 1) เพื่อรวบรวมเกียรติประวัติ ผลงาน ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงผู้วายชนม์ที่เป็นบุคคลสำคัญ มีคุณูปการ บำเพ็ญประโยชน์สร้างชื่อเสียงให้กับหน่วยงาน/องค์กรนั้นๆ โดยผู้ปฏิบัติงานประจำหน่วยงาน/องค์กรนั้นๆ เช่น พวกผีชั้นสูงในบางกลุ่ม ที่มีหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ ดูแล รักษาหนังสือโดยตรง ที่ทราบหนังสือดังกล่าวจัดพิมพ์ขึ้นจำนวนมากและดำเนินการแจกไม่หมด จะดำเนินการลักลอบ-ขนย้ายออกมาออกมาเสนอมาขายให้กับแผง/ร้านหนังสือเก่าต่อไปตามช่วงเวลาและโอกาสที่เหมาะสมอยู่เป็นระยะๆ (ชนพล ทับทิม, 2555; เล็ก [นามสมมติ], 2555)

ตารางที่ 4 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลเส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

เส้นทาง	ต้นทาง	ผู้นำพา	ประเภทหนังสือ	แหล่งรับซื้อ	ปลายทาง
งานศพ	งานพระราชทาน เพลิง/ฌาปนกิจศพ	กลุ่มผีชั้นล่างและ ผีชั้นกลาง	หนังสืออนุสรณ์ งานศพปัจจุบัน	แผงทำเตียน-ทำข้าง /วรจักร/ร้านหนังสือ	ผู้สะสม / ร้าน หนังสือ/เว็บไซต์
บ้านเรือน	บ้านเรือน/ที่อยู่ อาศัย/เคหะสถาน	ผู้ค้าของเก่า (ซาเล้ง)	หนังสืออนุสรณ์ งานศพในอดีต	แผงทำเตียน-ทำข้าง /วรจักร/ร้านหนังสือ	ผู้สะสม/นักเก็ง กำไร/ร้านหนังสือ
หน่วยงาน	หน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐ/เอกชน	กลุ่มผีชั้นสูงและ จนท.หน่วยงาน	หนังสืออนุสรณ์ งานศพยุคปัจจุบัน	แผงทำเตียน-ทำข้าง /ร้านหนังสือ	ผู้สะสม / ร้าน หนังสือ/เว็บไซต์

6.4 วงจรเครือข่ายขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับผู้เกี่ยวข้องในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งเสนอขายยังแผงหนังสือและกลุ่มผู้ค้าที่รับหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งต่างๆ และรายละเอียดข้อมูลเส้นทางการเดินทางของหนังสืออนุสรณ์งานศพทั้ง 3 เส้นทาง สามารถนำมาวิเคราะห์หรืออธิบายถึงการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่กระทำกันเป็นวงจรลักษณะเครือข่ายขบวนการ ได้ดังนี้

ภาพที่ 37 วงจรเครือข่ายขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จากภาพดังกล่าว สามารถอธิบายถึงเส้นทาง ในลักษณะวงจรเครือข่ายขบวนการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพได้อย่างเป็นระบบว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพงานหนึ่งๆ นั้น มีผู้ที่มาร่วมงานเพื่อร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้ายในฐานะญาติสนิทมิตรสหาย/แขกผู้มีเกียรติ (หมายเลข 1) มาร่วมงานเพื่อต้องการหรือประสงค์ขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพ ในฐานะผู้สนใจศึกษาอัตชีวประวัติบุคคลหรือนิยมเก็บสะสมหนังสือประเภทดังกล่าว (หมายเลข 2) หรือมาร่วมงานเพื่อประสงค์ขอรับของชำร่วยที่ระลึกจากงานศพไปเสนอขายยังแผงหนังสือเก่า หนังสือมือสองในย่านการค้าหลายพื้นที่ ในสถานภาพการเป็นผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพหรือกลุ่มผีประเภทต่างๆ (หมายเลข 3) ซึ่งกลุ่มบุคคลทั้ง 3 ประเภทต่างก็ได้รับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพภายในงานเช่นเดียวกัน

โดยเฉพาะพวกผีทั้งหลาย เมื่อได้รับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพมาแล้ว ก็จะนำมาเสนอขายยังแผงหนังสือเก่า มือสองที่รับซื้อ โดยมีแหล่งรับซื้อที่สำคัญ คือ แผงหนังสือเก่า-มือสองบนพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง (หมายเลข 4) ซึ่งแผงดังกล่าวจะรับซื้อทุกวัน โดยกลุ่มผีชั้นล่างและผีชั้นกลางมักจะมาเสนอขายให้ในเวลาประมาณ 18.00 น. เป็นต้นไป ซึ่งเป็นเวลาหลังจากเสร็จพิธีพระราชทานเพลิง/ฌาปนกิจศพที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไป ส่วนกลุ่มผีชั้นสูงมักจะนำมาเสนอขายในช่วงเวลาทำการตามโอกาสที่สะดวกและเหมาะสม โดยผู้ค้าจะพิจารณาตีราคารับซื้อจากเนื้อหาความน่าสนใจของหนังสือในด้านต่างๆ รวมถึงจำนวนเล่มที่นำมาเสนอขาย และรับซื้อไว้โดยจ่ายเป็นเงินสดทันที

ผีบางคนมีแหล่งเสนอขายหนังสือประจำ เป็นผีที่มีสังกัด ที่แหล่งจำหน่ายหนังสือเลี้ยงไว้เพื่อให้ไปขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพโดยเฉพาะตามที่ต่างๆ เพื่อให้แผงมีหนังสือประเภทดังกล่าววางจำหน่ายอยู่ตลอดเวลา และเป็นการรักษารฐานลูกค้าไว้ เช่น แผงจำหน่ายหนังสือเก่า มือสอง หนังสืออนุรักษ์งานศพในพื้นที่การค้าอื่นๆ (หมายเลข 6) ร้านจำหน่ายหนังสือเก่า โดยเฉพาะ (หมายเลข 8) ร้าน/บูธ จำหน่ายหนังสือที่ไม่มีหน้าร้านถาวร เช่น บูธจำหน่ายหนังสือตามงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ (หมายเลข 7) หรือร้านจำหน่ายหนังสือทั่วไปที่จำหน่ายหนังสือทุกประเภทและมีหนังสืออนุรักษ์งานศพวางจำหน่ายด้วย (หมายเลข 9) โดยแหล่งจำหน่ายหนังสือที่กล่าวมาจะลงทุนรับซื้อหนังสืออนุรักษ์งานศพจากพวกผีในราคาสูงพอสมควร เพื่อเป็นการดึงดูดผูกมัดให้พวกผีมาเสนอขายให้แผงของตนเป็นประจำ สม่ำเสมอ บางครั้งมีการรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ค่าที่พัก ฯลฯ ให้พวกผีในกรณีที่ส่งไปขอรับแจกหนังสืออนุรักษ์งานศพตามงานที่จัดอยู่ต่างจังหวัดหรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทยด้วย และเมื่อเกิดสายสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจระหว่างพวกผีกับผู้ค้าขึ้นอย่างแน่นแฟ้น มั่นคงและยั่งยืนแล้ว ก็ทำให้กลุ่มผีชั้นสูงบางพวกอำนวยความสะดวกให้บางร้านสามารถเข้าไปรับหนังสือได้ถึงบริเวณภายในหน่วยงานหรือ

องค์กรนั้นๆ ที่ตนสังกัดอยู่ได้เป็นประจำ (เล็ก [นามสมมติ], 2555) ส่งผลให้แหล่งจำหน่ายหนังสือดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งด้านปริมาณและความน่าสนใจ

แผงจำหน่ายเก่า-มือสองบนพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ถือเป็นแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันเฉพาะภายในกลุ่มผู้ที่นิยม สนใจและสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพหลายคน หนังสืออนุรักษ์งานศพจำนวนไม่น้อยถูกรับซื้อและกระจายไปยังแหล่งจำหน่ายอื่นๆ ในพื้นที่ต่างๆ เพิ่มเติม กลุ่มลูกค้ามีทั้งลูกค้าขาจรที่เป็นผู้คนที่ทั่วไปที่มีโอกาสผ่านไปมาในพื้นที่ดังกล่าว หรือกลุ่มลูกค้าขาประจำ เช่น กลุ่มผู้ที่นิยม สนใจและสะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพ รวมไปถึงร้าน/บูธ จำหน่ายหนังสือที่ไม่มีหน้าร้านถาวร เช่น เว็บไซต์จำหน่ายหนังสือเก่าหรือหนังสืออนุรักษ์งานศพโดยเฉพาะ (หมายเลข 7) ที่ถือว่าเป็นลูกค้าขาประจำที่สำคัญที่สุด โดยมีข้อตกลงจากการสนทนาสัมพันธ์ ผู้ไมตรีทางธุรกิจการค้ำระหว่างกันว่าจะต้องจัดเก็บหนังสือที่รับซื้อมาในแต่ละครั้ง ไว้จำนวนหนึ่งเพื่อส่งจำหน่ายให้แหล่งจำหน่ายในรูปแบบดังกล่าวเป็นประจำ ซึ่งถ้าผู้ค้ารับซื้อจากพวกผีได้ในจำนวนน้อย-น้อยมาก ก็อาจทำให้ไม่มีหนังสืออนุรักษ์งานศพบางเล่ม/บางงานวางจำหน่ายให้ผู้สะสมหนังสืออนุรักษ์งานศพมาเลือกซื้อหาเลย (ใหญ่ [นามสมมติ], 2555) และหากผู้ค้าต้องการรักษาฐานหรือกลุ่มลูกค้าไว้ อาจไปหาซื้อหนังสือเล่มที่ผู้ซื้อต้องการมาให้ จากแผงจำหน่ายหนังสือในย่านการค้าเดียวกันหรือแหล่งจำหน่ายอื่นที่มีรูปแบบการจัดแผงหรือร้านในลักษณะคล้ายกัน เช่น แผงจำหน่ายหนังสือเก่า-มือสองในย่านการค้าตลาดนัดวรจักร โดยให้ผู้ซื้อรอหรือนัดหมายให้มารับในโอกาสหน้าต่อไป

ผู้ค้าของเก่า เช่น รชลาเล็ง (หมายเลข 5) ก็เป็นอีกสื่อกลางหนึ่งที่น่าพาหนังสือต่างๆ จากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมาสู่แหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพ โดยการรับซื้อหนังสือจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแต่ละครั้ง ทำให้ได้รับหนังสือหลากหลายทั้งในแง่ปริมาณและประเภทหนังสือ เมื่อมาเสนอขายให้ตามแหล่งจำหน่ายรูปแบบ-ลักษณะต่างๆ ผู้ค้าแผงหนังสือลักษณะแบบแบกะดินมักจะรับซื้อเกือบทุกประเภท มีสัดส่วนของหนังสือทั่วไปมากกว่าหนังสืออนุรักษ์งานศพ ส่วนผู้ค้าแบบไม่มีหน้าร้านหรือตามเว็บไซต์และร้านหนังสือเก่า ไม่รับซื้อทุกประเภทโดยจะสนใจหนังสือเก่าที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ เป็นหลัก ซึ่งหนังสืออนุรักษ์งานศพก็จัดอยู่ในข่ายของหนังสือที่มีความต้องการประเภทหนึ่ง เนื่องด้วยหลายเล่มเป็นหนังสือหายาก

จากภาพวงจรขบวนการค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพตั้งอยู่ในย่านการค้าหลายพื้นที่ มีความแตกต่างและหลากหลายในด้านลักษณะ รูปแบบ ปริมาณและประเภทของหนังสือที่วางจำหน่าย รวมถึงพื้นฐาน ภูมิหลังต่างๆ ของผู้ค้าในแต่ละแหล่ง แผงจำหน่ายหนังสือในลักษณะแบกะดิน บนบาทวิถีในย่านพื้นที่การค้าต่างๆ เช่น ท่าเตียน-ท่าช้างหรือตลาดนัดวรจักร สามารถจำหน่ายหนังสืออนุรักษ์งานศพได้ในราคาที่ต่ำ เนื่องด้วยเป็นผู้ค้าได้รับซื้อหนังสือจากกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุรักษ์งานศพ หรือพวกผีกลุ่มต่างๆ ที่ขอรับ

แจกจากงานศพมาได้โดยตรง รวมถึงมีภาระในการบริหารจัดการแผนงน้อย เมื่อเทียบกับแผนงจำหน่ายหนังสือในลักษณะที่เป็นร้านประจำ ถาวรเป็นหลักแหล่ง เช่น ร้านหนังสือเก่า บุธชัวครวตามงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ร้านหนังสือทั่วไป หรือแม้กระทั่งเว็บไซต์จำหน่ายหนังสือเก่าบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่หนังสือที่วางจำหน่ายมีที่มาจาการรับซื้อจากแผนงแบกะดินที่เปรียบเสมือนเป็นพ่อค้าคนกลาง รวมถึงมีภาระค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ หลากหลาย เช่น ค่าเช่าพื้นที่จำหน่าย ค่าสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ค่าจ้างพนักงานประจำร้าน/แผนง ค่าโฆษณาประชาสัมพันธ์ หรือแม้แต่หมดไปกับการเลี้ยงผี ฯลฯ ส่งผลให้ร้านหนังสือตั้งราคาจำหน่ายที่สูงกว่าราคาที่แผนงแบกะดินวางจำหน่าย

แต่ด้วยเงื่อนไข ปัจจัยและข้อจำกัดของแผนงลักษณะแบกะดิน ที่มีทุนทรัพย์ในการบริหารจัดการลงทุนประกอบธุรกิจจำกัดกว่าบุธ/ร้านหนังสือ (ธานินทร์ ทิพยางค์, 2556) ทำให้หนังสืออนุสรณงานศพที่วางจำหน่ายจึงมีความหลากหลายน้อยในด้านแหล่งที่จัดพิมพ์ ส่วนมากจะจำกัดอยู่แค่หนังสืออนุสรณงานศพที่จัดพิมพ์โดยประชาชน หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่จัดได้ว่าเป็นหนังสือสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน ต่างจากร้าน/บุธ/เว็บไซต์จำหน่ายหนังสือ ที่มีทุนทรัพย์ในการลงทุนรับซื้อหนังสือได้จากหลายแหล่ง ทั้งผู้ค้าของเก่า เครือข่ายร้านหนังสือพันธมิตรทางธุรกิจการค้า มากกว่าแผนงแบกะดิน จึงทำให้หนังสืออนุสรณงานศพที่วางจำหน่ายมีความหลากหลายในด้านของแหล่งที่จัดพิมพ์ที่ครอบคลุมไปถึงหนังสืออนุสรณงานศพสมัยอดีต ที่มีตราต่างๆ ที่ตีพิมพ์ต้นฉบับเรื่องจากหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร, โบราณคดีสโมสร-ราชบัณฑิตยสภา, กรมศิลปากร (พ.ศ.2448-ปัจจุบัน) ซึ่งจัดอยู่ในประเภทหนังสือเก่า บางเล่มจัดได้ว่าเป็นหนังสือหายากอีกด้วย

แหล่งจำหน่ายหนังสือที่มีหนังสืออนุสรณงานศพวางจำหน่ายในหลายพื้นที่หลากหลายรูปแบบลักษณะต่างก็มีกลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อหลักกลุ่มเดียวกัน คือ กลุ่มผู้สนใจ ชื่นชอบ นิยมและสะสมหนังสืออนุสรณงานศพ แต่ด้วยรายละเอียดความแตกต่างทั้งในด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมานั้น ส่งผลให้แหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณงานศพทั้ง 2 ลักษณะ มีกลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อดังกล่าวมีความแตกต่างกันไปด้วย โดยขึ้นอยู่กับรสนิยม พื้นฐานความชอบส่วนบุคคล ฐานะ วิธีการดำเนินชีวิต ฯลฯ ทำให้มีรสนิยมการเลือกซื้อหาหนังสือที่ต่างกัน โดยผู้ที่เป็นชนชั้นกลาง มีฐานะปานกลาง สนใจศึกษาอัตชีวประวัติบุคคลแขนงต่างๆ มักนิยมเลือกซื้อหาหนังสืออนุสรณงานศพจากแผนงหนังสือลักษณะแบกะดินในพื้นที่การค้าย่านต่างๆ ด้วยราคาจำหน่ายที่ย่อมเยา ไม่สูงจนเกินไป สามารถมาเลือกซื้อหาได้เป็นประจำ หากมีเวลาและโอกาสก็อาจไปขอรับแจกภายในงานศพตามความสะดวก หนังสืออนุสรณงานศพที่เก็บสะสมไว้ในครอบครองส่วนใหญ่จึงเป็นหนังสืออนุสรณงานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยประชาชน หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั่วไปในยุคสมัยปัจจุบัน ในขณะที่แหล่งจำหน่ายหนังสือที่อยู่ในรูปแบบลักษณะของร้าน/บุธ/เว็บไซต์จำหน่ายหนังสือ จะมีกลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อส่วนใหญ่ มักเป็นผู้ที่ไม่สะดวกไปร่วมงานศพเพื่อขอรับแจกด้วยมีวิธีการดำเนินชีวิตที่มีเวลาว่างค่อนข้างจำกัด หรือไม่สะดวกไป

ร่วมงานศพเลยด้วยเหตุผล เงื่อนไขและข้อจำกัดในหลายๆ ประการ หรือหลายคนไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งจำหน่ายหนังสืองานศพในลักษณะแบกะดิน ที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เน้นจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นการเฉพาะ หลายคนเป็นผู้มีฐานะและมีชื่อเสียงในแขนงต่างๆ ในสังคม เช่น นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ระดับชาติ นักธุรกิจ นายทุน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ฯลฯ ดังนั้นกลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อในกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่สนใจ ชื่นชอบ นิยมสะสมหนังสือเก่า หนังสือหายากเป็นหลัก ซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้จัดอยู่ในหนังสือประเภทดังกล่าวด้วย

7. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จะเห็นได้ว่าการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นของขวัญที่ระลึกและอนุสรณ์ในงานศพนั้น ได้กระทำกันเป็นธรรมเนียมและค่านิยมอันเป็นส่วนหนึ่งของมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการตาย และด้วยคุณค่าและคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่ต้องการของบุคคลกลุ่มต่างๆ สำหรับเก็บเป็นของสะสมหรือใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ จึงก่อให้เกิดการแสวงหาอันนำไปสู่การซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสืออนุสรณ์งานศพกันเป็นเครือข่าย ขบวนการ โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ เมื่อหนังสืออนุสรณ์งานศพเข้าสู่ระบบตลาด ซึ่งผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพ และ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

7.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพ

1. ความน่าสนใจของเนื้อเรื่อง : หนังสืออนุสรณ์งานศพมีองค์ประกอบหลักๆ นอกจากชีวประวัติผู้วายชนม์และคำไว้อาลัยที่เขียนโดยญาติสนิทมิตรสหายแล้ว ก็จะมีเนื้อเรื่องประกอบที่มีเนื้อหาสาระความรู้ในเชิงวิชาการในด้านต่างๆ โดยเนื้อเรื่องที่น่าสนใจนั้นอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้วายชนม์ เช่น ผลงาน เรื่องที่ชื่นชอบหรือสนใจ ชีวิตความเป็นอยู่ ตระกูลวงศ์ อาชีพ หน้าที่การงาน เป็นต้น ซึ่งผู้ที่หาซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อการเก็บสะสมส่วนใหญ่ ไม่ได้รู้จักกับผู้วายชนม์ ทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพเป็นการส่วนตัว แต่มีความสนใจในเนื้อเรื่องที่ทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพนำมาพิมพ์ เนื้อหาเหล่านี้ถือเป็นจุดขายหลักของหนังสืออนุสรณ์งานศพ บางเรื่องเป็นเรื่องเฉพาะด้าน ไม่สามารถหาอ่านได้โดยทั่วไป เช่น การนำบันทึกหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ ตำนานต่างๆ ฯลฯ ซึ่งการนำเอาเนื้อเรื่องต่างๆ มาพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์แจกเป็นของขวัญในงานศพนั้นก็ก็เป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้และวิทยาการต่างๆ สู่มุมมองกว้าง ถือเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่าน

2. ชื่อเสียงของผู้วายชนม์ : บุคคลที่เป็นบุคคลสำคัญมีชื่อเสียงในด้านต่างๆ เป็นที่น่าสนใจในสังคมวงกว้าง เช่น นักการเมือง นักวิชาการ บุคคลสาธารณะด้านต่างๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพของ

บุคคลเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการอย่างมาก และมักจะมีการจำหน่ายในราคาสูง ถึงแม้ว่าในหลายๆ เล่มจะไม่ได้ นำเอาเนื้อเรื่องต่างๆ มาพิมพ์ประกอบ มีแต่เพียงเนื้อหาเกี่ยวกับอัตชีวประวัติและคำไว้อาลัยก็ตาม

3. การจัดรูปเล่ม : หนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ ที่จัดพิมพ์ครั้งเดียว และมีจำนวนเล่มที่จำกัด ทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพจึงต้องให้ความสำคัญในการจัดทำเป็นพิเศษ ดีที่สุด มีต้นทุนการจัดพิมพ์สูง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเกียรติแก่ตัวผู้วายชนม์เองและตระกูลวงศ์ของผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวนหลายเล่มจึงมีการจัดพิมพ์จัดทำรูปเล่มที่สวยงาม นำอ่าน เช่น พิมพ์สี่สี ปกแข็ง ใช้กระดาษอาร์ตมัน ทำให้หนังสือดูมีคุณค่าน่าเก็บรักษาหรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพจากแหล่งต่างๆ มีราคาสูงตามไปด้วย

4. อายุหนังสือ : หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายๆ เล่มที่จัดพิมพ์ออกมานานหลายปี ย่อมมีราคาจำหน่ายที่สูงกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในยุคปัจจุบัน เพราะหลายเล่มถือเป็นหนังสือเก่าหายาก เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยใช้ต้นฉบับเนื้อเรื่องประกอบจากหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครหรือที่รู้จักกันว่าหนังสือ “ตราหอ” ซึ่งเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 เป็นต้น (นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2553: 4)

5. สภาพ : ด้วยหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดอยู่ในประเภทของหนังสือเก่า-มือสอง หนังสืออนุสรณ์บางเล่มที่จัดพิมพ์ขึ้นมานานแล้วแต่ยังอยู่ในสภาพที่ดีย่อมมีราคาสูงกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีสภาพชำรุด แม้ว่าจะเป็นหนังสือเล่มเดียวกันก็ตาม

7.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ

1. จำนวนเล่มที่มีวางจำหน่าย : งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพหลายๆ งาน ไม่ได้รัดกุมหรือเข้มงวดในการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ โอกาสที่หนังสือจะตกมาอยู่ในมือของผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแฉงหนังสือ ในปริมาณมากก็มีสูง จึงทำให้หนังสือมีวางจำหน่ายในแหล่งต่างๆ มีมากพอกับความต้องการของผู้ที่สนใจ นักสะสมหรือร้านหนังสือเก่า ก็สามารถตั้งราคาจำหน่ายในราคาที่ ไม่สูงมาก แต่หากหนังสือหลุดออกมาวางจำหน่ายในปริมาณน้อย และมีความต้องการสูง ถึงแม้ว่าผู้วายชนม์ไม่ใช่บุคคลสำคัญหรือมีชื่อเสียง ก็อาจทำให้มีราคาสูงได้

2. ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้จำหน่ายกับผู้ซื้อ : การที่ลูกค้า ซึ่งได้แก่ผู้สนใจสะสม จะเลือกซื้อหนังสือได้ในราคาสูงหรือปอกตินั้น ส่วนหนึ่งก็อยู่ที่ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้ขายหรือพ่อค้าด้วย เช่น หากเป็นลูกค้ามีความสนิทสนมกับพ่อค้าเป็นอย่างดี การเป็นลูกค้าประจำ หรือสามารถเอื้อประโยชน์ทางการค้าซึ่งกันและกันได้ ผู้ซื้อย่อมได้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีคุณภาพ ราคาย่อมเยาเป็นกันเอง กว่าผู้ซื้อที่เป็นลูกค้าหน้าใหม่หรือลูกค้าชาจร

จากข้อมูลข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่านอกจากตัวหนังสืออนุสรณ์งานศพแล้ว กลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก็ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ก่อให้เกิดปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายและการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพดังกล่าวด้วย

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา พัฒนาการ คุณค่าและ ขบวนการค้าและการจัดการธุรกิจการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพดังที่กล่าวมาในบทที่ 4 และ 5 ผู้ศึกษาสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในโอกาสต่อไป ดังนี้

1. สรุป

จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดดังที่กล่าวมานั้นสามารถสรุปได้ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบุคคลที่ล่วงลับ เพื่อระลึกถึงเกียรติประวัติ ผลงาน คุณงามความดี ตลอดจนคุณูปการในด้านต่างๆ ที่มีต่อสังคม อีกทั้งยังเป็นของชำร่วยแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพ ทายาท ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใกล้ชิด สนิทสนมหรือคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ แจกให้แก่ผู้ที่มีส่วนร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้าย จัดเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะพิเศษ ที่มีจำนวนเล่มและโอกาสในการจัดพิมพ์ที่จำกัด และประเทศไทยถือเป็นประเทศเดียวในโลก ที่มีวัฒนธรรมการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ผู้วายชนม์แจกเป็นของชำร่วยที่ระลึกในงานศพ

การจัดพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึกในงานศพ ถือเป็นขนบธรรมเนียมที่มีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่ด้วยวิวัฒนาการพิมพ์ที่ยังไม่ค่อยสะดวกและแพร่หลาย การจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในระยะแรกเริ่มนั้นยังจำกัดอยู่ในกลุ่มที่มีกำลังทรัพย์และวาสนาบารมี เช่น หมู่ขุนชั้นสูง พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายและขุนนางชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น โดยมีหอพุทธศาสนสังคหะ หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โบราณคดีสโมสรและราชบัณฑิตยสภา เป็นองค์กรสำคัญในการจัดการสนับสนุน ส่งเสริมการจัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยงานในต่างๆ และพิมพ์จำหน่ายเพื่อการกุศล อันเป็นการรักษาต้นฉบับเดิมและเผยแพร่ความรู้เป็นวิทยากรแก่ผู้คนทั่วไป

จากความประสงค์และนโยบายของหอพุทธศาสนสังคหะ หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โบราณคดีสโมสรและราชบัณฑิตยสภา ทำให้มีผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายรับจัดพิมพ์เรื่องจากต้นฉบับที่องค์กรดังกล่าวจัดหา คัดเลือกและชำระให้ สำหรับในโอกาสงานต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานศพเป็นจำนวนมาก ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นนายกสภาหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร พระองค์ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้การจัดพิมพ์หนังสือสำหรับแจกในงานศพแพร่หลายยิ่งขึ้น หนังสือหลายเล่มพระองค์ได้ทรงนิพนธ์คำนำเพื่ออธิบายที่มาของเรื่องประกอบให้ด้วย ทำให้หนังสือมีคุณค่า น่าอ่านและน่าสนใจ ซึ่งปัจจุบันมีกรมศิลปากรเป็นองค์กรที่

สนองนโยบายดังกล่าวสืบต่อมา ทำให้ธรรมเนียมประเพณีและแนวความคิดการจัดพิมพ์หนังสือสำหรับแจก เป็นของชำร่วยที่ระลึกในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะงานศพ ขยายมาสู่ปัจเจกชนบุคคลทั่วไป

หนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคแรกๆ ที่นอกจากจะจัดพิมพ์ในรูปแบบลักษณะของหนังสือ สวดมนต์หรือนำเรื่องที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนามาจัดพิมพ์แล้ว มักมีรูปแบบลักษณะเน้นการจัดพิมพ์ เนื้อหาสาระความรู้ต่างๆ ซึ่งเนื้อเรื่องในหนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคแรกๆ จะมีต้นฉบับเรื่องจากหอ พระสมุดฯ ที่ส่วนใหญ่จะจำกัดขอบเขตของความรู้เฉพาะวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น โดยไม่เน้นข้อมูลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเกียรติประวัติของผู้วายชนม์ หรือปรากฏการเขียนคำไว้อาลัย และงานหนึ่งๆจะจัดพิมพ์เพียงเล่มเดียว

สมัยปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาการพิมพ์ ธรรมเนียมประเพณีการจัดพิมพ์ หนังสือได้ขยายวงกว้างไปในกลุ่มคนหลายกลุ่ม หลากสถานภาพในสังคม เนื้อเรื่องที่นำมาจัดพิมพ์ได้ ขยายวงกว้างครอบคลุมไปในยังศาสตร์สาขาด้านต่างๆ และเน้นการคัดเลือก จัดหาเนื้อเรื่องที่มีส่วน สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์เป็นสำคัญ เช่น เกียรติประวัติ ผลงาน ชีวิตความเป็นอยู่ ตระกูลวงศ์ สาเหตุการเสียชีวิต ฯลฯ มีการบรรยาย รวมถึงปรากฏของคำไว้อาลัยที่เขียนบรรยายโดยเหล่าบรรดา ญาติสนิท มิตรสหาย ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใกล้ชิดสนิทสนมหรือคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ หากผู้ วายชนม์เป็นบุคคลผู้มีบารมี สถานภาพและชื่อเสียงในสังคมวงกว้าง ก็มีโอกาสจัดพิมพ์หนังสือ อนุสรณ์งานศพเป็นชุดมีจำนวนหลายเล่มหรือพิธีพิธีถือนในการผลิต จัดทำหรือมีบรรจุภัณฑ์สวยงาม อย่างดี ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกียรติผู้วายชนม์ ซึ่งต่างกับหนังสืออนุสรณ์งานศพในยุคแรกๆ ที่เน้นจัดพิมพ์เพื่อ เผยแพร่ความรู้ต่างๆ เป็นหลัก และจากปริมาณของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นอย่าง แพร่หลายในสังคมไทย จึงทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าในด้านต่างๆ หลากหลาย อาทิ คุณค่า ทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวิชาการ คุณค่าด้านความหายาก คุณค่าทางจิตใจ ตลอดจนคุณค่าทาง วัฒนธรรม

ด้วยคุณูปการนานับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก่อให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยน หนังสือดังกล่าวขึ้นในตลาดค้าหนังสือเก่า หนังสือมือสอง ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าและ มูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ โดยแหล่งค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่สำคัญและมีชื่อเสียงในอดีต คือ แผง จำหน่ายหนังสือเก่าภายในตลาดนัดสนามหลวง ที่มีนักเลงหนังสือเก่า นักสะสมหนังสืออนุสรณ์งาน ศพทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มาเลือกซื้อหาสะสมกันอย่างคึกคัก จนยุบเลิกตลาดนัด สนามหลวงและย้ายไปอยู่สวนจตุจักร ทำแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงกระจัดกระจายไป หลายแห่งทั่วกรุงเทพมหานคร โดยมีรูปแบบลักษณะของแหล่งจำหน่ายแตกต่างกันไปทั้งเป็นแบบแผง ลอยแบกะดิน ร้านประจำถาวร ร้านประจำไม่ถาวร และเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ด้วยคุณค่าและคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ส่งผลให้มีกลุ่มคนที่ขึ้น ชอบ ให้ความสนใจศึกษาหรือต้องการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ จากหนังสืออนุสรณ์งานศพ ทำการ

แสวงหาหนังสือประเภทดังกล่าวมาครอบครอง สะสมเป็นสมบัติส่วนบุคคล โดยมีวิธีการแสวงหาที่น่าสนใจ คือ การแฝงตัวเป็นผู้ร่วมงานเพื่อขอรับแจกจากงานศพ ตามสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพในพื้นที่ต่างๆ

พระอารามหลวงที่สำคัญทั่วกรุงเทพมหานคร เช่น วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมรุหลวง ที่จัดให้มีการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพบุคคลที่มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานหรือมียศ-บรรดาศักดิ์สูง โดยมีผู้แทนพระองค์เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานประกอบพิธีอยู่เป็นประจำ ซึ่งในการนี้ทางทายาทหรือเจ้าภาพมักจะทำหนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกมาแจกแก่ผู้มาร่วมงาน ที่ถือเป็นความนิยมของการจัดงานศพที่เห็นว่าผู้วายชนม์เป็นบุคคลสำคัญและมีชื่อเสียง จึงต้องทำหนังสือแจกเป็นของที่ระลึกหรือของชำร่วยให้กับผู้มาร่วมงาน เพื่อเป็นการเผยแพร่คุณงามความดี บอกเล่าชีวประวัติ ฯลฯ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

ด้วยข้อจำกัดของกลุ่มผู้สะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีความต้องการหนังสืออยู่ตลอดเวลาและไม่สามารถไปงานศพได้ทุกงาน จึงเกิดบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ยึดอาชีพ “ไปงานศพ” แทน ที่รู้จักว่าเป็น “ผี” โดยบุคคลเหล่านี้จะแฝงตัวเข้าไปร่วมงานเพื่อขอรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งมีการหาข้อมูลและเตรียมตัวอย่างดี และกระทำการเป็นเครือข่ายขบวนการ โดยจะใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้หนังสืออนุสรณ์งานศพมาในปริมาณมากที่สุดเพื่อส่งขายให้แผงหรือร้านหนังสือที่รับซื้อต่อไป ซึ่งกลุ่มผู้สะสมที่ไม่สะดวกหรือไม่มีโอกาสไปขอรับจากงานศพด้วยเหตุผล เงื่อนไข ปัจจัยและข้อจำกัดต่างๆ ก็จะมาทำการเลือกซื้อเลือกหาจากแหล่งจำหน่ายดังกล่าวต่อไป

แผงหรือร้านจำหน่ายหนังสือที่รับซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นมีการจัดการรูปแบบลักษณะการวางจำหน่ายที่หลากหลายกระจายอยู่ตามพื้นที่การค้าย่านต่างๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร ทั้งอยู่ในรูปลักษณะหาบเร่/แผงลอยแบบแบกะดินบนบาทวิถี ร้านจำหน่ายหนังสือเก่าในพื้นที่การค้าย่านต่างๆ บุช/แผงหนังสือชั่วคราวแบบไม่มีหน้าร้านตามงานสัปดาห์หนังสือระดับชาติ รวมไปถึงการค้าบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบเว็บไซต์จำหน่ายหนังสือเก่าโดยเฉพาะ

แผงจำหน่ายหนังสือเก่า-มือสองย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ถือเป็นแหล่งสำคัญที่เป็นศูนย์กลางการรับซื้อหนังสือจากพวกผีที่นำมาส่งเสนอขายในแต่ละครั้ง และส่งขาย จำหน่ายให้กับผู้คนที่ทั่วไป กลุ่มผู้สะสม ตลอดจนกลุ่มผู้ค้าหนังสือเก่า-หนังสืออนุสรณ์งานศพในแหล่ง/พื้นที่การค้าแห่งอื่นๆ ที่เป็นกลุ่มลูกค้าหรือผู้ซื้อขาจรและขาประจำที่แวะเวียนกันมาเลือกซื้อหาในแต่ละวัน โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกซื้อและจัดจำหน่ายที่สำคัญโดยพิจารณาจาก ความน่าสนใจของเนื้อเรื่องที่จัดพิมพ์ ชื่อเสียงของผู้วายชนม์ การจัดรูปเล่ม อายุและสภาพของหนังสือ ซึ่งจำนวนเล่มที่มีวางจำหน่ายในท้องตลาดและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลระหว่างผู้ซื้อและผู้จำหน่ายถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ

ปัจจุบันหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นสิ่งพิมพ์ที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในสังคม ตลอดจนวิธีการต่างๆ ของพวกผีที่ปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งหนังสืออนุสรณ์งานศพในแต่ละครั้งก็มีความหลากหลายมากขึ้น ทางทายาท เจ้าภาพ ตลอดจนผู้จัดงานเองก็มีมาตรการต่างๆ ในการป้องกันหรือจัดการการแจกหนังสือหรือของที่ระลึกในวิธีการต่างๆ โดยคาดหวังว่าจะสามารถทำให้ผู้ที่มาร่วมงานได้รับแจกหนังสือกันถ้วนหน้าทุกคน และเพื่อรักษาไว้ซึ่งชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีของผู้วายชนม์ ทำให้บางงานที่มาร่วมงานในฐานะแขกและพวกผีทั้งหลาย ไม่มีผู้ใดได้รับแจกหนังสือเลยก็มี ประกอบกับกลุ่มผู้สะสมส่วนใหญ่ที่ไม่สะดวกหรือไม่สามารถไปร่วมงานเพื่อขอรับได้เหมือนในอดีต ด้วยเหตุผลเงื่อนไข ปัจจัย โอกาสและข้อจำกัดต่างๆ จึงหันมาเลือกซื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามแหล่งต่างๆ แทน หรือบางคนได้ผันตนเองไปเป็นผู้ค้าเพื่อเก็งกำไร จึงทำให้มีผู้มายึดอาชีพไปงานศพหรือมาเป็นผีจำนวนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ส่งผลให้แผง/ร้านจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพมีปริมาณหนังสืออนุสรณ์งานศพวางจำหน่ายมากขึ้น โดยเน้นจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงในสังคม และเริ่มมีเทคนิคการขายและการส่งเสริมการตลาดเพื่อเป็นการดึงดูดและรักษากราณผู้ซื้อให้แผงมีกลุ่มลูกค้าที่ประจำถาวร เช่น มีระบบการส่งจอง การลด แลกเปลี่ยน แจก แถม ฯลฯ มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางธุรกิจการค้าเพื่อซื้อ-ขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันระหว่างแผง หลายแผงมีวิธีการสร้างความมั่นคงในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความอยู่รอดทางการค้า เช่น เลี้ยงผีเพื่อให้ไปรับแจกหนังสือมาส่ง เสนอขายเป็นประจำ หรือทำการสรรหา คัดเลือกหนังสือเก่า-มือสองเข้ามาวางจำหน่ายเพื่อให้มีประเภทของกลุ่มผู้ซื้อที่หลากหลายขึ้น ตัวผู้ค้าเองก็อาศัยความมีสัมพันธ์ภาพและอภัยภัยไมตรีที่ดีของตนเป็นเครื่องมือในการศึกษา เรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มผู้ซื้อในเรื่องความสนใจ ความต้องการ รสนิยมต่างๆ ควบคู่ไปกับการรู้เกี่ยวกับหนังสือที่วางจำหน่าย เพื่อให้ธุรกิจการค้าหนังสือประเภทนี้ ดำรงไว้ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้สามารถอภิปรายได้ว่า หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกเป็นของขวัญที่ระลึกให้แก่ผู้มาร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้ายและแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพ ทายาท ที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมานับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จวบจนปัจจุบัน โดยถือเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นทั้งของเก่าจากอดีต (Heritage) และเป็นของใหม่ (Creation) เป็นทรัพยากรหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องมองเห็นได้ (Tangible Cultural Heritage) และเนื้อหา สาระ ความรู้ต่างๆ ที่นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่ ก็ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ด้วยเช่นกัน

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง หนังสืออนุสรณ์งานศพก็จัดเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีความหมายมากมายหลายด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมอง

เงื่อนไขและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้ใช้ ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในมิติต่างๆ เช่น ในมุมมองของผู้จัดพิมพ์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงทางทนายหรือเจ้าภาพงานศพ คุณค่าทางทางจิตใจของหนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบุคคลที่ล่วงลับ เพื่อระลึกถึงเกียรติประวัติ ผลงาน คุณงามความดี ตลอดจนคุณูปการในด้านต่างๆ ที่มีต่อสังคม อีกทั้งยังเป็นของชำร่วยแทนคำขอบคุณที่แจกให้แก่ผู้ที่มาร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้าย ในมิติของผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ มองว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าทางด้านวิชาการและประวัติศาสตร์ ด้วยเป็นหนังสือที่มีลักษณะเฉพาะตัว จัดเป็นหนังสือหายาก ตีพิมพ์จำนวนเล่มที่จำกัด เนื่องด้วยเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่าต่อผู้ที่สนใจศึกษาหรือติดตาม ที่ไม่สามารถหาอ่านหรือซื้อได้ตามร้านขายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป หลายเล่มมีเรื่องราว เนื้อหาสาระความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์รวมถึงชีวประวัติของผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้มีชื่อเสียงในสังคมที่มีความน่าสนใจและมีคุณค่าอันเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาหรือติดตามจำนวนมีน้อย และด้วยคุณค่าด้านความหายากของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ทำให้ในสายตาของกลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายและกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ เห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าทางเศรษฐกิจกับพวกเขาที่สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายหนังสือเหล่านี้ได้มีน้อย และในระดับชาติหนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติไทย ที่สามารถกล่าวประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีการจัดทำหนังสือแจกเป็นของที่ระลึกในงานศพ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การเผยแพร่วิชาความรู้ รวมทั้งการสร้างนิสัยรักการอ่าน

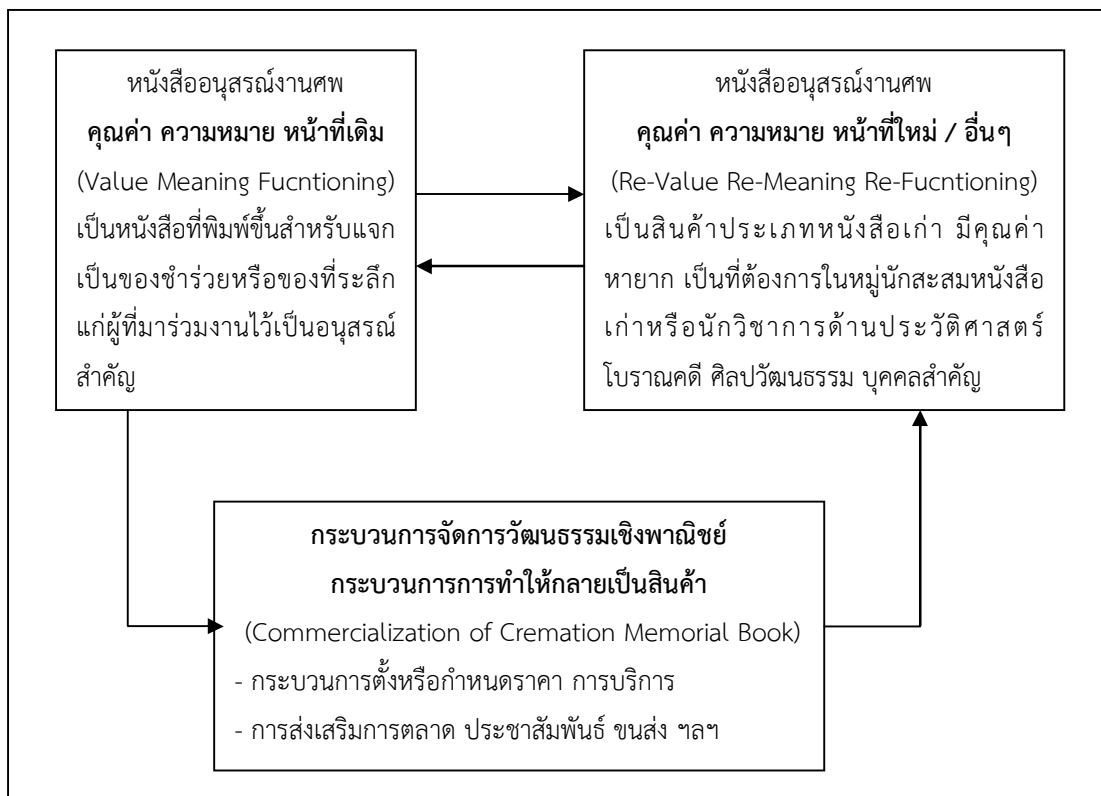
ด้วยคุณค่าอันับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก่อให้เกิดการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้นในกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทดังกล่าว ที่สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมการบริโภค ที่ว่าความต้องการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีนัยยะที่มากกว่าความเป็นวัตถุ สิ่งของที่บริโภคอยู่นั้น เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ สังคม วัฒนธรรม รสนิยม ซึ่งเป็นการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ การบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีสถานะความต้องการมากกว่าการบริโภคเพื่อดำรงชีวิต ทำให้การบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพของกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือดังกล่าว คือการเก็บสะสมที่มุ่งความสำคัญไปยังการครอบครองมากกว่าการใช้สอย จนสามารถสร้างคุณค่าขึ้นจนกลายเป็นความหมายอย่างหนึ่งในการบริโภค จนกลายเป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด

ความต้องการบริโภค ก่อให้เกิดการเก็บสะสมขึ้น ตามแนวคิดการเก็บสะสม ที่ว่าการเก็บสะสมก็เป็นการบริโภคเฉพาะแบบประเภทหนึ่งที่มีนัยยะของการเก็บสะสมเพื่อการอนุรักษ์ เป็นกระบวนการแสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นอย่างเลือกสรรและด้วยใจรัก เพื่อให้ได้มาและเป็นเจ้าของสิ่งของที่เป็นประโยชน์ใช้สอยนั้นเปลี่ยนไปจากเดิมที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการบริโภค การเก็บสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ ถือเป็นกิจกรรมที่ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพกลายเป็นของสะสมที่ก่อให้เกิดการเสาะแสวงหามาไว้ในครอบครอง ด้วยปัจจัยของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดเป็นสื่อ

สิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นในจำนวนที่จำกัด จัดพิมพ์เพียงครั้งเดียว สิ่งเหล่านี้ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีลักษณะเฉพาะที่ทำให้ได้รับความนิยมและเก็บสะสมในกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ใช้เชื่อว่าการเก็บสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีความพิเศษกว่าบุคคลอื่นๆ ด้วยมีรสนิยมหรือความชื่นชอบ ต้องการสะสมในสิ่งที่บุคคลอื่นๆ นั้นไม่มี หรือไม่สามารถเข้าถึงของสะสมดังกล่าวได้เหมือนตนเองส่งผลให้ผู้สะสมมีคุณค่า ศักดิ์ศรี หน้าตา ภาพลักษณ์ สถานภาพและพื้นที่ในสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ทำให้วงการหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นคึกคักมีชีวิตชีวาอีกด้วย

หนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นเป็นสิ่งที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกเป็นของขวัญแก่ผู้มาร่วมไว้อาลัย เพื่อเป็นที่ระลึกและแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ไม่นิยมซื้อขายโดยทั่วไป แต่เนื่องด้วยมีผู้สนใจซึ่งไม่ได้อยู่ในสถานะของผู้ปร่วมงานศพที่รู้จักหรือคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ ทายาทของผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพงานเป็นการส่วนตัว หากแต่เป็นผู้สนใจ นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ หรือเป็นนักค้าหนังสือเก่า-หายาก จึงทำให้เกิดการแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามงานต่างๆ ที่กระทำกันเป็นกระบวนการและเป็นขบวนการ โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งนอกจากจะถือเป็นค่าหนังสือแล้ว ยังหมายรวมถึงค่าประสบการณ์ ค่าเสียเวลา ค่าเดินทาง ขนส่ง ของผู้ที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแฉงหนังสือ ประกอบกับหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นมีคุณค่าและความหมายในฐานะที่เป็นอนุสรณ์ที่ระลึกสำหรับผู้ที่มาร่วมงาน ประกอบกับเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเฉพาะกิจ หลายเล่มจัดพิมพ์เนื้อหาสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าเพิ่มขึ้นไปอีกเพื่อตอบสนองความต้องการเก็บสะสมหรือมีไว้ในครอบครอง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้จำหน่ายหรือกลุ่มพ่อค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพใช้ในการกำหนดหรือตั้งราคาเพื่อให้เกิดมูลค่า บางรายมีการส่งเสริมการตลาดที่น่าสนใจเช่นมีการประชาสัมพันธ์หรือการบริการสั่งซื้อ-จำหน่ายแบบออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ช่วยเอื้อต่อความสะดวกของผู้บริโภค เป็นสำคัญ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีหน้าที่ คุณค่าและความหมายใหม่ กลายเป็นสินค้าประเภทหนังสือเก่าหายาก โดยมีกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้เป็นผู้บริโภค สามารถมีไว้ครอบครองได้โดยไม่จำเป็นต้องไปขอรับแจกในงานศพ ดังแสดงให้ไว้แผนภาพการจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพตามกรอบแนวคิดในเชิงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์

ภาพที่ 38 การจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพตามกรอบแนวคิดในเชิงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

ถึงแม้ว่าการจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพในเชิงธุรกิจการค้าที่กระทำกันเป็นลักษณะเครือข่าย ขบวนการ โดยมีบริบท ลักษณะ ขั้นตอน วิธีการหรือกระบวนการต่างๆ บางประการ เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสิ่งที่จัดพิมพ์ขึ้นเพียงครั้งเดียวและมีจำนวนที่จำกัด จัดได้ว่าเป็นของหายากอย่างหนึ่ง มีกลุ่มผู้ที่นิยม สะสม ชื่นชอบ เฉพาะกลุ่ม มีวิธีการ ขั้นตอน กระบวนการทำให้ได้มาไว้ในครอบครองที่ไม่โปร่งใส ไม่ตรงไปตรงมา มีตลาดหรือแหล่งจำหน่ายที่รู้จักเป็นการเฉพาะ หรือแม้กระทั่งซื้อขายกันในมูลค่าที่สูง ฯลฯ ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับขบวนการค้าโบราณวัตถุนั้น แต่ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นธุรกิจที่ไม่ผิดกฎหมายใดๆ เพราะไม่มีกฎหมายใดๆ มีบทลงโทษผู้ที่กระทำผิดฐานลักทรัพย์หรือชิงทรัพย์สิ่งของที่มีไว้สำหรับแจกเป็นของชำร่วยที่ระลึกสำหรับในด้านจริยธรรมนั้น ส่วนหนึ่งถือว่าไม่ผิดหลักจริยธรรม เนื่องจากผู้ที่ไปร่วมงานศพทุกคนต่างมีสิทธิที่จะได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยชอบธรรม อีกส่วนหนึ่งถือว่าผิดหลักจริยธรรมนั้นเนื่องมาจากการกระทำของกลุ่มผู้แสวงหาหนังสือฯ (พวกฝึกกลุ่มต่างๆ) ที่ตั้งใจแฝงตัวเข้าไปรับหนังสือเพื่อนำไปส่งเสนอขายยังแผงหนังสือ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการ

พิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งต่างกับขบวนการค้าโบราณวัตถุที่เป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมายและจริยธรรมโดยตรง

ในขณะที่เดียวกันปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุนและตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น ถือเป็นส่วนสำคัญมีผลต่อความต้องการ ความนิยมในหนังสืออนุสรณ์งานศพ เช่นเดียวกับการจัดการพระเครื่องในเชิงพุทธพาณิชย์

ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพทุกคน ประโยชน์ทางตรงนั้นทำให้กลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทดังกล่าวมีโอกาสพบเจอกับหนังสือเล่มต่างๆ มากมาย หลากๆ เล่มอาจไม่ต้องลงทุนไปขอรับแจกในงานศพบุคคลที่ไม่รู้จักมักคุ้น กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือและกลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสือดังกล่าวมีรายได้เลี้ยงชีพจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสือ ทางทายาทผู้วายชนม์ เจ้าภาพงานศพก็อาจรู้สึกยินดีที่หนังสือที่ตนมีโอกาสจัดพิมพ์ได้เผยแพร่ไปยังกลุ่มคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมวงกว้างที่ไม่มีโอกาสไปขอรับแจกจากงาน ก่อให้เกิดอานิสงส์ทั้งแก่ผู้วายชนม์และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ อันสอดคล้องและตรงตามเป้าประสงค์ของการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ

ส่วนประโยชน์ที่ได้รับทางอ้อมนั้น สังคมอาจเกิดความตื่นตัวในการใช้ประโยชน์จากหนังสืออนุสรณ์งานศพมากขึ้น ปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมมีนิสัยรักการอ่าน ส่งผลให้เกิดความประณีต บรรจง พิถีพิถันการจัดพิมพ์หนังสือให้น่าอ่านและเก็บรักษาสะสมมากขึ้น

ดังนั้นธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ถือได้ว่าเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อวงการหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่วิถีทางและกระบวนการดังกล่าวนี้ยังคงรักษาเป้าหมาย ปณิธานและวัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือมาตั้งแต่แรก คือ เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ซึ่งและด้วยคุณค่านานับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ก่อให้เกิดการสร้างสร้างรายได้เลี้ยงชีพให้กับคนขายขอบหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้แสวงหาหนังสือฯ ส่งแผงหนังสือประเภทกลุ่มผีชั้นล่าง ดังนั้นคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงก่อให้เกิดอานิสงส์ผลบุญแก่ทั้งตัวผู้วายชนม์ ผู้จัดพิมพ์และผู้ได้รับประโยชน์จากหนังสือในทุกมิติ

หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายเล่มมีคุณค่าหลายด้าน โดยเฉพาะคุณค่าในด้านวิชาการแขนงต่างๆ ดังที่กล่าวมา แต่ด้วยข้อจำกัดที่อยู่ในสถานะของการเป็นหนังสือแจก ไม่มีจำหน่ายในร้านหนังสือทั่วไป นอกเสียจากแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เป็นที่รู้จักกันอยู่เฉพาะกลุ่มผู้สะสมหนังสือประเภทดังกล่าว โดยเฉพาะหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดพิมพ์ขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ ซึ่งหากเป็นไปได้นอกจากจะพิมพ์สำหรับแจกแล้ว ควรจัดพิมพ์สำหรับจำหน่าย ร่วมสมทบทุนหรือบริจาคเพื่อขอรับหนังสือด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนทั่วไปที่ไม่มีโอกาสหรือไม่สะดวกไปขอรับแจกจากงานศพ ได้มีโอกาสครอบครองหนังสือเหล่านี้บ้าง

ซึ่งจากผลการศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษาเชื่อว่าจะมีส่วนที่ทำให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางการศึกษาและทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางวิชาการด้านต่างๆ และสนใจเผยแพร่ความรู้หรือวิทยากรต่างๆ ผ่านจากการจัดพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานศึกษานี้จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้แหล่งสารสนเทศต่างๆ ดำเนินการจัดการพัฒนาหรือปรับปรุงการให้บริการค้นหาข้อมูลความรู้ต่างๆ จากหนังสืออนุสรณ์งานศพให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดยิ่งขึ้นต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การศึกษาขบวนการค้นหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งเป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ มีความสมบูรณ์และครอบคลุมในทุกๆ ด้าน และสามารถวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้มากขึ้น ผู้ศึกษาได้มีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษา หากมีผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพในเชิงพาณิชย์ในอนาคตต่อไป ได้แก่

1. การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาไม่ได้ทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพใดๆ เลย ในโอกาสต่อไปควรทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลบุคคลกลุ่มเหล่านี้ด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ถูกต้องและเที่ยงตรงมากขึ้น

2. การศึกษาครั้งนี้ได้จำกัดการศึกษาประเด็นบริบททางการค้าและการจัดการธุรกิจค้าเพียงแค่แหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพรูปแบบลักษณะแผงลอยแบบกะดินพื้นที่การค้าย่านท่าเตียน-ท่าช้างเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ดังนั้นควรทำการศึกษาพื้นที่การค้าในรูปแบบลักษณะอื่นๆ ด้วย เช่น ร้านจำหน่ายหนังสือทั้งในรูปแบบร้านประจำถาวรและไม่ประจำถาวร รวมถึงเว็บไซต์จำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพ เพื่อให้ได้เห็นภาพรวมของวงจรและขบวนการค้นหาหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ชัดเจนมากขึ้น

3. จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นแนวทางจุดประกายให้เกิดการศึกษาในประเด็นหรือมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร การศึกษาแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหรือองค์ความรู้ด้านต่างๆ จากหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- กฤตยา เชื่อมวราศาสตร์. (2556). “หนังสืออนุสรณ์งานศพ คุณค่าที่คุณคู่ควร?” **มติชน** (7 พฤศจิกายน): 20.
- กลาง [นามสมมติ]. (2555). ผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพยันทำเถียน-ทำข้าง. สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม.
- กองการฅาปนกิจ สก.ทบ. (2557). **กิจการฅาปนสถาน ทบ. ฅาปนสถานกองทัพบก.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้จาก <http://www.chapanakit-rta.com/wat.php>
- เกษม เพ็ญภินันท์. (2550). “สู่พรหมแดนความรู้...เรื่องวัฒนธรรมบริโภค : ความเป็นปกติวิสัยของการบริโภควัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน.” ใน **สู่พรหมแดนความรู้...เรื่องวัฒนธรรมบริโภค**, (1-91). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- โกศล ช่อผกา. (2554). **หนังสืออนุสรณ์งานศพสามัญชนเล่มแรกของสยาม?** เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaibiography.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539011528>
- _____. (2556). **หนังสืออนุสรณ์งานศพในสายตาของพ่อค้าคนหนึ่ง.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 กันยายน. เข้าถึงได้จาก <http://www.digitalrarebook.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538800679&Ntype=8>
- จรรยาศักดิ์ จารุธีรนาท. (2546). “การศึกษาสถาปัตยกรรมวัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชฎาภรณ์ จันท์ประเสริฐ. (2533). “ความสนใจในการอ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษะและสารนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ช่อทิพย์ จำนงค์วงศ์. (2551). “ประเพณีงานศพ.” **วารสารไทย** 29, 108 (ตุลาคม-ธันวาคม): 91-96.
- ชานันท์ ยอดหงษ์. (2554). “อ่านหนังสืองานศพในฐานะอนุสรณ์แห่ง “รัก” ระหว่างชายหนุ่ม.” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการภาษา วรรณคดีไทย และการสอนภาษาต่างประเทศ : การเรียนรู้และสร้างสรรค์จากสังคมไทยสู่สังคมโลก จัดโดย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 22 กรกฎาคม.
- ตำราราชานุกาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2470). **ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาสกับตำนานมโหรี.** พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมเอื้อน รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2470)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2512). **ตำนานหอพระสมุด หอพระมณฑิยธรรม หอ
วชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ แล หอสมุดสำหรับพระนคร.** พระนคร: อักษรเจริญ
ทัศน์. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอินทเบญญา (สระคำ วัดถา)
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 22 ตุลาคม 2512).

_____ (2515). **ตำนานพระอารามหลวง.** พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร: มิตรสยาม. (พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายสว่าง ปัญญาภรณ์ ณ เมรุวัดหัวลำโพง 2 เมษายน 2515).

แตกประเด็น: หนังสืองานศพเก่าที่สุด: ข้อมูลใหม่. (2557). เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้
จาก <http://www.muangboranjournal.com/modules.php?name=News&file=article&sid=1037>

เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง. (2538). “หนังสืออนุสรณ์งานศพและการลงบัตรรายการ.” **บรรณารักษ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น** 13, 2 (เมษายน): 42-49.

ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (2557). เจ้าของและผู้ก่อตั้งสำนักพิมพ์และห้องสมุดต้นฉบับ. **สัมภาษณ์,** 29 เมษายน
ธนพงศ์ จิตต์สง่า. (2553). “ประวัติหอพระสมุดวชิรญาณ “ครึ่งสโมสรแลครึ่งหอสมุด” ของชนชั้นสูง
ในสมัยรัชกาลที่ 5.” **รัฐศาสตร์สาร** 31, 1 (มกราคม-เมษายน): 126-192.

ชนพล ทับทิม. (2555). ผู้สะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ. **สัมภาษณ์,** 7 กรกฎาคม และ 14 ตุลาคม.

ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2554). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).

ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง. (2553). “การวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2531-
2551.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.**

ธานินทร์ ทิพยางค์. (2556). **เค้าขายหนังสือเก่าอย่างไร?** เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก
<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=848972>

นวลจันทร์ รัตนกร, ชุติมา สัจจานนท์ และมารศรี ศิวรักษ์. (2524). “ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ.”
ใน **ปกิณกะเรื่องหนังสือไทยสมัยรัตนโกสินทร์,** (248-249). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น.

นวลวรรณ ชั้นไพศาลศิลป์. (2542). “การวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2521-
2530.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

นิติ ภาวครพันธ์. (2552). “วัฒนธรรมเก็บสะสม “ใจรัก” และ “กำไร”.” ใน **รวมบทความจากการ
ประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 7 : ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา,
ประวัติศาสตร์ในมิติวัฒนธรรมศึกษา, สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร, บรรณาธิการ,** (296-
443). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์. (2553). “จากเมรุสู่แผง...การเดินทางของ “หนังสืองานศพ”.” กรุงเทพฯธุรกิจ : (18 พฤศจิกายน): 1 และ 4.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และวทัญญู เทพหัสดิ. (2539). **ช่างหลวง : ผลงานสถาปัตยกรรมไทย ของ หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี**. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. (2555). **สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- บดีนทรไพศาลโสภณ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. (2552). **ความทรงจำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดีนทรไพศาลโสภณ**. นนทบุรี: ต้นฉบับ.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2552). **โลกของคนไร้บ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุศรา สว่างศรี. (2549). “พระเครื่อง : พุทธพาณิชย์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เบ็ม บางพลี. (2550). “ครูสมิท พ.ศ.2363-2452.” **ศิลปวัฒนธรรม** 28, 3 (มกราคม): 131-145.
- ประยงค์ อนันท์ทวงศ์. (2555). **เจ้าของร้าน Book หนังสือเก่า**. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม.
- ปรานี วงศ์เทศ. (2534). **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ. (2548). “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปีย์ มาลากุล, ม.ล. (2516). **ระเบียบการศพ**. กรุงเทพฯ: กอวฒนธรรม กรมการศาสนา.
- พรเทพ ประดิษฐ์ชัยกุล. (2555). **ผู้สะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ**. สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ และเอนก นาวิกมูล. (2541). **หนังสือเก่า**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร. (2552). **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายไพโรจน์ สุวรรณเสถียร**. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายไพโรจน์ สุวรรณเสถียร 23 มิถุนายน 2552 ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส)
- แมนมาส ขวลิต และคณะ. (2543). **หอพระสมุดชีวิตวิญญาณสำหรับพระนคร**. ราชบุรี: กรมศิลปากร.
- โยะนะโอะ อิมิอิ. (2550). **กึ่งศตวรรษบนเส้นทางไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- รัตนา เตชามหาชัย. (2544). “หนังสืออนุสรณ์งานศพในหอสมุดปรีดี พนมยงค์.” **โดมทัศน์** 22, 1 (มกราคม- มิถุนายน): 49-56.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. (2555). **ผู้สะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ**. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม.
- เล็ก [นามสมมติ]. (2555). **ผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพย่านท่าเตียน-ท่าช้าง**. สัมภาษณ์, 1-7 ตุลาคม.
- วนิดา สติตานนท์. (2512). “ตลาดหนังสือเก่า.” **อนุสาร อ.ส.ท.** 9, 11 (มิถุนายน): 30-33 และ 53-54.

- วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2556). “หนังสือแจก.” ใน **ด้วยรัก ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.**
- วัฒน์ อนุวัฒน์. (2556). “ห้องสมุดต้นฉบับ ภารกิจที่มากกว่าการสะสมหนังสือ.” **all Magazine 7,** 9 (มกราคม).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2557). **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธ์.** เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/กรมพระสมมตอมรพันธ์>
- _____ . (2557). **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.** เข้าถึงเมื่อ 31 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/กรมพระยาดำรงราชานุภาพ>
- วิภา จิรภาไพศาล. (2548). “หนังสือเก่า : พาหนะข้ามกาลเวลา เนื้อหา รูปเล่ม เส้นที่ที่ชวนลุ่มหลง.” **ศิลปวัฒนธรรม 26,** 9 (กรกฎาคม): 44-50.
- วิมลมาศ ตันสถิตย์. (2556). ทายาทท่านผู้หญิงทินะประภา อิศรเสนา ณ อยุธยา. สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน.
- ศิริเพ็ญ น้าสกุล และสุเมี้ยวดี เมฆสุด. (2541). “สารพัดสารพันงานสร้างสรรค์ หนังสืองานศพ ส่วนหนึ่งของหนังสืองานศพวัดบวรนิเวศวิหาร.” **จดหมายข่าวสมาคมจดหมายเหตุไทย 4,** (ตุลาคม 2540 - กันยายน 2541): 10-23.
- ศิลปินสโมสร. (2556). “นักร้องต้นฉบับ.” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. 19 มิถุนายน.
- สงวน อั่นคง. (2529). “การแจกหนังสือเป็นของชำร่วย.” ใน **สิ่งแรกในเมืองไทย,** 164-172. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- सनานจิตต์ บางสพาน. (2553). “ขบวนการ ‘ขโมย’ หนังสืองานศพ” **โลกวันนี้วันสุข. 6,** 284 (6-12 พฤศจิกายน): 33.
- สมเกียรติ สุภักด์ดำรงกุล. (2555). เจ้าหน้าที่แจกบัตรรับหนังสืออนุสรณ์งานศพ. สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2556). **งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยมีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์.** กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมประสงค์ พระสุจันทร์ทิพย์ และคณะ. (2543). **เจาะเส้นทางขบวนการค้าโบราณวัตถุ.** กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สมภพ ภิรมย์. (2539). **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2550). **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน.

- สายนต์ ไพเราะญจิตร. (2553). **archaeopen 10 ปี โบราณคดีชุมชน The First Decade of Community Archaeology**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาพัฒนาโบราณคดีชุมชน.
- สิรินันท์ ห่อหุ้ม. (2556). **ห้องสมุด "ต้นฉบับ" ชุมทรัพย์ความรู้ทางประวัติศาสตร์**. เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1368340275
- สุดารัตน์ รัตนราช. (2542). “การใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนีย์ ดาราศิลป์. (2521). “การจำแนกผลงานจากชีวประวัติที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานศพระหว่างปี พ.ศ. 2516-2520.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุพัฒน์ ส่งแสงจันทร์. (2512). “การศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่นๆ ระหว่าง พ.ศ. 2501-2510.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา.
- สุริยา รัตนกุล. (2550). **พระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร**. นครปฐม: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ใหญ่ [นามสมมติ]. (2555). ผู้ค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพย่านท่าเตียน-ท่าช้าง. สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม.
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน. (2550). “หนังสืออนุสรณ์งานศพ : พื้นที่แห่งความทรงจำ (ที่ถูกเลือก).” **ดำรงวิชาการ**. 6, 1 (มกราคม-มิถุนายน): 134-158.
- อนูมานราชชน, พระยา. (2547). **พื้นความหลัง**. 4 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2556). “ความหมายและตัวตน : พัฒนาการของหนังสือแจกในงานศพ.” ใน **ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรมและการศึกษา รวมบทความไทยศึกษา เพื่อระลึกถึงศาสตราจารย์ อิมิอิ โยเนะโอะ**. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และฉลอง สุนทราวาณิชย์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- อรุณ สุภัทรากุล. (2518). “การศึกษาประเภทของหนังสือในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับหอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่นๆ ระหว่างปี พ.ศ.2511-2515.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัมพร ทีชะระ. (2526). **ลักษณะของหนังสือหายากและบุ๊คเพลต**. กรุงเทพฯ: กุศลสยาม.
- _____. (2527). **ห้องสมุดหนังสือหายาก**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เอก อัจฉี. (2550). “ธุรกิจหนังสืองานศพ!” **กรุงเทพธุรกิจ** (30 กันยายน).

- เอนก นาวิกมูล. (2530). “ประยงค์ อนันทวงศ์ หนังสืองานศพเล่มแรกของเมืองไทยและสารพัดหนังสือ.” **สารคดี**. 3, 27 (พฤษภาคม): 110-118.
- _____. (2541). “หนังสืองานศพ.” **สารคดี**. 14, 159 (พฤษภาคม): 20-21.
- _____. (2552). “หนังสือพิมพ์-หนังสืองานศพ.” ใน **ตลาดเล็ก ๆ The little market**. (127-141). กรุงเทพฯ: สายธาร.
- _____. (2553). **หนังสือและสมุดคลาสสิก**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

ระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

กรมศิลปากร มีหน้าที่สงวนรักษา ทะนุบำรุงส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างสรรค์สมบัติวัฒนธรรม และนำออกเผยแพร่ให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะการจัดพิมพ์หนังสือและเอกสารต่างๆ ซึ่งกรมศิลปากรเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ มีลิขสิทธิ์สืบทอดหรือได้รับมอบอำนาจให้ใช้ประโยชน์จากลิขสิทธิ์หรือข้าราชการในหน่วยงานต่างๆ ของกรมศิลปากรเรียบเรียงขึ้น โดยคำสั่งของทาง ราชการ ตามสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้องนั้น ได้มีผู้มาขออนุญาตพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก และกรมศิลปากรได้พิจารณาอนุญาตตามระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พ.ศ.๒๔๙๗ แก้ไขเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๙ และระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พ.ศ.๒๕๑๖ หรือโดยข้อตกลงเฉพาะคราวตลอดมา

บัดนี้ กรมศิลปากรเห็นสมควรปรับปรุงแก้ไขระเบียบเรื่องการขออนุญาตพิมพ์หนังสือเสียใหม่ เพื่อให้การปฏิบัติงานดำเนินไปโดยเรียบร้อยเหมาะสมดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ข้อความทั่วไป

๑. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พุทธศักราช ๒๕๔๓”

๒. ให้ยกเลิกระเบียบกรมศิลปากร เรื่อง การอนุญาตพิมพ์หนังสือฉบับที่ให้ไว้ ณ วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๙๗ ฉบับที่ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๔๙๙ วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๖ และระเบียบอื่นๆ ที่ขัดแย้งกับระเบียบนี้ และให้ใช้ระเบียบนี้แทน

หมวดที่ ๒

การขออนุญาตพิมพ์หนังสือแจกในงานกุศล

๓. หนังสือและเอกสารที่กรมศิลปากรเป็นผู้มีลิขสิทธิ์สืบทอด หรือได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการเกี่ยวกับลิขสิทธิ์หรือหนังสือที่หน่วยงานในกรมศิลปากรค้นคว้าเรียบเรียงขึ้นตามสาขางานที่หน่วยงานนั้นๆ เกี่ยวข้องรับผิดชอบดำเนินการอยู่ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้พิมพ์เผยแพร่ในงานกุศลได้ เว้นแต่หนังสือและเอกสารที่ควรสงวนไว้เป็นความลับไม่สมควรนำออกตีพิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบัน หรือหนังสือที่กรมศิลปากรมีโครงการดำเนินงานอย่างอื่นไว้แล้ว

๔. ผู้ที่ต้องการพิมพ์หนังสือดังกล่าวในข้อ ๓ เพื่อแจกเป็นวิทยาทานหรือแจกเพื่อการกุศลสาธารณประโยชน์ หรือแจกเป็นมิตรพลีในงานมงคลหรืออวมงคล หรืองานอื่น ซึ่งมีได้เป็นไปเพื่อ

ประโยชน์แห่งการค้า ให้แจ้งความจำนงแก่ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร หรือผู้แทน โดยกรอกข้อความตามแบบพิมพ์ของกรมศิลปากร การขออนุญาตนั้นจะต้องขอล่วงหน้า ก่อนวันงานไม่น้อยกว่า ๓๐ วัน เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ หรือผู้แทนแล้ว ให้ผู้ขออนุญาตนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ได้โดยปฏิบัติตามระเบียบ ๒

๕. ในกรณีที่จะต้องจัดพิมพ์โดยรีบด่วน ซึ่งผู้ขออนุญาตไม่สามารถจะขออนุญาตล่วงหน้า ได้ก่อน ๓๐ วัน เมื่อผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าหนังสือที่จะพิมพ์ นั้นเป็นเรื่องใหญ่ ถ้าจะมอบต้นฉบับให้ผู้ขออนุญาตไปจัดพิมพ์เองจะไม่เสร็จเรียบร้อยทันแจกในวัน งานใด กรมศิลปากรอาจจะจัดหาโรงพิมพ์ที่พิมพ์ได้รวดเร็วและเรียบร้อยพิมพ์ให้เอง โดยให้โรงพิมพ์ นั้นติดต่อคิดค่าใช้จ่ายทั้งหมดจากผู้ขออนุญาตพิมพ์

๖. ผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือแจกจ่ายเป็นกุศลวิथाทานในงานต่างๆ โดยมีได้มุ่ง ประโยชน์เพื่อการค้า ต้องขออนุญาตพิมพ์จำนวนไม่น้อยกว่า ๕๐๐ เล่ม

๗. ผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือแจกในงานกุศล ต้องจ่ายหนังสือเป็นประโยชน์ให้แก่กรม ศิลปากรร้อยละ ๒๐ ของจำนวนที่พิมพ์ แต่ทั้งนี้จำนวนหนังสือที่ต้องจ่ายไม่เกิน ๔๐๐ เล่ม ไม่ว่าจะขอ อนุญาตพิมพ์จำนวนเท่าใดก็ตาม

๘. อธิบดีกรมศิลปากรอาจพิจารณาอนุญาตให้จ่ายหนังสือผลประโยชน์น้อยกว่าจำนวนที่ ระบุไว้ในข้อ ๗ ก็ได้

๙. การนำส่งหนังสือผลประโยชน์ให้ผู้ขออนุญาตนาส่งทันทีที่พิมพ์เสร็จหรือภายใน ๑๕ วัน หลังจากวันที่ได้กำหนดแจกจ่ายหนังสือนั้น

๑๐. ถ้าผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือไม่นำหนังสือผลประโยชน์มาส่งกรมศิลปากรตาม จำนวนที่กำหนดไว้ในข้อ ๗ หรือนำมาส่งขาดจำนวน จะต้องชดใช้เงินแทนหนังสือตามราคาที ผู้ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์หรือผู้แทนจะกำหนดให้

๑๑. ถ้าไม่ตกลงกันในเรื่องราคาตามข้อ ๑๐ ผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือจะยื่นคำร้อง ไปยัง อธิบดีกรมศิลปากร เพื่อขอให้พิจารณากำหนดราคาใหม่ก็ได้ แต่ถ้าอธิบดีกรมศิลปากรหรือผู้แทน กำหนดราคาใหม่ หรือยื่นตามราคาทีผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ หรือผู้แทนกำหนด ไว้แล้ว ถือว่าเป็นการเด็ดขาดจะอุทธรณ์ต่อไปอีกไม่ได้

๑๒. หนังสือที่กรมศิลปากรอนุญาตให้นำออกตีพิมพ์เผยแพร่ได้จะต้องส่งใบพิสูจน์ให้ เจ้าหน้าทีกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ตรวจแก้และเป็นผู้สั่งให้ตีพิมพ์ทั้งหมด

๑๓. กรมศิลปากรจะเขียนคำนำให้เป็นหลักฐานการอนุญาต ซึ่งผู้ขออนุญาตจะต้อง ตีพิมพ์ไว้เป็นเบื้องต้นของหนังสือ

๑๔. ห้ามผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือตีพิมพ์ข้อความอื่นๆ หรือบทความอื่นๆ อันมิใช่ ลิขสิทธิ์ของกรมศิลปากร เพิ่มเติมลงในหนังสือโดยมิได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการกองวรรณคดีและ

ประวัติศาสตร์ ยกเว้นคำไว้อาลัยหรือข้อความที่ได้นำเสนอให้ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์พิจารณาตรวจอนุญาตแล้วเท่านั้น

๑๕. หน้าปกหนังสือที่พิมพ์แจกงานกุศล จะต้องพิมพ์ตราพระคเณศ ซึ่งเป็นตราประจำกรมศิลปากรลงไปด้วย ผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือจะขอรับแบบไปเพื่อทำแม่พิมพ์สำหรับตีพิมพ์ได้จากผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ หรือผู้แทน ๓

๑๖. หน้าปกหนังสือที่จะพิมพ์แจกในงานกุศล ให้พิมพ์ตามที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์กำหนดให้ทั้งนี้โดยให้มีชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง กำหนดวันงาน และสถานที่ๆ จะทำงานมงคลหรืออวมงคล ห้ามพิมพ์รูปภาพหรือลวดลายที่มีสีฉูดฉาด เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจาก ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ หรือผู้แทน

๑๗. ห้ามผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือแจกในงานกุศลนำหนังสือที่ตีพิมพ์ไปจำหน่ายเพื่อประโยชน์ในการค้า

๑๘. ให้ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์รักษาการเกี่ยวกับขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือของกรมศิลปากร เพื่อแจกจ่ายในงานกุศลให้เป็นไปตามระเบียบนี้

หมวดที่ ๓

การขออนุญาตพิมพ์หนังสือจำหน่าย

๑๙. หนังสือและเอกสารซึ่งกรมศิลปากรมีลิขสิทธิ์อยู่ หรือได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ หรือหนังสือวิชาการที่หน่วยงานต่างๆ ในกรมศิลปากรค้นคว้าเรียบเรียงขึ้นตามสาขางาน ที่หน่วยงานนั้นเกี่ยวข้องรับผิดชอบดำเนินการอยู่ ผู้ใดจะขออนุญาตพิมพ์จำหน่ายเพื่อประโยชน์ในการค้า กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ เว้นไว้แต่หนังสือและเอกสารที่ควรสงวนไว้เป็นความลับ ไม่ควรนำ ออกตีพิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบัน หรือหนังสือที่กรมศิลปากรมีโครงการดำเนินงานอย่างอื่นไว้แล้ว ให้ผู้ขออนุญาตพิมพ์จำหน่ายทำหนังสือพร้อมแจ้งจำนวนพิมพ์ถึงผู้อำนวยการหรือหัวหน้ากองที่รับผิดชอบ ซึ่งจะนำเสนออธิบดีกรมศิลปากรเพื่ออนุญาต เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ผู้ขออนุญาตต้องทำสัญญาไว้กับกรมศิลปากรแล้วจึงรับต้นฉบับไปจัดพิมพ์จำหน่ายได้

ถ้าผู้ขออนุญาตไม่มาทำสัญญากับกรมศิลปากร และมีได้แจ้งข้อขัดข้องให้ทราบภายใน ๓๐ วัน หลังจากวันที่ได้รับอนุญาต ถือว่าสละสิทธิ์ กรมศิลปากรอาจจะอนุญาตให้ผู้อื่นจัดพิมพ์จำหน่าย ต่อไปได้

การอนุญาตให้พิมพ์จำหน่าย หมายความว่า อนุญาตเพียงครั้งเดียวตามจำนวนที่ระบุไว้ในหนังสืออนุญาตและสัญญาถ้าจะพิมพ์ขึ้นใหม่ต้องได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรทุกครั้งไป

๒๐. หนังสือที่กรมศิลปากรอนุญาตให้พิมพ์จำหน่าย ต้องมีคำนำเป็นหลักฐานในการอนุญาต ซึ่งผู้ขออนุญาตต้องตีพิมพ์ไว้เป็นเบื้องต้นของหนังสือ

๒๑. ผู้ขออนุญาตพิมพ์จำหน่าย ต้องขออนุญาตพิมพ์ครั้งหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ เล่ม และต้องจ่ายผลประโยชน์ให้กรมศิลปากร ดังนี้

ก. ถ้าขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ๓,๐๐๐ เล่ม ให้จ่ายหนังสือ ๑๐๐ เล่ม และ

จ่ายเงินร้อยละ ๑๐ ของราคาปก คุณด้วยจำนวนเล่มหนังสือที่พิมพ์

ข. ถ้าขออนุญาตพิมพ์ ๔,๐๐๐ เล่ม ให้จ่ายหนังสือ ๑๐๐ เล่ม และจ่ายเงิน

ร้อยละ ๘ ของราคาปก คุณด้วยจำนวนเล่มหนังสือที่พิมพ์

ค. ถ้าขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ๕,๐๐๐ เล่ม ให้จ่ายหนังสือ ๑๐๐ เล่ม

และจ่ายเงินร้อยละ ๗ ของราคาปก คุณด้วยจำนวนเล่มหนังสือที่พิมพ์ ๔

ง. ถ้าขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ๖,๐๐๐ เล่ม ให้จ่ายหนังสือ ๑๐๐ เล่ม

และจ่ายเงินร้อยละ ๖ ของราคาปก คุณด้วยจำนวนเล่มหนังสือที่พิมพ์

จ. ถ้าขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ๑๐,๐๐๐ เล่ม ให้จ่ายหนังสือ ๑๐๐ เล่ม

และจ่ายเงินร้อยละ ๗ ของราคาปก คุณด้วยจำนวนเล่มที่พิมพ์

๒๒. และกรมศิลปากรจะสงวนระยะเวลาไม่อนุญาตให้ผู้อื่นพิมพ์หนังสือเรื่องเดียวกันนั้น ออกจากในระยะเวลาดังนี้

ก. ถ้าขออนุญาตพิมพ์ครั้งละ ๖,๐๐๐ เล่มขึ้นไป จะสงวนระยะเวลาไว้ ๑ ปี

ข. ถ้าขออนุญาตพิมพ์ครั้งละ ๑๐,๐๐๐ เล่มขึ้นไป จะสงวนระยะเวลาไว้ ๒ ปี

ทั้งนี้ นับแต่วันที่ลงนามในข้อตกลงหรือสัญญากับกรมศิลปากร

๒๓. ให้ผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือจำหน่าย จ่ายเงินผลประโยชน์ให้แก่กรมศิลปากรในวัน ที่ทำสัญญา

๒๔. ห้ามผู้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือจำหน่ายตีพิมพ์ข้อความอื่นต่อเติมจากต้นฉบับของ กรมศิลปากรและจะต้องส่งใบพิสูจน์อักษรให้เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรผู้รับผิดชอบตรวจแก้และสั่ง ตีพิมพ์ทั้งหมด ถ้าปรากฏว่าตอนใดเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบไม่ได้ตรวจหรือตรวจแก้แล้วแต่ยังไม่ได้สั่ง ตีพิมพ์ ผู้ขออนุญาตพิมพ์นำไปพิมพ์เองโดยพลการถ้ามีข้อความผิดตกบกพร่องมาก กรมศิลปากรจะไม่ ยอมให้วางจำหน่ายจนกว่าจะได้มีการแก้ไขใหม่ให้ถูกต้อง

๒๕. ผู้ขออนุญาตพิมพ์จำหน่าย ต้องนำแบบปกไปให้ผู้ว่าราชการกอง หัวหน้ากองหรือ ผู้แทนที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์หนังสือนั้นตรวจพิจารณาเห็นชอบ และอนุญาตเป็นลายลักษณ์ อักษรเสียก่อนจึงจะ ตีพิมพ์ได้ ถ้าผู้ว่าราชการกอง หัวหน้ากอง หรือผู้แทนที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ ไม่เห็นชอบกับลวดลายหรือสี หรือข้อความบนปกที่ผู้ขออนุญาตออกแบบมา จะให้แก้ไขใหม่ตามที่ เห็นควรก็ได้

๒๖. ข้อขัดแย้งต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นระหว่างผู้ขออนุญาตจัดพิมพ์จำหน่ายกับเจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบในการพิมพ์ให้นำเสนออธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้พิจารณาชี้ขาด

๒๗ ให้ผู้อำนวยการกอง หรือหัวหน้ากองที่เป็นผู้จัดให้ทำต้นฉบับหนังสือ หรือเอกสาร หรือได้รับมอบอำนาจให้อนุญาตลิขสิทธิ์พิมพ์จำหน่าย เป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ระเบียบนี้ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๑

เดโช สนวนานนท์
(นายเดโช สนวนานนท์)
อธิบดีกรมศิลปากร

ภาคผนวก ข

รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาส
งานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555) จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักราชเลขาธิการ

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
1	เรื่องพระราชานุกิจ	สำนักพระราชเลขานุการ	การพระราชกุศล 100 วัน พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล	20 กันยายน 2489
2	พระราชหัตถเลขา เรื่อง เสด็จประพาสลำน้ำ มะขามเฒ่า และพระราชกระแสเรื่องจัดการ ทหารมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 5	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต	10 เมษายน 2493
3	พระราชลัญจกรและตราประจำตัวประจำ ตำแหน่ง	พระยาอนุমানราชธน	งานพระศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	11 เมษายน 2493
4	พระประวัติประกอบรูปพลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงพระศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ	7 มิถุนายน 2496
5	พระราชพิธีสิบสองเดือน	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงพระศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ	7 มิถุนายน 2496
6	ดาหลัง	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช	งานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระ ศรีสุรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า	22 เมษายน 2499
7	ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ , ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงทำเชิงอรุณเพิ่มเติม	งานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์	26 เมษายน 2503
8	พระราชวังบางปะอิน	กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร	งานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.แหวจักษ์ จักรพันธุ์	พ.ศ.2507

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
9	พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการ ในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	17 มีนาคม 2507
10	จดหมายเหตุงานพระเมรุครั้งกรุงเก่ากับ พระราชวิจารณ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าสุธาสินีโนทัย เทวกุล ท.จ.ว.	28 กุมภาพันธ์ 2509
11	เงาะป่า	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงพระศพ หม่อมเจ้าหญิงพัฒนคณา ไชยันต์ ท.จ.ว.	16 พฤศจิกายน 2509
12	พุทธานวัตร	เออร์เนสต์ เอ็ม โบว์เดิน แปลโดย นายพลตรีหม่อมชาติ เดชอุดม	งานพระราชทานเพลิงศพ ท้าววนิดาพิจาริณี (บาง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)	30 มีนาคม 2513
13	เสด็จฯ ดอย จดหมายเหตุรายวันคราประทับ ภูพิงค์ราชนิเวศน์ เชียงใหม่ พ.ศ.2513	ม.จ.หญิงวิภาวดี รังสิต	งานพระราชทานเพลิงศพ ท้าววนิดาพิจาริณี (บาง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)	30 มีนาคม 2513
14	จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2433	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงลัย เทพาธิบดี (ลัย บุนนาค)	14 พฤศจิกายน 2514
15	เสด็จพระราชดำเนินสหรัฐอเมริกา พ.ศ.2503	ม.จ.หญิงวิภาวดี รังสิต	งานพระราชทานเพลิงศพ นายกาญจนะ เสงสูวนิจ	16 มีนาคม 2515
16	ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่พุทธศักราช 2498-2508	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายจ่านทรราชกิจ (จรัญ บุญยรัตพันธุ์) ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.	8 มีนาคม 2516

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
17	พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง จดหมายความ ทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้านิกรเทวัญ เทวกุล	15 มีนาคม 2520
18	บทความทางวิชาการ	วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ ศ.ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ	31 ตุลาคม 2521
19	คู่มือการใช้ราชาศัพท์	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายมังกร ภมรบุตร ท.ม.,ต.จ.ว.,ต.ช.	26 กรกฎาคม 2522
20	ประชุมพระธรรมเทศนา และ หลวงปู่สอนธรรม	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชสังวรวิมล (โต๊ะ อินทสุวณณเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดประดู่ฉิมพลี	ปี พ.ศ.2524
21	จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชา ปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ,พระบรมรูป รัชกาลที่ 1-4 ในปราสาทพระเทพบิดร, และสุนทรชาตินิพนธ์	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ คุณอำไพ สาริมาณ	28 มิถุนายน 2525
22	จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง นรินทรเทวี (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	กรมหลวงนรินทรเทวี	งานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร ม.จ.ก.,ป.จ.	26 มีนาคม 2526

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
23	พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช พระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์พัฒน และ ประวัติเจ้าคุณพ่อ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเรียบ สนิทวงศ์	8 มิถุนายน 2526
24	จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาส ยุโรป พ.ศ.2476-2477 ของพระบาทสมเด็จพระ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีปชา สิริวรสาร	12 พฤศจิกายน 2526
25	แนวพระราชดำริแก้รัชกาล	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นพ.ม.ร.ว.อุดมพร เกษมสันต์	23 มิถุนายน 2527
26	การประดิษฐานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปณณสมวาร พระราชทานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้า รำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	10 กรกฎาคม 2527
27	พระธรรมเทศนา (รวมพระธรรมเทศนานับแต่สัตมวารที่ 1- สัตมวารที่ 6 : 28 พ.ศ.2527 – 3 ก.ค.2527)	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปณณสมวาร พระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	10 กรกฎาคม 2527
28	พระธรรมเทศนา (รวมพระธรรมเทศนานับแต่สัตมวารที่ 7- สัตมวารที่ 14 : 9 ก.ค.2527 – 29 ส.ค.2527)	สำนักพระราชเลขานุการ	งานบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมาหะ พระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีใน รัชกาลที่ 7	29 สิงหาคม 2527

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
29	พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พุทธศักราช 2469	สำนักพระราชเลขานุการ	งานบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมวาร พระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	29 สิงหาคม 2527
30	ประมวลพระฉายาลักษณ์และภาพพระราชกรณียกิจ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	9 เมษายน 2528
31	พระราชโทรเลข โทรเลข ของประมุขประเทศต่างๆ กราบบังคมทูลพระกรุณา แสดงความเสียใจในการที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จสวรรคต	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	9 เมษายน 2528
32	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	9 เมษายน 2528
33	พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	9 เมษายน 2528
34	พระราชประวัติ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	สำนักพระราชเลขานุการ	พิมพ์พระราชทานประชาชนในงานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7	9 เมษายน 2528

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
35	พระพุทธปฏิภานและจิตคือพุทธะ และมรรคปฏิบัติ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวุฒาจารย์ (คุณย์ อดุล) อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพาราม	8 กรกฎาคม 2528
36	ตอบปัญหาภาษาอังกฤษ	ม.ร.ว.กิตินัดดา กิตติยากร	งานพระราชทานเพลิงศพ พันโทณรงค์เดช นันทโพธิ์เดช	17 สิงหาคม 2528
37	ลักษณะพุทธศาสนา	สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)	งานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.เพลิงนภดล รพีพัฒน์	20 สิงหาคม 2528
38	จันทกุมารชาดก	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรี นฤนาถ ทรงแปลจากภาษาบาลี	งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นพ.มร.ว.กัลยาณกิติ์ กิตติยากร	25 กรกฎาคม 2530
39	เรื่องโบราณคดี	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์)	10 พฤศจิกายน 2531
40	จันทสาโรบูชา	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระอาจารย์หลุย จันทสาโร	7 เมษายน 2533
41	สมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ	สมภพ จันทรประภา	งานพระราชทานเพลิงศพ ท้าวศรีสัจจา (สังวาลย์ บุญยรัตพันธุ์)	พ.ศ. 2533
42	การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศ นิวซีแลนด์ พ.ศ.2505 และ สหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมัน พ.ศ.2509	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าวงศานุวัตร เทวกุล ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม	25 เมษายน 2534

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
43	ประวัติศาสตราจารย์นายแพทย์दनัย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา : แพทย์พระราชทานคนแรก ตำรา สรรพคุณยาฉบับของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท และ ตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นายแพทย์दनัย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม	14 ธันวาคม 2534
44	การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอังกฤษ พุทธศักราช 2503 และพุทธศักราช 2509	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นายแพทย์दनัย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม	14 ธันวาคม 2534
45	หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล	25 ธันวาคม 2536
46	ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม	พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา จุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุง สยาม ของ เอ.บี.กริส โวลด์ ม.จ.สุภัทรดิศ ทรงแปล	งานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ	30 มีนาคม 2537
47	การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดาเป็นทางราชการระหว่าง วันที่ 6-29 มิถุนายน พุทธศักราช 2510	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอกสันติภาพ หมุ่มมิ่ง ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.	3 กันยายน 2537

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)

จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
48	พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 1-2 ฉบับมีรูปภาพ	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอกสันติภาพ หม่อมมิ่ง ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.	3 กันยายน 2537
49	ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 4	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายประกอบ หุตะสิงห์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.	24 ธันวาคม 2537
50	เสด็จพระราชดำเนินป่ากีสถานและสหพันธ์รัฐมลายา พ.ศ.2505	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายประกอบ หุตะสิงห์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.	24 ธันวาคม 2537
51	โครงการหุบกระพงและหนองพลับ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายประกอบ หุตะสิงห์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.	24 ธันวาคม 2537
52	พระธรรมเทศนา	ขันติกถา / สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก - สัทธาติกถา / สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.9)	งานบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตปถมวาร พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	24 กรกฎาคม 2538
53	ลิลิตตะเลงพ่าย	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยชิโนรส	งานพระราชทานเพลิงศพ ศ.นพ.มล.เกษตร สนิทวงศ์	2 กันยายน 2538
54	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	งานบำเพ็ญพระราชกุศลปีณณาสมวาร พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	5 กันยายน 2538

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
55	ดุริยสาสน์	มนตรี ตราโมท	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ นายมนตรี ตราโมท ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.	22 ตุลาคม 2538
56	ม.ต.ปกิณกนิพนธ์	มนตรี ตราโมท	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ นายมนตรี ตราโมท ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.	22 ตุลาคม 2538
57	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	งานบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมวาร พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	26 ตุลาคม 2538
58	ปจฉาวิสัชนาในประเทศ โดย พระราชนิโรธ รังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	8 มกราคม 2539
59	ปจฉาวิสัชนาในต่างประเทศ โดย พระราช นิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	8 มกราคม 2539
60	อัตตโนประวัติพระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)	8 มกราคม 2539

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขาธิการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
61	พระธรรมเทศนา (2 เล่ม)	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	10 มีนาคม 2539
62	รวมธรรมะ	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	10 มีนาคม 2539
63	สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	10 มีนาคม 2539
64	หนังสือประมวลรูปถ่ายสิ่งของต่างๆ ที่มีผู้นำถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	10 มีนาคม 2539
65	หนังสือ court ข้าราชการ เจ้านาย 11 พระองค์ทรงช่วยกันแต่ง เล่ม 1-2	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	10 มีนาคม 2539
66	จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ 3 ตอนที่ 1 (พ.ศ.2375-2382) และ ตอนที่ 2 (พ.ศ.2383)	สำนักพระราชเลขาธิการ	สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีชินินทร์ เจริญรัฐ	1 พฤษภาคม 2539
67	ชีวิตและงานของคุณไข่มุกด์ ชูโต	สำนักงานเลขาธิการ	งานพระราชทานเพลิงศพ คุณไข่มุกด์ ชูโต ต.จ.	28 พฤศจิกายน 2539

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
68	พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบาย แก่ไขการปกครองแผ่นดิน และ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปมากับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงศพ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ภ.ป.ร.1	22 มีนาคม 2540
69	เวสสันดรทีปนี ภาคภาษาไทย	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวัชรธรรมภรณ์ (สุรพงษ์ ฐานวโร) ป.ธ.5	26 มีนาคม 2540
70	เวสสันดรทีปนี ภาคภาษาบาลี	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวัชรธรรมภรณ์ (สุรพงษ์ ฐานวโร) ป.ธ.5	26 มีนาคม 2540
71	บันทึกภาพด้วยใจรักดี	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ ท.จ.ว.	26 กรกฎาคม 2540
72	กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1-5	หลวงรัตนานุบัติ (เปล่ง เวหาระ)	งานพระราชทานเพลิงศพ นายจิตติ ดิงศภัทย์	23 สิงหาคม 2540
73	ด้วยจงรัก รักดี ด้วยกัน	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้พลีชีวิต	19 กันยายน 2540

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)

จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
74	ประชุมปกรณ์ภาคที่ 1-5 : นิทานอิหร่าน ราชธรรม 12 เรื่อง (ที่เรียกกันมาว่าเรื่อง 12 เหลี่ยม)	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงพระศพ หม่อมเจ้าหญิงวนิตา รัพีพัฒน์	18 มีนาคม 2541
75	พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธาน สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ตีสมมหาเถระ)	สำนักพระราชเลขานุการ	สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ใน งานพระราชพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิริวิทย์ บุญทับ ท.ม..ต.ช.,ต.จ.	30 กรกฎาคม 2541
76	ตำนานพระอารามแลทำเนียบสมณศักดิ์ พระยาพฤตมาธิบดี	เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร, พระยาพฤตมาธิบดี	งานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาธรรมคุณดิลก(บุญเรือน ปุณณโก) พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก)	25 ธันวาคม 2542
77	พระธรรมเทศนา	พระเทพวิสุทธิญาณ	งานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาธรรมคุณดิลก (บุญเรือน ปุณณโก) พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก)	25 ธันวาคม 2542
78	ลักษณะการเกี่ยวข้องกับแค้นบังคับต่างประเทศ ตามสัญญาทางพระราชไมตรี	มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุนทรพิพิธ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี อดีตราชเลขานุการ	25 พฤศจิกายน 2543

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
79	เสด็จประพาสต้น ร.ศ. 125	รูปถ่ายฝีพระหัตถ์และบทพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	งานพระราชทานเพลิงศพ นายภาวาส บุนนาค	1 พฤษภาคม 2547
80	ศิลปะขอม	ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานใน งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล	29 มิถุนายน 2547
81	อชราภรณ์	หม่อมหลวงจिरायู นพวงศ์	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน เป็นบรรณารักษ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจिरायู นพวงศ์ องคมนตรี	30 มิถุนายน 2547
82	ประวัติกระทรวงเกษตรธิการ	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายจุลนภ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	พ.ศ.2550
83	รายงานประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ.111 เล่ม 1-3	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ภ.ป.ร.2	19 เมษายน 2550
84	ปภิกษะ...ในรั้ววัง	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ภ.ป.ร.2	19 เมษายน 2550

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
85	การประดิษฐานพระโกศ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปัญญาสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	21 กุมภาพันธ์ 2551
86	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปัญญาสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	21 กุมภาพันธ์ 2551
87	พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปัญญาสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	21 กุมภาพันธ์ 2551
88	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสप्तมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	11 เมษายน 2551
89	เวลาเป็นของมีค่า (Busy fingers / Princess Galyni Vadhana)	นางเยาว์ กาญจนการี บรรณาธิการ : ดวง ทิพย์ สุรินทาริป แพล	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสप्तมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	11 เมษายน 2551

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
90	สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ Prince Mahidol and art	กัลยาณีวัฒนา	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสทมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้า ฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	11 เมษายน 2551
91	กัลยาณีทรรศน์	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551
92	พระราชสาสน์ สาสน์ ลายพระราชหัตถ์ ลายพระ หัตถ์ พระราชโทรเลข พระโทรเลข ซึ่งพระประมุข พระราชวงศ์ และประมุขต่างๆ แสดงความเศร้า สลดพระราชหฤทัย เศร้าพระทัยและเสียใจ ในการ ที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์ (Letters and messages of condolences from the world's monarchs, royalties and heads of state to His Majesty the King on the passing away of her Royal Highness Princess Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra)	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
93	พระธรรมเทศนา เล่ม 1-2	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551
94	พระบรมราชจักรีวงศ์	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551
95	พระอภิธรรมภาษาบาลีและคำแปลเป็น ภาษาไทย	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551
96	รชดาภิเษก	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	15 พฤศจิกายน 2551
97	กฎหมายรัชกาลที่ 6 ร.ศ. 129-130	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายศักดิ์ดา โมกขมรรคกุล ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม. อดีตองคมนตรี	12 กรกฎาคม 2552
98	การประดิษฐานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินี เธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสถาวร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	3 สิงหาคม 2554

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)

จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
99	ค่านมัสการคุณานุคุณ	พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปีณสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	11 สิงหาคม 2554
100	พระมงกุฎเกล้าฯ กับหัวเมืองปักษ์ใต้ King Rama VI and the South	ชัชพล ไชยพร เรียบเรียง : กฤตพล สุรินทร์เวช พากย์อักษร	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปีณสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	15 กันยายน 2554
101	พระอภิธรรมภาษาบาลีและคำแปลเป็น ภาษาไทย	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปีณสมวาร พระราชทานพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	15 กันยายน 2554
102	หลักราชการ Principles of the government officials	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปีณสมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	15 กันยายน 2554
103	เทศนาเสือป่าและปลุกใจเสือป่า	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสตามาหะ พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	4 พฤศจิกายน 2554
104	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขานุการ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสตามาหะ พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	4 พฤศจิกายน 2554

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขาธิการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
105	วิถีแห่งจอมปราชญ์ตามรอยพระยุคลบาท พระมหาธีรราชเจ้า (Footsteps of the great philosopher-King Vajira)	ชัชพล ไชยพร เรียบเรียง : กฤตพล สุนทรเวช พากย์อังกฤษ	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมหา พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	4 พฤศจิกายน 2554
106	ดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้า	คุณหญิงวนิดา ดิถียนต์ (ว.วินิจฉัยกุล), ชัชพล ไชยพร	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	9 เมษายน 2555
107	แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านการ พัฒนาเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น (พ.ศ.2453-2468)	สนธิ เตชานันท์	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	9 เมษายน 2555
108	ประมุขพระโอรสและพระราชดำรัส สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชร รัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ระหว่างพุทธศักราช 2523-2541	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	9 เมษายน 2555
109	พระธรรมเทศนา	สำนักพระราชเลขาธิการ	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี	9 เมษายน 2555

ตารางที่ 5 รายชื่อหนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในโอกาสงานพระบรมศพ พระศพและศพ (พ.ศ.2489-2555)
จากฐานข้อมูลห้องสมุดสำนักพระราชเลขานุการ (ต่อ)

ที่	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง/เรียบเรียง	โอกาสการพิมพ์	วัน/เดือน/ปี
110	ศาสนคุณ (Buddhism for the young)	หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล	พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาวัฒนวดี	9 เมษายน 2555
111	รายงานโครงการทดน้ำไขน้ำ สำหรับเขตร ที่ราบแห่งลาดแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้	สำนักพระราชเลขานุการ	งานพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ วัฒนายากร ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.	30 กันยายน 2555

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ – สกุล	นายอนุเทพ หน่อบุญโยง
ภูมิลำเนา	อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2549	สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ (วิชาเอกการจัดการทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม) วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง
พ.ศ. 2552	ศึกษาต่อหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2549 – 2551	ผู้ช่วยวิจัย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2551 – 2557	นักวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2555 – 2557	คณะกรรมการบริหารสมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี